

**T.C.
SAKARYA UYGULAMALI BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**BÖLGESEL KALKINMA TEORİLERİ KAPSAMINDA BÖLGESEL
KALKINMADA EKO TURİZMİN ROLÜ: SAPANCA ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TUĞBA YILMAZ

Enstitü Anabilim Dalı : TURİZM İŞLETMECİLİĞİ

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Asena BOZTAŞ

Aralık 2020

T.C.
SAKARYA UYGULAMALI BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

BÖLGESEL KALKINMA TEORİLERİ KAPSAMINDA BÖLGESEL
KALKINMADA EKO TURİZMİN ROLÜ: SAPANCA ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tuğba YILMAZ

Enstitü Anabilim Dalı : TURİZM İŞLETMECİLİĞİ

Bu tez 23/12/2020 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

JÜRİ	BAŞARI DURUMU
Jüri Başkanı: Doç. Dr. Asena BOZTAŞ	BAŞARILI
Üye: Doç. Dr. Aydın YILMAZER	BAŞARILI
Üye: Doç. Dr. Sibel AKGÜN	BAŞARILI

BEYAN

Tez içindeki tüm verilerin akademik kurallar çerçevesinde tarafımdan elde edildiğini, görsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçların akademik ve etik kurallara uygun şekilde sunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, tezde yer alan verilerin bu üniversite veya başka bir üniversitede herhangi bir tez çalışmasında kullanılmadığını beyan ederim.

Tuğba YILMAZ

23/12/2020

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitimim boyunca değerli bilgi ve deneyimlerinden yararlandığım, her konuda bilgi ve desteğini almaktan çekinmediğim, araştırmanın planlanmasından yazılmasına kadar tüm süreçlerde yardımlarını esirgemeyen, teşvik eden, ve bana ışık olan değerli danışman hocam Doç. Dr. Asena BOZTAŞ'a en içten duygularıyla teşekkürlerimi sunarım.

Lisansüstü eğitimim ve tez yazım süreci boyunca bilgi ve tecrübelerini esirgemeyen ve her türlü desteği sağlayan değerli hocalarım Prof. Dr. Orhan BATMAN başta olmak üzere Prof. Dr. Mehmet SARIŐIK, Prof. Dr. Oğuz TÜRKAY, Prof. Dr. Said KINGİR, Doç. Dr. Őevki ULAMA ve Doç. Dr. Aydın YILMAZER' e ve enstitü genel sekreterimiz Serkan BİLGEÇ' e tez süresince sorduğumuz her konuda bize eksiksiz yardımcı olduğu için teşekkür ederim.

Araştırmaya katılan Sapanca yerli halkına katılımlarından dolayı ve babam Seyfeddin YILMAZ annem Nezahat YILMAZ, kardeşim Tugay YILMAZ ve babaannem Emine YILMAZ' a destek ve anlayışlarından dolayı teşekkür ederim.

Ayrıca sevgili arkadaşlarım Gizem Burcu ZİLELİ, Burcu YILMAZ, Başak GÜMÜŐ, Fahriye ÜSTÜN, Selin BEKTAŞ, Tayfun CAN, İnci AKGÖN, Simge Nur SARIOĞLU, Betül TONYALIOĞLU ve Kemal KAFAOĞLU' ya her zaman yanımda oldukları ve bana inandıkları için teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	i
İÇİNDEKİLER	ii
KISALTMALAR	vi
ŞİMGELER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
ÖZET.....	xi
SUMMARY	xii

BÖLÜM 1.	
GİRİŞ	1

BÖLÜM 2.	
TURİZM VE EKO TURİZM KAVRAMI	5
2.1. Turizm Kavramı	5
2.2. Turizm Arzı, Talebi ve Turizm Pazarı	8
2.3. Turizm Pazarı İçerisinde Eko Turizmin Yeri	13
2.4. Eko Turizmin Kavramsal Analizi.....	16
2.4.1. Eko turizm kavramı ve tanımı	16
2.4.2. Eko turizmin gelişimi, amacı ve önemi	19
2.4.3. Eko turizmin ilkeleri	23
2.4.4. Eko turizmin etkileri	25
2.4.4.1. Eko turizmin doğal çevreye etkisi.....	26
2.4.4.2. Eko turizmin sosyo-kültürel çevreye etkisi.....	28
2.4.4.3. Eko turizmin ekonomik çevreye etkisi.....	30
2.4.5. Eko turizm aktör ve paydaşları	31
2.4.5.1. Eko konaklama işletmeleri.....	32
2.4.5.2. Seyahat işletmeleri ve tur operatörleri	33
2.4.5.3. Ulusal ve yerel yönetimler	35
2.4.5.4. Sivil toplum kuruluşları.....	36
2.4.5.5. Uluslararası kuruluşlar	37
2.4.5.6. Yerel halk	39
2.4.5.7. Eko turistler	40

2.5. Eko Turizm Pazarı.....	43
2.5.1. Eko turizm arzı	44
2.5.2. Eko turizm talebi.....	46
2.6. Eko Turizm Planlaması	47
2.7. Eko Turizm ve Taşıma Kapasitesi İlişkisi.....	49
2.8. Eko Turizm, Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Turizm İlişkisi	51
2.9. Eko Turizm Kapsamında Yer Alan Faaliyet Türleri	53
2.10. Eko Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi.....	69

BÖLÜM 3.

BÖLGESEL KALKINMA TEORİLERİ VE MODELLERİ ÇERÇEVESİNDE

BÖLGESEL KALKINMA	72
3.1. Bölgesel Kalkınma Teorilerinin Ortaya Çıkışı Ve Gelişimi	72
3.2. Bölgesel Kalkınma Teorileri ve Modelleri.....	76
3.2.1. Merkezi yerler teorisi.....	76
3.2.2. Keynesyen bölgesel kalkınma teorisi	78
3.2.3. Neo-klasik bölgesel kalkınma teorisi.....	79
3.2.4. İçsel (endojen) bölgesel kalkınma teorisi	80
3.2.5. Cazibe merkezleri teorisi	82
3.2.6. Yeni bölgeselcilik kuramı	83
3.3. Bölgesel Kalkınma Kavramı ve Kapsamı	85
3.4. Bölgesel Kalkınma Politikaları.....	87
3.4.1. Bölgesel kalkınma politikasının araçları	90
3.4.1.1. Bölgesel planlama	91
3.4.1.2. Finansal ve vergisel teşvik tedbirleri.....	92
3.4.1.3. Kamu yatırımları	93
3.4.1.4. Yönetimsel örgütün adaptasyonunun sağlanması	94
3.4.1.5. Metropolitan bölgelerin gelişmesinin sınırlandırılması	94
3.4.2. Bölgesel kalkınma politikasının amaçları.....	95
3.5. Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları.....	97
3.5.1. AB'nin bölgesel kalkınma yaklaşımları	97
3.5.1.1. Yapısal fonlar	98
3.5.1.2. Uyum fonu	98
3.5.1.3. Topluluk girişimleri	99
3.5.2. Türkiye'nin bölgesel kalkınma anlayışının temel yaklaşımları.....	99
3.5.2.1. Bölge kavramının yeniden tanımlanması.....	100
3.5.2.2. Bölgesel kalkınma ajansları	101
3.5.2.3. Teknoparklar	102
3.5.2.4. Yenilik ve teknoloji merkezleri.....	103
3.5.2.5. İş kuluçkaları ve kümeleri	103
3.6. Bölgesel Kalkınma ve Sürdürülebilirlik İlişkisi	103
3.6.1. Sürdürülebilir kalkınma kavramı	105
3.6.2. Sürdürülebilir bölgesel kalkınma ve turizm ilişkisi.....	106
3.7. Bölgesel Kalkınmada Turizm Fonksiyonu.....	107
3.7.1. Ekonomik girdi fonksiyonu	109
3.7.2. Sosyal kazanım fonksiyonu	110
3.7.3. Çevresel katkı fonksiyonu	110
3.8. Bölgesel Dengesizlik ve Bölgesel Kalkınma Arasındaki İlişkisi.....	111
3.8.1. Bölgesel dengesizliğin ortaya çıkış nedenleri ve sonuçları	112

3.8.2. Bölgesel dengesizliği ortadan kaldırmada turizm ve eko turizm.....	114
---	-----

BÖLÜM 4.

SAPANCA İLÇESİNDE BÖLGESEL KALKINMA VE EKO TURİZM..... 116

4.1. Sapanca İlçesinin Genel Özellikleri	116
4.1.1. Sapanca ilçesinin coğrafi özellikleri	116
4.1.2. Sapanca ilçesinin tarihi ve kültürel özellikleri.....	117
4.1.3. Erişilebilirlik ve ulaşım kolaylığı	121
4.2. Sapanca’da Bölgesel Kalkınmanın Durumu	122
4.3. Sapanca İlçesi Eko Turizm Potansiyeli	124
4.4. Sapanca İlçesi Eko Turizm Alanları.....	126
4.4.1. Sapanca gölü	127
4.4.2. Soğucak yaylası	129
4.4.3. Doğa yürüyüşü (trekking) ve bisiklet turizmi güzergâhları.....	129
4.4.4. Tabiat parkları, piknik alanları ve orman içi dinlenme yerleri	130
4.5. Sapanca’da Eko Turizm Kapsamında Yapılan Aktiviteler	131
4.6. Sapanca Bölgesinin Eko Turizm Potansiyelinin Bölgesel Kalkınma Teorileri Kapsamında Değerlendirilmesi	133

BÖLÜM 5.

SAPANCA’NIN BÖLGESEL KALKINMASINDA EKO TURİZMİN ETKİSİ

ALAN ARAŞTIRMASI..... 137

5.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	137
5.2. Araştırmanın Kısıtları	137
5.3. Araştırmanın Metodolojisi	138
5.3.1. Yöntem	138
5.3.2. Evren ve örneklem	138
5.3.3. Veri toplama tekniği	139
5.3.4. Araştırmada kullanılan anket formunun niteliği	139
5.3.5. Ön uygulama (pilot çalışma)	140
5.3.6. Araştırmanın hipotezleri	140
5.4. Araştırmada Kullanılan Ölçeğin Geçerliliği ve Güvenilirliği	142
5.5. Faktör Analizi.....	143
5.5.1. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett Testi	144
5.5.2. Bileşenlere Göre Açıklanan Toplam Varyans	145
5.5.3. Döndürülmüş Bileşenler Matrisi.....	145
5.5.4. Verilerin dağılımı ve normallik testi.....	148
5.6. Veri Analizi ve Bulguları	149
5.6.1. Araştırmaya katılanların demografik özellikleri ve Sapanca’da eko turizme yönelik genel soruların frekans analizi sonuçları	149
5.6.2. Araştırma değişkenlerine ilişkin frekans analizi sonuçları.....	152
5.6.3. Eko turizmin sosyo-kültürel ve ekonomik kalkınmaya etkisini ölçmeye yönelik ifadelerin farklılık testi sonuçları.....	160
5.6.3.1. Eko turizmin sosyo-kültürel ve ekonomik kalkınmaya etkisini ölçmeye yönelik kruskal-wallis testi sonuçları	160
5.6.3.2. Eko turizmin sosyo-kültürel ve ekonomik kalkınmaya etkisini ölçmeye yönelik mann whitney u testi sonuçları	164
5.6.4. Kruskal-wallis testi sonucunda anlamlı çıkan bulguların yorumlanması .	169

5.6.5. Ki-kare testi sonuçları.....	172
5.6.6. Hipotez testi sonuçları	175

BÖLÜM 6.	
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	177

KAYNAKLAR	184
------------------------	------------

EKLER.....	199
-------------------	------------

ÖZGEÇMİŞ.....	202
----------------------	------------

KISALTMALAR

BKA	: Bölgesel Kalkınma Ajansları
BM	: Birleşmiş Milletler
DKK	: Dünya Koruma Birliği
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GİDEM	: Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezleri
H	: Hipotez
KOBİ	: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
MARKA	: Doğu Marmara Kalkınma Ajansı
MÖ	: Milattan Önce
NUTS	: İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
SWOT	: Üstünlük, Zayıflık, Fırsatlar ve Tehditler
TEM	: Avrupa Transit Karayolu
TIES	: Uluslararası Eko Turizm Topluluğu
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNEP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNWTO	: Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü
USAİD	: Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı
WTO	: Dünya Turizm Örgütü
WWF	: Doğa İçin Dünya

SİMGELER

- F** :Frekans
N : Kişi sayısı
Sd (df) : Serbestlik derecesi
Sig.(p) : Anlamlılık düzeyi
Ss : Standart sapma
 \bar{x} : Ortalama
% : Yüzde

TABLolar LİSTESİ

Tablo 2.1: Eko turizmin doğal çevreye başlıca olumsuz etkileri (Mcneely & Thorsell, 1989).	27
Tablo 2.2: Türkiye’de Turizm Amaçlı Kullanılan Mağaralar (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020b).....	59
Tablo 2.3: Turizm Amaçlı Kullanılan Yaylalar (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020e).	67
Tablo 3.1 :Geleneksel ve Yeni Politikaların Karşılaştırılması (Eraydın, 2004, s. 137).	88
Tablo 4.1: Sapanca Gölü SWOT Analizi (1.Bölge Müdürlüğü, s. 66).	128
Tablo 5.1 Sapanca İlçesi Nüfusu (Türkiye İstatistik Kurumu (2019)).....	139
Tablo 5.2 Çalışmada kullanılan ölçeğin güvenilirlik analizi sonuçları.....	143
Tablo 5.3 Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett Testi sonuçları.	144
Tablo 5.4 Toplam açıklanan varyans.	145
Tablo 5.5 Döndürülmüş bileşenler matrisi.	146
Tablo 5.6 Kolmogorov-Smirnov Testi sonuçları.	148
Tablo 5.7 Demografik değişkenlere ait frekans analizi sonuçları.....	149
Tablo 5.8 Sapanca’ da eko turizme ilişkin diğer değişkenlerin frekans analizi sonuçları.....	152
Tablo 5.9 Eko turizmin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisine ilişkin ifadelerin frekans analizi sonuçları.	153
Tablo 5.10 Eko turizmin ekonomik etkilerine ilişkin soru ifadelerin frekans analizi sonuçları.....	156
Tablo 5.11 Yaş değişkenine ilişkin test istatistikleri.....	161
Tablo 5.12 Eğitim değişkenine ilişkin testi istatistikleri.....	161
Tablo 5.13 Meslek değişkenine ilişkin test istatistikleri.	162
Tablo 5.14 Kazanç değişkenine ilişkin test istatistikleri.	163
Tablo 5.15 Yaşam süresi değişkenine ilişkin test istatistikleri.	163
Tablo 5.16 Cinsiyet değişkenine ilişkin sıralama ve test istatistiği.	164
Tablo 5.17 Medeni durum değişkenine ilişkin sıralama ve test istatistiği.	165
Tablo 5.18 Sapanca'nın yerlisi olma değişkenine ilişkin sıralama ve test istatistiği.....	166
Tablo 5.19 Kazancını eko turizmden sağlama değişkenine ilişkin sıralama ve test istatistiği.....	167
Tablo 5.20 Sapanca’ya daha fazla turist gelmesini isteme değişkenine ilişkin sıralama ve test istatistiği.	168
Tablo 5.21 Sapanca’da eko turizmin daha fazla gelişmesini isteme değişkenine ilişkin sıralama ve test istatistiği.....	169
Tablo 5.22 Eğitim değişkenine ilişkin ortalamalar.	170
Tablo 5.23 Meslek değişkenine ilişkin ortalamalar.	170
Tablo 5.24 Sapanca'da yaşam süresi değişkenine ilişkin ortalamalar.....	171

Tablo 5.25 Kazancını eko turizmden sağlama ve Sapanca'ya daha fazla turist gelmesini isteme değişkenine ilişkin çapraz tablolama sonuçları.	172
Tablo 5.26 Kazancını eko turizmden sağlama ve Sapanca'ya daha fazla turist gelmesini isteme değişkenine ilişkin Ki-Kare testi sonuçları.....	172
Tablo 5.27 Kazancını eko turizmden sağlama ve Sapanca'da eko turizmin daha fazla gelişmesini isteme değişkenine ilişkin çapraz tablolama sonuçları.....	173
Tablo 5.28 Kazancını eko turizmden sağlama ve Sapanca'da eko turizmin daha fazla gelişmesini isteme değişkenine ilişkin Ki-Kare testi sonuçları	173
Tablo 5.29 Sapanca'da eko turizmin daha fazla gelişmesini isteme ve Sapanca'ya daha fazla turist gelmesini isteme değişkenlerine ilişkin çapraz tablolama sonuçları.....	174
Tablo 5.30 Sapanca'da eko turizmin daha fazla gelişmesini isteme ve Sapanca'ya daha fazla turist gelmesini isteme değişkenlerine ilişkin Ki-Kare testi sonuçları.....	174
Tablo 5.31 Hipotez testi sonuçları.	175

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1: Alternatif Turizm ve Eko Turizm (Müller, 2000, s. 243).....	14
Şekil 2.2 Eko Turizmin Turizm Pazarındaki Yeri (Wood, 2002, s. 11).	15
Şekil 2.3: Eko Turizmin Gelişimi (Erdoğan, 2014, s. 152).	21
Şekil 2.4: Eko Turizm Aktiviteleri Sınıflandırılması (Polat, 2006).	54
Şekil 4.1 Sapanca Gölü (T.C. Sapanca Kaymakamlığı).	127

BÖLGESEL KALKINMA TEORİLERİ KAPSAMINDA BÖLGESEL KALKINMADA EKO TURİZMİN ROLÜ: SAPANCA ÖRNEĞİ

ÖZET

Günümüzde seyahat şartlarının geçmişe göre daha kolay bir hâl alması sebebiyle dünya genelinde turizm faaliyetlerinde önemli bir artış görülmüştür. Buna bağlı olarak turizm faaliyetlerine katılan kişi sayısı da artış göstermiş ve turizm hareketleri kitlesel bir hal alarak birçok bölgenin turist akımına uğramasına sebep olmuştur. Bu yüzden bazı turizm bölgelerinde taşıma kapasitesinin aşılması sorunuyla karşılaşmıştır. Taşıma kapasitelerinin aşılmasının sonucu olarak da sosyo-kültürel, ekonomik ve doğal çevre üzerinde birçok olumsuz etki baş göstermiştir. Kitle turizminin meydana getirdiği bu olumsuz etkilere bir çözüm önerisi sunmak amacıyla alternatif turizm türleri gelişme göstermiş ve ‘eko turizm’, ‘yeşil turizm’ ve ‘doğa turizmi’ gibi birçok turizm türü ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda sürdürülebilirliği ilke edinmiş olan eko turizm de alternatif turizm türleri içerisinde önemli bir pazar payına sahip ve geleceğin turizm türleri arasında gösterilen bir turizm türüdür. Ülkemizin eko turizm için gerekli olan doğal güzelliklere sahip olması eko turizmin bölgesel kalkınmaya etkisinin araştırılmasını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda bu tezin temel amacı eko turizm potansiyeline sahip olan Sapanca ilçesinin ekonomik ve sosyo-kültürel kalkınmasında eko turizmin etkilerini ortaya koymak ve çıkan sonuçları bölgesel kalkınma teorileri kapsamında yorumlamaktır. Bu kapsamda yerel halktan 395 anket toplanmış ve toplanan veriler SPSS 23 programı ile analize tabi tutulmuştur. Verilerin normal bir dağılım sergilememesi nedeniyle de non-parametrik testlerden faydalanılmıştır. Elde edilen bulgular neticesinde, Sapanca’nın bölgesel kalkınmasında eko turizmin rolü ekonomik ve sosyo-kültürel etkiler olmak üzere iki boyut üzerinden incelenmiştir. Bulguların analizi için ise Kruskal-Wallis, Mann-Whitney U ve Ki Kare testi yöntemi kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucu, Sapanca’nın sosyo-kültürel kalkınması ve meslek, kazancını turizmden sağlama, daha fazla turist gelmesini isteme ve turizmin bölgede daha fazla gelişmesini isteme değişkenleri arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmıştır. Sapanca’nın ekonomik kalkınması ve eğitim, meslek, kazancını eko turizmden sağlama, daha fazla turist gelmesini isteme ve turizmin bölgede daha fazla gelişmesini isteme değişkenleri arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmıştır. Yapılan Ki Kare testi sonucu ise kazancını eko turizmden sağlama ve Sapanca’ya daha fazla turist gelmesini isteme değişkeni arasında, kazancını eko turizmden sağlama ve Sapanca’da eko turizmin daha fazla gelişmesini isteme değişkeni arasında ve Sapanca’ya daha fazla turist gelmesini isteme ve Sapanca’da eko turizmin daha fazla gelişmesini isteme değişkeni arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır. Bu sonuçlar neticesinde Sapanca’nın kalkınma şeklinin; cazibe merkezleri teorisi, içsel kalkınma teorisi ve yeni bölgeselcilik teorilerinin öngörülleri ile eşleştiği tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Eko turizm, Bölgesel Kalkınma, Sürdürülebilirlik, Çevre, sapanca

THE ROLE OF ECO-TOURISM IN REGIONAL DEVELOPMENT WITHIN THE FRAMEWORK OF REGIONAL DEVELOPMENT THEORIES: THE CASE OF SAPANCA

SUMMARY

Nowadays, there has been a significant increase in tourism activities around the world due to the fact that travel conditions are easier than in the past. Accordingly, the number of people participating in tourism activities has also increased gradually and tourism movements have become massive, causing many regions to attract tourists. Therefore, the problem of exceeding the carrying capacity has been encountered in some regions. As a result of exceeding the carrying capacities, many negative impacts on the socio-cultural, economic and natural environment have occurred. Alternative types of tourism have developed in order to propose a solution to these negative effects caused by mass tourism and many types of tourism have emerged such as 'eco tourism', 'green tourism' and 'nature tourism'. In this context, eco tourism, which has adopted the principle of sustainability, is a type of tourism that has an important market share among alternative tourism types and is shown among the tourism types of the future. The fact that our country has natural beauties required for eco tourism makes it necessary to investigate the effect of eco tourism on regional development. In this context, the main purpose of this thesis is to reveal the effects of eco tourism on the economic and socio-cultural development of Sapanca district, which has an eco-tourism potential, and to interpret the results within the scope of regional development theories. In this context, were collected from 395 local people and the collected data were analyzed with the SPSS 23 program. Since the data did not show a normal distribution, non-parametric tests were used. According to the findings obtained as a result of the survey research, the role of eco tourism in the regional development of Sapanca has been examined in two dimensions, namely economic and socio-cultural effects. For the analysis of the results, Kruskal-Wallis, Mann Whitney U and The Chi Square test method were used. As a result of the analyzs, a significant difference was found between the socio-cultural development of Sapanca and the variable profession, the variable of providing its earnings from tourism, the variable of wanting more tourists to come and the variables of wanting more tourism to develop in the region. A significant difference has been reached between economic development of Sapanca and the variable of education, the variable of occupation, the variable of earning from eco-tourism, the variable of wanting more tourists and the variable of wanting more development of tourism in the region. The result of The Chi Square, a significant association was found between ensuring earning from eco tourism and the variable of asking more tourists to come to Sapanca, between the earning its income from eco tourism and the variable of wanting further development of eco tourism in Sapanca and between the wanting more tourists to come to Sapanca and the variable of wanting more development of eco tourism in Sapanca. As a result of these results, it was determined that Sapanca's form of development matches the predictions of the theory of attractions, the theory of internal development and the theories of new regionalism.

Key Words: Ecotourism, regional development, sustainability, environment, Sapanca

BÖLÜM 1. GİRİŞ

Günümüzün ve geleceğin önemli bir sorunu halinde bulunan küresel ısınma, iklim değişikliği, doğal alanların tahribatı vb. gibi çevresel olaylar birçok insanın yaşam standartlarını sürdürülebilirlik kapsamında değiştirmesine yol açmaktadır. Bu durumun kişilerin birçok tercihine yansıdığı gibi seyahat tercihlerine de yansıdığı ve kişilerin çevre bilincinin artması ile birlikte doğa seyahatlerine yönelimin de arttığı görülmektedir.

Bu bağlamda değişen turist tercihleri, doğal çevrenin turizmin gerçekleşmesi için birincil koşul halinde bulunması ve turizmin çevresel kaynakları hem koruyan hem de tahrip eden bir özelliğe sahip olması sebebiyle 'sürdürülebilir turizm', 'yumuşak turizm', 'yeşil turizm' ve 'eko turizm' gibi kavramların ortaya çıktığı görülmektedir. Turizmin meydana getirdiği çevresel tahribatın önüne geçmek amacıyla bu turizm türlerine olan talep her geçen gün artmaktadır. Dünya Kaynakları Enstitüsü Raporuna göre de doğa seyahatleri yılda ortalama %10-30 civarında bir büyüme göstermektedir (Cope, 1996, s. 43).

Doğa seyahatlerine olan bu ilginin artması ile birlikte doğa turizminin bir alt kolu olan eko turizme duyulan ilgi de her geçen gün artış göstermektedir. Eko turizme olan bu yönelimin en büyük nedeni ise eko turizmin kitle turizminin aksine daha az kişi ile birlikte doğayla iç içe gerçekleştirilen ve sürdürülebilir turizmin en yakın formlarından biri olarak kabul edilen bir turizm türü olmasıdır. Diğer önemli bir neden ise eko turizmin çevresel tahribatı düzeltmeyi değil önlemeyi amaç edinmiş olması ve turistlere buldukları coğrafi alanın sahip olduğu tüm kültürel ve sosyal deneyimlerden yerel halk ile birlikte deneyimleme fırsatı sunmasıdır.

Alternatif turizm türlerinden biri olan eko turizm Türkiye özelinde incelendiğinde ise çoğu bölgenin eko turizm için gerekli olan doğal alanlara sahip olduğu görülmektedir. Ancak Türkiye'nin elinde bulundurduğu bu önemli avantajı tam olarak kullanamadığı ve alternatif turizm türlerinin deniz-kum-güneş turizmi kadar gelişmediği bu nedenle de turizmin belirli bir dönem ve bölge içerisine sıkıştırıldığı görülmektedir. Bu bağlamda

bölgesel sınırlılığı ortadan kaldırmak ve turizmi yılın her dönemine yaymak için alternatif turizm türlerinin gelişimine ihtiyaç duyulmaktadır. Değişen turist tercihleri, çevreye karşı artan ilgi ve duyarlılık ve ülkemizin sahip olduğu doğal kaynak ve güzellikler göz önüne alındığında eko turizm birçok alt kolu ile birlikte ülkemizin neredeyse her bölgesinde uygulanabileceği açıkça görülmektedir.

Sanayi devrimi ile ortaya çıkan ve küreselleşme ile artan bölgesel dengesizlik sorunu dünyanın hemen hemen her bölgesinde kendini göstermiştir. Bu sorunu ortadan kaldırmak için birçok bilim insanı tarafından çeşitli kalkınma teorileri ve modelleri ortaya atılmıştır. Bu kalkınma teorileri bölgesel dengesizlik sorununun baş gösterdiği ülkelerin yönetim politikalarına ve kalkınma politikalarına da yansımıştır. Bu teori ve modeller ışığında birçok pazar da olduğu gibi turizm pazarında da gelişmeler ve çeşitlenmeler yaşanmış ve turizm önemli bir bölgesel kalkınma aracı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Turizm geri kalmış bölgeler ile gelişmiş bölgeler arasında ki eşitsizliği azaltmak amacıyla bölgeler arası kalkınmayı dengeli bir biçimde sağlayabilme çabası içerisinde (Zengin & Oğuz, 2018, s. 227). Bu bağlamda turizm gerçekleştiği bölgelere sağladığı birçok sosyo-kültürel ve ekonomik fayda ile birlikte bölgelerin kalkınmasında oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Bu kapsamda özellikle sanayi devrimi sonrası baş gösteren bölgesel dengesizlik sorununun daha derin etkilerinin yaşandığı görülen bölgelerin kalkınmasında turizm oldukça önemli bir sektördür. Eko turizm ise özellikle hem geri kalmış bölgelerin hem de hassas eko sisteme sahip bölgelerin doğal kaynaklara ve yerel halkın yaşantısına zarar vermeyecek bir şekilde bölgesel kalkınmayı teşvik eden bir turizm türü olarak görülmektedir.

Ayrıca UNEP' in araştırmalarına göre eko turizm, turizm endüstrisinin en hızlı büyüyen kollarından biri olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda WTO'nun uzun dönemli gelecek tahminlerine göre eko turizmin hem pazar payı hem de turist sayısı itibariyle büyümeye devam edeceği öngörülmektedir (Yücel C. , 2002, s. 1).

Bu araştırmada Sapanca ilçesinin kalkınmasında eko turizm rolünün incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda, bölgenin hem sosyo-kültürel hem de ekonomik kalkınmasında eko turizmin önemini bölge halkının katılımıyla ortaya koymak ve bu etkilerin bölgesel kalkınma teorileri kapsamında yorumlanması amaçlanmaktadır. Ayrıca çalışmanın diğer bir amacı da bölgenin eko turizm potansiyeli ve eko turizmin bölgesel

kalkınmada kullanılabilir bir faktör olduğunu göstermek ve bu doğrultuda kamu ve özel sektör yatırımlarının önemine dikkat çekmektir. Sapanca'nın bulunduğu bölgede doğa turizmi ve kollarının en yaygın şekilde yapıldığı ve diğer bölgelere göre daha fazla turizm talebinin olduğu göz önüne alındığında çalışmanın önemi daha da artmaktadır.

Yapılan literatür taraması sonucu turizmin bölgesel kalkınmaya etkisi ile ilgili çok sayıda çalışma rastlansa da, eko turizmin bölgesel kalkınmaya etkisi ile ilgili çok az sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Ayrıca eko turizmin bölgesel kalkınmaya olan etkilerini bir teori ile bağdaştırarak açıklayan herhangi bir çalışmaya da rastlanmamıştır. Bu nedenle turizm literatüründe eko turizm ile ilgili ciddi bir boşluğun olduğu gözlemlenmiştir. Bu bağlamda bu çalışma, eko turizmin gelişmekte olduğu bir bölgenin sosyo-kültürel, çevresel ve ekonomik kalkınmasına ne şekilde etki ettiğini ortaya koyarak ilgili literatüre ve ileride bu alanda yapılacak çalışmalara bir kaynak oluşturmayı hedeflemektedir.

Araştırma kapsamında ilk olarak konu ile ilgili makale, dergi, kitap, veri tabanları ve diğer yayınlanmış eserler taranarak literatür araştırması gerçekleştirilmiş ve bu bilgiler ışığında çalışma, betimleme tekniği kullanılarak sürdürülmüştür. Bu bağlamda çalışma 6 bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölüm giriş kısmı, ikinci, üçüncü ve dördüncü bölüm literatür aşaması, beşinci bölüm yöntem ve bulgular kısmı, son bölüm ise sonuç ve öneriler kısmından meydana gelmektedir.

İkinci bölümde turizm kavramı ile ilgili bilgi verildikten sonra asıl araştırma konusu olan eko turizmin kavramsal analizi kapsamında eko turizmin ortaya çıkış nedenlerine, bölgesel etkilerine ve temel ilkelerine yer verildikten sonra eko turizm ve sürdürülebilirlik, taşıma kapasitesi ilişkisi ve eko turizmin alt kolları hakkında bilgi verilmiş ve son olarak eko turizm ve bölgesel kalkınma ilişkisi ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise bölgesel kalkınma teorileri, bölgesel kalkınma kavramsal analizi, bölgesel kalkınma politikaları ve araçları, bölgesel kalkınma yaklaşımları ve bölgesel kalkınma da turizm fonksiyonu kapsamında ekonomik girdi, sosyal katkı ve çevresel kazanım fonksiyonlarına yer verilmiştir. Daha sonrasında ise bölgesel kalkınma ve sürdürülebilirlik ilişkisi, bölgesel dengesizlik ve bölgesel dengesizliği ortadan kaldırmada turizm ve eko turizm konuları ayrıntılı bir şekilde irdelenmiştir.

Dördüncü bölümde ise araştırma sahası olan Sapanca ilçesi hakkında genel bilgiler verildikten sonra Sapanca'nın eko turizm potansiyeline, Sapanca'da bölgesel

kalkınmanın durumuna ve Sapanca da yapılan eko turizm aktiviteleri ile birlikte bölgenin eko turizm potansiyelinin bölgesel kalkınma teorileri açısından değerlendirilmesine yer verilmiştir.

Beşinci bölümde ise araştırma metodolojisinden bahsedilmiş ve araştırma da kullanılan anket formuna ilişkin değerlendirmeler özetlenmiştir. Daha sonrasında anket yöntemi ile toplanan verilerin istatistiki analiz sonuçlarına yer verilerek elde edilen bulgular üzerinden yorumlamalar yapılmıştır.

Veri toplama aracı olarak ise nicel araştırma tekniklerinden anket yöntemi kullanılmıştır. İlgili literatürün taranması sonucu araştırmada kullanılan anket formu ise Demiral (2012) tarafından hazırlanan tez çalışmasında kullanılan anket formu referans alınarak oluşturulmuştur. 5'li likert tipi ifadelerin yer aldığı anket formunun ilk kısmında katılımcıların demografik özelliklerini ortaya koymaya yönelik 11 ifade, ikinci bölümde ise Sapanca'nın bölgesel kalkınmasında eko turizmin çevresel ve sosyo-kültürel etkilerini ölçmeye yönelik 14 ifadeye yer verilmiştir. Daha sonrasında üçüncü kısımda ise Sapanca'da eko turizmin ekonomik etkilerini ölçmeye yönelik 16 ifadeye yer verilmiştir.

Anket çalışması için çalışmanın evrenini Sapanca'da ikamet eden yerel halk oluşturmaktadır. Bu kapsamda çok sayıda anket dağıtılmış ve olasılığa dayalı olmayan örnekleme tekniklerinden kolayda örnekleme tekniği ile gerekli veriler elde edilmiştir. Elde edilen 410 anket değerlendirilmiş, eksik ve hatalı verilere sahip anketler çıkarılarak geriye kalan 395 anket SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) 23 istatistik paket programı ile analize tabi tutulmuştur.

BÖLÜM 2. TURİZM VE EKO TURİZM KAVRAMI

Turizm kavramına ve turizm pazarına genel bir bakış açısıyla yer verildikten sonra ana konu olan eko turizmin kavramsal analizinin yapılacağı bölümde, eko turizm pazarı ve eko turizmin diğer kavramlar ile arasındaki ilişkiye de değinilerek konu spesifik ve epistemolojik olarak detaylandırılmıştır.

2.1. Turizm Kavramı

Turizm kavramı kökeni itibariyle oldukça eski bir geçmişe sahiptir. Kökeni Latince de, dönmek, etrafını dolaşmak, geri dönmek anlamında kullanılan 'tornus' sözcüğünden gelmektedir. İngilizce de yer alan 'tour' ve 'touring' kelimeleri de bu sözcükten türetilmiştir. Ayrıca 'Tour' kelimesi dairesel bir hareketi ifade etmekte ve gezi, seyahat, uzun yolculuk gibi anlamlar taşımakla birlikte belli bölge, ülke ve şehirlere yapılan gezileri ifade etmek için kullanılan ve aynı zamanda sonunda başlangıç noktasına geri dönülen hareketleri ifade etmek için de kullanılan bir kelime olmuştur. 'Touring' kelimesi ise zevk için çeşitli amaçlar ile yapılan gezileri ifade etmek için kullanılmıştır (Akat, 2000, s. 2; Usta, 2001, s. 8).

Guyer-Feuler tarafından 1905 yılında ilk kez turizmin tanımı yapılmıştır. Bu tanıma göre turizm, kişilerin hava değişimi, dinlenme vb. gibi ihtiyaçlardan oluşan, sanatsal ve doğal güzellikleri görme isteği, doğanın insanlar için bir mutluluk kaynağı olduğu görüşü ve özellikle ticaret, sanayi ve ulaşımın gelişmesi ile ülkelerin ve şehirlerin birbirine daha yakın olmasına fırsat tanıyan modern çağa has bir olaydır (Kozak, Kozak, & Kozak, 2014, s. 3).

Zaman içerisinde ekonomi biliminin gelişmesi ve turizmin ülkeler için gelir yaratıcı etkisinin fark edilmesi ile birlikte turizmin ekonomik yönüne dikkat çeken tanımların meydana geldiği görülmektedir. Bu bağlamda turizmin özellikle ekonomik yönüne dikkat çeken ilk tanım 1910 yılında Avusturyalı ekonomist Herman Von Schullar tarafından

başka bir ülke, şehir veya bölgeden, kalıcı olmamak şartıyla gelen ziyaretçilerin meydana getirdiği ekonomik faaliyetlerdir şeklinde yapılmıştır (Kozak, Kozak, & Kozak, 2014, s. 3).

Herman Von Schullar' dan sonra Edmood Picard ise aynı dönemde turizmi, ana gerekliliğinin ülkeye yabancı döviz kaynaklarını getirmek ve turist harcamalarının ülke ekonomisindeki katkısını araştırmak olarak ekonomik yönlü bir tutum sergilemiştir (Sarı, 2007, s. 19).

Hunziker ve Krapt ise turizmi, kişilerin bulunduğu yer dışında farklı bir yere hiçbir kazanç elde etme amacı bulunmaksızın seyahat etmesi ve bu seyahatlerden doğan ilişkiler ve olaylar bütünüdür şeklinde tanımlamıştır. Hunziker ve Krapt'ın bu tanımı 1954 yılında İtalya'nın Palermo şehrinde Uluslararası Bilimsel Turizm Uzmanları Birliği tarafından düzenlenen bir kongrede kabul edilmiş ve uzun yıllar geçerliliğini korumuştur (Akman, 2007, s. 3).

1970'li yıllara gelindiğinde ise turizm tanımına boş zaman değerlendirme ve dinlenme kavramı ilave edilmiştir. G. Zedek' e göre turizm, devamlı ikamet ettikleri yer dışına çıkan yabancıların yaptıkları yer değiştirme hareketlerinde geçici veya asli bir kazanç amacı olmaksızın gittikleri yerlerde konaklamaları ve boş zamanlarını değerlendirmeleri, gittikleri yerlerde başka kişilerle iletişim kurmaya teşvik eden, kişinin yenilenmesine ve bilgi aktarımına olanak sağlayan ekonomik, sosyal ve duygusal olaylar bütünüdür (Toskay, 1989, s. 32). Bu tanımda hem kişilerin boş zaman kullanımına hem de turizmin çok yönlülüğüne dikkat çekilmiştir.

Spatt'a göre ise turizm "*dinlenme ve dinlenmeyle ilgili ihtiyaçların tatmini için boş zaman harcamasından ortaya çıkan tüketim harcamaları ile belirlenen geçici yer değiştirmeye bağlı olan, ilişki ve olayların tamamıdır*" (Ahipaşaoğlu & Arıkan, 2005, s. 5).

Burkart ve Medlik (1974) ise turizmi "*insanların normalde buldukları ve çalıştıkları yerin dışına geçici ve kısa süreli olarak hareket etmeleri ve gittikleri bu yerlerde yaptıkları aktiviteler*" şeklinde tanımlamıştır. Ayrıca Burkart ve Medlik (1974) çalışmalarında turizmi 5 temel prensibe oturtmuşlardır. Bu prensipleri şu şekilde ifade etmişlerdir;

1. Turizm bir takım olgular ve ilişkilerin birleşimidir.
2. Bu olgu ve ilişkiler insanların hareketlerinden meydana gelmekte ve içerisinde dinamik (seyahat) ve statik (konaklama) unsurlar barındırmaktadır.
3. Turizm seyahatlerinin normalde yaşanılan yer dışında yapılıyor olması nedeniyle turizm iki yer arasındaki faaliyetleri de kapsamaktadır.
4. Turizm amaçlı yer değiştirme hareketi kısa süreli ve geçicidir.
5. Ödenen ücret ve ziyaret edilen yere ilişkin amaçlar arasında herhangi bir ilişki bulunmamaktadır.

Günümüzde kullanılan bazı tanımları ise şu şekildedir;

BM tarafından 1963 tarihinde yapılan tanıma göre turizm; *“24 saatten az olmamak, sürekli kalışa dönüşmemek ve gelir sağlayıcı herhangi bir uğraşta bulunmamak koşulu ile bireyin yolculuk ve/veya konaklamalarından doğan olay ve ilişkilerin tümüdür”* (Tolünguç, 1999, s. 13).

Türk Dil Kurumu (TDK)'ya göre ise turizm, dinlenme, eğlenme, görme, tanıma vb. amaçlarla gerçekleştirilen gezileri ifade etmekte ve ayrıca bir ülkeye veya bir bölgeye turist gelmesi için alınan ekonomik, kültürel, teknik önlemlerle birlikte yapılan çalışmaların tümüdür (Türk Dil Kurumu, 2019).

Turizm, kişilerin devamlı yaşadıkları yer dışında farklı yerlere gerçekleştirdikleri seyahatlerden ve gittikleri yerlerde en az bir gece kalmak koşuluyla tekrar buldukları yere geri dönmelerinden meydana gelen ilişkiler bütünüdür (Batman, 2015, s. 11).

Turizm, devamlı olarak ikamet edilen yer dışında, kişilerin farklı bir yere tatil, dinlenme, eğlence, sağlık, iş, kültür vb. nedenlerle yaptıkları seyahat ve geçici konaklama hareketleridir (Sezgin, 1995).

Turizm ile ilgili yapılan tanımlardan yola çıkarak bir turizm hareketinden bahsedebilmek için kişilerin (Koçak, 2016, s. 2);

- İkamet ettikleri yerin dışına çıkmaları,
- Bir turistik amaç için seyahat etmeleri ve harcama yapmaları,
- Gittikleri yerlerde en az bir gece konaklama yapmaları,
- Bu olayı para kazanma amacı olmadan yapmaları ve geldikleri noktaya tekrar dönmeleri gerekir.

Yapılan bu tanımlardan da anlaşılacağı üzere turizmi belirli bir tanım içerisinde ifade etmek oldukça zordur. Bunun nedeni ise turizmin multidisipliner bir kavram olması ve birçok bilim dalıyla iç içe olmasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda turizmin tek bir tanımının olmamasının sebebi farklı disiplinlerde çalışan araştırmacıların turizmi kendi disiplinlerine göre niteliklerini dikkate alarak tanımlamalarından kaynaklanmaktadır (Sarı, 2007, s. 24-25).

2.2. Turizm Arzı, Talebi ve Turizm Pazarı

Pazar kavramı genel olarak alıcı ve satıcıların bir araya geldiği yer olarak tanımlanmaktadır (Kozak, Kozak, & Kozak, 2014, s. 31). Bu bağlamda turizm pazarı ise coğrafi bir alanı ifade etmekte ve turistik talep ile arzın bir araya geldiği yer olarak adlandırılmaktadır.

Turizm olayının gerçekleşebilmesi için ilk olarak bir turizm talebinin oluşması ve bu talebi karşılayabilecek bir arzın olması gerekmektedir. Bu nedenle bir bölgenin zengin turizm kaynaklarına sahip olması turizmin sağlıklı bir şekilde gelişmesi için yeterli değildir. Turizm kaynağı açısından zengin ülkeler turizmden maksimum fayda sağlamak için arz planlaması yapmalı ve elindeki kaynakları en iyi şekilde kullanmalıdır. Ancak bu şekilde önce bölgesel sonra ülke genelinde faydalı sonuçlar alınmaya başlanır (Kızıldemir & Sarıışık, 2018, s. 105).

Bu bağlamda arz, *“belli dönemlerde belli fiyat düzeylerinde satılmak istenen mal ve hizmet miktarıdır”* (Öçal, Çolak, Çermikli, & Togay, 1997, s. 223). Turizm arzı ise; belirli bir pazarda bir ülkenin turizm işletmeleri veya kurumları aracılığı ile turistlere sunduğu maddi ve manevi hizmetlerin toplamıdır (Olalı & Timur, 1988, s. 171).

Turizm arzı içerisinde bulunan unsurlar birçok yazara göre farklı gruplara ayrılmakla birlikte pek çok kaynakta başlıca şu şekilde ele alınmaktadır (Cruz, 2006, s. 95; Morakabati, 2011, s. 104):

1. Çekicilik: Turizmin ana unsurunu çekicilikler oluşturmaktadır. Bir destinasyona turizm destinasyonu demek için o bölgenin kişileri seyahate iten bir çekicilik unsuruna sahip olması gerekir. Bu çekicilikler bölgeye ait doğal kaynaklar olabileceği gibi sosyo-kültürel, ekonomik ve psikolojik çekiciliklerde olabilir.

2. Ulaşılabilirlik: Turizm olayının gerçekleşmesi için en önemli arz unsurlarından bir diğeri de ulaşılabilirliktir. Turizmin temelinde kişinin yer değıştirme hareketi bulunduğundan dolayı turizm bölgesine ulaşım çok önemlidir. Ulaşılabilirlik olmadığı takdirde diğeri arz unsurlarının turizm açısından bir değeri kalmaz. Gelişen ulaşım teknolojisi ile günümüzde ziyaretçilerin seyahate çıkmadan öne dikkat ettikleri bir konu da rahat ve konforlu bir şekilde turizm bölgesine ulaşmaktır. Havayolu ile ulaşım ön plana çıksa da bir bölgenin hem havayolu hem de karayolu ve denizyolu ile ulaşılabilirliği turizm bölgesinin ulaşım ağının güçlü olduğu anlamına gelir.
3. Altyapı-Üstyapı: Bir bölgenin altyapısını elektrik sistemleri, su, kanalizasyon, yol, liman, haberleşme ve sağlık sistemleri vb. gibi sistemler, üstyapıyı ise konaklama işletmeleri, ulaşım terminalleri, alışveriş merkezleri, eğlence alanları, restoranları vb. yapılar oluşturmaktadır. Turizmden yüksek verimlilik sağlamak için turistlerin ihtiyaçlarını rahat bir şekilde karşılamasına olanak sağlayacak alt ve üstyapı imkânları sağlanarak bölgenin turizm çekiciliğı artırılabilir. Turist sayısının artması ile birlikte ekonomik kazanç artabilir fakat altyapı ve üstyapının yetersiz olduğu durumlarda trafik, su ve elektrik kesintileri, bölgeye gelen ziyaretçilerin konaklamalarında tesis yetersizliği vb. gibi sorunlar ortaya çıkabilir.
4. Turizm İşletmeleri: Bir turizm bölgesine gelen ziyaretçilerin turist olarak sayılması için en az bir gece konaklama yapması gerekmektedir. Bu nedenle turizm bölgesinde konaklama işletmelerine olan ihtiyaç büyüktür. Konaklama işletmelerinin yanında turistlerin yeme-içme ihtiyaçlarını karşılayacak işletmeler ve boş zamanlarını değerlendirebilecekleri rekreasyon işletmeleri de yer almalıdır. Ayrıca bölgeye seyahatler düzenleyen seyahat işletmeleri ve tur operatörlerinin de varlığı turizm bölgesinin tanıtımı için önemlidir.
5. Konukseverlik: Turizm olayının her aşamasında başka kişilerle iletişim kaçınılmazdır. Bu bağlamda turizm işletmelerinde çalışan kişilerin ve bölge halkının turistlere karşı konukseverliği, turistlere karşı ola davranışları ve yaklaşımları bölgenin turizm imajı ve gelen turistlerin memnuniyeti için önemlidir.
6. İmaj: Bir ülkeye gitme düşüncesi olan yabancı turistlerin ilk olarak baktığı unsurlardan biri ülke imajının ne kadar olumlu olup olmadığıdır. Altyapı ve

üstyapı yeterli, turizm tesisleri donanımlı ve yeterli fakat olumsuz bir imaja sahip olan bölgelerin turist sayısı olumlu bir imaja sahip olan ülkelere göre az olmaktadır. Bu nedenle bir ülkenin turizm imajı turist çekiciliği için çok önemlidir.

Bir yerin doğal, tarihsel, kültürel ve folklorik değerleri, ormanı, dağı, denizi, güneşi, gelenek ve görenekleri, anıtları, harabeleri, konukseverliği, dini yerleri vb. faktörler turizmden bağımsız arz unsurlarını meydana getirmektedir. Bu değerlerden turizm amaçlı yararlanmak için turistik mal ve hizmet sunan alt ve üst yapısı tamamlanmış tesisler aracılığıyla birlikte turistin hizmetine arz edilmesi bağımlı turizm arz unsurlarını meydana getirmektedir (Bahar & Kozak, 2018, s. 80).

Turizm arzı bazı özellikleri ile diğer sektörlerin arz yapılarından ayrılır. Bu bağlamda başlıca özellikleri şu şekildedir (Olalı & Timur, 1988, s. 179-180; Bahar & Kozak, 2018, s. 80-82) :

- Turizm arzının oluşabilmesi için büyük yatırımlar gereklidir. Bir turizm işletmesinin açılması için hem belli bir zaman hem de belli bir yatırım gerekir. Bölgede yatırımlar arttıkça personel sıkıntısı da ortaya çıkar bu nedenle işletmeler personele daha fazla bütçe ayırmak zorunda kalır. Bir bölgede turizmin gelişmesi demek aynı zamanda arazi fiyatlarının da yükselmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle turizm yatırımı yapmak için büyük bütçeler gerekir.
- Turizm mal ve hizmetleri stoklanamaz. Bu nedenle turizm mal ve hizmetlerinin eş zamanlı üretilip tüketilmesi gerekmektedir.
- Turizm arzında ikame olanakları fazladır. Turizm endüstrisi bir keyif endüstrisi olduğu için kişiler turizm için ayırdıkları bütçelerden kolayca vazgeçebilirler. Bu nedenle kriz dönemlerinde risk dağılımı güçleşebilmektedir.
- Emek- yoğun bir üretime sahiptir. Turizm olayının her aşamasında insan unsuru gereklidir. Fakat günümüzde gelişen teknoloji ileride bu özelliği değiştirebilir.
- Turizm arzı inelastik özellik göstermektedir. Bu nedenle kısa zamanda arttırılamaz.
- Hizmeti satın almak isteyen kişinin üretim yerine gitmesi gerekir. Bu nedenle de üretim ve tüketim aynı yerde ve eş zamanlı gerçekleşmektedir.

- Turizm arzı, talebin istek ve eğilimlerinden, diğer turizm bölgelerinin fiyat etkisi veya diğer dış unsurlardan etkilenebilir. Bu nedenle her kişiye, her turist tipine uygun mal ve hizmet sunulması gereklidir.

Bir bölgenin yeterli arz unsurlarına sahip olması sonucunda talep harekete geçmektedir. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için turizm talebini önceden tahmin edip ona göre bir plan hazırlamak turizmin faydalarından en üst düzeyde yararlanmak için oldukça önemlidir.

Talep, kelime anlamı ile istek ve arzu anlamına gelmektedir. Ekonomik anlamda bir talep olması için ise kişinin satın alma gücüne sahip olması gereklidir. Ekonomi dalının yapmış olduğu bu tanımdan yola çıkarak Kozak, Kozak, & Kozak (2014, s. 60) turizm talebini, “bir turizm ürününü satın alma gücüne sahip olan ve yeterli boş zamanı bulunan turizm mal ve hizmetlerinden faydalanan veya faydalanmak isteyen kişi miktarıdır” şeklinde tanımlamıştır.

Turizm talebinin başlıca özellikleri ise şu şekildedir (Olalı & Timur, 1988, s. 196-197):

- Turizm talebi bağımsız bir taleptir. Her insanı seyahate iten farklı nedenler vardır ve bu nedenler farklılık gösterebilir. Her insan kendi iradesi ve kendi seçimi ile turizm faaliyetlerine katılım sağlar bu nedenle de turizm talebi bağımsız bir talep olma özelliği taşır.
- Turizm talebi mevsimsel bir niteliğe sahiptir. Turizm talebi belli mevsimlerde ve aylarda yoğunluk gösterebilir. Turizm talebini her mevsime ve her aya yaymak oldukça zordur.
- Turizm talebi çok yönlü bir taleptir. Her kişiyi seyahate iten faktörler farklıdır ve her kişinin seyahat motivasyonu farklılık gösterebilir.
- Kişisel gelirin harcanılması gerekir. Turizm faaliyetlerine katılım sağlanması için bir harcama yapmak gerekir. Bu harcama genellikle kişinin kendi harcaması olmaktadır. Bazı durumlarda iş yerleri veya farklı yerler tarafından bu ödemeler gerçekleştirilmektedir.
- İkame olanakları yüksektir. Turizm olayı lüks bir ihtiyaç olarak görüldüğünden kişiler bazı olumsuz durumlarda ilk olarak turizm faaliyetlerinden vazgeçmekte ve temel ihtiyaçlarına öncelik tanımaktadırlar.

- Turizm talebi esnektir. Turizm talebi doğal afetler, savaşlar, ekonomik sorunlar, terör ve ülkeler arası sorunlar vb. gibi birçok olaydan etkilenmektedir. Bu nedenle turizm talebi aşırı elastik bir yapıya sahiptir.
- Turistik mal ve hizmetler arasında bir rekabet vardır. Bu kişilerin kendi tercihlerine göre değişiklik gösterir.

Bu özelliklerden anlaşılacağı üzere turizm talebi diğer sektörlerdeki taleplerden oldukça farklıdır. Bu nedenle turizmden sağlanan gelirlerin artırılması için turizm talebinin özelliklerine dikkat edip bu çerçevede bir plan hazırlamak gerekli çünkü turizm faaliyetlerine katılım sağlayan kişilerin memnuniyetleri turizme karşı olan talebi arttırmaktadır.

Turizm talebi sadece turizm faaliyetlerine aktif olarak katılım gösteren kişiler anlamına gelmez. Turizm faaliyetlerine katılımı düşünen veya başka bir zamana ertelemek zorunda kalan kişilerde turizm talebinin içerisinde yer almaktadır.

Kozak, Kozak, & Kozak (2014, s. 63)'a göre turizm talebini üç unsura ayırmak mümkündür. Bunlar:

1. Efektif (Gerçek) Talep: Turizm faaliyetlerine doğrudan katılım sağlayan ve seyahat edip harcama yapan taleptir.
2. Potansiyel Talep: Turizm faaliyetlerine katılmak isteyen fakat ekonomik nedenler veya boş zaman eksikliği gibi nedenlerden dolayı turizm faaliyetlerine katılmayan kişileri ifade etmektedir.
3. Ertelenmiş Talep: Turizm faaliyetlerine katılımında her türlü olanağa sahip olan ama böyle bir alışkanlığı bulunmayan gruptur. Turizm pazarlamacıları bu grubu turizm hareketlerine dâhil etmek için turistik ürün ve hizmetler ile ilgili tanıtımlar ve bilgilendirmeler yapmalıdır.

Ayrıca turizm talebi, ekonomik (harcanabilir gelir seviyesi, tatil fiyatları, gidilen yerin mesafesi, destinasyonda ki turistik imkanlar) sosyo-demografik (nüfus yapısı, yaş, şehirleşme, meslek, eğitim düzeyi, boş zamanın artması) politik ve yasal (turist gönderen ülkelerin turizm hareketlerine ilişkin kısıtlamaları, hükümetlerin siyasal rejimleri, ülkeler arası anlaşmazlıklar) ve psikolojik (seyahat motivasyonu, ihtiyaçlar, turist tipleri, destinasyon seçimi, karar süreci) gibi faktörlerden de kolayca etkilenebilen bir taleptir (Bozok, 1996, s. 4-35).

2.3. Turizm Pazarı İçerisinde Eko Turizmin Yeri

İnsanın varoluşundan bu yana yer değiştirme hareketlerinin olduğu bilinmektedir. Her dönem bu yer değiştirme hareketleri bir önce ki döneme göre gelişim göstererek günümüzde ki şekliyle turizm kavramını ortaya çıkarmıştır. Günümüzde turizm pazarı birçok turizm türünü içinde barındıran dev bir pazardır ve yıllardır ülkelerin ekonomilerini kalkındırmada öncü sektörlerden biri olmuştur (Samırkaş & Bahar, 2013, s. 111). Bu bağlamda alternatif turizm türlerinden biri olan eko turizm de bu pazarda yer alan ve sürdürülebilir kalkınmaya öncülük eden bir niş pazar konumundadır. Doğa temelli ve sürdürülebilirliği ilke edinmiş olan eko turizm alternatif turizm türleri içerisinde en hızlı büyüyen ve az gelişmiş bölgelerin (örneğin; Kenya ve Güney Afrika) kalkınmasına ciddi katkı sağlayan turizm türlerinden biri halindedir (Wood, 2002).

Ayrıca dünya genelinde bulunan küresel ekonomi yılda %3,2 büyürken turizm endüstrisi yılda %3,9 büyüme göstermektedir (World Travel & Tourism Council, 2019). Dünya Kaynakları Enstitüsü Raporuna göre ise doğa seyahatleri yılda ortalama %10-30 civarında büyüme göstermektedir (Cope, 1996, s. 43). Ayrıca UNEP' in araştırmalarına göre turizm endüstrisinin en hızlı büyüyen türlerinden biri olarak eko turizm kabul edilmektedir. Bu bağlamda WTO'nun uzun dönemli gelecek tahminlerine göre eko turizmin hem pazar payı hem de turist sayısı itibariyle büyümeye devam edeceği öngörülmektedir (Yücel C. , 2002, s. 1).

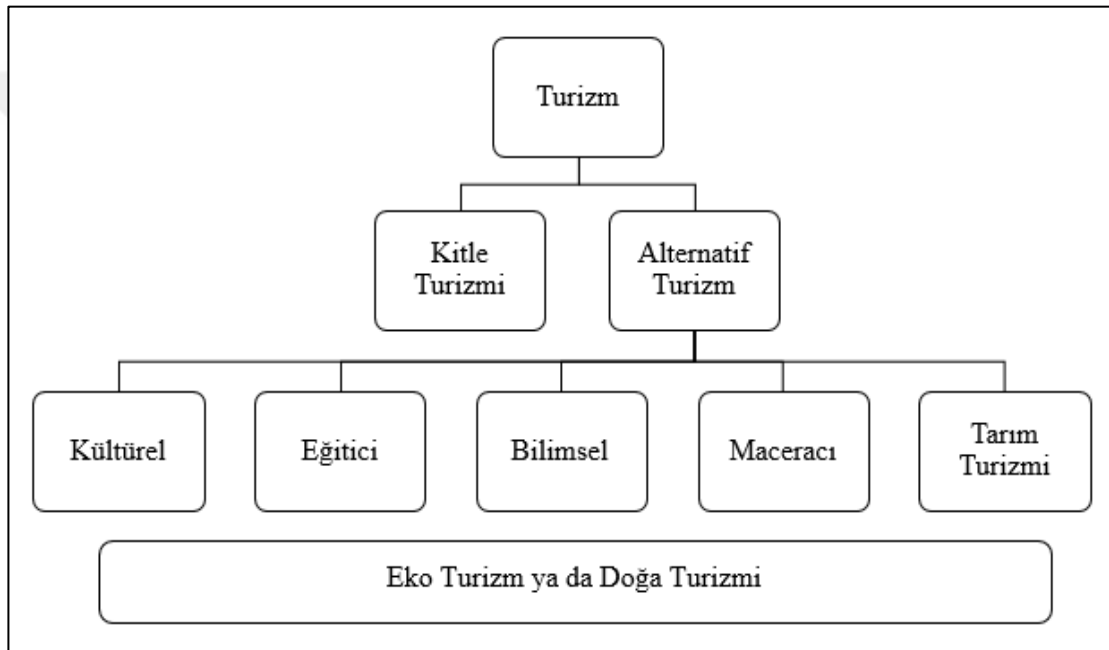
Ancak eko turizm bazı kuralları olan bir turizm türüdür ve amacına uygun bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için bu kuralların uygulanması gereklidir. Bu kurallar şu şekilde ifade edilebilir (Valentine, 1993, s. 108-109):

- Doğal çekiciliğini kaybetmemiş alanlara bağımlıdır.
- Çevreye zarar vermemeli ve biyolojik çeşitliliğe katkıda bulunarak sürdürülebilirliği korumalıdır.
- Turizmin gerçekleştiği alanların yönetimi ve koruması için sürekli katılım göstermelidir.
- Çevre kaynakları korunarak, doğaya uygun bir plan dâhilinde uygulanmalıdır.

Eko turizm literatür de turizm türleri sınıflandırılması kapsamında birçok farklı sınıflandırılmada içerisinde yer almaktadır. Bazı kaynaklarda eko turizm doğa turizminin

bir alt kolu olarak ele alınmakta bazı kaynaklarda ise sürdürülebilir turizm, doğa turizmi, yeşil turizm veya doğaya duyarlı turizm olarak adlandırılmaktadır (Kaypak, 2010, s. 96). Yapılan bu sınıflandırmaların ortak noktası ise eko turizmin, kitle turizminin çevreye verdiği tahribata bir alternatif olarak geliştirilen bir turizm türü olduğu yönündedir.

Blamey (2001) ve Müller (2000, s. 243)' e göre turizm türleri, kitle turizmi ve alternatif turizm türleri olmak üzere temelde 2'ye ayrılmıştır. Bu bağlamda eko turizm de alternatif turizm türlerine dahil edilen bir turizm türüdür. Şekil 2.1 de Müller (2000)'in çalışmasına göre alternatif turizmin türlerine ve eko turizme yer verilmiştir.

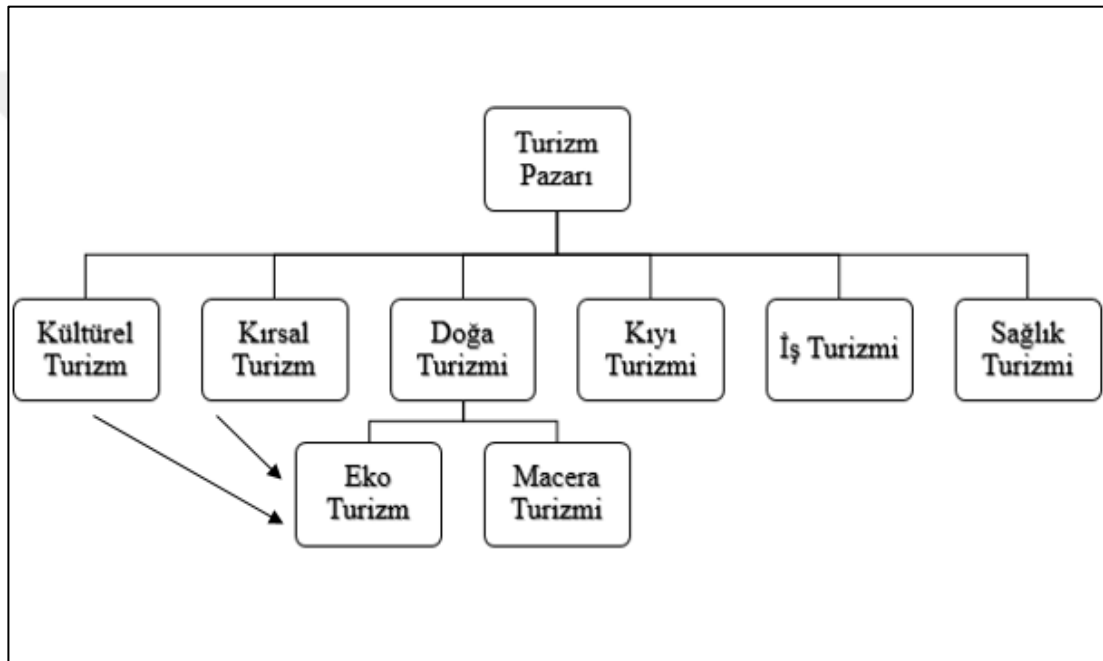

Şekil 2.1: Alternatif turizm ve eko turizm (Müller, 2000, s. 243).

Şekil 2.1 de görüldüğü üzere alternatif turizm kültürel, eğitici, bilimsel, maceracı ve tarım turizmi olmak üzere çeşitli sınıflandırmalara ayrılmıştır (Müller, 2000, s. 243). Bu bağlamda eko turizm ise tüm bu özellikleri içerisinde barındıran, oldukça kapsamlı ve çok boyutlu bir turizm türü olarak öne çıkmaktadır. Fakat eko turizm kitle turizmine karşı ortaya çıkmış bir alternatif turizm türü olmasına rağmen iyi planlama yapılmadığı bölgelerde kitle turizmine dönüşme eğilimi göstermektedir. Bu durum ise eko kitle turizmi olarak adlandırılmaktadır (Ivanov & Ivanova, 2013, s. 81).

Alternatif turizm türleri kitle turizmine karşı ortaya çıkmış, çevreyi korumayı ve yerel halka fayda sağlamayı kendine görev edinmiş turizm türleridir. Ayrıca alternatif turizmin en önemli araçları sürdürülebilir turizm türleri ve eko turizmdir (Triarchi & Karamanis, 2017, s. 41).

Wood (2002, s. 11) ise çalışmasında turizm pazarını kültürel, kırsal, doğa, kıyı, iş ve sağlık turizmi olmak üzere 6 kategoride sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırmaya göre eko turizm doğa turizminin bir alt kolu olarak karşımıza çıkmaktadır. Wood (2002, s. 11)'e göre turizm pazarı ve eko turizmin bu pazarda ki yeri şekil 2.2 de görüldüğü gibidir.

Şekil 2.2 Eko turizmin turizm pazarındaki yeri (Wood, 2002, s. 11).

Eko turizm doğayla iç içe olan yerlerde gerçekleştirilen bir turizm türüdür ve eko turizme katılan kişiler gittikleri bölgelerde yerel halk ile kültür alış-verişi yapmakta ve kültürel değerlerin korunmasına katkı sağlamaktadır. Bu bağlamda eko turizm doğa turizminin bir alt kolunu oluşturur ve yapısı itibari ile kültürel turizm ve kırsal turizmin özelliklerini barındırır (Wood, 2002, s. 11).

Ayrıca eko turizm pazarı eko turizm talebi ve eko turizm arzından meydana gelmektedir. Eko turizm arzını ilk olarak bölgenin eko turizm bakımından oldukça önemli olan doğal ve kültürel kaynakları ve turistlere seyahatleri süresince gereksinim duyacakları mal ve hizmetleri sunan turizm işletmeleri oluşturmaktadır. Eko turizm talep yapısı ise oldukça

karmaşık olmakla birlikte diğer turist tiplerinden oldukça farklı özelliklere sahip olan eko turistler oluşturmaktadır. Bu bağlamda eko turizmin başarısı eko turizm arzı ve talebi arasında ki dengenin kurulması ile mümkün olabilecektir (Demir & Çevirgen, 2006b, s.113; Kasalak, 2015, s. 22).

2.4. Eko Turizmin Kavramsal Analizi

Bu başlık adı altında eko turizm kavramının tanımı, tarihsel gelişimi, amacı, önemi, ilkeleri ve etkilerine yer verilmiştir.

2.4.1. Eko turizm kavramı ve tanımı

Eko turizm kavramı çevre dostu anlamına gelen “eko” ve seyahat anlamına gelen “turizm” kelimelerinden türetilmiş bir kavramdır (Chandel & Kanga, 2020, s. 521). Ayrıca “eko” ön eki eko turizm için sadece ekolojik gelişim anlamına değil aynı zamanda ekonomik kalkınma anlamına da gelerek bir bütün şeklinde ele alınmaktadır (Tetik, 2012, s. 49).

Eko turizm kavramı günümüzde yeni gelişmeye başlayan bir kavramdır. Eko turizm olgusunu tanımlamak için doğa seyahatleri, doğa temelli turizm ve özel ilgi turizmi, sürdürülebilir turizm ve alternatif turizm gibi 35’in üzerinde farklı tanım kullanılmaktadır (Demir & Çevirgen, 2006b, s. 52).

Bu bağlamda eko turizmin etimolojisi ile ilgili literatürde henüz bir fikir birliği olmamasıyla birlikte bazı araştırmacılar eko turizm kavramını ilk kullanan kişinin Hetzer olduğunu savunmaktadır. Hetzer’in 1965 yılında yaptığı tanıma göre eko turizm; *“özellikle kuşlar ve diğer yaban hayatı, doğal alanlar, kayalıklar, mağaralar, fosil alanlar, arkeolojik sitler, sulak alanlar ve ender türler veya tehlike altındaki türlerin bulunduğu alanlar gibi doğal ve arkeolojik kaynaklara dayanan turizmdir”* (Kasalak, 2015, s. 23). Hetzer’e göre eko turizm kavramının 4 temel ilkeye dayandırırmaktadır (Blamey, 2001):

- Turizm çevreye olan olumsuz etkilerini en aza indirmek,
- Ev sahibi kültüre saygı göstermek,
- Yerel halka olan faydayı arttırmak,

- Turist tatminini arttırmaktır.

1970’li yılların ortalarında ise Kanada Hükümeti tarafından gerçekleştirilen eko-tur uygulamalarına rastlanmaktadır. Bu turlar Trans-Kanada karayolu çevresinde bulunan ekolojik alanlara yapılan turları kapsamaktadır.

Eko turizmin tanımını ilk resmi olarak Hector Ceballos Lascurain ise 1987 yılında yapmıştır. Bu tanıma göre eko turizm, nispeten bozulmamış veya kirletilmemiş doğal alanları araştırma, önemini kavrama ve onun manzarasını izleme, yabani hayvanları görme, geçmiş ve şimdiki kültürel alanları ziyaret etme vb. gibi nedenlerle yapılan seyahatler bütünüdür (Blamey, 2001, s. 16; Donohoe & Needham, 2008, s. 193; Valantine, 1992, s. 108).

Eko turizm, öncelikle yerli kültürler de dâhil olmak üzere bir bölgenin doğal geçmişinden ilham alan bir turizm biçimidir. Ayrıca eko turistler; takdir, katılım ve duyarlılık ruhu içinde nispeten bozulmamış alanları ziyaret eden yaban hayatı ve doğal kaynakların tüketimsiz kullanımına özen gösterir, ziyaret edilen bölgenin korunması için çaba harcar ve yerel halkın ekonomik refahına katkı sağlamak için emek veya mali yollarla katkıda bulunur (Ziffer, 1989).

Eko turizm, 1992 yılında 178 ülkenin katılımıyla gerçekleşen Rio Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı’nda “*çevreye zarar vermeden, ondan yararlanma yöntemlerinin geliştirilmesi ve tüm yerli halkların kültürlerini yok etmeden, onların turizm faaliyetlerinden yararlanmalarının sağlanması*” şeklinde tanımlanmıştır (Eko Turizm ve Sürdürülebilir Turizm Derneği, 2007).

Doğa İçin Dünya Fonu (WWF) ise eko turizmi, “*vahşi doğa çevresinde doğal çevreye en az etkide bulunan ve bu arada yerel topluluklara ekonomik fayda sağlayan turizm türü*” olarak tanımlamış ve temel karakteristik özellikleri şu şekilde sıralanmıştır (Yücel C. , 2002);

- Doğa temelli olması,
- Biyolojik çeşitliliğin korunmasında katkıda bulunması,
- Geri dönüşümü olmayan kaynakların minimum düzeyde kullanılması,
- Yerel halkın yaşantısına saygı gösterip, refahını desteklemesi
- Turizmin olumsuz yönlerini minimize edip olumlu yönlerini yükseltmesi,

- Yerel halka ve yerel mülkiyete istihdam imkânı sağlaması.

Ross ve Wall (1999) ise eko turizme farklı bir açıdan bakarak eko turizmin sadece bir sektör veya rekreasyon faaliyeti olmadığını, eko turizmin sürdürülebilir bir bölgesel kalkınma aracı olduğunu savunmuştur.

Birleşmiş Milletler tarafından 2002 yılı “Uluslararası Eko Turizm Yılı” olarak ilan edilmiş ve 2002 Mayıs ayında Kanada’da 133 ülke ve 1100 delegenin katılımıyla düzenlenen Dünya Eko Turizm Zirvesi’nde eko turizm tanımı ile ilgili kargaşaya son vermek adına ortak bir tanım benimsenmiştir. Bu tanıma göre eko turizm “*yeryüzünün doğal kaynaklarının sürdürülebilirliğini güvence altına alan, bunun yanı sıra yerel halkların ekonomik kalkınmasına destek olurken, sosyal ve kültürel bütünlüklerini koruyup gözetilen bir yaklaşımdır*” (Eko Turizm ve Sürdürülebilir Turizm Derneği, 2007).

Uluslararası Eko Turizm Topluluğu TIES (The International Ecotourism Society); “*eko turizm, çevreyi koruyan ve yerel halkın refahını gözetilen, doğal alanlara karşı duyarlı seyahattir*” şeklindeki tanımını eksik olduğunu düşünerek 2015 yılında revize etmiştir. Eko turizmin yeni tanımına personel ve misafir eğitimi ile yorumlama kavramlarını da ekleyerek “*çevreyi koruyan, yerel halkın refahını sürdüren ve yorumlama ve eğitimi içeren doğal alanlara sorumlu seyahat*” şeklinde değiştirmiştir (The International Ecotourism Society, 2019).

Eko turizmin bu tanım kargaşasının yanında kendi içerisinde de farklı sınıflandırmalar yapılmaktadır. Aktif eko turizm ziyaret edilen çevreyi geliştirmeye yönelik sürdürülebilir eko turizm iken pasif eko turizm ise fiziki ve kültürel çevreyi olumsuz etkileyen, turizm faaliyetlerinin sadece gerekliliği üzerine yoğunlaşan turizm türüdür. Ayrıca katılımcı sayısına göre çevreci eko turizm ve yaygın eko turizm olarak da sınıflandırılmaktadır. Kişi sayısı on kişiden az olan gruplar oluşturularak, modern araçlar kullanılmadan seyahat edilmesi çevreci eko turizm olarak adlandırılmaktadır. On kişiden fazla olan gruplar ve modern taşıma araçlarının da kullanılmasıyla doğal alanlara gidilmesi yaygın eko turizm olarak adlandırılmaktadır (Erdoğan, 2003, s. 120).

Eko turizmin genel özellikleri ise UNEP ve UNWTO tarafından şu şekilde sıralanmaktadır (Denman, 2001);

- Sadece doğa değil, aynı zamanda bölgede yaşayan yerel kültürlerin ziyaretçi deneyimlerine dâhil edilmesi,
- Turist arzının bir parçası olarak eğitim ve yorumlama içermesi,
- Genel olarak küçük ve yerel işletmelerin kullanılarak daha küçük gruplara hizmet sağlanması (Bu yapılırken yabancı tur operatörlerinin aracı olduğu göz ardı edilmemelidir),
- Doğal ve sosyo-kültürel çevreye olan olumsuz etkileri minimum seviyeye indirilmesi,
- Doğal alanların yöneticileri için doğal kaynakların korunmasını destekleyerek ekonomik faydanın sağlanması,
- Yerel halk için alternatif gelir imkânı oluşturmak,
- Ziyaretçilerin ve yerel halkın çevre bilincini arttırmak.

Eko turizm kendi sahip olduğu bu özelliklerin yanı sıra sürdürülebilir turizmin özelliklerini de yansıtmaktadır. Bu nedenle sürdürülebilir turizme en yakın formda olan turizm türü olarak da bilinmektedir (Fennell & Dowling, 2003, s. 5; Weaver, 1999, s. 797).

2.4.2. Eko turizmin gelişimi, amacı ve önemi

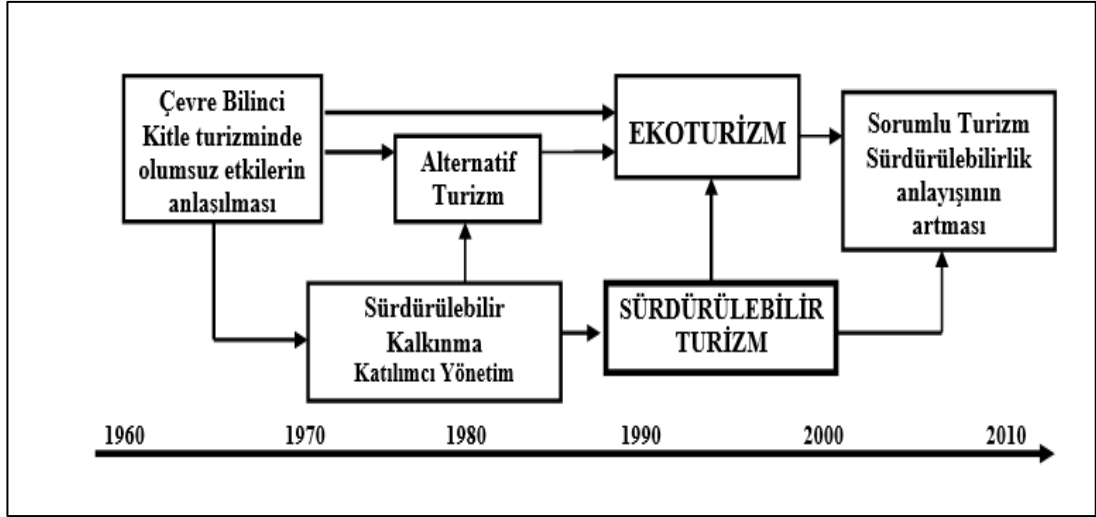
Eko Turizmin Gelişimi: İlk eko turizm faaliyetleri 1880'li yıllarda Avrupalıların vahşi yaşam için safari amaçlı Hindistan ve Afrika'ya seyahat etmesiyle ortaya çıkmış ve 1961 yılında Amerikalılar tarafından Avrupa'ya kuş gözleme amaçlı seyahatler gibi faaliyetlerle de devam etmiştir (Hvenegaard, 1994, s. 25). Eko turizmin günümüzde ifade ettiği anlam ile ortaya çıkışı ise sürdürülebilirlik kavramına dayanmaktadır. 1970'li yıllarda hızla artan nüfus artışı, aşırı tüketim ve yenilenemez kaynakların aşırı tüketimine karşı sürdürülebilirlik kavramı gündeme gelmiştir. Ülkelerin hızlı sanayileşmesi, dünyada ki kaynakların sınırlı oluşu ve hızla artan nüfus artışının bilinçsizce ekolojiye verdiği zararlar anlaşılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda olağan dışı tüketim, gelişme, çevre ve insanî ihtiyaçlar arasında bir dengenin oluşması gerekliliği ülkeler için mecburi bir hal almıştır (Demir & Çevirgen, 2006a, s. 94). Her sektörde sürdürülebilirlik kavramı altında çeşitli arayışlara gidildiği gibi temel kaynağı çevre olan turizm sektöründe de sürdürülebilir turizm arayışı içerisine girilmiştir. Kitle turizminin çevreye verdiği yıkım

göz önüne alınarak çevreye duyarlı olan sürdürülebilir turizm arayışı altında alternatif turizm türleri ortaya çıkmış ve kitlesel turizm hareketleri yerine bireysel turizm hareketleri tercih edilmeye başlanmıştır. Alternatif turizm türleri adı altında doğa turizmi, sürdürülebilir turizm, yeşil turizm ve eko turizm vb. gibi doğa temelli turizm hareketlerini savunan kavramlar ortaya çıkmıştır. Bu kavramlar birbirinden farklı anlamlara gelseler de ortak özellikleri kitle turizmine karşı gelişen ve ziyaretçilerin ekolojik ve sosyal-kültürel çevreye en az zarar vermesini amaçlayan turizm türleri olmalarıdır (Müller, 2000). Çevre sorumluluğuna sahip turizm türlerine yönelim nedenleri şu şekilde sıralanabilir (Erdoğan, 2008, s. 42);

- Kitle turizminden kaynaklı çevresel sorunlar,
- Kırsal alanlarda görülen çevresel bozulmalar,
- Çevre yasalarının artış göstermesi,
- Çevreye sorumlu görünerek veya gerçekten sorumlu olarak olumlu imaj gösterip rekabet ve kar avantajı sağlamak,
- Çevre bilincine sahip turist sayısında ki artış,
- Çevreye yönelik turist tercihi ile talebin artması.

Sürdürülebilir turizm kapsamında ilk olarak yenilenemez kaynakların yer aldığı alanların milli park ilan edilmesiyle eko turizmin temeli atılmıştır. İlk sürdürülebilir turizm düşüncesi ise 1970'li yıllarda Akdeniz ve Avrupa Alplerinde benimsenmeye başlanmıştır. Bu bağlamda eko turizm, 1970'lerin ortasında ve 1980'lerin başında çevre hareketi içerisinde gelişmeye başlamıştır. Bu dönemlerde kitle turizminin çevreye vermiş olduğu rahatsızlık bu turizm türüne olan ilgiyi ikiye katlamıştır (Blamey, 2001). 1980'lerin başında Kanada Hükümeti tarafından ilk eko turlar gerçekleştirilmeye başlamış ve 1990'lı yılların başlarında milli park olarak ilan edilen bölgelere olan turist talebinde ki artış eko turizmin gelişmesine yo açmıştır (Wood, 2002). 1992 senesinde yapılan sürdürülebilir Kalkınma Zirvesinde de eko turizm tanımına başta sürdürülebilirlik olmak üzere çeşitli ilkeler eklenerek eko turizm tanıma daha geniş bir anlam kazandırılmıştır.

Kitle turizminin olumsuz etkileri ile ortaya çıkan ve sürdürülebilirlik kavramı ile gelişme gösteren eko turizminin gelişim evresi Erdoğan (2014, s. 152) tarafından şekil 2.3 de özetlenmiştir;

Şekil 2.3: Eko turizmin gelişimi (Erdoğan, 2014, s. 152).

2002 yılında yapılan “Dünya Eko Turizm Zirvesi” ile birlikte 2002 yılı “Dünya Eko Turizm Yılı” olarak ilan edilmiştir. Bu bağlamda eko turizm gündemde daha fazla popülerlik göstermiş ve pazarlamacılarında yeni hedefi olmuştur.

Eko ön eki pazarlamacılar tarafından bir pazarlama ön eki olarak kullanılmaya başlanmış ve eko konaklama işletmeleri, eko tur operatörleri ve seyahat acenteleri, eko tatil, eko seyahat, eko safari ve eko turlar gibi kavramların kullanımıyla bu tür reklamlar yapılmaya başlanmıştır (Wight, 1993, s. 3). Bu eki sadece daha geniş pazarlara ulaşmak için amacına uygun bir şekilde kullanmayan birçok işletme de bulunmaktadır.

Eko turizm çoğu zaman çevreye karşı olumlu gelişmeler gösteriyor olsa da bazı bölgelerde olumsuz örneklerine de rastlamak mümkündür. Örneğin; Kosta Rika ve Belize de eko turizmin aşırı gelişiminden dolayı doğal habitat ve vahşi yaşam zarar görmektedir (Kersten, 1997). Bu örneklerden anlaşılacağı üzere eko turizmin gelişimi diğer turizm türlerine göre daha minimaliz bir şekilde ve çevre taşıma kapasitesi dikkate alınarak geliştirilmesi gereken bir turizm türüdür. Turist sayısı arttıkça olumsuz etki potansiyeli de buna bağlı olarak artış göstermektedir. Fazla turist sayısı demek fazla turizm işletmesi anlamına gelmektedir ve buda doğal çevrenin zarar görmesine neden olmaktadır. Bu yüzden eko turizmi ekonomik düşünceler üzerine değil, sosyal ve çevresel fayda üzerine planlamak gerekmektedir.

Eko Turizmin Amacı: Eko turizmin amacı kitle turizminden farklıdır. Eko turizm geniş bölgelerdeki ekolojik yapıyla bir arada düşünülmesine ihtiyaç duyan bir turizm türü

olmasından dolayı turizm faaliyetlerinde doğal çevrenin dengesine zarar verecek müdahalelerden kaçınılması esas amaçtır. Kitle turizmi turist sayısını arttırılmaya çalışılırken eko turizm turist sayısı azaltılarak seyahatleri daha bireysel hale getirerek çevreye verilen tahribatı önlemeye çalışmakta ve yerel halka fayda sağlayarak uzun vadeli ekonomik çıkarları gözetmektir (Usta , 2001, s. 151; Kersten, 1997).

Eko turizmin amaçları aşağıdaki şekilde ifade edilebilir (Kersten, 1997);

- Turizmin çevresel ve sosyo-kültürel çevreler üzerinde ki negatif etkilerini önlemek veya en aza indirmek,
- Nispeten zarar görmemiş alanlarda turizm faaliyetlerini sürdürmek,
- Bölgenin korunmasına katkı sağlamak,
- Bölgede yaşayan halka ekonomik katkı sağlamak,
- Çevre bilinci oluşmuş, doğaya karşı sorumlu ve doğa sevgisi olan turistlere hitap etmek.

Dünya Turizm Örgütüne göre eko turizmin amaçları ise şu şekilde ifade edilmiştir (Kaypak, 2010, s. 96; Bekiroğlu, 2008, s. 11);

- Turizmin doğal ve kültürel çevre üzerinde meydana getirdiği olumsuz etkilerin azaltılması,
- Yerel halka ve turistlere sosyo-kültürel ve doğal çevrenin korunması ile ilgili eğitimler verilmesi,
- Koruma altında olan bölgelerin yönetimi için kaynak ayrılması,
- Turizmin yerel halkın faydasını gözetken, yerel yönetim ve toplum işbirliği içinde olan sorumlu bir ticaret olarak yerel halkın özendirilmesinin sağlanması,
- Gelecek yıllarda da turizmin bölgenin sosyal ve çevresel gelişimini arttırarak gelişeceğinin temininin verilmesi,
- Turizmin negatif etkisini en aza indirmek için sosyo-kültürel ve doğal çevreye yönelik uzun vadeli takip ve inceleme programlarını desteklemek,
- Turizmi yerel halkın geçimine katkı sağlayacak şekilde geliştirmek,
- Bölgenin sosyal ve çevresel kapasitesini yükseltecek biçimde gelişimini sağlamak,
- Bitki örtüsünü ve vahşi yaşam hayatını koruma altına almaya özen gösteren turizmin alt yapı yatırımlarının desteklenmesidir.

Eko Turizmin Önemi: Eko turizm ortaya çıktığı günden bu yana istikrarlı bir şekilde büyüme göstermekte ve dünyanın en hızlı gelişen alt sektörleri arasında gösterilmektedir (Donohoe & Needham, 2008, s. 192).

Eko turizm, turizmden kaynaklanan olumsuz etkileri azaltarak turizm sektörüne olumlu imaj sağlayan ve turizmin ana kaynağı olan doğal çevreyi korurken aynı zamanda doğal kaynakların sürdürülebilirliği içinde önlemler alan bir turizm türüdür. Ayrıca eko turizm yılın her ayı yapılabilen bir alternatif turizm türüdür. Bu nedenle, turizmin en büyük sorunlarından biri olan mevsimsellik sorununa da bir çözüm niteliğindedir.

Eko turizmin önemini vurgulayan bileşenler şu şekilde listelenebilir (Wood, 2002);

- Ekolojik çeşitliliğin korunmasına katkıda bulunur,
- Turizm ve turistlerle ilgili her konuda sorumlu eylemler içerir,
- Yerel halkın refahına katkıda bulunur,
- Yenilenmez kaynakları mümkün olduğunca en az seviyede kullanmaya özen gösterir,
- Kırsal alanlarda yaşayan toplumlar için yerel katılım, mülkiyet ve iş fırsatları sunar,
- Yorumlama ve eğitim içerir,
- Önceliği bireysel seyahatlere katılan turistler ve küçük ölçekli turizm işletmeleridir.

Ayrıca eko turizm özellikle gelişmekte olan ülkelerde istihdam yaratmakta ve sorumlu seyahat ve sorumlu turizm anlayışı ile birlikte sürdürülebilirlik ilkelerinin de uygulanmasını teşvik etmektedir (Richard, 2017, s. 5).

2.4.3. Eko turizmin ilkeleri

Eko turizm yapısı bakımından genellikle hassas doğal alanlarda yapılan bir turizm türü olduğu için koruma ve kullanma dengesine diğer turizm türlerinden daha çok dikkat edilmesi gereken bir turizm türü olmaktadır. Bu nedenle de ziyaretçi sayılarının kısıtlanması, aktivite ve olanakların dikkatli bir şekilde planlanması gereklidir (Demir & Çevirgen, 2006b, s. 57).

Eko turizmin amacına uygun bir şekilde gerçekleştirilmesi için eko turizmi diğer turizm türlerinden ayırtıran, kendine ait bazı ilkeler vardır. Ayrıca eko turizm sürdürülebilir turizm ilkesini de içinde barındırmaktadır.

Bu bağlamda eko turizmin ilkeleri şu şekilde sıralanabilir (Wood, 2002, s. 14);

- Turizm bölgesine zarar verebilecek sosyal ve kültürel etkileri en alt seviyeye indirmek
- Ziyaretçileri çevre koruma konusunda eğitmek
- Yerel yönetimler ve yerel halk ile birlikte yerel ihtiyaçları karşılayacak ve doğal çevrenin korunması konusunda iş birliği içerisinde çalışmalar yapacak sorumlu bir işletmeciliğin önemini vurgulamak
- Doğal ve koruma altında olan turizm alanlarının yönetimi için ilk elden kaynak yaratmak
- Eko turizm bölgelerinin veya eko turizm potansiyeli taşıyan yerlerin ziyarete açılmadan önce ziyaretçi kapasitelerini belirleyerek ona göre ziyaretçi yönetim planı hazırlamak
- Sosyal ve çevre tabanlı çalışmalarını teşvik ederek negatif etkileri minimum düzeye indirmek için uzun vadeli kontroller sağlamak
- Ev sahibi ülkelerin, yerel toplumların ve yerel işletmelerin turizmden maksimum fayda sağlaması için çaba harcamak
- Araştırmacılar tarafından belirlenen zamanda kalkınma amaçlı kullanılacak bölgenin toplumu ile işbirliği içerisinde ve sosyal ve çevresel kabul edilebilir sınırlar içerisinde turistik gelişmeyi sağlamak
- Fosil yakıt kullanımını en alt düzeye indirecek ve yaban hayatı ile bitki çeşitliliğini koruyarak doğal ve kültürel çevre ile bir uyum içerisinde olan altyapı olanaklarını sağlamak

Bu bağlamda eko turizmin ilkeleri incelendiğinde bu ilkelerin ortak amacının turizmin olumsuz etkilerini en düşük düzeye indirmek ve olumlu etkileri en üst düzeye çıkarmak olduğu söylenebilir (Fennell & Dowling, 2003, s. 5).

Wallace (1996)'a göre ise eko turizmin uygulama prensipleri 6 ilke altında incelenebilir;

1. Çevreye ve yere halka karşı turizmin negatif etkilerini minimum seviyeye indirecek bir kullanım tarzı belirleme,
2. Bölgenin doğal ve kültürel sistemini koruyarak çevre bilincini arttırmak,
3. Yasal olarak koruma altında olana alanların korunmasına ve yönetimine katkıda bulunmak,
4. Bölgede gerçekleşmesi gereken turizm türünü ve miktarını belirlemede yerel halkın karar verme evresinde ki katılımını en üst düzeyde sağlama,
5. Geleneksel uygulamaları (balıkçılık, tarım vb.) değiştirmek yerine onları tamamlayıcı bir etki göstererek yerel halka maddi ve diğer yararları sağlama,
6. Yerel halk ve turizm çalışanları için özel fırsatlar (iş imkânı, turizm alanlarının ücretsiz kullanımı vb.) sağlamak.

Ayrıca eko turizm sürdürülebilirlik, koruma, topluluklar ve seyahatleri birleştiren bir kavramdır. Bu çerçevede hem misafir eğitimini hem de personel eğitimini de kendine ilke edinmektedir (The International Ecotourism Society, 2019).

2.4.4. Eko turizmin etkileri

Turizm çok yönlü bir endüstridir ve dağıtım kanalları diğer ekonomik endüstrilerin aksine tersine işler. Bu nedenle tüketicilerin turizm olayın gerçekleştirmesi için üretim yerine gitmesi şarttır. Bu nedenle turizm bölgelerine yapılan bu hareketlerin doğal çevre, ekonomik çevre ve sosyal çevreler üzerinde olumlu ve olumsuz birçok etkisi görülmektedir. Son yıllarda artan kitle turizmi nedeniyle de bu çevreler üzerinde turizmin olumsuz etkilerinin artış gösterdiği ve kitle turizminin tersine daha bireysel yapılan turizm türlerine yönelimin arttığı görülmektedir.

Bu bağlamda daha çok bireysel turizmi ön plana çıkarmaya çalışan eko turizm de turizmin olumlu etkilerini arttırıp olumsuz etkilerini en aza indirmeye çalışan sürdürülebilirlik ilkesi altında bir turizm hareketi olarak karşımıza çıkmaktadır (Fennell & Dowling, 2003).

Bu nedenle eko turizmin en önemli amaçları içerisinde doğal çevreyi korumak ve yerel halkın refahını en üst seviyeye çıkarmak vardır. Fakat eko turizm de iyi planlanmadığı durumda amacının tersine, kitle turizminin verdiği zararlara sebep olabilmektedir (Ivanov & Ivanova, 2013).

2.4.4.1.Eko turizmin doğal çevreye etkisi

Turizm ve çevre ortak bir ilişki içerisinde. Çevre bir turizm kaynağı olma özelliği sağlasa da turizmin en hayati etkileri de çevre üzerinde olduğu görülmektedir. Bu ilişkilerin yaşamsal nitelikte olduğu ve turizmin sürdürülebilirliği için çevrenin hassas bir şekilde korunması gerektiği ortadadır (Demir & Çevirgen, 2006a, s. 85). Bu bağlamda turizm en önemli kaynağı olan doğal çevreyi hem koruyan hem de tahrip eden bir özelliğe sahiptir. Eko turizm ise bu tahribatı önlemeye çalışan ve sürdürülebilir turizm yaklaşımını benimsemiş bir turizm türüdür (Fennell & Dowling, 2003, s. 5).

Doğa temelli turizm türleri içerisinde yer alan eko turizm, içsel bir çevre turizmi deneyimi arayan ve sayıları gittikçe artan turistleri barındırabilen ve bunu doğal alanlarda turizmin faydalarını arttırarak yapabilen bir turizm çeşididir (Hill & Gale, 2009, s. 3).

Eko turizmin doğal çevre üzerine olumlu etkileri şu şekilde sıralanabilir (Yücel, 2002: 4; Demir ve Çevirgen, 2006a: 69; Kusluvan, 199; 84, Demirtaş, 2011; 197);

- Tehlike altında olan doğal alanların korunması,
- Doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımına katkı sağlaması,
- Geri dönüşü olmayan kaynakların en alt seviyede tüketilmesi,
- Flora ve Faunanın korunması,
- Arkeolojik, tarihi ve mimari yerlerin korunması,
- Altyapının iyileştirilmesi,
- Çevre kalitesinin geliştirilmesi,
- Çevre bilincinin oluşturulması ve arttırılması,
- Çevresel hassasiyetin arttırılması,
- Koruma altında olan bölgelerin ekosistemleri için ekonomik fayda sağlaması,
- Yerel halkın faydasını gözettiği için yerel halk tarafından çevre korumacılığının başlamasına teşvik eder,
- Eko turistler daha sade ve basit hizmetler beklemekte ve çevreye karşı tahribatı minimum düzeye çekmektedir.

Turizm faaliyetlerinin doğal dengenin hassas durumda bulunduğu bazı bölgelerde gelişme gösterdiği görülmektedir. Bu alanlarda meydana gelebilecek aşırı kalabalık, belli bir taşıma kapasitesine ulaştıktan sonra, doğal kaynakların tahrip edilmesine ve hatta bir

kısının azalmasına veya tüketilmesine yol açmaktadır. Turist sayısının artış gösterdiği bu bölgelerde özellikle doğal eko-sistemler hayati büyüklüklerde zarara uğradığı görülmektedir (Ürger, 1992, s. 277-278). Bu bağlamda eko turizmin bu faydalarından maksimum seviyede faydalanmak için ilk önce bölgelerin taşıma kapasitesine bakılarak bir plan dâhilinde hareket etmek gerekir.

McNeely & Thorsell (1989)'a göre kontrolsüz ve düzensiz eko turizmin doğal çevreye verdiği olumsuz etkiler tablo 2.1 de verilmektedir.

Tablo 2.1: Eko turizmin doğal çevreye başlıca olumsuz etkileri (Mcneely & Thorsell, 1989).

FAKTÖRLER	DOĞAYA OLAN ETKİSİ
Aşırı kalabalık	Çevresel stres, yaban hayatında stres
Aşırı gelişim	Kötü görünümlü binalarda artış
Yollar ve hayvan patikaları	Habitatın, suyollarının ve patikaların değişimi
Motorlu araç kullanımı	Ulaşım araçlarının çıkardığı gürültü ve egzoz gazları yaban hayatını rahatsız eder
Arazide hız yapma	Hayvan yollarının bozulması, güvenliğin azalması ve bazen hayvan ölümleri
Çöpler	Doğal alanların kirletilmesi, hayvanların çöp yemesi, böceklenme ve sağlık tehditleri
Gürültü	Araçlar ile insanların çıkardığı gürültüler
Yıkıcılık	Doğanın tahribatı ve orman yangınları
Araç kullanma ve gece sürüşü	Toprak ve bitki örtüsünün hasar görmesi
Hayvanların beslenmesi	Hayvanlarda görülen kötü beslenme kaynaklı davranış bozuklukları ve ölümler
Hatıra eşya toplanması	Doğal oluşumların kaybı

Tablo 2.1 de görüldüğü üzere eko turizmin çevreye olumlu etkilerinin yanında iyi yönetilmediği takdirde olumsuz etkileri de görülmektedir. Gerek kitle turizmi veya yumuşak turizm gerekse eko turizm olsun, bu turizm formlarıyla gelen herhangi bir turizm sermayesinin ve endüstrisinin uygulamalarının müdahalesiz bir şekilde çevre dostu olan turizm şekline dönüşeceğini beklemek yanlıştır. Ayrıca eko turizmin başlangıç sınırları içerisinde kalacağını beklemek de doğru değildir. Kitle turizmi, eko turizm ve diğerleri arasındaki en önemli farklılıklar etki, bozulma biçimi ve kapsamıdır. Bu farklılıklar ise statik değil, yayılmaya ve büyümeye yönelik dinamik bir yapıya sahiptir. Eko turizmin doğal çevre üzerine olan olumsuz etkileri diğer turizm türleri kadar fazla

olmasa da insan girişiminin olduğu her yerde belirli bir ölçüde bozulma olacağı için eko turizm de de bu olumsuz etkiler az da olsa görülmektedir (Erdoğan & Erdoğan , 2005, s. 20).

Boyd ve Butler ise çalışmalarında eko turizmin çevresel etkileri ile ilgili tek olumlu konunun bu etkilerin diğer turizm türlerine göre daha küçük boyutlu olduğunu, eko turizm ve eko turistlerin daha az talepkâr bir turizm ve turist biçimi olduğunu savunmaktadır (Boyd & Butler, 1993, s. 30).

2.4.4.2. Eko turizmin sosyo-kültürel çevreye etkisi

Eko turizm birçok farklı sosyal ve kültürel özelliğe sahip kişiyi bir araya getiren sosyal bir olaydır. Bir eko turizm hareketine katılacak kişinin ilk olarak eko turizm destinasyonuna gitmesi şarttır. Bu nedenle eko turizm hareketine katılan kişilerin gittikleri bölgelerde yerel halk ile herhangi bir şekilde iletişim kurmaları da kaçınılmazdır. Turistler ve yerel halk arasındaki karşılıklı etkileşim sonucu kültürel değerlerin tanınması ve bunların yaşatılması sağlanmakta ve bunun sonucu olarak yerel halk kültürel mirasına ve değerlerine önem verildiğini görüp daha çok benimsemektedir. Ayrıca bu etkileşim sonucunda sağlık, güvenlik ve eğitim gibi hususlarda da yerel halkın sosyal refahı olumlu yönde gelişme göstermekte ve yaşam kalitesi artmaktadır. Ayrıca hem turistlere hem de yerel halka çevre bilincini arttırma imkânı sağlanmakta ve özellikle kırsal alanlarda yaratacağı ekonomik fırsatlar ile yerel halkın yaşadıkları alanlardan farklı yerlere göç etmelerinin önüne geçilmeye çalışılmaktadır (Demir & Çevirgen, 2006b, s. 72).

Eko turizmin sosyo-kültürel çevreye olumlu etkileri kısaca şu şekilde sıralanabilir (Ross ve Wall, 1999: 128; Kuter ve Ünal, 2009: 153; Demir ve Çevirgen, 2006b: 72; Middleton ve Hawkins, 1998: 76);

- Müzeler, tiyatrolar, yerel sanatlar ve diğer kültürel öğelerin korunmasını ve sürdürülebilirliğini sağlar,
- Yerel kimliğe ve geleneklere sahip çıkmaya katkı sağlar
- Sosyal yapının korunması ve sürdürülebilirliğine yardımcı olur,
- Turizm işletmeleri, restoranlar, yerel taşımacılık vb. sağladığı olanaklarla yerel halkın yaşam kalitesini arttırır,

- Turistler yerel halkın kültürü öğrenmek ister bu sayede yerel halkın kültürüyle gurur duymasına ve daha çok sahiplenmesine neden olur,
- Eko turistler, yerel halkın çevre bilincinin artmasına sebep olur,
- Yerel halkın eğitim ve refah seviyesinde artış sağlar,
- Eko turizmin sağladığı ekonomik imkânlar sayesinde kırsal kesimlerde görülen göç önlenir,
- Eko turizm sayesinde bölgenin altyapısı ve ulaşım olanaklarında gelişmeler yaşanır ve bu sayede yerel halka fayda sağlanır,
- Diğer kültürlerin tanınmasını sağlar.

Yerel halktan geleneklerini ve kültürlerini sadece turistler için devam etmelerini istemek sürdürülebilirlik için doğru değildir. Kültürler sürekli bir değişim süreci içerisinde olduğundan eko turizmin bu değişime müdahale etmesi veya engellemesi yanlıştır. Bununla birlikte yerel halkın eko turizmden elde ettiği tek faydanın ekonomik fayda veya istihdam olarak kalmaması, sosyal ve kültürel anlamda da fayda görmesi ve eko turizm ile ilgili karar verme süreçlerine dâhil edilmesi gerekir (Wallace, 1996, s. 125). Aksi halde eko turizm tersine bir etki göstererek negatif sonuçlara da yol açabilir.

Bu bağlamda eko turizmin sosyo-kültürel çevre üzerinde olumsuz etkileri ise şunlardır (Scheyvens, 1999, s. 245-246);

- Eko turizme açılan alanlarla birlikte yabancı yatırımcıların bölgeye gelmesi yerel halkın rahatsız olmasına neden olabilir
- Koruma alanlarına yerel halkın erişim kaybı yaşaması hayal kırıklığına neden olabilir ve eko turizme karşı rahatsızlık oluşturabilir
- Eko turizmin yanlış planlanması sonucu taşıma kapasitesi aşılarak altyapı ve üstyapı yetersizliği gibi olumsuz durumlarla karşılaşılması yerel halkın yaşantısını olumsuz etkileyebilir
- Yerel halkın kültüründe bozulmalara yol açabilir
- Yerel halkın kendi gelenek ve göreneklerinden uzaklaşmasına sebep olabilir

Bu olumsuz etkilerin meydana gelmesini önlemek için eko turizm bölgesinin farklı kesimlerinde yaşayan her kişinin eko turizmden beklediği faydanın değişiklik gösterdiği unutulmamalı Denman (2001) ve bu kapsamda sürdürülebilirlik için sadece ekonomik ve

çevresel etkiler değil aynı zamanda sosyo-kültürel etkiler de dikkate alınarak bir eko turizm planlaması ortaya konulmalıdır.

2.4.4.3. Eko turizmin ekonomik çevreye etkisi

Dünya genelinde en hızlı gelişen sektörlerden biri olan turizm sektörünün hem doğrudan hem de dolaylı olarak ekonomik kalkınmaya birçok etkisi bulunmaktadır. Turizmin en önemli ekonomik etkileri arasında gayri safi yurtiçi hasılaya olan etkisi, ödemeler dengesine olan etkisi, istihdam yaratıcı etkisi ve diğer sektörlerle olan etkisi sayılabilir (Samırkaş & Bahar, 2013, s. 4-15).

Eko turizmin de diğer turizm türlerinin olduğu gibi ekonomik çevreye birçok etkisi bulunmaktadır. Bu bağlamda eko turizmin ekonomik etkileri doğrudan, dolaylı ve uyarılmış etkiler olmak üzere 3'e ayrılır (Demir & Çevirgen, 2006b, s. 70);

Doğrudan ekonomik etkileri: Turistlerin ziyaretleri sırasında ihtiyaç duydukları gereksinimler için doğrudan bölgede yaptıkları harcamalardır.

Dolaylı ekonomik etkileri: Eko turizm gelirlerinin girdi-çıkıtı ilişkisi ile diğer sektörlerle aktarımı şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Uyarılmış ekonomik etkiler: Eko turizmde çalışan kişilerin aldıkları maaşlarla yaptıkları harcamalar şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Eko turizmden elde edilen ekonomik gelirin bölgeye ve yerel halka bir fayda sağlaması gereklidir. Eko turizmden sağlanan gelirden bölgenin bir kazanımı yoksa ekonominin dışarıya sızması (leakage) yaşanıyor demektir (Yücel C. , 2002). Bunun yaşanmaması için eko turizm, tarım ve diğer ekonomik pazarlarla da entegre edilebilir ve bu sayede karşılıklı destek şeklinde ekonomik faydanın ülke içerisinde kalmasına destek sağlanabilir (Denman, 2001).

Ross & Wall (1999)'e göre eko turizmin olumlu ekonomik etkileri şu şekilde özetlenebilir;

1. Turizm gelirlerinin topluma yayılmasını sağlar.
2. Ulaştırma, çeşitli mal ve hizmetlere erişebilme, iletişim gibi yerel altyapının gelişimini sağlar.

Eko turizmin bölgeye sağladığı olumlu ekonomik etkiler olduğu gibi olumsuz ekonomik etkileri de vardır. Bunlar kısaca şu şekilde özetlenebilir (Demir & Çevirgen, 2006b, s. 76-77; Tetik, 2012, s. 99-100);

- Eko turizmden sağlanan gelirlerin bölge dışına sızmasından kaynaklanan sorunlar
- Koruma altında olan bölgelerden sağlanan gelirin az olmasından kaynaklı bu bölgelerin yeterince geliştirilememesi ve korunamaması
- Bölgede bulunan turizm işletmelerinin gerekli mal ve hizmeti dışardan temin etmesi
- Eko turistlerin kitle turistlerine göre daha basit ve sade isteklerinin olmasından kaynaklı yerel ekonomiye katkısı az olmaktadır
- Eko turizmin fazla geliştiği bölgelerde yerel halkın bilgi ve deneyim yetersizliğinden dolayı istihdam dışı bırakılması
- Bölgede turizmden kaynaklı yerel halkında kullandığı ürün ve hizmetlerin fiyatında artış
- Eko turizm küçük gruplarla yapılan bir turizm türü olduğundan ekonomik beklentinin karşılanamama durumu hem yatırımcıların hemde yerel halkın olumsuz etkilenmesine sebep olabilir

Günümüzde eko turizm genellikle ekolojik temelli bir yaklaşım yerine ekonomik temelli bir yaklaşım üzerinden gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır. Eko turizm sadece ekonomik açıdan olumlu bir etki sağlarken bazen de sosyal değişime ve ekolojik tahribatlara da sebep olabilmektedir. Bundan dolayı eko turizmin gerçekleşeceği bölgenin iyi analiz edilmesi ve ekolojik ve sosyal maliyetlerinin iyi hesaplanması ve eko turizmin gelişimi ile ilgili bir karara girmesi oldukça önemlidir (Kozak & Kozak, 2011, s. 231-232).

2.4.5. Eko turizm aktör ve paydaşları

Bir eko turizm olayını başlangıcından bitişine kadar geçen süre içerisinde birçok aktör ve paydaş rol oynamaktadır. Bu aktör ve paydaşlar eko konaklama işletmeleri, seyahat acenteleri ve tur operatörleri, ulusal ve yerel yönetimler, yerel toplum, uluslararası kuruluşlar ve eko turistler olarak gruplandırılabilir.

2.4.5.1. Eko konaklama işletmeleri

Konaklama işletmeleri turizm sektörünün en temel yapıtaşlarındandır. Eko konaklama işletmeleri genelde 5 ila 75 odadan oluşan, az etkili ve doğa temelli, çevresindeki duyarlı alanları koruma imkânı sunmak için ekonomik bakımdan sürdürülebilir olan, turistlere katılımcı ve bilgilendirici tecrübeler sunabilen, doğa ve kültür arasında duygusal bir bağ oluşturan, sosyal ve doğal çevreye karşı sorumluluk bilinci ile planlanan, tasarlanan, inşa edilen ve yönetilen konaklama işletmeleridir (Mehta, 2007, s. 418).

Eko turizme hizmet veren konaklama işletmeleri pek çok bakımdan kitle turizmine hizmet veren konaklama işletmelerinden ayrılmaktadır. Kitle turizmine hizmet sunan konaklama işletmelerinin hizmet anlayışı ve çevre anlayışı ile eko konaklama işletmelerinin hizmet ve çevre anlayışının ters düştüğü bazı noktalar vardır. Eko turistlerin hizmet anlayışları kitle turizmine katılan turistlere göre daha basit ve sade olduğu için konaklama işletmeleri de bu isteği yerine getirmek için çoğunlukla gösterişten uzak küçük ve orta ölçekli işletmelerdir. Eko konaklama işletmelerinin talebi de çoğunlukla çevre bilincine sahip bireysel ve küçük gruplu turistlerden oluşmaktadır (Wood, 2002, s. 11).

Eko turizme hizmet sunan konaklama işletmeleri zincir otel işletmelerinin aksine çoğunlukla doğal alanlarda bulunan ve genellikle milli parklar ile korunan alanların yakınına kurulan işletmelerdir. Genellikle bozulmamış doğal alanların yakınına kurulan işletmeler oldukları için buldukları yerin doğasıyla ve kültürel yapısıyla uyum içerisinde dizayn edilmelidirler (Wood, 2002, s. 36). Aksi takdirde asıl amaçlarının tam tersine doğal çevreye ve doğal yaşama zarar verebilir ve doğayla uyumsuz inşalar haline dönüşebilirler.

Eko konaklama işletmeleri çadırlar, bitkiden yapılan kulübeler ve hiçbir teknolojik özelliği olmayan, basit ve konforsuz işletmeler olabileceği gibi modern teknoloji ile donatılmış lüks işletmelerde olabilmektedir. Eko konaklama tesisleri kavramı ilk olarak 1994 yılında Amerika Virgin Adalarında düzenlenen I. Uluslararası Eko Konaklama Forumu ve Alan Semineri'nde ortaya çıkmıştır. 1995 yılında düzenlenen "The First International Ecotourism Guidelines" konferansında eko konaklama işletmelerinin taşıması gereken özellikler aşağıdaki şekilde belirlenmiştir (Demir & Çevirgen, 2006b, s. 89);

- Faaliyet gösterdiği alanda doğal ve kültürel çevreyi korumalı,

- Tesis yapımı sırasında doğal çevreye vereceği tahribat en az seviyede olmalı,
- Bulunduğu yerin kültürel yapısına uygun ve fiziksel yapısı yerel mimari tarzına yakın olmalı,
- Su gereksinimine en az seviyede ihtiyaç duyulacağı alternatifler kullanılmalı,
- Geri dönüşümün sağlanabileceği katı ve sıvı atık sistemleri kurmalı,
- Enerji kullanımını pasif bir dizayn ile çevreye en az zararı verecek modern donanımlarla birleştirerek kullanılmalı,
- Yerel halk ile birlikte ortak çalışmalar yapmak için çaba göstermeli,
- Bulunduğu bölgenin çevresel ve kültürel özellikleri ve bunların korunması hakkında çalışanlarına ve turistlere eğitimler vermeli,
- Sürdürülebilir bölgesel kalkınma için araştırma programlarını yönetir.

Bu özelliklerden de anlaşılacağı üzere eko konaklama işletmeleri geleneksel konaklama işletmelerinden birçok yönde farklılık göstermektedir. Bu bağlamda doğal alanda veya doğal alanların yakınında bulunan her konaklama işletmesi eko konaklama işletmesi olmamaktadır. Bir konaklama işletmesinin tam anlamıyla bir eko konaklama işletmesi olması için yukarıda belirtilen niteliklere sahip olması gerekmektedir.

Eko turizm ülkemizde yeni gelişmekte olan bir turizm türü olduğu için gerçek anlamda eko konaklama işletmesi olan ve olmayan konaklama işletmeleri diye bir ayrım söz konusu değildir. Birçok işletme kendisini eko konaklama tesisi olarak tanımlamakta fakat çok azı gerçekten eko turizmin özelliklerine uygun hizmet sunabilmektedir.

2.4.5.2. Seyahat işletmeleri ve tur operatörleri

Tur operatörleri ve seyahat acenteleri turizm endüstrisinde aracı rolünü üstlenen işletmelerdir. Eko turizm pazarında da oldukça büyük role sahip olan bu işletmelerin temel işlevleri eko turizm ürününü hazırlayıp satışını gerçekleştirmek ve eko turizme yönelik seyahatleri yönlendirmektir. Eko turizme yönelik talebin genellikle gelişmiş ülkelerden olması bu işletmelerinde büyük çoğunluğunun da bu ülkelerde faaliyet göstermesine ve tur operatörlerinin sorumluluğunun artmasına neden olmaktadır. Tur operatörleri eko turizm adı altında pek çok ürün ve hizmet geliştirerek turizm pazarına sunmakta ve bunların satışını gerçekleştirmektedir. Bu geliştirdikleri ürün ve hizmetlerin tanıtımını görev edinerek çeşitli katalog, broşür, vahşi yaşam ve eko sistem tanıtım filmi,

CD ve web siteleri aracılığıyla eko turistlere sunmaktadırlar (Demir & Çevirgen, 2006b, s. 84). Eko turizm faaliyetlerinin gerçekleştirilmesinde uluslararası tur operatörlerinin tercih edilmesinden önce ulusal ve bölgesel seyahat acenteleri ile eko turizmin belli bir dalında uzmanlaşmış yerel seyahat acentelerinin tercih edilmesi bölgesel kazancı artmasına yardımcı olarak eko turizmin yerel kazanç ilkesinin de yerine getirilmesi için fayda sağlar.

Uluslararası Eko Turizm Topluluğu (TIES) 1993 yılında “Tur Operatörleri için Eko turizm İlkeleri” adı altında eko tur operatörlerinin ve seyahat acentelerinin izleyebilecekleri standartları belirten rehber bir kitap yayınlamıştır. Bu rehber kitap da yer alan ilkelere San Francisco, San Jose, Kosta Rika ve Washington’ da sivil toplum kuruluşları, tur operatörleri ve akademisyenlerin katılımıyla düzenlenen toplantılarda karar verilmiş ve dünya genelinde çok sayıda organizasyon tarafından birçok dilde basılarak çoğaltılmıştır. Bu rehber kitaba göre bir eko tur operatörlerinin uyması gereken ilkeler şu şekildedir (Wood, 2002, s. 14-15);

- Çevre ve yerel kültürü koruyacak örnek davranışlarda bulunmak,
- Çevre üzerinde oluşan olumsuz etkileri minimum düzeye indirmek,
- Turistleri seyahat konusunda bilgilendirmeli,
- Aşırı ziyaret edilen ve yetersiz yönetim bulunan alanlardan kaçınılmalı,
- Tur operatörlerinin olumsuz etkileri en aza indirilmeli,
- Yöneticilerin, personelin ve yerel halkın çevreye duyarlı bir şekilde hazırlanan şirket politikasını bilmeleri gerekir,
- Yöneticilere ve personellere çevre koruma ile ilgili eğitimler verilmeli,
- Bölge halkından istihdam sağlanmalı,
- Çevresel kaynaklara zarar vermemeli ve doğal kaynakları boşa harcamamalı,
- Çevreye karşı duyarlı konaklama fırsatları sunmalıdır.

Eko turizm talebinde bulunan turistlerin tur operatörlerinde ve seyahat acenteleri seçimlerinde bu özelliklere dikkat etmesi gereklidir. Birçok işletme eko ön ekini kullanarak yanıltıcı bilgiler vermekte ve gerçek anlamda turistlere eko turizm deneyimi yaşatmamaktadır. Bu işletmeler eko seyahat acentesi veya tur operatörü adı altında hem kitle turizmi pazarından hem de eko turizm pazarından pay almaya çalışmaktadır. Gerçek

anlamda bir eko turizm deneyimi yaşamak için bir eko turda bulunması gereken özellikler şunlardır (Wood, 2002, s. 23);

- Gidilecek yerin çevresel ve kültürel özellikleri hakkında turistlere önceden bilgi verilmelidir.
- Ziyaretçilere tura gidilmeden önceden yazılı ve sözlü olarak gidilecek yerde dikkat edilmesi gereken davranışlar ve giyilmesi gereken kıyafetler hakkında bilgi verilmelidir.
- Tur boyunca bölge hakkında yeterli bilgiye sahip olan rehberler eşliğinde hizmet sağlanmalıdır.
- Bölgeye gidildiğinde turistlere bölgenin coğrafi, sosyal ve politik özellikleri hakkında kısaca bilgi verilmelidir.
- Yerel halkla sadece hediyelik eşya vb. almak için iletişim değil aynı zamanda yerel halkla zaman geçirilebilecek fırsatlar yaratılmalıdır.
- Yerel halkın günlük yaşantıları, gelenek ve görenekleri hakkında bilgi sağlanmalı,
- Yerel sivil toplum örgütlerine destek sağlamak için imkânlar sunulmalı,
- Ziyaret edilen milli park ve arkeolojik alanların giriş ücretlerinin tam olarak temin edilmesini sağlanmalıdır.
- Yörenin özelliklerini yansıtan konaklama tesislerinde konaklama sağlanmalıdır.

Bir tur operatörü veya seyahat acentesinin hazırladığı turların tüm bu özellikleri barındırıyor olması gerekmektedir. Ayrıca diğer eko turizm aktör ve paydaşları ile ortak çalışmalar yaparak bölgenin sürdürülebilir kalkınmasına, doğal ve sosyal çevrenin korunmasına katkıda bulunmalıdır.

2.4.5.3. Ulusal ve yerel yönetimler

Turizm endüstrisinin dev bir hacme sahip olması tek bir elden yönetimini zorlaştırmaktadır. Bu nedenle çoğu ülkede olduğu gibi Türkiye’de de turizm endüstrisinin kontrolü ve yönetimi devlettedir. Fakat hükümetlerin tek başına çok yönlü ve karmaşık bir yapıya sahip olan bu endüstriyi yönetmesi oldukça güçtür. Bu nedenle devlet turizmin sağlıklı bir şekilde gelişimi ve yönetimi için özellikle ulusal ve yerel yönetimlerle işbirliğine gitmektedir.

Eko turizmin gelişmesinde ulusal ve yerel yönetimleri payı oldukça önemlidir. Özellikle eko turizmin gelişmesinde özel sektör, yerel halk, sivil toplum örgütleri ve uluslararası organizasyonlar gibi tüm aktörler arasında devlet öncülüğünde bir koordinasyon sağlanması gereklidir. Ayrıca eko turizmin hassas ekosistemlere sahip bölgelerde gerçekleşen bir turizm türü olması sebebiyle yerel yönetimlerin görevi olan yol, su, kanalizasyon, enerji sistemleri, genel sağlık ve güvenlik gibi altyapı hizmetlerinin çevresel hassasiyetle yapılması önemlidir (Tetik, 2012, s. 162-163).

Ulusal ve yerel yönetimlerin eko turizm konusunda en önemli sorumluluğu, gerekli kurallar ve yasalar çerçevesinde bir eko turizm stratejisi geliştirerek, eko turizm bölgesinin sürdürülebilirlik sınırları içerisinde gelişimini ve yerel girişimlere engel olmayacak bir şekilde, çevre bilinci altında detaylı bir eko turizm planı hazırlamaktır. Bu planlama kitle turizminin planlamasından farklı bir şekilde yapılarak aynı zaman içerisinde turist sayısının ve turizm gelirin artması beklenmemelidir. Aksi halde eko turizm alanları çoğunlukla hassas eko sistemlere sahip alanlar olduğu için tersi sonuçlarla karşılaşılabilir (Demir & Çevirgen, 2006b, s. 90).

2.4.5.4. Sivil toplum kuruluşları

Sivil toplum kuruluşları, resmi kurumların dışında kalan ve bunlardan bağımsız bir şekilde çalışmalarını yürüten, üyelerini ve çalışanlarını gönüllülük esasına göre seçen, kâr amacı gütmeyen, gelirlerini bağışlarla veya üye ödemeleriyle sağlayan kuruluşlardır. Bu kuruluşlarda yer alan üyeler aynı meslek grubundan veya aynı amaç ve çıkarla doğrultusunda bir araya gelmiş kişilerden oluşmaktadır. Turizm alanında da birçok sivil toplum kuruluşu faaliyet göstermektedir. Bu kuruluşlardan bazıları da ek turizmin gelişimi ve eko turizm girişimcilerine destek olmak için kurulmuş sivil toplum kuruluşlarından oluşmaktadır. Eko turizm amacıyla kurulan sivil toplum kuruluşlarının yanında sürdürülebilir çevre koruma ile ilgili faaliyet gösteren kuruluşlarda eko turizmin gelişimine dolaylı olarak katkı sağlamaktadır.

Dünya çapında eko turizm ürün ve hizmetlerinin geliştirilmesi, koruma altında olan bölgelerin eko turizm planlaması ve bu alanlardan elde edilen geliri koruma amaçlı projelerde kullanan Dünya Koruma Birliği (DKK) eko turizme katkı sağlayan en büyük sivil toplum kuruluşu olarak gösterilebilir (Wood, 2002, s. 37).

Eko turizme katkı sağlayan sivil toplum kuruluşlarının amaçlarından en önemlisi sürdürülebilirliğe yönelik uygun politikaların, kalkınma ve yönetim kılavuzlarının ve izleme mekanizmalarının uygulanmasını sağlamak için eko turizm alanlarına, ev sahibi topluluk kuruluşlarına, küçük işletmelere ve ilgili yerel makamlara teknik, mali, eğitimsel ve kapasite geliştirme gibi destekler sağlamaktır (WTO, 2002).

Sivil toplum kuruluşları hem ulusal hem de uluslararası eko turizmi sürdürülebilir bir şekilde geliştirmek için çaba harcamaktadırlar. Bu kapsamda eko turizm faaliyetleri ile ilgili bu örgütlerin üstlendiği bazı projeler şunlardır (Wood, 2002, s. 53-54);

- Eko turizm bölgesinde bulunan yerel topluluklar ve yerel işletmeler için eğitimler düzenlemek ve özellikle rehberlik hizmetlerinde gelişimlerini sağlamak,
- Eko turizmle ilgili toplantılar düzenleyerek özellikle etik açıdan işletme standartları oluşturmak ve yön gösterici olmak,
- Eko turizme ilişkin sertifikasyon programlarının yönetimini sağlamak,
- Yönetimde sorumlu işletmecilik anlayışını içeren ilkeleri esas alarak dünya genelinde genç girişimcileri eğitmek,
- Sürdürülebilir eko turizm politikalarını geliştirmek için uluslararası kuruluşlar ve devletler ile koordinasyon halinde çalışmak,
- Ziyaretçi yönetim sisteminin kurulması için korunan bölgelerde ki kuruluşlarla birlikte çalışmak,
- Siyasi ve sosyal haklardan yoksun ve siyasal alanda temsil edilemeyen yerel halkların temsilcisi olmak.

Eko turizm için çalışan sivil toplum kuruluşları bazı durumlarda devlet ile birlikte hareket ederek yerel toplulukların ihtiyaçlarını da belirlemektedir. Ayrıca STK'lar gelişmekte olan ülkelerdeki eko turizm projelerini desteklemede ve yerel toplulukların sürdürülebilir kalkınma projelerini gerçekleştirmesinde rol oynayarak yerel topluluklara yardımcı olmaktadır (Wood, 1998, s. 7).

2.4.5.5. Uluslararası kuruluşlar

Uluslararası kuruluşların eko turizmin gelişmesine katkıları; bilgi sağlama, fon yardımı ve teknik yardımlar gibi çeşitli şekillerde olmaktadır. Eko turizmin küresel çapta gelişmesi için özellikle BM ve UNWTO önemli katkılarda bulunmaktadır. Eko turizmin

sürdürülebilir bir şekilde gelişimin desteklemek için BM, 2002 yılını “Eko Turizm Yılı” olarak ilan etmiş ve uluslararası kuruluşlardan, devletlerden ve özel sektörlerden bu yıl süresince onu destekleyecek faaliyetlerde bulunmalarını istemiştir (Demir & Çevirgen, 2006b, s. 105). Bu kapsamda Kanada’nın Quebec şehrinde 132 ülkeden 1000’in üzerinde kamu, özel ve sivil toplum örgüt temsilcilerinin katılımıyla “Dünya Eko Turizm Zirvesi” düzenlenmiştir. Bu zirvede uluslararası kuruluşların rolleri ile ilgili şu önerilerde bulunulmuştur (WTO, 2002);

1. Eko turizmle ilgili ulusal, yerel politika ve planlama kurallarının uygulanması ve biyolojik çeşitliliğin korunması, sosyo-ekonomik kalkınma ve sürdürülebilir kalkınma, insan haklarına saygı, yoksullukla mücadele, çevrenin korunması ve diğer sürdürülebilir hedeflerin uygulanmasına yardımcı olmak, tüm ülkelere bilgi ve teknik yardım aktarımı çoğaltmak. BM tarafından özellikle az gelişmiş ülkelerin dikkatini çekmek için 2002 yılı “Uluslararası Dağlar Yılı” olarak ilan etmiştir
2. Eko turizm politika ve planlarının oluşturulması ve uygulanması için uluslararası ilkelere dayalı bölgesel, ulusal ve yerel kuruluşların kapasitelerini geliştirmek
3. Küçük ve orta ölçekli işletmelerin ihtiyaçlarını dikkate alarak onların uluslararası sertifikasyon sistemlerine dâhil edilebilmesi için destek sağlamak ve uygun standart ve finansal mekanizmalar geliştirmek
4. Eko turizm ile ilgili ülkeler ve sektörler arasında katılımlı diyalog sağlayarak uluslararası, bölgesel ve ulusal seviyelerdeki projeler, politikalar ve ilkeler konusunda bilgi alışverişini sağlamak
5. Küresel çapta eko turizm girişimlerinin başarısını veya başarısızlığını belirleyen faktörleri tespit etmek için çaba göstermek, bu tür deneyimleri diğer ülkelere aktarmak için yayınlar, misyonlar, eğitim seminerleri ve teknik yardım projeleri düzenlemek
6. Endüstrinin çekirdeğini oluşturan küçük ve orta ölçekli eko turizm işletmelerinin uzun vadeli ekonomik sürdürülebilirliğini sağlaması için, onların ihtiyaçlarına uygun finansal destek imkânları yaratmak ve borçlanma şartları ile prosedürlerini düzenlemek

7. Sürdürülebilir turizm ve eko turizmi desteklemek için yerel istihdam seviyesini arttırmak ve eko turizmin sürdürülebilir kalkınma aracı olarak kullanılabilmesi için yerel uzmanlar, araştırma imkânları ve kaynaklar sağlamak
8. Yerel halkın eko turizmin gelişmesine eşit derecede katılabilmesi için gerekli olan kaynakları ve zamanı göz önüne alarak belirli bir kapasitenin oluşturulması için eğitim programları ve finansal mekanizmaları geliştirmektir

1990 yılında kurulan ve akademisyenler, danışmanlar, tur operatörleri, çevre koruma uzmanları ve hükümetlerden oluşan 190'dan fazla üyeye sahip olan Uluslararası Eko Turizm Topluluğu (TIES) eko turizmi teşvik etmeye adanmış kar amacı gütmeyen uluslararası bir kuruluştur. TIES kurulduğu günden beri birçok uluslararası kuruluş (Inter American Kalkınma Bankası, Dünya Bankası, BM Çevre Programı ve USAID gibi) ve birçok yardım sever vakıf tarafından finanse edilen, dünya çapında eko turizm ile ilgili projeler gerçekleştirmektedir (The International Ecotourism Society, 2019).

2.4.5.6. Yerel halk

Eko turizmin ortaya çıkış sebeplerinden biri de yerel halkın turizmden sağlayacağı faydayı yükseltmektir. Eko turizmin ilkelerine bağlı bir şekilde gerçekleştirilmesi için yerel halkın katılımı şarttır.

Eko turizmin amacı turizmin olumlu yönlerini yerel halk üzerinde daha fazla hissettirirken olumsuz yönlerini en düşük seviyede tutmaktır. Bunun gerçekleşmesi için de eko turizmden sağlanan faydanın sadece toplumun bir kısmına değil bütün tabanlara eşit bir şekilde dağıtılması gereklidir. Eko turizmin tanımlarında ve ilkelerinde de belirtildiği gibi eko turizm bir taraftan doğal kaynakları korurken bir taraftan da yerel halkın refahını arttırmaya çalışan bir turizm şeklidir. Bir bölgede eko turizmin sürdürülebilir bir şekilde gerçekleştirilmesi isteniyorsa önce yerel halkın rızasının alınması gerekir. Yerel halk ancak eko turizmden sağlayacağı fayda sayesinde çevreyi korumaya ve eko turizmi geliştirmeye istekli olacaktır (Demir & Çevirgen, 2006b, s. 96-97).

Yerel halk, sürdürülebilir turizm için en önemli kaynaklardan biridir. Yerel halkın sahip oldukları doğal, tarihi ve sosyo-kültürel özelliklerin korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması hususunda bilinçlendirilmeleri ve turizm planlamasına katılımlarının

sağlanması sürdürülebilir turizm yolunda olan eko turizm için son derece önemlidir. Bu bağlamda eko turizmin toplum temelli gelişmesi, yerel halkı doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımına ve toplum içerisinde ortaklaşa bir sorumluluğun oluşumuna teşvik eder (Güneş, 2016, s. 42).

Yerel halkın eko turizme dâhil edilmesi önemli ve karmaşık sonuçları olan bir konudur. Eko turizm bölgesinin farkı alanlarında yaşayan her topluluğun eko turizmden beklediği fırsat ve çözümler farklı olabilmektedir. Bu konuda en önemli ilke mevcut sosyal ve toplumsal yapıyı bozmadan eko turizm ile ilgili çalışmalar yapmaktır. Bu sayede eko turizm bölgesinde yaşayan yerel toplulukların yaşantısına zarar verilmemiş olur (Denman, 2001, s. 10).

Toplumsal katılımlı eko turizmin amaçları şu şekilde sıralanabilir (Kersten, 1997);

1. Ekosistemin ve genellikle koruma altında olan yüksek turistik potansiyele sahip doğal alanları korumaya yardımcı olmak
2. Kaynakları aşırı kullanma ve sınırsız sayıda turistten neden olabileceği yıkımlar konusunda yerel halkın çevre bilincini geliştirme
3. El sanatları, bazı tıbbi bitkilerin satışı ve yerel girişimcilik gibi yeni ekonomilere yerel halkı teşvik ederek yerel ekonomiyi çeşitlendirmek
4. Toplumsal mülkiyetin ve kontrolün gerçekleşmesini sağlamak ve bu şekilde bireysel zenginleştirmeden çok gelirin toplum içerisinde dağılımına teşvik etmek
5. Yerel halkın geleneksel kültürlerini koruması ve geliştirmesini teşvik ederek geleneksel kültürleriyle gurur duymasını sağlamaktadır

Ayrıca toplum katılımlı bir eko turizmin gerçekleşmesi için yerel halktan kendi kültür ve geleneklerini turistler için değiştirmeleri ya da bırakmaları beklenmemelidir. Aksine bu kültür ve gelenekleri yerel halk ile birlikte turistlerin de yaşamasını sağlayarak sürdürülebilirliğinin sağlanması gereklidir. Bu doğrultuda yerel halkın sadece ekonomik kazanç elde etmesinin yanında sosyo-kültürel bir kazanımda elde etmesi sağlanmış olacaktır (Wallace, 1996).

2.4.5.7. Eko turistler

Eko turistler, eko turizm pazarının talep kısmını oluşturmaktadır. Eko turist, eko turizmin ilkelerine uygun seyahat eden, genellikle eğitim seviyesi ve yaş ortalamaları yüksek,

çevre bilincine sahip, yerel kültürlerle saygılı, ortalama harcama gelirleri diğer turistlere göre yüksek, risk almayı seven ve genelde maceraperest yönü ağır basan kişilerdir (Sharpley, 2006, s. 16).

Ceballos-Lascurain' un kitle turistleri ve eko turistler üzerine yaptığı araştırmalara göre iki grup turist tipinin de doğada zaman geçirmeye hevesli fakat kitle turistlerinin doğa ile daha pasif bir rol içerisinde olduğunu ve doğa ile ilgili gerçek endişelere sahip olmadıklarını daha çok bisiklet turizmi, su sporları gibi turizm faaliyetlerine katıldıklarını ortaya koymuştur. Öte yandan eko turistler ise daha çok doğaya zarar vermeden doğal kaynakların sürdürülebilirliğini dikkate alarak doğa fotoğrafçılığı, botanik gözleme, yaban hayatı gözleme ve doğada inzivaya çekilme gibi faaliyetleri de gerçekleştirerek doğa ile daha aktif role sahip turist tipini oluşturmaktadır. Ayrıca eko turistler yerel halkın eko turizmden ekonomik bir kazanç sağlaması için de bir çaba gösterirler (Diamantis, 1999, s. 96).

Eko turistlerin çoğu genellikle sosyal aktivitelerin ağırlıkta olduğu bir tatil ve ziyaret ettikleri bölgenin tarihi ve kültürel özellikleri hakkında bilgi edinmek istemektedir. Bu bağlamda eko turistler, doğada egzersiz yapmak, yeni egzotik şeyler görmek, buldukları bölge hakkında yeni şeyler öğrenmek ve doğal yaşamın içinde zaman geçirmek istemektedir (Barker , 1996, s. 261). Ayrıca eko turistler, doğa ve genel olarak yeni deneyimler (çeşitli kültürler, popülasyonlar ve macera ve yalnızlık ile temas vb.) ile deneyimleme fırsatına odaklanan tatil motivasyonları ile karakterize edilir. Tarihi ve arkeolojik yerleri ziyaret etme, enerji tasarrufu ve sorumlu geri dönüşümü öncelikleri arasına yerleştirme olasılıkları daha yüksektir (Richard, 2017, s. 12).

Eko turistler genellikle iyi eğitime sahip nispeten varlıklı insanlardan ve sık seyahat eden, mesleklerinde profesyonel kişilerden oluşmaktadır. Uluslararası turizm pazarında en fazla doğa seyahatlerini tercih eden kişilerin Kuzey Amerika, Japonya ve Kanada gibi ülkelerden katıldıkları görülmektedir. Eko turistler ve diğer turistlerin seyahat motivasyonlarının farklılık içerdiği eko turizmin planlama sürecinde dikkate alınması gereken en önemli hususlardan biridir (Ayala, 1995, s. 356).

Eko turist, eko turizmin ilkelere uygun bir şekilde turizm hareketlerine katılan, çevre bilinci taşıyan ve çevreyi hem koruyup hem de geliştirmeye çalışan kişilerdir. Ancak eko turistlerin sayılarının belirlenmesi eko turların, doğa turları vb. gibi birçok isimle birlikte

aynı pazar diliminde sunuluyor olmasından dolayı güçleşmektedir (Demir & Çevirgen, 2006b, s. 115). Eko turistlerin belirlenmesinde onlara sunulan ürün ve hizmetlerin özelliklerine de bakmak gerekir. Uluslararası turizm pazarında gerçek eko ürün ve hizmetler olduğu gibi kısmi eko ürün ve hizmetlerde bulunmaktadır. Gerçek eko ürün ve hizmetleri tercih eden turistler doğayı ve kültürü korumak için yoğun bir şekilde çaba gösteren, sürdürülebilir kalkınmayı destekleyen ve basit ve temel ihtiyaçların karşılanabileceği konaklama olanaklarını tercih eden kişilerden oluşur. Kısmi eko ürün ve hizmetler ise kültürel ve estetik güzelliklerden zevk alan ve doğanın korunması için daha az çaba gösteren, daha çok konforlu ve lüks konaklama olanaklarına sahip konaklama olanaklarını tercih eden turistlerden oluşur (Ayala, 1995, s. 357).

Eko turistlerin belirlenmesi için eko turistlerin katılım gösterdiği faaliyetlerle ilgili bazı kriterlere bakılabilir. Eko turizm faaliyetlerinin taşınması gereken özellikler şunlardır (Ballantine & Eagles, 1994, s. 210);

- Çevre koruma ile ilgili etik kurallar geliştirilmeli,
- Doğal kaynaklara zarar verilmemeli,
- Özgünlüğünü kaybetmemiş değerlere odaklanmalı,
- Doğa merkezli olmalı,
- Yaban hayatına ve doğal çevreye fayda sağlamalı,
- Doğal çevre ile ilk elden katılımlı bir deneyim sağlamalı,
- Doğal çevreye karşı sorumlu ve eğitim odaklı olmalı,
- Yüksek bilişsel ve duygusal boyutlar içermeli.

Eko turizm faaliyetlerinin belirtilen bu özelliklere sahip olmasının yanında bu faaliyetlere katılacak kişi sayısı da önemlidir. Eko turizm kitle turizminin aksine bireysel ve küçük gruplar halinde gerçekleşmesi gereken bir turizm çeşitlidir. Eko turizm alanları çoğunlukla hassas ekosistemlere sahip olan ve koruma altında bulunan doğal alanlar olduğu için sürdürülebilirliklerinin sağlanması için bu alanlarda gerçekleştirilen eko faaliyetlerin taşıma kapasitelerini aşmaması gerekir. Aksi halde doğaya geri dönüşü olmayan zararlar verilebilir (Demir & Çevirgen, 2006b, s. 117).

1999 yılında Avustralya'da küresel seyahat pazarına ilişkin yapılan bir araştırmada, ülkeye gelen 300 turiste eko turizmi ne şekilde algıladığı, ilgileri ve katılımlarını ölçmek ve eko turist profilini ortaya koymak amacıyla bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada eko

turizmin ifade ettiği anlamlarla birlikte doğa ve turizm ilişkisine yönelik tutumlarla ilgili sorularında yer aldığı çoktan seçmeli sorular sorulmuştur. Araştırma sonucunda eko turistlerin 4 gruba ayrıldığı kanısına ulaşılmıştır. Bu çalışmaya göre eko turist tipleri şu şekilde oluşturulmuştur (Demir & evirgen, 2006b, s. 119);

1. Gerçek Eko Turistler: Bu gruba dâhil olan turistler çevreye karşı sorumluluğa sahip ve eko turizmin tüm özelliklerini yerine getiren turistlerdir.
2. Eko Turistliğe Yatkın Olanlar: Bu turistler doğa ile ilgili konuları anlayan ve uygulamayı düşünen fakat seyahatlerini bu yönde gerçekleştirmeyen turistlerdir.
3. Olası Eko Turistler: Bu gruba dâhil olan turistler tatil amaçlı gittikleri yerlerde doğa ile ilgili faaliyetlere ilgi gösteren ve eko turizmi genel hatlarıyla anlamış olan fakat seyahatlerinin ana motivasyonları farklı olan turistlerdir.
4. Eko Turist Olmayanlar: Bu turistler, eko turizmin ne anlama geldiğini bilmeyen ve doğaya karşı korumasız davranan turistlerdir.

Eko turist tiplerinde ki sınıflandırılmadan da anlaşılacağı üzere bir turiste gerçek anlamda eko turist demek için öncelikle seyahat motivasyonuna bakmak gerekir. Bu bağlamda Pugelli and Covelli's (2009)' in yapmış olduğu çalışma, gençlerin ve yaşlıların eko turizm motivasyonlarının farklı olduğunu ortaya koymuştur. Gençlerin eko turizmin sosyal ve çevresel anlamları ve etkileri konusunda bilinçli görünmelerine rağmen, onları bir eko turizm tatili seçmeye iten asıl ana motivasyon faktörünün, ekolojik veya sosyal doğa düşünceleriyle değil, yeni alışılmamış yerler ve insanlarla temastan kaynaklanan belirli bir kendini zenginleştirme arzusuyla bağlantılı olduğunu ortaya koymuştur (Richard, 2017, s. 13).

2.5. Eko Turizm Pazarı

Eko turizm, turizm pazarında bulunan ve sürdürülebilir kalkınma aracı olarak turizmin en hızlı büyüyen niş pazarlarından biridir. Eko turizm doğayı korumaya yönelik bir turizm türü olarak doğa turizminin bir alt kolunu oluşturur ve kırsal turizm ile kültür turizminin özelliklerini barındırır (Wood, 2002, s. 11). Eko turizm pazarı eko turizm arzı ve eko turizm talebinden meydana gelmektedir. Eko turizm arzının içerisinde eko turizmin temel çekiciliği olan doğal ve kültürel kaynaklarla birlikte turistlere seyahatleri sırasında ihtiyaç duyacakları mal ve hizmetleri sunan işletmeler bulunmaktadır. Eko turizm talebini ise

diğer turist tiplerinden farklı özelliklere sahip ve çevreye karşı duyarlılığı ve ilgisi yüksek olan eko turistler oluşturmaktadır. Eko turizmin bir bölgede başarılı olabilmesi için eko turizm arzı ve turizm talebi arasında bir denge kurmak son derece önemlidir (Demir & Çevirgen, 2006b, s. 113).

Dünya Kaynakları Enstitüsü Raporuna göre, turizm pazarında yaşanan büyüme yılda %3,9 iken eko turizm pazarında yaşanan yıllık gelişme oranı %10-30 arasındadır (Cope, 1996, s. 43). Eko turizm diğer turizm çeşitleri gibi büyük yatırımlar gerektirmediğinden dolayı gelişmekte olan ülkeler ve doğal kaynak ve güzelliklere sahip fakat diğer ekonomik arz unsurlarını sağlayamayan ülkeler için önemli bir kalkınma aracı olabilmektedir. Örneğin; Afrika bölgesinde fakir ülkeler sıralamasında yer alan Kenya, bölgedeki ihracatın artması ve eko turizmin gelişmesinin etkisiyle 2014 yılında Dünya Bankasının orta halli ülkeler sıralamasına girmiştir. Kenya istatistiklere göre yıllık döviz girdilerinin %34'ünü turizmden elde etmektedir. Yabancı turistler üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmaya göre bu gelirin %70,6'sı doğa ve yaban hayatını görme amaçlı seyahat eden turistlerden oluşmaktadır (Weaver, 1999, s. 801).

2.5.1. Eko turizm arzı

Eko turizm arzı, turizm arzında yer alan tüm turizm arz unsurları içermektedir fakat genel turizm arz unsurlarına göre eko turizmin sahip olduğu arz unsurları doğal çekiciliklerin önde olduğu bölgeler ve doğaya saygılı, koruma güdüsü gelişmiş seyahat ve turizm işletmelerinden oluşmaktadır.

Dünyada ve Türkiye'de eko turizm arzını meydana getiren kaynaklar, göreceli bozulmamış, sürdürülebilirliğini yitirmemiş, kültürel, doğal ve biyolojik alanlardır. Eko turizm arz kaynakları arasında milli parklar, koruma altında bulunan alanlar ve hassas ekosistemlere sahip bölgeler başta gelmektedir (Demir & Çevirgen, 2006b, s. 131). Bunun nedeni ise eko turizmin diğer turizm türleri ve doğa turizmi arasındaki farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Doğa turizmi, doğal çevrede bulunan herhangi bir yere yapılan ekolojik seyahatlerden meydana gelen turizm türü, eko turizm ise doğal alanları koruma bilinci ve sürdürülebilirlik altında yapılan turizm türüdür. Bu nedenle eko turizmin arzı da daha çok korunmasını gereken alanlar ve koruma altında bulunan alanlardan meydana gelmektedir.

Eko turizm arzı içerisinde yer alan ve eko turizm için hizmet sunan veya sunduğunu iddia eden turizm işletmeleri zaman içerisinde çevreye karşı olan duyarlılıklarını gösterilebilir hale getirmek ve eko turizm pazarından daha çok pay kazanabilmek için başlarına “eko” ön ekini almışlardır. Günümüzde de çevresel sorumluluğun farkında olan turizm işletmelerine Turizm Bakanlığı tarafından çevreye duyarlı tesis anlamına gelen “yeşil yıldız” verilmekte ve çevre korumayı teşvik etmek amaçlı çeşitli yaptırımlar uygulanmaktadır.

Eko turizm arzına yönelen turizm talebi harekete geçiren en önemli çekicilik unsurları şunlardır (Fagence, 1997);

- Tropik ormanlar, yaban hayatı ve nispeten bozulmamış alanlar, göller, nehirler, dağlar ve okyanus bölgesindeki deneyimler,
- Yaban bitkileri, ağaçlar, endemik türler ve memeliler ile ilgili deneyimler,
- Doğa hakkında bilgi edinme,
- Vahşi yaşam ile fotoğraf çekilebilme,
- Benzer ilgi alanlarına sahip insanlarla tanışma isteği.

Dünyada eko turizm arzı açısından zengin olan birçok ülke bulunmaktadır. Bu ülkelerden bazıları sahip oldukları kaynakları iyi bir şekilde yöneterek eko turizm arzı haline getirebilmektedir. Bazı ülkeler ise doğal kaynak bakımından zengin olsa da eko turizm faaliyetlerini gerçekleştirememektedir. Dünyada zengin eko turizm arzına sahip olan ülkelerden bazıları, Arjantin, Nepal, Hindistan, Kenya, Yeni Zelanda, Zanzibar, Kosta Rika, Ekvator, Belize, Avusturalya ve Brezilya’dır (Koçoğlu, 2008, s. 44).

Türkiye ise hem coğrafi konumu hem de kültürel ve tarihi zenginlikleri ile eko turizm için oldukça elverişli bir ülkedir. Bulunduğu konumdan dolayı dört mevsimin de yaşanabildiği, üç tarafı denizlerle çevrili ve geçmişte birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olmasından kaynaklı geniş bir kültür yelpazesine sahip olan, birçok endemik bitkinin varlığı, hem dağlık alanların hem de sulak alanları zenginliği gibi avantajlar ülkemizi eko turizm açısından avantaj sahibi yapmaktadır.

Türkiye’de bulunan çoğu eko turizm kaynağını koruma altında olan bölgeler, milli parklar, tabiat alanları, habitat koruma alanları gibi alanlar oluşturmaktadır. Her geçen yıl bu alanların hem sayısı arttırılmakta hem de geliştirilmektedir. 2019 yılı itibariyle ülkemizde 44 milli park, 247 tabiat parkı, 30 tabiat koruma alanı ve 116 tabiat anıtı

bulunmaktadır (T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, 2019). Eko turizm için arz kaynağı oluşturan bu bölgelerin sürdürülebilirliğinin korunması için turizm arz planlamasının taşıma kapasiteleri dikkate alınarak yapılması gerekir. Aksi halde bu doğal alanların tahribatı sonucu geri dönüşü olmayan olumsuz sonuçlarla karşılaşılabilir.

2.5.2. Eko turizm talebi

Turizm talebi içerisinde önemli bir paya sahip olan eko turizm talebi gün geçtikçe daha çok büyümektedir. Bu büyümenin en önemli nedenlerinden biri ise insanların tatil anlayışlarında ki değişimlerdir. Kitle turizminin çevresel bozulmalara yol açması ve insanların çevre bilinci ile eğitim seviyelerinde ki artış turizm talebin yönünün değiştirerek doğaya karşı sorumlu olan turizm türlerinin gelişmesine neden olmuştur. Eko turizm talebi doğaya karşı duyarlı turist anlamına gelen “eko turist “ olarak adlandırılmaktadır. Eko turizm talebini kitle turizmi talebinden ayıran en önemli farklılık eko turistlerin daha bireysel ve küçük gruplu seyahatleri tercih ederek gittikleri yerlerde daha basit ve sade hizmetler bekleyerek doğaya en aza zararı vermeleridir.

Eko turizmin 1990’lı yılların başında gelişmeye başlamasıyla birlikte birçok tabiat alanı milli park olarak belirlenmiş ve milli parklara olan eko turizm talebi artış göstermiştir. Eko turizmin gelişmeye başladığı bu yıllarda Güney Afrika, Kosta Rika, Endonezya, Belize, Ekvator ve Botswana gibi bazı ülkelerin ziyaretçi oranlarında ciddi artışlar yaşanmış ve ekonomik kalkınmaya önemli katkı sağlanmıştır. (Wood, 2002, s. 20).

Eko turizm farklı turizm türlerinin altında çeşitli sınıflandırmalara tabi tutulduğu için tam olarak eko turizme katılan ziyaretçilerin oranı bilinmemektedir. Bu bağlamda Türkiye’de de eko turizm amaçlı gelen ziyaretçilerin oranıyla ilgili kesin bir bilgi yoktur. Türkiye’ye gelen turistlerin geliş nedenleri arasında değişen turist eğilimlerine paralel olarak doğal çevre ve kültürel amaçlı seyahatler ön plana çıkmaktadır. Bu çekiciliklere ayrıca kitle turizmi amacıyla gelen turistlerde ilgi göstermektedir (Demir & Çevirgen, 2006b, s. 149). Dünya da eko turizm pazarına yönelik talebin tam olarak belirlenmesi güçtür. Eko turizmin doğa turizmi içerisinde yapılan bir turizm türü olması dolayısıyla pazarın ve talebin büyüklüğünü belirlemede yanlış varsayımlara neden olmaktadır (Wood, 2002, s. 19).

2.6. Eko Turizm Planlaması

Plan geleceğin önceden belirlenmiş dizaynı ile ilgilidir ve iyi bir tahminleme üzerine kurgulanır. Bu bağlamda plan gelecekte kim, neyi, ne şekilde, nasıl, hangi araç- gereçle yapacak sorusunun önceden verilen cevabıdır. Bu planların hayata geçirilmesi ise eylem kılavuzu niteliğinde olan politikalar ile sağlanmaktadır (Batman, 2018, s. 31).

Bir destinasyonun turizme açılmadan önce mutlaka turizm planlamasının yapılması gereklidir. Eko turizmin ortaya çıkış nedeninin kitle turizminin yanlış planlanmasından kaynaklanan çevresel tahribat ve neden olduğu olumsuz çevresel etkiler olduğu göz önüne alındığında eko turizm için planlamanın en önemli hususlardan biri olduğu anlaşılmaktadır. Bu planlamanın sadece ekonomik boyutlu değil, sosyal, çevresel ve diğer sektörleri de dikkate alarak, yerel halkıda bu planlamanın içine dâhil ederek bütüncül bir şekilde hazırlanması gerekir (Demir & Çevirgen, 2006b, s. 153).

Eko turizm planlamasının tam anlamıyla anlaşılması için önce planlama ve turizm planlaması kavramlarının anlamlarını bilmek gereklidir. Bu bağlamda planlama, bir faaliyetin nasıl yapılacağıyla ilgili hazırlık sürecini ve sürekliliği olan bir eylemi ifade eder. Planlama sürecinde, önce mevcut durumun analizi yapılarak gelecekte varılması istenen noktayla ilgili amaçlar belirlenmektedir. Bu amaçlara ulaşmak için hangi yolun izlenmesi gerektiğine karar verilmesi ve amaçlara ne kadar ulaşıldığı, politikaların gerçekleşme oranının kontrol edilmesiyle sürecin başına dönülmektedir. Turizm planlaması ise belirli bir dönemde turizm sektöründe ulaşılması hedeflenen amaçları, bu hedeflenen amaçlara ulaşmak için kullanılacak araçları, yapılacak işleri, finansal ve fiziksel fırsatları, işlerin kimler vasıtasıyla, ne zaman, ne kadar sürede gerçekleştiğini göstermektedir (Koçak, 2016, s. 109-111).

Her turizm türünün planlaması, bölgenin sahip olduğu özellikler, taşıma kapasitesi, ekolojik çevre vb. gibi birçok unsur göz önüne alınarak farklı yapılmaktadır. Eko turizm planlaması da sürdürülebilirlik kavramı kapsamında bölgenin eko turizm olanaklarından faydalanırken aynı zamanda doğal çevreyi koruyup geliştiren bir yaklaşım ile yapılmalıdır. Ayrıca bu bölgelerde yerel toplumun ve turistlerin değerlerinin korunmasına da dikkat edilmelidir (Dowling, 1993, s. 18-19).

Sürdürülebilir bir eko turizm planlamasında karar alma süreçlerinde eko turizmde rol oynayan tüm aktör ve paydaşların görüşünün alınması gerekir. Bir eko turizm planını bir

turizm yöneticisi veya bir kurumun tek başına yapması diğer aktörlerin onayını almak için yetersizdir. Bölgeyi iyi bilen yerel halk, daha önce bölgede çalışmalar yapmış sivil toplum kuruluşları ve yerel kuruluşların fikirleri eko turizm planlanmasının somut bir şekilde gerçekleşmesine katkı sağlayacaktır. Bu şekilde tüm aktör ve paydaşlar bu planlamayı sahiplenerek gerçekleşmesi için çaba gösterecektir (Singer, 2002, s. 58-59).

Eko turizmin bir bölgede sürdürülebilir bir şekilde gelişmesi için eko turizm planlanmasının içermesi gereken birtakım hususlar vardır. Bu hususlar şu şekilde sıralanabilir (Tourism Queensland, 1997);

1. Çevrenin Korunması ve Yönetimi

- Koruma altına alınması gereken doğal ve kültürel değerlerin belirlenmesi
- Yönetim planlaması
- Bölgede istikrarlı ve geniş çapta yönetim planlaması ilkelerinin belirlenmesi
- Devletin kontrolü altındaki alanların planlanması
- Devlet ve endüstri işbirliği
- Bölgede bulunan kaynakların sürdürülebilir bir şekilde kullanımı ve faaliyetlere ilişkin kurallar
- Bölgeye giriş izinleri ve ücretlere ilişkin sistemlerin kontrolü
- Bölgeye olan etkilerin izlenmesi

2. Eko Turizm Endüstrisinin Gelişmesi

- Ürün geliştirme
- Pazarlama

3. Altyapının Geliştirilmesi

- Eko turizme uygun altyapı ve yeni teknolojiler
- Eko turizm olanaklarının dizaynı ve yönetimi

4. Toplumsal Gelişme

- Gelişim safhasına yerel toplumun katılımının sağlanması

Ancak bir eko turizm planlanmasının tüm bu unsurlara sahip olmasının yanı sıra sosyal, çevresel ve ekonomik açıdan sürdürülebilir gelişimi sağlayacak ilkeler ile uyumlu bir şekilde birleşmesi sonucu başarılı bir plana dönüşmesi mümkün olacaktır (Demir & Çevirgen, 2006b, s. 159).

Eko turizm yönetim ve planlaması için gerekli olan ilkeler ise şu şekilde özetlenebilir (Sierra Club, 1993);

- Planlama yerli halkın haklarına ve ihtiyaçlarına saygı gösterilecek şekilde oluşturulmalıdır. Planlama süreci başlamadan önce çevrenin taşıma kapasitesi ve biyolojik çeşitliliği dikkate alınmalıdır.
- Eko turizm alanlarının tahrip edilmemesi için detaylı bir alan kullanım planlaması oluşturulmalıdır.
- Ender ve benzersiz türler içeren ekosistemler ve belirli kırılğan alanlar, tam koruma altına alınmalıdır.
- Doğal alanlar ve çevresi için altyapı ve diğer gelişmeler temel gereksinimleri karşılayacak şekilde olmalıdır.
- Bakım ve restorasyon çalışmaları sırasında yaban hayatı göç yollarının ve eko sistemin zarar görmemesine dikkat edilmelidir.
- Ziyaretçi planları, hassas alanlara erişimde çatışma olmayacak şekilde ve ziyaretçi kota sistemleri kullanılarak tasarlanmalı ve uygulanmalıdır.
- Doğru atık yönetimi, enerji tasarrufu ve çevresel restorasyon, tüm planlamanın bir parçası olmalıdır.
- Helikopterler, nesli tükenmekte olan türlerin bulunduğu alanlar ve milli parklar için tehlike yaratan araçlardır. Bu nedenle bu şekilde erişim engellenmeli ya da kontrollü bir şekilde yapılmalıdır.
- Uygun eylemler ve bağışlarla yerel, ulusal ve uluslararası koruma çabalarına destek verilmeli ve teşvik edilmelidir.

Sürdürülebilir bir turizm politikasına dayandırılan eko turizm planlaması ancak yukarıda bahsedilen ilke ve unsurların birleşimi ile bir program dâhilinde başarılı olacaktır. Bu bağlamda bir eko turizm planlaması öncelikli olarak olası çevresel etkiler ve yerel halka hem ekonomik hem de soyo-kültürel anlamda fayda sağlanması göz önünde bulundurularak oluşturulmalıdır.

2.7. Eko Turizm ve Taşıma Kapasitesi İlişkisi

Eko turizm, taşıma kapasitesinin en çok dikkat edilmesi gereken turizm türlerinin başında gelmektedir. Taşıma kapasitesi kavramı bir destinasyonda ki turistik gelişmelerin ve turist

sayısının maksimum sınırını belirtmek için kullanılamamaktadır. Bu bağlamda bir turizm destinasyonunun taşıma kapasitesi; turistlerin, turizm destinasyonlarına gerçekleştirdikleri ziyaretler esnasında çevreye zarar vermediği ve en yüksek tatmin düzeyinin sağlanacağı işletme ve turist yoğunluğunun en üst sınırınıdır (Demir & Çevirgen, 2006b, s. 25). Eko turizm, yoğunlukla hassas ekosistemlerde gerçekleştirilen bir turizm türü olduğu için diğer turizm türlerine göre taşıma kapasitesine daha çok dikkat edilmesi gerekir. Aksi halde taşıma kapasitesinin aşılması sonucu çevreye geri dönüşü olmayan zararlar verilebilir.

Bu bağlamda turizmde taşıma kapasiteleri farklı gruplara ayrılrsa da genel olarak 4 başlık altında özetlenebilir (Adrew, 2001, s. 188);

1. Ekolojik taşıma kapasitesi: Gerek turistlerden gerekse turistik faaliyetlerden kaynaklanan ekolojik bozulma meydana gelmeden korunduğu nokta ve çevrede kabul edilemeyecek seviyede görsel etki, gürültü, hava ve su kirliliği meydana gelmeden önce kaç kişinin bölgeyi ziyaret edebileceğini ifade eder. Başka bir deyişle bir mekânın ya da eko sistemin kabul edebileceği kişi sayısıdır.
2. Toplumsal taşıma kapasitesi: Yerel halkın kabul edebileceği sayıda ziyaretçi sayısını ve gündelik yaşantısı ile gelenek, göreneklerine zarar vermeyecek şekilde turizm faaliyetlerinin gelişmesini ifade eder. Toplumsal taşıma kapasitesi aşıldığında bölgede yaşayan halk turizm faaliyetlerine ve ziyaretçilere karşı bir düşmanlık içine girebilir.
3. Psikolojik taşıma kapasitesi: Ziyaretçilerin buldukları bölgede aşırı kalabalık hissine kapılıp bunalmadan veya kalabalıktan kaynaklı algılanan diğer sorunlar olmadan bölgeyi ziyaret eden kişi sayısıdır.
4. Ekonomik taşıma kapasitesi: Turistik ve rekreasyonel faaliyetlerin kullanımı için yapılacak harcamaların son limitini gösterir.

Eko turizmin ortaya çıkış sebeplerinden en önemlisi kitle turizminin doğal çevre üzerine gerçekleştirdiği ekolojik tahribatı önlemektir. Taşıma kapasiteleri belirlenmeden bilinçsiz bir şekilde yapılan eko turizm hareketleri, eko turizmin kitle turizmüne dönüşmesine neden olabilir (Demir & Çevirgen, 2006b, s. 63). Bu nedenle eko turizmin asıl amacına uygun bir şekilde gerçekleştirilmesi için ekolojik taşıma kapasitesi başta olmak üzere tüm taşıma kapasitelerinin aşılmamasına özen göstermek önemlidir. Bunun sorunun önüne

geçmek içinde eko turizm gerçekleştirilmeye başlamadan önce planlama sırasında taşıma kapasitesinin hesaplanması gerekmektedir. Bazı özel durumlarda ise eko turizm alanlarının bir kısmının çevresel hassasiyete sahip bölge olması veya yaban hayatı yaşamı gibi nedenlerden dolayı kullanıma açılmadığı da görülmektedir. Bunun örneklerine daha çok milli park ilan edilen alanlarda veya koruma altına alınan bölgelerde rastlamak mümkündür.

2.8. Eko Turizm, Sürdürülebilirlik ve Sürdürülebilir Turizm İlişkisi

Sürdürülebilirlik kavramına 18. ve 19. yüzyılda sadece ormanlık alanlar, balıkçılık ve tatlı su kullanımında kendine yer bulabilmiş bir kavramdır. Bu yıllarda sürdürülebilirlik ekolojik alanların korunmasından ziyade ekonomik getirinin artırılması yönünde kullanılan bir terim olmaktadır. Sürdürülebilirlik kavramının 1970’li yıllarda ekoloji kavramıyla, 1980’li yıllarda ise canlıların sürdürülebilirliği ile ilişkilendirildiği görülmektedir (Koçak, 2016, s. 28).

Sürdürülebilirlik, insan faaliyetleri ve onların doğal, sosyal ve kültürler çevreleri içerisinde uyumun bulunduğu bir denge hâli şeklinde tanımlanabilir (Middleton & Hawkins, 1998). Birleşmiş Milletler tarafından 1987 senesinde yayınlanan “Brundland Raporu” ismiyle bilinen “Ortak Geleceğimiz” başlıklı yayında sürdürülebilir gelişmenin önemine dikkat çekilmiş ve sürdürülebilir bir gelişmeyi amaçlayan stratejiler ortaya konulmuştur. Bu rapor da sürdürülebilir gelişme, “*bugünün gereksinimlerini gelecek kuşakların kendi gereksinimlerini karşılayabilme imkânından ödün vermeksizin karşılamaktır*” şeklinde tanımlanmıştır (Demir & Çevirgen, 2006b, s. 14).

Sürdürülebilirlik kavramının farklı formlarını neredeyse tüm endüstrilerde görmek mümkündür. Doğal ve kültürel kaynaklara bağımlı olan turizm endüstrisinde de sürdürülebilirlik kavramı çok önemlidir. Doğal kaynakların zarar gördüğü bir ortamda turizm faaliyetlerinden söz etmek oldukça zordur. Bu nedenle turizm alanlarında bulunan doğal, tarihi, kültürel kaynaklarının, başlıca ekolojik süreçlerini ve canlı çeşitliliğinin zarar görmeyecek şekilde devamlılığının sağlanması gerekmektedir (Demir & Çevirgen, 2006a, s. 99).

Sürdürülebilir turizm; kişilerin karşılıklı iletişim içinde bulunduğu veya bulunmadığı çevrenin herhangi bir bozulmaya uğramadan ve değiştirilmeden korunarak, kültürel

entegrasyonun, ekolojik aşamaların, biyolojik çeşitliliğin ve yaşamı sürekliliğini sağlayan doğal sistemlerin sürdürülebilirliğinin sağlandığı ve tüm kaynakların yerel halkın ve ziyaretçilerin ekonomik, sosyal ve estetik gereksinimlerini karşılayacak biçimde ve gelecek nesillerin de aynı ihtiyaçları karşılayabilecekleri şekilde yönetildiği bir yaklaşımdır (WTO, 1998, s. 21).

Küreselleşmenin yol açtığı kitle turizminin yarattığı ekolojik, jeolojik, estetik problemlerin yanı sıra ortaya çıkan çevre sorunları sürdürülebilir kalkınma anlayışını getirmiş ve turizmde alternatif turizm türleri arayışının başlamasına neden olmuştur. Bu kapsamda sürdürülebilirliği kendine ilke edinmiş, ekosisteme karşı duyarlı ve doğayla iç içe yapılan turizm türlerine yönelim artmıştır. Artan bu yönelim ile doğa turizmi, eko turizm, gönüllü turizm ve sürdürülebilir turizm gibi kavramlar ortaya çıkmıştır (Koçak, 2016, s. 40).

Bu bağlamda sürdürülebilir turizmin amaçları şu şekilde özetlenebilir (Erdoğan & Erdoğan , 2005, s. 62);

- Geri dönüşü olmayan doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı,
- Aşırı kullanımın ve atıkların çevreye verdiği zararın azaltılması,
- Doğal, kültürel ve sosyal çeşitliliğin devamlılığının sağlanması,
- Yerel halkı planlama süreçlerine dâhil etme ve yerel halkının ekonomik anlamda bir kazanç elde etmesinin desteklenmesi,
- Turizm endüstrisi, kamu ve STK'lar arasında karşılıklı işbirliğinin sağlanması,
- Personel eğitimi ve turistlerin bilgilendirilmesi,
- Bu hususlarda araştırmaların gerçekleştirilmesi ve desteklenmesi.

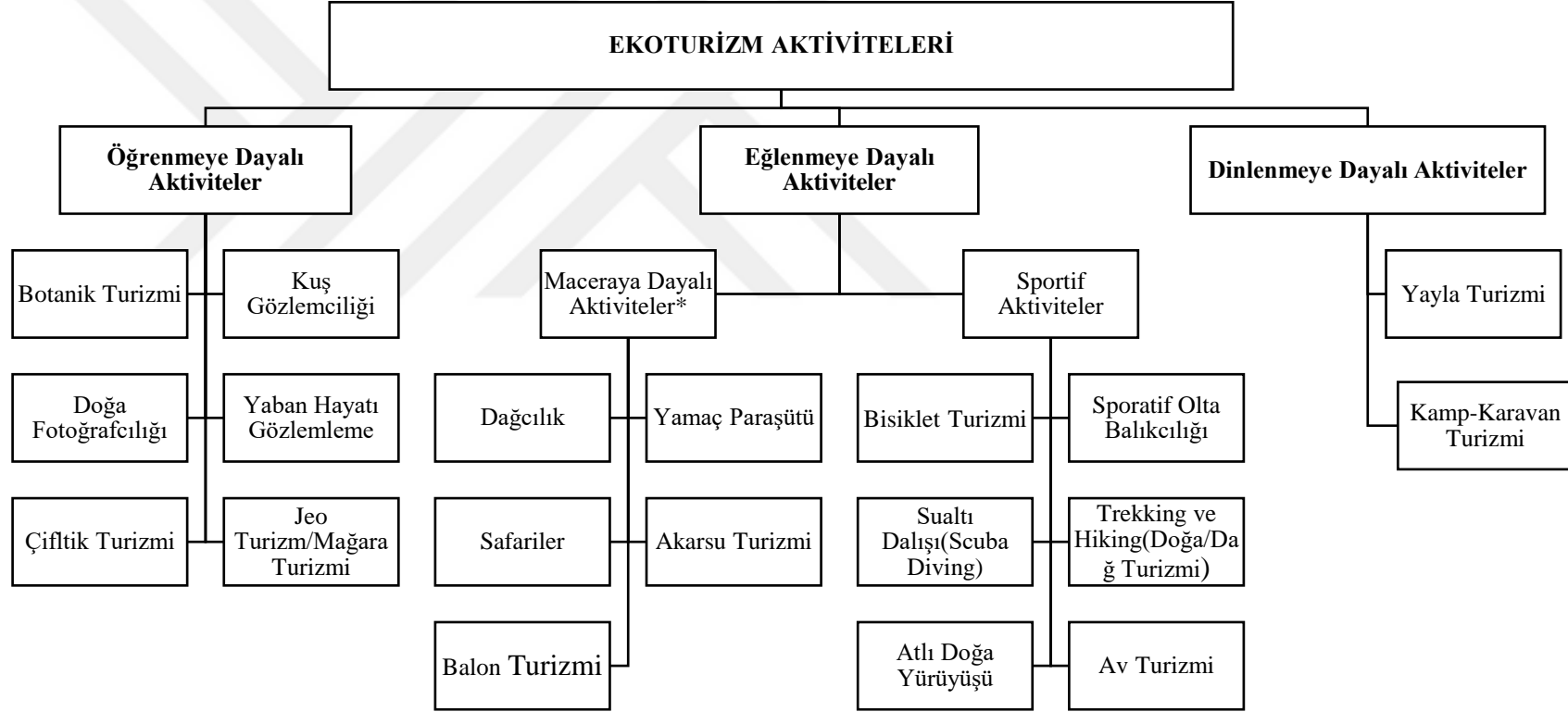
Sürdürülebilir turizmin amaçları ile eko turizmin amaçları arasında büyük benzerlikler olduğu görülmektedir. Bu bağlamda eko turizm, sürdürülebilir turizmin bir alt bileşenidir ve amaçladığı sosyal ve çevresel hedeflere başarılı bir şekilde ulaşmak için sürdürülebilir kalkınmayı hedeflemektedir (Wood, 2002). Bu kapsamda eko turizm, sürdürülebilir turizm anlayışına en yakın formda olan turizm çeşidi olarak dikkat çekmektedir. Fakat bazı araştırmacılar sürdürülebilir turizmi farklı bir turizm türü olarak da göstermektedir. Sürdürülebilir turizm bir turizm çeşidi değil doğal, sosyal ve kültürel çevre gibi çevreleri koruyarak ve bir turizm bölgesinin taşıma kapasitesini dikkate alarak turizm faaliyetlerini gerçekleştirmeye çalışan bir anlayıştır. Eko turizmde bu kapsamda doğaya yönelik bir

turizm çeşidi olması ve doğal ve kültürel kaynakları bilinçli bir şekilde koruyarak kullanması ile sürdürülebilir turizmin karakterlerini taşımaktadır (Weaver, 1999, s. 797).

Fennell & Dowling (2003, s. 5) eko turizm ve sürdürülebilir turizm arasında ki farkı, sürdürülebilir turizm bir yaklaşım veya bir süreç, eko turizm ise bu süreçte yer alan ve sürdürülebilirlik ilkelerini içeren bir turizm türüdür şeklinde özetlemiştir.

2.9. Eko Turizm Kapsamında Yer Alan Faaliyet Türleri

Eko turizm içerisinde yer alan faaliyetleri birçok farklı kategori altında sınıflandırmak mümkündür. İlgili literatür incelendiğinde eko turizm faaliyetlerinin birçok yazar tarafından birçok kıstasa göre sınıflandırıldığı görülmektedir. Bazı yazar ve araştırmacılar, kullanılan araçlar (bisiklet, balon, raft, at) ziyaret edilen bölgenin doğal yapısı (dağ, yayla, mağara) yapılan faaliyetin özelliği (akarsu, av, bilim, trekking) gibi çeşitli kategorilere ayırırken (Akpınar & Bulut, 2010, s. 1580; Altan, 2006, s. 51), Orams (1995) ise eko turizmi aktif ve pasif şeklinde iki katagoriye ayırmıştır. Aktif eko turizm, çevre bilinci daha çok gelişmiş kişilerden tarafından doğayı değiştirme çabası olmadan yapılan, insan ve makine gücü en az kullanılan eko turizm türüdür. Pasif eko turizm ise çevreyi fiziksel olarak değiştirme konusunda daha esnek davranan, konaklama şekli daha lüks olan ve bu nedenle daha fazla makine ve donanıma ihtiyaç duyan eko turizm türüdür. Valentine (1992) ise eko turizmi doğaya temelli aktiviteler, doğa tarafından desteklenen faaliyetler ve doğanın tesadüfen bulunduğu faaliyetler olmak üzere üç gruba ayırmıştır. (Page & Dowling (2002)' e göre eko turizmi sert ve yumuşak eko turizm olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Sert eko turizmi, sadece doğanın sunduğu imkanlar çerçevesinde daha çok bireysel yapılan ve modern turizmin tuzaklarına düşmeden gerçekleştirilen turizm faaliyetleridir. Katılımcıları kendini doğaya adanmış kişilerden oluşmaktadır. Yumuşak turizm ise, daha çok bir rehber eşliğinde doğal alanlara yapılan seyahatlerden meydana gelen faaliyetlerdir. Katılımcılar genellikle doğaya karşı nispeten daha az sorumlu hisseten kişilerden oluşmaktadır. Polat (2006) ise eko turizm faaliyetlerini öğrenmeye dayalı aktiviteler, eğlenmeye dayalı aktiviteler ve dinlenmeye dayalı aktiviteler olarak üç katagoride sınıflandırmıştır. Polat (2006) tarafından yapılan bu sınıflandırma şekil 2.4 de verilmiştir.

Şekil 2.4: Eko turizm aktiviteleri sınıflandırılması (Polat, 2006).

*Yapılış şekli ile bir risk teşkil eden turizm türleri maceraya dayalı turizm türleri altında sınıflandırılmaktadır. Ayrıca bu şekilde olmayan daha spesifik eko turizm türleri de yer almaktadır. Bunlar mağara dalış, kaya tırmanışı, köpek kızıağı, buz sörfü, rüzgar sörfü, paraşütle atlama, bungee jumping, helikopterle kayak, deniz kayağı, çim kayağı, kar motoru, motorkros, snowboarding, oryantiring, balina gözlemciliği, deve ile yürüyüş gibi aktiviteler de sayılabilir.

Şekil 2.4 de görüldüğü üzere eko turizm başlığı altında birçok turizm türü ve aktivitesi yer almaktadır. Eko turizmin alt başlığı halinde bulunan bu turizm türleri ve aktiviteleri kısaca şu şekilde açıklanabilir.

- **Botanik turizmi**

Botanik turizminin asıl amacı belli bir bölgede yetişen bitkileri görmek ve bölgenin sahip olduğu endemik türleri gözlemlemek olsa bile günümüzde çeşitli amaçlarla kurulan botanik bahçelerine yapılan ziyaretler şeklinde de gerçekleştirilmektedir. Botanik turizmi şehirlerde yaşayan kalabalıktan bunalan ve betonlaşmadan rahatsız olan kişiler tarafından doğayla iç içe olabilmek ve çeşitli parklarda ve botanik bahçelerinde birçok bitkiyi gözlemleyerek rahatlama amaçlı yapılan bir turizm hareketidir (Akoğlan, Kozak & Bahçe, 2009, s. 176).

Devlet bahçeleri, parklar ve botanik bahçeleri yerli ve yabancı birçok ziyaretçi çekmektedir. Botanik bahçelerini Uluslararası Botanik Bahçeleri Koruma Birliği'nin araştırmalarına göre senede 250 milyon turist ziyaret etmektedir. Dünya çapında en fazla ziyaretçi çektiği bilinen botanik bahçelerine örnek olarak Fransa'da bulunan Monet Bahçesi, ABD'nde bulunan Central Park, Güney Afrika'da bulunan Kirstenbosch Bahçeleri, Kanada'da bulunan Butchart Parkı ve İngiltere Kew Bahçesi gösterilebilir. 2006 yılı verilerine göre son ikide örnek olarak gösterilen Kanada'da ve İngiltere'de yer alan botanik bahçeleri yılda 1.5 milyon ziyaretçi ağırlamaktadır (Ballantyne, Packer, & Karen, 2008, s. 1).

Ülkemizde sahip olduğu coğrafyası, iklimi ve konumu nedeniyle birçok bitkiye ev sahipliği yapmaktadır. Türkiye'de yaklaşık 9.000 civarında bitki çeşidi bulunmakta ve bunların 3.000 tanesi endemik türler (dünyada sadece bir bölgede bulunan) listesinde bulunduğu bilinmektedir. Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında tüm Avrupa'da sadece 2.500 endemik bitki türüne rastlanmaktadır (Tuna, 2007, s. 49).

- **Kuş Gözlemciliği (Ornitoloji):**

Ornitoloji kelimesi Yunancada “ornis - kuş” ve “logos - bilim” kelimelerinden türemiştir (Erdoğan, 2003, s. 135). Kuş gözlemciliği, çeşitli kuş türlerini görmek ve onların gündelik yaşantılarını gözlemlemek veya göç zamanlarını izlemek için gerçekleştirilen bir turizm faaliyetidir. Bu faaliyeti gerçekleştirmek için yakın gözlem yapmayı sağlayan dürbün ve

uzak mesafeler için kurulmuş teleskoplar kullanılmaktadır. Kuş gözleme sırasında kuşların yaşam alanına çok fazla yaklaşmamak, rahatsız etmemek, yuvalama alanlarına girmemek ve yuvalardan yumurta almamak gerekir (T.C Turizm ve Kültür Bakanlığı, 2006a).

Kuş gözlemciliği eko turizm faaliyetleri arasında en hızlı büyüyen ve ekonomik geliri fazla olan bir turizm hareketidir. Kuş gözlemcileri ve kuş gözleme ile seyahatlerin sayısının gün geçtikçe artması, kuş gözlemciliğinin eko turizm faaliyetleri arasında en hızlı büyüyen ve ekonomik gelirin fazla olduğu bir turizm faaliyeti olmasına sebep olmuştur. Bu nedenle kuş gözlemciliği, çevre ile ilgili sivil toplum kuruluşlarının, yerel hükümetlerin ve yerel basının da oldukça dikkatini çekmektedir (Scott, 2003, s. 199-200).

Dünya da önemli kuş alanlarına sahip bazı ülkeler kuş gözlemciliği turizmi sayesinde turizm çekim merkezi haline gelmiştir. Örneğin; Tayvan' nın Chang-Hua şehri, 1999'da Şahin Gözleme Günü kapsamında 30000 kişi tarafından ziyaret edilmiştir. Güney Afrika'da Capetown Şehrine yakın bir mesafede bulunan penguen toplulukları ise 1996 ile 1997 senelerinde 200.000 üzerinde ziyaretçi tarafından ziyaret edilmiştir (Çakıcı & Harman, 2006, s. 162).

Türkiye ise sahip olduğu yaklaşık 485 kuş türü ve önemli göç yolları ile kuş gözlemcilerin dikkatini çekmektedir. Avrupa kıtasının tamamında yer alan kuş türlerinin sayısı kadar Türkiye'de toplam kuş türü sayısı bulunmaktadır. Türkiye'nin kuş türleri açısından zengin olmasının başlıca nedenleri, çok sayıda sulak alana sahip olması ve önemli göç yollarının üzerinde bulunmasıdır. Ülkemizde kuş gözlemciliği günümüzde uluslararası gelişmelere eş olarak hızlı bir şekilde yayılım göstermektedir (T.C Turizm ve Kültür Bakanlığı, 2006a).

- **Doğa Fotoğrafçılığı:**

Doğal alanları fotoğraflamak amacıyla yapılan bir eko turizm faaliyetidir. Doğanın sahip olduğu çekicilikler hem profesyonel hem de amatör fotoğrafçılar tarafından büyük ilgi görmektedir. Bu ilgi sayesinde doğa fotoğrafçılığı kendini sınırlarını çizerek ayrı bir dala sahip olmuştur. Diğer fotoğrafçılık türlerinden doğa fotoğrafçılığını ayıran en önemli özellik fotoğraf çeken kişinin, fotoğraflanan alanın bir katılımcısı olmasıdır (Polat, 2006, s. 51).

- **Yaban Hayatı Gözlemele:**

Doğal alanlarda yaşayan tehlikeli, korkutucu ya da nesli tükenmekte olan hayvanları gözlemele amaçlı yapılan seyahatleri içermektedir. Bu seyahatler hayvanat bahçesi, akvaryum veya doğal yaşam parkları gibi alanları ziyaret ederek yapılabileceği gibi hayvanların kendi yaşam alanlarını ziyaret şeklinde de yapılabilmektedir (Ballantyne, Packer, & Hughes, 2009). Kenya, Belize ve Güney Amerika gibi ülkeler sahip olduğu ekosistemler sayesinde çok sayıda yaban hayatına ev sahipliği yapmaktadır. Bu ülkeler sahip oldukları bu doğal çevreyi ülkenin ekonomik gelirini arttırmak için bir avantaj olarak kullanmaktadır. Yaban hayatına karşı olan bu ilgi Afrika'da olduğu kadar Güney Amerika'da da birçok kişi tarafından ilgi gösterilmekte ve ülkelerde yaban hayatı gözlemele gelir getirici bir enstitüye dönüşmektedir. Örneğin, Balina gözlemciliği 65 ülkede ve 300 bölgede gerçekleştirilen önemli bir turistik faaliyettir (People and Planet, 2001).

Yaban hayatı gözlemele faaliyetlerine katılan kişiler genellikle hayvanlarla etkileşim kurabilecekleri ve onları rahat bir şekilde gözlemleyebilecekleri bölgeleri tercih etmektedir. Fakat yaban hayvanları bazı dışsal faktörlere bağlı olarak bazı zamanlarda olağandışı tepkiler gösterebilir ve genelde insanlarla herhangi bir etkileşim içinde bulunmaktan hoşlanmazlar. Bu durumun bazen insan ve yaban hayatı etkileşiminin oluşmasında önemli bir engel olduğu görülmektedir (Higham & Shelton, 2011, s. 1290).

- **Tarım ve Çiftlik Turizmi (agri-turizm, agro-turizm):**

Tarım turizmi, uluslararası turizmin gelişmesi ile birlikte tarımsal aktivitelerin gerçekleştirildiği ve doğal güzelliklere sahip bölgelerde ortaya çıkmıştır. Tarım turizmi genellikle kırsal alanda gerçekleştirilen tüm turizm faaliyetlerini kapsamakta ve bazı yönlerden kırsal turizmle paralellik göstermektedir (Nilsson, 2002, s. 8). Çiftlik turizmi ise, kırsal alanlarda gerçekleştirilen konaklama ve diğer faaliyetlerin çiftliklerde yapılması ile birlikte ortaya çıkan bir turizm türüdür. Bu bölgelerden ağırlıklı olarak yapılan ekonomik faaliyet tarım ise ve turistik uygulamalar tarıma dayalı programların içerisinde yer alıyorsa, bu turizm faaliyetleri tarım turizmi kapsamına girmektedir. Tarım turizmi, bir faaliyet olarak devam ederken, diğer yandan da doğal çevrenin, kırsal coğrafi görünümünün korunmasına katkı sağlamakta ve turizm, çevre ve tarım arasında bir bağ

oluşturmaktadır. Bu faaliyetler de kırsal turizm olarak adlandırılmaktadır (Erdoğan, 2003, s. 130).

Avrupa Konseyi tarafından yapılan “Kırsal Alan Turizmi” içerikli kongrede, rekreasyon aktivitelerinin gerçekleştirildiği çiftlikler tarım ve tatil çiftlikleri olmak üzere iki kategoriye bölünmüştü. Tatil çiftlikleri, doğaya karşı korumacı bir tavırla yaklaşmakta ve doğayla uyumlu yapılanmalara özen göstermektedir. Turistlere taze bir şekilde ikram edilebilecek bir şekilde tarım mahsulleri yetiştirilmektedir. Bu çiftliklere gelen ziyaretçiler hem günübirlik hem de konaklamalı olarak çiftlik hayatını paylaşmak istemektedirler. Bu bağlamda ziyaretçiler sebze-meyve toplama ve çiftlik hayvanlarının bakımı gibi işleri gönüllü olarak yapmaktadırlar. Bu çiftliklerin ziyaretçilerine rekreasyonel etkinlikler sunmak dışında bir asıl işleri tarım ve hayvancılıktır (Bayer, 1992, s. 168; Erdoğan, 2003, s. 130).

- **Jeomorfolojik Oluşumları İzleme/Mağara Turizmi:**

Jeomorfolojik yapıları izleme turizminde, jeomorfolojik yapılar, kıyıları, kanyonlar, jeotermal kaynaklar, göller, endemik bitkiler ve diğer doğal anıtlar turistlerin özel ilgi alanları arasında bulunmaktadır (Polat, 2006, 51; Efe, vd., 2008, 323). Bu doğal oluşumları izlemek için çok sayıda turist jeomorfolojik yapıların bulunduğu bölgeleri ziyaret etmektedir. Dünyada jeolojik oluşumların bulunduğu bazı önemli alanlar jeopark olarak ilan edilmiştir. UNESCO tarafından günümüzde global jeopark olarak ilan edilmiş 147 jeopark, 41 farklı ülkede bulunmaktadır. Türkiye'nin ilk ve tek UNESCO jeoparkı ise Manisa'da bulunan Kula UNESCO Küresel Jeoparkı'dır (UNESCO, 2017).

Türkiye'nin coğrafik konumu ve dünyanın jeolojik evriminin ülkemizde ki yansımaları zengin jeolojik yapıların varlığını sağlamıştır. Türkiye'de dikkat çeken en önemli jeolojik yapılar mağaralardır. Ülkemizde 40.000 civarında mağaranın yer aldığı bilinmektedir. Mağara oluşumları açısından oldukça önemli bir jeolojik-jeomorfolojik özellikte olan karstik alanlar, ülkemizde özellikle Batı ve Orta Toros Dağlarında (Antalya, Muğla, Isparta, Burdur, Karaman, Konya, İçel ve Adana) bulunmaktadır. Ayrıca ülkemizin 16 km uzunluğa sahip olan en uzun mağarası Beyşehir Gölü batısında bulunan Pınarözü Mağarası ve ülkemizin en derin mağarası olan 1880 m ile Anamur'un kuzeyinde bulunan Çukurpınar Düdeni, bu dağ kuşağı üzerinde yer almaktadır. Geçmişten günümüze kadar birçok yerli ve yabancı mağara gruplarının inceleyerek doğruladığı mağara sayısı ise

yaklaşık 800'dür. Bu mağaraların içerisinde turizm amaçlı kullanılan mağaralar tablo 2.2'de verilmiştir (T.C. Kültür veTurizm Bakanlığı, 2020b);

Tablo 2.2: Türkiye’de turizm amaçlı kullanılan mağaralar (T.C. Kültür veTurizm Bakanlığı, 2020b).

	Mağara Adı	Bulunduğu İl
1.	Buz Mağarası	Ağrı
2.	Damlataş Mağarası	Antalya
3.	Dim Mağarası	Antalya
4.	Karain Mağarası	Antalya
5.	Yalandünya Mağarası	Antalya
6.	Zeytintaşı Mağarası	Antalya
7.	Gürcüoluk Mağarası	Bartın
8.	İnsuyu Mağarası	Burdur
9.	Oylat Mağarası	Bursa
10.	Tuz Mağarası	Çankırı
11.	Kaklık Mağarası	Denizli
12.	Keloğlan Mağarası	Denizli
13.	Karaca Mağarası	Gümüşhane
14.	Zindan Mağarası	Isparta
15.	Cennet-Cehennem Mağarası	Mersin
16.	Dilek Mağarası	Mersin
17.	Eshab-ı Keyf Mağarası	Mersin
18.	Köşekbükü Mağarası	Mersin
19.	Yarımburgaz Mağarası	İstanbul
20.	Yediuyurlar Mağarası	İzmir
21.	Eshab-ı Keyf Mağarası	Kahramanmaraş
22.	Mencilis Mağarası	Karabük
23.	Dupnisa Mağarası	Kırklareli
24.	Tınaztepe Mağarası	Konya
25.	Fosforlu Mağarası	Muğla
26.	Yerküpe Mağarası	Muğla
27.	İnatlı Mağarası	Sinop
28.	Ballica Mağarası	Tokat
29.	Çalköy Mağarası	Trabzon
30.	Cehennemağzı Mağarası	Zonguldak
31.	Gökgöl Mağarası	Zonguldak

Bir mağaranın turizme açılabilmesi bazı ekonomik yatırımlar gereklidir. Bunlar mağara içine ve dışına yapılacak yatırımlar olarak ikiye meydana gelmektedir. Mağara içi yatırımlar, aydınlatma, gezi güzergâhları, manzara terasları ve havalandırmadan oluşmaktadır. Mağara dışı yatırımlar ise erişim ve konaklama ve diğer yan hizmet yatırımlarından meydana gelmektedir. Bu yatırımlara karşılık olarak mağara giriş ücretleri, otopark ücretleri, konaklama ve yiyecek-içecek işletmelerinin gelirleri ve diğer

yan hizmetlerden elde edilen gelirler önemli gelir kaynaklarıdır. Ayrıca turizm amaçlı kullanılan bir mağaranın etrafında kafeterya, otopark, mağarayı tanıtıcı broşürler, yol tarif edici levhalar, piknik alanları vb. bulunmalıdır (Öztaş, 2002, s. 26).

- **Dağ Turizmi**

Dağ turizmi, dağların havasından faydalanmak isteyen kişilerin dağara yaptıkları seyahatlerden meydana gelen bir turizm hareketidir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde çoğunlukla ortaya çıkan çevre sorunları insanlarda sağlıklı bir iklimde ve doğal çevrede bulunma gereksinimini ortaya çıkarmaktadır. Bu amaçla dağ turizmi ve dağ sporları, bu ihtiyaçlara cevap verebilecek bir turizm türü olarak bilinmektedir (Tunç & Saç, 1998, s. 29).

Dağ turizmi, daha çok dağcılık sporu ile ilgilenen kişilerin dağlara yaptığı seyahatlerden meydana gelmektedir. Bu bağlamda özellikle Alpler, Himalaya Dağları ve Nepal'de bulunan Everest Dağı Avrupa'dan ve dünyanın çeşitli bölgelerinden dağ sporcularının ilgisini çekmektedir (Bott, 2009, s. 287). Dağlarda gerçekleştirilen turizm faaliyetleri sadece spor amaçlı değil aynı zamanda hem yaz hem de kış turizmi kapsamında da tercih edilmektedir. Örneğin, Fransa'da her yıl altı milyon civarında Fransız yaz tatili için dağları ziyaret etmektedir (Bourdeau, Courneloup, & Mao, 2002).

Dağ turizmi macera, heyecan ve değişiklik arayan kişilere doğa yürüyüşleri, dağ bisikletiyle geziler, orienteering (yön tayini) ve tırmanma gibi çeşitli rekreasyonel aktiviteler ve yeni spor seçenekleri sunmaktadır. Bu spor dallarına sağlam kayaçların olduğu dik yamaçlarda kaya tırmanışı, yamaç paraşütü, doğa yürüyüşleri, karda ve buzda botla kaymak, kızak, buzul kayağı, balon kayağı ve snow-boarding örnek olarak gösterilebilir (Erdoğan, 2003, s. 125).

- **Yamaç Paraşütü**

Yamaç paraşütü, 1970'li yıllarda delta kanatların icat edilmesiyle ortaya çıkan, macera ve heyecan peşinde olan turistlerin tercih ettiği ve yüksek yerlerden hafif hava aracı sınıfında olan paraşüt yardımıyla atlayarak uçtukları bir spor dalıdır. Bu sporun gerçekleşebilmesi için en önemli kriterlerden birisi bölgenin sahip olduğu konumdur (Erdoğan, 2003, s. 151).

Ülkemizde yamaç paraşütü için en fazla turist çeken merkez Fethiye'dir. Ülkemizde bulunan diğer yamaç paraşütü merkezlerine örnek olarak, Ordu-Boztepe, Muğla-Gökova, Mersin-Tarsus-Emirler, Kayseri-Akçatepe, İzmir-Güzelbahçe-Ödemiş, Antalya-Aksu, Adana-Kabasakal, Ankara-Elmadağ, Denizli-Pamukkale, Erzurum-Palandöken, Bursa-Uludağ, Isparta-Eğirdir, Manisa-Spil ve Eskişehir-İnönü verilebilir (Akoğlan, Kozak & Bahçe, 2009, s. 197).

- **Safariler**

Eko turizm faaliyetlerinden bir diğeri ise doğa keşfi olarak adlandırılan ve karasal bir yolculuk olan safarilerdir. Safariler genellikle vahşi yaşamı gözlemlemek ve fotoğraflamak ya da doğa yürüyüşü ve turistik yerleri gezmek için yapılan bir turizm hareketidir. At veya cip ile gerçekleştirilmekte ve fotoğrafçıların doğaya olan ilgisini arttırmaktadır. Bu safari seyahatleri fotoğrafçılıkta kendi sınırlarını belirleyen özel bir ilgi alanı olmuştur. Diğer fotoğrafçılık türlerinden en önemli farkı fotoğrafçının kendisine fotoğraf makinesi ile gözlem hakkı tanınması ve bu şekilde fotoğrafçıyı konunun içinde tutmasıdır (Polat, 2006, s. 57).

Safari turizmi dünyada özellikle sahip olduğu vahşi yaşamdan dolayı Güney Afrika'da gelişme göstermiştir. Afrika'da yaşayan 5 büyük olarak adlandırılan aslan, fil, leopar, gergadan ve manda, evrensel semboller haline gelerek hem çocukların hem de yetişkinlerin ilgi odağı olmaktadır. Safari turizmi bu bölgelerde yaşayan yerel halkı için de önemli bir ekonomik gelir kaynağı oluşturmaktadır (Stone & Stone, 2015, s. 2).

- **Akarsu Turizmi**

Akarsu turizmi, akarsularda yapılan rafting, kanoculuk, nehir kayağı vb. gibi spor dallarının turizm amaçlı yapılması ile gerçekleştirilen bir turizm türüdür. Ülkemiz sahip olduğu kaynaklar ile akarsu turizmi olarak tanımlanan spor faaliyetleri için oldukça uygundur. Doğa turizminin öne çıkan kollarından akarsu turizmine ilişkin ülkemizin sahip olduğu bu önemli potansiyelin geliştirilmesi ve daha fazla kitleye hitap edecek biçimde tanıtımının sağlanması ülkemizin akarsu turizmi için oldukça önemlidir. Diğer turizm türlerine kıyasla daha küçük yatırımlar gerektiren akarsu turizmi, çevrenin tarihi, arkeolojik, kültürel, otantik değerleri ve diğer turizm türleriyle bir bütün olarak karşımıza çıkmaktadır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020c). Bu nedenle akarsu turizmi için

son derece elverişli kaynaklara sahip olan ülkemizin akarsu turizmini gelecek yıllarda daha da geliştirmesi beklenmektedir.

Akarsu turizminin önemli bir faaliyeti de rafting sporudur. Rafting, raft adı verilen botlarla, akış hızı yüksek nehirlerde gerçekleştirilen bir spor dalıdır. Rafting'de asıl amaç içinde bulunduğunuz botu devrilmeden; kürekle yön vererek botu büyük taşlar ve diğer engebeli alanlar arasından geçirmeyi sağlamaktır. Rafting, 6 ile 8 kişilik takımlar halinde gerçekleştirilmektedir. Ayrıca rafting de başarılı olabilmek için bir takım halinde hareket etmek oldukça önemlidir. Raft ters çevrilmeden macerayı bitirmek için bütün takımın birbiriyle ahenkli kürek sallaması gerekmektedir. Kanoculuk ise zevkli olduğu kadar zor bir spor faaliyetidir. Bu faaliyet iki kişilik şişme kanolar ile gerçekleştirilir (Altan, 2006, s. 56).

Türkiye’de akarsu turizminin yapıldığı önde gelen akarsular şunlardır (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020c);

- Çoruh Nehri
- Köprü Çay
- Manavgat Çayı
- Dim Çayı
- Adana-Feke-Göksu Nehri
- Zamatı Irmağı
- Fırat Nehri’nin bir kısmı

Bahsi geçen bu akarsularımızda rafting faaliyetlerine katılan yerli ve yabancı turist sayısı yılda 600 bine yaklaşmaktadır (Batman & Eraslan, 2007, s. 210).

Akarsu turizminin önde gelen faaliyetleri olarak kano ve rafting doğal şartlarda gerçekleştirildiği için çevre ile uyumlu, betonlaşmaya ve çevre kirliliğine neden olmayan ve doğal güzellikleri ön plana çıkarma özelliğine sahiptir (Erdoğan, 2003, s. 147).

- **Balon Turizmi**

Balon turizmi ülkemizde oldukça büyük bir ilgi görmektedir. Bu faaliyet bireysel bir spor olarak yapıldığı gibi, turistik destinasyonlarda ki yerel faaliyetlerde balonla şehir gezileri şeklinde de yapılmaktadır. Balonun içerisine konulan sıvı propan gazının ısı derecesinin arttırılması ile havalanan balon, elverişli rüzgarda oldukça uzun bir süre durağan bir

uçuşla havada durabilir. Seyir yüksekliği 500-1500 feet civarında bulunan balonu yönlendirmek, yükseklik kazandırıp kaybettirmek, hızını ayarlamak, uzman bir pilot tarafından kolaylıkla yapılabilir (Akoğlan, Kozak & Bahçe, 2009, s. 197).

Balon turizmi ülkemizde özellikle Kapadokya bölesinde yaygın olarak yapılmaktadır. Özellikle balon turları güneşin doğuşunu ve peribacaları üzerinde oluşturduğu çeşitli ışık yansımalarını görmek isteyen yabancı turistler tarafından tercih edildiği görülmektedir. Bölgede balon turizmi ile ilgilenen 15 firma ve bunların elinde uçmaya hazır 133 balon bulunmaktadır. Turizm amaçlı kullanılan bu balonlar 1 seferde yaklaşık 20 yolcuya kadar kişi taşıyabilmektedir. Yapılan uçuşlar neticesinde bir sezonda yaklaşık 150.000 turist bu faaliyete katılmaktadır (Türkiye Kültür Portalı, 2013).

- **Bisiklet Turizmi**

Bisiklet turizmi, kişilerin boş zamanlarını geçirmek için farklı bir destinasyona bisiklet aracılığıyla seyahat etmesinden meydana gelir. Bisiklet turizmine katılan kişiler hafta sonlarını geçirmek gibi kısa süreli seyahatler yapmakla birlikte ülkeler arası uzun seyahatlerde gerçekleştirilmektedirler (Altan, 2006, s. 59).

Bisiklet turizmine katılan kişiler için en önemli unsurlardan biri yolların güvenliği ve erişim kolaylığıdır. Yolların bisikletle seyahate uygun olmaması veya yolda yol gösterici levhaların eksik olması bisiklet turizmine katılan kişiler için bir zorluktur.

- **Sportif Olta Balıkçılığı**

Sportif olta balıkçılığı, çoğu kişi tarafından bir avlanma şeklinden öte bir turizm hareketi haline gelmiştir. Deniz veya nehir kıyıları gibi yerlerde yaşayan yerel halkın yanı sıra dışardan gelen turistlerde bu aktiviteye katılım göstermektedir. Bu bağlamda sportif olta balıkçılığı bağımsız bir sektör olmamakla birlikte turizm endüstrisinin tamamlayıcı bir unsurdur (Bauer & Herr, 2004, s. 59). Bu faaliyetin bir turizm faaliyeti sayılabilmesi için ticari bir amaç güdülmemesi sadece doğayla iç içe olma güdüsü ile hareket edilmesi gereklidir. Aksi halde turizmin ilkelerine ters düşerek ve para kazanma amacı güdülerek bir turizm faaliyeti olmaktan uzaklaşılır.

- **Atlı Doğa Yürüyüşü**

Atlı doğa yürüyüşleri çoğunlukla tarihi ve doğal güzelliklerin bulunduğu bölgelerde düzenlenen günöbirlik ya da birkaç günlük gezi programları şeklinde

gerçekleştirilmektedir. Ata binmek hayvanlar ile yapılabilen nadir sporlardan biridir. Bu faaliyeti gerçekleştirmek için öncelikle bir binicilik eğitiminin alınması şarttır. Bu ön eğitimin ardından, gezilere dâhil olunabilir, at üzerinde safari, orienteering yapılabilir veya daha uzun süreli bir hafta on günlük gezilere dâhil olunabilir (Demirtaş, 2011, s. 220).

Atlı doğa yürüyüşü dünyada Avustralya, İskoçya, İspanya, Yeni Zelanda, ABD, Kanada, Tayland ve Güney Afrika gibi ülkelerde yaygın olarak gerçekleştirilmektedir (Newsome, Cole, & Marion, 2004, s. 61).

- **Sualtı Dalış Turizmi**

Su altı dalış turizmi su altının bitki ve hayvan çeşitliliğini, eski kalıntıları ve harabeleri görmek, fotoğraflamak ve sportif balık avlama amaçlı olarak yapılan tanıtım, sportif ve eğitim amaçlı dalışlar ile beraber karada verilen konaklama ve rekreasyon hizmetlerini içine alan bir turizm türüdür. Üç tarafı da denizlerle çevrili olan ülkemizde özellikle iyi korunmuş olan Akdeniz havzasında ki kıyılarında sualtı dalışı oldukça yaygın yapılmaktadır (Yaşar, 2011, s. 35).

Su altı dalış turizmi özellikle mercan resiflerinin bulunduğu yerlerde gerçekleştirilmektedir. Mercan resifleri olağanüstü biyoçeşitliliği ve görsel çekiciliği ile turistleri çekmektedir. Buna mercan resifleri bakımından zengin olan ve Hawai'de bulunan Hanauma Koyu örnek olarak gösterilebilir. Bu koy yılda sualtı dalışı için gelen binlerce turisti ağırlamaktadır (Hawkins , Roberts, Kooistra, & Buchan, 2005, s. 374).

Ülkemizde ise batıklar ve sualtı mağaraları bakımından zenginlik gösteren bölgelerde sualtı dalışları yapılmaktadır. Bazı dalış bölgelerimiz; Antalya- Kemer, Kalkan, B-24 Amerikan Savaş Uçağı Batığı, Fransız (Sosyete) Batığı, Uluburun Antik Batığı, Gelidonya Antik Batığı, Falezler, Sıçan Adası, Kaş Uçak Batığı, Fransız (Sosyete) Batığı, Gök Mağarası, Paris Batığı, Suluin Mağarası, Balıkesir-Ayvalık, Muğla- Datça, Marmaris, Bodrum, Çanakkale- Saros, Gökçeada, Bozcaada ve Mersin şeklinde sıralamak mümkündür(T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020d).

- **Trekking ve Hiking (Doğa/Dağ Turizmi)**

Trekking, kağı arabası, atla veya yaya bir şekilde yapılan uzun ve zorlu yolculuk şeklinde bir anlama sahiptir. Fakat turizm literatüründe trekking, bir alanın dağlık

kısımlarında, herhangi bir dağcılık bilgisine ihtiyaç olmadan, sarp ve engebeli yerlere girmeden, hayvanların kullandığı yolların takip edildiği, belirli engellere ve özelliklere sahip doğa şartlarında, yaş gruplarına uygun ve bir zaman sınırı içinde düzenlenen uzun doğa yürüyüşleri anlamına gelmektedir (Erdoğan, 2003, s. 131).

Doğa yürüyüşü faaliyetlerinin yapılabileceği yerlerin bazı özelliklere sahip olması gereklidir. Bu özellikler şu şekilde sıralanabilir (Açıksöz, Topay, & Aydın, 2006, s. 81);

- Kişilerin çok fazla bir zorluk yaşamadan yürüyebilecekleri bir araziye sahip olan,
- Yürümenin kolay olabileceği, çamur ve bataklık gibi alanların olmadığı,
- İnsan sağlığına yararlı etkilere sahip olabilecek bir rakıma (800-200 m arası) sahip olma
- Can güvenliği için taş düşmesi, heyelan ve çığ tehlikesinin olmadığı,
- İklimsel faktörlerin yürüyüş sırasında kolaylıkla dolaşıma engel olmayacak bir özelliğe sahip olduğu,
- Yerel halkın herhangi bir önyargıya sahip olmadığı,
- Acil durumlarda kısa zamanda erişimin sağlanabileceği sağlık birimleri, konaklama-barınma ve iletişim imkânlarına sahip olduğu,
- Erişimin zahmetsiz ve kısa sürede gerçekleştirilebildiği,
- Kişilerin güvenli bir şekilde gezebilecekleri ve gezmekten keyif duyabilecekleri bölgeler.

Türkiye’de özellikle trekking etkinliği başlıca eko turizm etkinliklerinden biridir ve Arjantin, Brezilya, Nepal ve Peru’nun ardından 5. sırada yer almaktadır (Erdoğan, 2003, s. 133). Ülkemizin sahip olduğu bazı yürüyüş rotalarına, Kaz Dağları, Likya Yolu, İhlara Vadisi, Hitit Yolu, Erikli Yaylası ve Kaçkar Dağları örnek olarak verilebilir.

• **Av Turizmi**

Avcılık, insanlığın varoluşu ile ortaya çıkan ve bazı değişiklere uğrayarak günümüze kadar devam eden ve varlığını sürdüren bir olgudur. İlk çağlarda insanların yaşamını sürdürebilmeleri ve temel ihtiyaçlarını giderebilmeleri için kaçınılmaz bir zorunluluk olan avcılık, günümüzde zevk amaçlı yapılan rekreatif bir turizm faaliyeti şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Öyle ki, günümüzde insanlar avlanabilmek için oldukça uzak mesafelere yolculuk yapmaktadırlar (Bayer, 1992, s. 179).

Av turizmi, doğal alanlarda sayıları fazla veya yeterli olan türlerin avlanmasına izin verilerek, kontrollü bir şekilde ve ekolojik, yerel değerler öncelik verilerek yapılan bir turizm biçimi şeklinde açıklanabilir. Avcılar, av turizmi faaliyetleri ile yaban hayvanlarının boynuz, diş, post benzeri hatıra değeri taşıyan kısımlara sahip olmakla birlikte, farklı kültürleri tanıma ve farklı yerleri görme imkânı elde etmektedirler (Akoğlan, Kozak & Bahçe, 2009, s. 241).

Türkiye sahip olduğu coğrafya, bitki örtüsü ve av kaynakları bakımından zengin bir potansiyele sahip olmasına rağmen, uluslararası alanda önemli gelişmeler kaydetmiş neredeyse bir endüstri haline gelmiş olan av turizminden çok az bir miktarda pay alabilmektedir. Bunun en önemli sebebi ise ülkemizdeki av hayvanlarının belli türler haricinde av turizmine sunulabilecek sayıda bir kapasiteye ulaşmamış olmasıdır. Çünkü av turizminin gerçekleşmesi, biyolojik dengeye zarar vermeye başlayan sayıları günden güne aşırı derecede artış gösteren hayvanların avlanması şeklinde yapılmaktadır. Bu nedenle av turizmine açılacak alanlar, Orman Bakanlığı Milli Parklar, Av ve Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü tarafından belirlenmekte ve ilan edilmektedir (Tuna, 2007, s. 49).

- **Yayla Turizmi**

Eko turizm türleri içerisinde ülkemizde en fazla gelişme gösteren turizm türü yayla turizmidir. Geleneksel kullanım şekliyle yaylalar, hayvanların beslendiği, hava koşullarının kötü olduğu gülerde hayvanlar için yenilecek otların temin edildiği, sıcak hava koşullarında ise daha serin koşullarda yaşamak için yılın bazı aylarında gidilip, yaşanılan yerlerdir. Ayrıca köy/köylerin, belirli tarihlerde geleneksel bir şekilde düzenledikleri ve çevrede ki diğer illerin de yoğun olarak ilgi gösterdiği şenliklerin düzenlendiği alanlardır (Yücel Ü. , 2004, s. 1). Bu alanların turizme açılması için bir takım düzenlemeler gerekmektedir. Bu düzenlemelerin ise geleneksel yaşama zarar vermemesi ve çevre tahribatının olmamasına özen gösterilmesi gerekmektedir. Çünkü eko turizmin amacı çevreye zarar vermeden turizm faaliyetlerini gerçekleştirmektir.

Yayla turizmi, değişen turizm talebine uygun bir şekilde turizm şekli sunan, doğal bir çevre ve iklimde, farklı bir tatil ve dinlenme imkânı sunan, yeşil doğa, dağ ve orman özlemine cevap veren ve yaylalarda konaklama imkânı sunan bir eko turizm türüdür (İncekara & Hiparlink (firm), 1997, s. 34).

Ülkemiz, iklimsel özellikleri, yüksek peyzaj değerleri, kırsal faktörlerin yoğunluğunun öne çıkması, geleneksel yaşam tarzı ve dağcılık/tırmanışlar, yamaç paraşütü, atlı doğa gezisi, trekking, jeep safari, flora/fauna gözlemlemesi vb. doğa sporlarına elverişli yerler ile yayla turizmine oldukça elverişlidir. Yayla turizmi merkezlerinin seçiminde dikkat edilen özellikler şu şekildedir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020e);

- Doğal değerler açısından zengin olması,
- Sivil mimari özelliklere sahip olması,
- Şehir merkezine ulaşımın kolay sağlanabilir olması,
- Yörede yaşayan halkın turizme istekli olması,
- Faaliyetlerin ekonomik olarak sürdürülebilmesi,
- Diğer turizm çeşitleri ile bir uyum içerisinde olmasıdır.

Ülkemizde bulunan yaylaların çoğu Karadeniz ve Akdeniz bölgesinde yer almaktadır. Ülkemizde turizm amaçlı kullanılan yayla merkezleri tablo 2.3 de görüldüğü gibidir (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020e);

Tablo2.3: Turizm amaçlı kullanılan yaylalar (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2020e).

	Yayla Adı	Bulunduğu İl
1.	İbradı Maşata Yaylası	Antalya
2.	İslahiye Huzurlu Yaylası	Gaziantep
3.	Bulancak Bektaş Yaylası	Giresun
4.	Kümbet Yaylası	Giresun
5.	Yavuz Kemal Yaylası	Giresun
6.	Akkuş Argın Yaylası	Ordu
7.	Aybastı Perşembe Yaylası	Ordu
8.	Aybastı Toygar Kabaktepe	Ordu
9.	Çambaşı Yaylası	Ordu
10.	Mesudiye Keyfalan Yaylası	Ordu
11.	Mesudiye-Yeşilce-Tokcam Yaylaları	Ordu
12.	Anzer Yaylası	Rize
13.	Çamlıhemşin Yaylası	Rize
14.	Ayancık Akgöl	Sinop
15.	Kozfindık Bozarmut Yaylası	Sinop
16.	Türkeli Kurugöl	Sinop
17.	Akbelen Yaylası	Tokat
18.	Akbelen Yaylası	Tokat
19.	Akcaabat Karadağ	Trabzon
20.	Araklı Pazarcık Yaylası	Trabzon
21.	Araklı Yeşilyurt Yılantaşı Yaylası	Trabzon
22.	Maçka Şolma Yaylası	Trabzon

Kamp kelimesi çadır, bungolov, kulübe, baraka vb. biçimindeki konaklama alanı anlamında kullanılan bir ifadedir. Kamping kelimesi ise, çoğunlukla yaylalarda gerçekleştirilen ve genellikle turistlerin kendi olanaklarıyla ihtiyaçlarını karşıladıkları turistik yerler olarak kullanılmaktadır. Kamping, kırsal alanlardaki en önemli rekreasyon amaçlarından biridir. Tüm yaş ve gelir grubundan kişiler kamping imkânlarından faydalanmaktadır. Kamp turizmi ile yakın olan karavan turizmi de son yıllarda gelişmekte olan bir başka eko turizm türüdür (Polat, 2006, s. 63).

Dünyada kamp ve karavan turizmi özellikle Avustralya'da epeyce yaygın yapılan bir turizm çeşididir. Avustralya'da günümüzde 3.000'nin üzerinde karavan köyü olduğu bilinmektedir. Almanya'da ise yaklaşık 12.000 kamp-karavan mevcutken, 16 milyon nüfuslu Hollanda'da bu sayı 900.000'in üzerindedir. Günümüzde Avrupa'nın en büyük kamp yerleşim bölgesi olarak bilinen Hırvatistan Zadar'daki Zaton Karavan Kamp alanı 6.000-7.000 karavan ve 10.000-15.000 çadır kapasiteli bir alandır. Ülkeye giriş yapan turistlerin neredeyse %35'ini kamp karavan turizmi için ülkeye seyahat eden turistler oluşturmaktadır (Şenol, 2008, s. 484).

Avrupa kökenli olan bu eko turizm türü, yatırım masrafları düşük seviyede olduğu ve bölgesel kalkınmaya teşvik ettiği için ülkemizde de kamp- karavan turizmine yatırımlar yapılmaya başlanmıştır. Türkiye'de yer alan bazı kamp-karavan alanları şunlardır (Hacıoğlu & Avcıkurt, 2008, s. 485);

- Antalya / Sundance Kamping
- Fethiye / Kelebekler Vadisi
- Cunta/ Ada Kamping
- Kapadokya/ Kaya Kamping
- Kuşadası/ Önder Kamping
- Antalya/ Kaş Kamping
- Muğla ,/Gökova Orman Kampı
- Muğla /İnbükü Orman Kampı
- Bolu /Yedigöller Milli Parkı
- Rize /Cancık Otel Bahçe

Ayrıca Kamp-Karavan turizmi diğer turizm türlerine göre maliyeti oldukça düşük bir turizm türüdür. Bu nedenle doğada zaman geçirmek isteyen ekonomik kazancı düşük

kişiler ve yerel dernekler, kurslar ve çeşitli sosyal topluluklar için de oldukça önemli bir turizm çeşidi olarak kabul edilmektedir.

2.10. Eko Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi

Bir ülkede bulunan bazı bölgeler diğer bölgelere göre daha az gelişmişlik düzeyine sahip olabilmektedir. Bu durumda bölgeler arası eşitsizliği gidermek için çeşitli iş kollarında yatırımlar yapılmakta ve bölgesel kalkınma sağlanabilmesi için çeşitli önlemler alınmaktadır. Turizm sektörü de bölgelerarası dengesizliklerin ortadan kaldırılmasında önemli bir bölgesel kalkınma aracı olarak kullanılmaktadır (Demir & Çevirgen, 2006b, s. 133-139).

Bölgesel kalkınmanın önemli dinamiklerinden biri olan turizm, sınırları gün geçtikçe artmakta olan, dünya pazarında önemli bir sektörel güç olarak karşımıza çıkmaktadır (Chaperon & Bramwell, 1993, s. 136). Buna ek olarak turizm, sahip olduğu çeşitli girdi fonksiyonlarıyla bölgesel kalkınma politikalarının stratejik bir boyutunu da oluşturmaktadır (Budeanu, 2005, s. 90).

Turizm harcamaları görünmez bir ihracattır ve hedef ekonomiye yabancı para akışı sağlamaktadır. Bu bağlamda bu para akışı turizmin gerçekleştiği bölgede yaşayan hane halkına ek iş hacmi yaratmaktadır. Bölgeye gelen turistlerin ilk harcamaları otelciler, mağaza sahipleri ve taşımacılıkla uğraşan kişiler tarafından gelir olarak sağlanmaktadır. Daha sonra turizmin çarpan etkisi sayesinde doğrudan ve dolaylı olarak birçok sektör gelir sağlayabilmektedir. Ayrıca bölgede bulunan işletmeler turizmden sağladıkları kazancı koruyabilmek için stoklarını yenilemekte, vergi borçlarını zamanında ödemekte, araç ve ekipman bakımlarını yaptırmakta ve işletmelerini geliştirmektedir. Yerel yönetimlerde bu bağlamda turizm bölgesine gerekli alt ve üstyapı yatırımlarını sağlamakta ve turistler ile yerel halkın boş zamanlarını geçirebileceği sosyal alanları arttırarak da bölgesel kalkınmayı desteklemektedir (Archer, 1982, s. 236).

Bu bağlamda eko turizmin gerçekleştiği bölgelerde yaşanan olumlu etkiler aşağıdaki gibidir (Tetik, 2012, s. 94-95; Tisdell, 1996, s. 12-13; Ross ve Wall, 1999):

- Bölge halkına doğrudan veya dolaylı iş imkânı ve istihdam sağlar.
- Bölgede bulunan oteller, yiyecek-içecek işletmeleri, hediyelik eşya dükkânları, seyahat işletmeleri gibi diğer faaliyet alanlarının da gelişmesine yardımcı olur.

- Yabancı turistler sayesinde bölgeye döviz girdisi sağlar.
- Sosyal yapının korunması ve sürdürülebilirliğine yardımcı olur.
- Kültürel ve sosyal etkinliklerin artmasını sağlar.
- Yerel halkın sosyal yaşamda karşılaştığı eksikliklerin giderilmesine yardımcı olur.
- Ulaştırma ve iletişim gibi altyapıları güçlendirir.
- Çevresel sürdürülebilirliği sağlayarak bölgenin doğal kaynaklarının korunmasına katkı sağlar.
- Milli park alanları gibi alanların giriş ücretli olması yerel ekonomiye katkı sağlar.
- Yöresel el sanatları, yemekleri çeşitli yerel ürünlerin satışını artırarak yerel halka fayda sağlar.
- Eko turizm, özellikle tarımsal istihdamın yetersiz olduğu kırsal bölgelerde ekonomiyi çeşitlendirerek bölgesel kalkınmayı destekler.
- Doğal alanların ve yerel kültürlerin korunması için ekonomik fon sağlar.
- Tarım için elverişli olan arazilerde bulunan bitki örtüsünü koruyacak şekilde verimli kullanılmasını sağlar.

Turizmin bu ekonomik, sosyal ve çevresel katkıları özellikle az gelişmiş bölgelerde bölgesel kalkınmaya oldukça önemli bir katkı sağlamaktadır. Bu doğrultuda özellikle eko turizm az gelişmiş kırsal alanların gelişimi ve kalkınması adına oldukça önemlidir. Bu bağlamda eko turizm, bölgesel kalkınmanın önemli bir aracı olarak bulunduğu coğrafya da ekonomik ve sosyal bakımından az gelişmiş bazı bölgelerin bölgesel kalkınmasına katkı sağladığı görülmektedir. Bu bölgelere örnek olarak aşağıdaki ülkeler gösterilebilir (Demir & Çevirgen, 2006b, s. 133-139);

- Kenya
- Kosta Rika
- Ekvador
- Belize
- Botswana
- Dominik Cumhuriyeti
- Güney Afrika

Bu bölgelerin sosyo-kültürel ve ekonomik kalkınmasında eko turizmin ciddi etkilerinin olması nedeniyle bölgesel dengesizlik sorununun azalmasında eko turizmin önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Ayrıca bu bölgelerde yaşayan yerel halkın önemli bir kısmının turizm ve özellikle eko turizm alanında istihdam sağladığı da görülmektedir.

BÖLÜM 3. BÖLGESEL KALKINMA TEORİLERİ VE MODELLERİ ÇERÇEVESİNDE BÖLGESEL KALKINMA

Sanayi devrimi ile ortaya çıkan ve küreselleşme ile derinleşen bölgesel dengesizlik sorununa bir çözüm olabilmesi adına birçok bilim adamı tarafından çeşitli bölgesel kalkınma teorileri ve modelleri ortaya atılmıştır. Bölgesel kalkınmanın temelini oluşturan bu teori ve modellerin ülkelerin yönetim ve kalkınma politikalarına yansıdığı ve kalkınma politikalarında turizmin bir bölgesel kalkınma aracı olarak kullanıldığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, bu bölümde ilk olarak bölgesel kalkınma teorilerinin ortaya çıkışı ve yaygın kullanılan bölgesel kalkınma teorileri hakkında bilgi verildikten sonra bölgesel kalkınma kavramının kavramsal analizine yer verilmiştir. Daha sonrasında ise bölgesel kalkınma yaklaşımları, bölgesel kalkınma ve turizm ilişkisi, bölgesel kalkınma ve sürdürülebilirlik ilişkisi ve bölgesel dengesizlik sorunları ele alınmıştır.

3.1.Bölgesel Kalkınma Teorilerinin Ortaya Çıkışı Ve Gelişimi

Köklerinin 18. yüzyılda A. Smith'e kadar uzandığı bilinen ve 1970'li yıllarda yoğunlaşmaya başlayan küreselleşme süreci, bölgesel kalkınma anlayışında dönüşüm yaratan en önemli faktördür (Kargı, 2009, s. 21). Sanayi devriminin bir sonucu olarak ülkelerin ekonomik, sosyal ve siyasi bakımdan önemli bir değişim sürecine girmesi, doğal kaynakların, sermayenin ve emeğin dengesiz bir şekilde bazı bölgelerde yığılmasına neden olmuştur. Az gelişmiş ülkeler, ekonomik sorunlarını kendi sistemleri içerisinde bir çözüm bulamadığından dolayı sorunlar gelişmiş bölgelerin tümüne yayılarak dünya ekonomi politikalarını etkilemiştir. Bölgesel gelişme farklılıklarından kaynaklanan bu durum göçler ve hızlı kentleşme ile beraber alt yapı yetersizliklerine, çevre sorunlarına ve geçkondu bölgelerinin ortaya çıkması gibi birçok soruna neden olmuştur (Takım, 2010, s. 260).

Yaşanan bu bölgesel dengesizlikler ilk olarak Birinci Dünya Savaşı'nın ardından işsizlik ve ekonomik krizler gibi sorunların baş gösterdiği batı ülkeleri tarafından fark edilmiştir. Bu bölgesel dengesizlikleri ortadan kaldırılmak için devlet müdahalesinin gerekli olduğu üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda 1940'lı yıllarda bölgesel kalkınma, ulusal kalkınmanın bir parçası olarak ortaya çıkmış ve bu sayede makroekonomik amaçların gerçekleştirilmesinde kalkınma çabaları bölgesel düzeye indirilmiştir. İkinci Dünya savaşından sonra ise ekonomik ve sosyal kalkınma sorunu mekânsal bir hale dönüşmüştür. Bu kapsamda Perroux, Mrydal, Hirschman, Amin ve Rostow gibi araştırmacılar bu dönemde bölgesel kalkınma konusunda önemli çalışmalar yapmıştır (İldırar, 2004, s. 15-16). Bu dönemden sonra devlet müdahalesinin bölgesel kalkınmaya karşı olan yaklaşımı değişmeye başlamış ve devlet müdahalesi odaklı teoriler ortaya çıkmıştır.

Bölgesel kalkınma politikalarında yaşanan bu değişimleri gelişim ve evrim süreci olarak 4 aşamaya ayırmak mümkündür (Dulupçu, Sungur, & Keskin, 2010, s. 241; Soja, 2009, s. 259);

1. Çevresel korumaya ve kaynak gelişimine dayanan erken yaklaşımlar (1920-1950)
2. Ulusal ölçekte dinamik ve adil ekonomik gelişmeyi amaç edinen refah bölgeselciliği (1950-1980)
3. 1980 sonrası neo-liberal düşüncelere dayalı yüksek seviyede rekabetçi girişimsel bölgeselcilik
4. Bölgesel planlama ve bölgesel kalkınma teorisine yeni bir yaklaşımın temeli olarak yeni bölgeselcilik teorisinin gelişmesi

Bu bağlamda bölgesel kalkınma teorilerinin, savaşlar, ekonomik krizler, sanayi devrimi ve küreselleşme hareketleri gibi birçok nedenden etkilenecek, günümüze kadar çeşitli teori ve modellerin oluşmasına neden olduğu görülmektedir. Bu teori ve modellerin sayısında ki artışın en temel nedenlerinde birisi de gelişen ve küreselleşen dünyadan kaynaklanan farklı ihtiyaçların ve kalkınma için farklı gereksinimlerin meydana gelmesi ve bir önceki kalkınma modelinin bu ihtiyaçları karşılamada yetersiz kalmasından kaynaklı yeni bölgesel kalkınma modeli gerekliliğini ortaya çıkarmasıdır. Bu doğrultuda bölgesel kalkınma teorilerini geleneksel (merkeziyetçi) bölgesel kalkınma teorileri ve yeni bölgesel kalkınma teorileri olarak ayırmak mümkündür. Geleneksel bölgesel

kalkınma teorileri pazara, iş gücüne ve hammaddeye yoğunlaşırken yeni bölgesel kalkınma teorileri sosyal bağlar, normlar ve kurumlardan oluşan bir yapıyı da dikkate almaktadır (Yıldız & Vatansever, Deviren, 2014).

Az gelişmiş bölgelerin sanayileştirilmesi ve modernizasyonu ile beraber bölgeler arasındaki dengesizliği en aza indirmeyi amaçlayan klâsik (merkeziyetçi) bölgesel kalkınma politikalarının odağında göreceli az, fakat büyük yatırımların ekonominin belli sektörlerinde veya coğrafik alanlarında gerçekleştirilmesi ve kazanılacak yararın yaygınlaşması ile diğer alanlara yansiyarak dışsal ekonomiler oluşturması düşüncesi yer almaktadır. Bu politikaların araçları ise altyapının geliştirilmesi, girişimciliğin veya özel sektörün teşvik edilmesi olup böylece bölgeye yönelik yatırımların yükseltilmesinin sağlanmasıdır. Bu süreçte kararlar yerel halka fikri sorulmadan devlet tarafından alınmaktadır. Bu kapsamda klâsik bölgesel kalkınma teorileri şu şekilde özetlenebilir (Stöhr, 1981; Kargı, 2009, s. 21):

- Klâsik teoriler, merkez-bölge yaklaşmasını dikkate alır. Merkezden bölgeye sermaye akışları ve bölgeden merkeze kaynak akışları sağlanır.
- Kalkınma az sayıda etkin sektörde veya bölgede başlayarak diğer sektör ve alanlara yayılır.
- Şehirleşme, sanayileşme, sermaye-yoğun kalkınma, ileri teknolojilerin kullanımı, dışsal ve ölçek ekonomilerinin en üst düzeye çıkarılması üzerinde durulur.
- Kalkınma, çoğunlukla, büyük ölçekli yatırım projelerini, artan işlevsel ve bölgesel uyum faaliyetlerini ve bunu sağlayabilecek büyük ölçekli özel ve devlet kurumlarını, büyük ölçekli dağıtım enstrümanlarını ve bu üniteler veya bu birimler içerisindeki akışı önleyen ekonomik, sosyal, kültürel ve kurumsal engellerin yok edilmesini içermektedir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasına kadar yerini koruyan ve devlet müdahalesine dayanan geleneksel bölgesel kalkınma teorileri, hızlanan küreselleşme hareketleri ile yetersiz kalmıştır. Bununla birlikte 1970'lerde yaşanan kriz, bölgesel gelişme politikalarına güçlü devlet müdahalesi ve para aktarımıyla (bölgelerarası kaynak transferi) devam etmenin imkansızlığını göstermiştir. Küreselleşme ve yerelleşme dinamiklerinin dünya ekonomik sisteminde öne çıkan 1980'li yıllardan beri bölgesel kalkınma politikaları, yalnızca doğrudan devlet desteğine değil, bununla birlikte istihdam niteliği, yaşam kalitesi, yatırım

iklimi gibi bölgenin değerini yükseltici özelliklere ve içsel gelişmeye daha fazla önem veren bir yapıya sahip olmuştur. Bu bağlamda bölgelerin kendi iç dinamiklerine odaklanan, sosyal aktörlere kalkınma politikaları kapsamında daha çok yer veren ve çağdaş dünyanın gereklerine uyum sağlayarak gelişim gösteren yeni yaklaşımlar, günümüzdeki bölgesel kalkınma politikalarını da şekillendirmiştir (Akpınar R. , 2012, s. 30).

Klasik bölgesel kalkınma teorilerinin yerini yeni bölgesel kalkınma teorilerine bırakmasının temelinde 1960'lı yıllarda ulusal kalkınma politikalarıyla ilişkili, karar verme evrelerinde merkezileşme, kademelenme, görev dağılımı ifadelerini öne çıkaran, büyük ölçekli özel/kamu yatırımlarını temel alan bölgesel planlama politikalarının, bölgeler arasındaki gelir farklılıklarının en aza indirilmesinde etkisiz olarak görülmesi neden olmuştur (Çakmak, Karaçay & Erden, 2004).

Stohr (1981) klasik bölgesel kalkınma teorisinin yetersizliğine İtalya'yı göstermiş ve 1960'lı yıllarda merkezi yönetimin büyük maddi kaynakları klasik teoriye uygun kalkınma kutupları oluşturmak amacıyla bölgesel politikalara ayırdığını belirterek Klasik kalkınma teorisinin sonuçlarını *“Geçen otuz yılda merkezden dayatılan kalkınma stratejileri, yaşam standartlarındaki dengesizliklerin azaltılmasında başarılı olamadı. Tam tersine bu dengesizlikler daha da arttı. Bu durum hem sosyal sınıflar arasındaki dengesizlikler hem de coğrafik alanlar arasındaki dengesizlikler için geçerlidir”* şeklinde ifade etmiştir (Kargı, 2009, s. 22).

1990'lı yıllarda ise, bölgesel kalkınma politikaları açısından bölgesel ölçekte kullanılan mekânsal ve yapısal yaklaşımların, kaynak dağılımındaki dengenin sağlanması ve dengeli mekânsal kalkınma amaçlarından çok, yapısal değişikliklere uyumu amaçlayan daha esnek ve dengeli bir yapıya yöneldiği görülmektedir (Rösch Ataç, 1992, s. 2).

Bu kapsamda ortaya çıkan yeni bölgesel kalkınma teorisinin temelleri şu şekilde özetlenebilir (Illeris, 1993, s. 113; Kargı, 2009, s. 23-24);

- Her bölgenin ekonomik yapısının niteliği kalkınmada sürecinde oldukça önemlidir.
- Bir bölgenin başarılı olması veya olmaması önemli ölçüde politik kurumlara, bölgesel yardımlara, altyapıya, nitelikli işgücü arzına, sosyal sınıfların yapısına, faktör maliyetlerine, nüfus yoğunluğuna vb. gibi bölgesel koşullara bağlıdır.

Aynı zamanda Illeris'e göre başarılı olabilecek bölgeler, petrol üretimi, yüksek teknolojili endüstriler, etkin turizm ve uluslararası organizasyonlar gibi büyüyen sektörlerle tanınan bir ekonomik yapıya sahip bölgeler olacaktır. Ayrıca bu durum, tarım ve madencilik gibi az gelişmiş endüstrilerin çoğunlukta olduğu bölgeler için bir zıtlık oluşturmakla birlikte, gelişmekte olan toplumlar için de yeni yaklaşımın, klasik kalkınma teorilerinden daha uygun olacağını ortaya koymuştur (Kargı, 2009, s. 24).

3.2. Bölgesel Kalkınma Teorileri ve Modelleri

Ekonomi literatüründe aynı ve farklı zamanlarda çok sayıda bölgesel kalkınma teorisi ve modeli bulunmaktadır. Bu bağlamda bu teori ve modelleri gelişim ve zaman bakımından birbiriyle kıyaslamak oldukça zordur. Her teori ve modelin kendi içerisinde güçlü olduğu ve bölgesel kalkınmaya pozitif etki sağladığı görülmektedir. Bu yüzden bu çalışmada literatürde oldukça fazla yer kaplayan ve günümüze kadar oldukça etkili olmuş model ve teorilerden bahsedilmeye çalışılmıştır.

3.2.1. Merkezi yerler teorisi

Merkezi yerler teorisi Alman bir coğrafyacı olan Walter Christaller tarafından ortaya çıkmış ve Lösch tarafından ekonomik bağlamda bir teoriye dönüştürülmüştür. Christaller'e göre merkezi yerler teorisinin en önemli noktasını, merkezin kendisi meydana getirmektedir. Bu merkez bir kent, bir kasaba veya bir köy olabilir. Merkezi yerin diğer yerlerden ayıran en önemli özelliği, kendi alanından daha büyük bir alana hizmet sunmasıdır. Bu hizmetler geniş ya da kısıtlı olabilir, fakat hizmet fonksiyonu tüm merkezi yerler için ortaktır (Wanmali, 1992, s. 24).

Christaller, ilk aşamada haritalar üzerinde Almanya'da bulunan aynı büyüklükte ki şehirleri doğrusal bir hat üzerinde birbirine bağlamış ve ulaşım bağlantıları ile birlikte aynı büyüklükteki şehirlerin aralarında ki mesafeyi de incelemiştir. Bu incelemelerin sonucunda her biri birbirine eşit büyüklükte bulunan şehirlerin oluşturduğu hattın üçgen, genellikle de eşkenar üçgen meydana getirdiğini görmüştür. Bu üçgenlerin birleşerek altıgen bir şekil meydana getirdiğini ortaya koymuştur. Christaller, bu incelemeyi Güney Almanya'da ki tüm yerleşim alanları kapsamında toplam 2825 yerleşim alanı üzerinde

gerçekleştirmiştir. Bu araştırma sonucuna göre Güney Almanya'da 7 kademe merkez yer almaktadır (Tümertekin & Özenç, 2006, s. 434).

Christaller, taşınmaz hizmetleri göz önüne aldığı için onun geliştirdiği Merkezi Yerler Teorisi, şehir hiyerarşisine dayanmaktadır. Lösch ise taşınabilir malları da göz önünde bulundurarak kuruluş yerlerine, faktör ve mal piyasalarının niteliklerine ve bu piyasaların birbiriyle olan etkileşimlerine de yer vererek ekonomik faaliyetin coğrafi alanda dağılımını tahlil etmiştir (Yıldız & Vatansever, Deviren, 2014).

Lösch geliştirdiği modele göre, 150 türde ürün ve hizmetin bulunduğu bir nokta belirleyerek bu noktayı birincil kademe merkezi olarak belirlemekte ve metropol olarak adlandırmaktadır. Bu birincil merkezin etrafında diğer alt merkezlerde yerleştirildiğinde parçalı bir yapı meydana gelmektedir. Alt merkezlerde bulunan üretim ve hizmet türü nedeniyle ürün farklılaştırması etki alanlarını değiştirmiştir. Lösch belirlediği 12 bölge içinde bulunan merkezleri gözlemleyerek, bu bölgelerden 6'sını city rich (kent zengin), diğer 6'sını da city poor (kent yoksul) şeklinde belirlemiştir. Bu iki bölgede eşit miktarda üretim noktasına yani merkeze sahiptir. Kent zengin bölgesinde yer alan noktaların kademe miktarları yoksul kentlere oranla daha çoktur. Ayrıca kent yoksul bölgesinde yer alan 1 ürün ya da hizmet çeşidine sahip toplam merkez sayısı, kent yoksul bölgesindeki toplam merkez sayısının yaklaşık %52'si kadardır (Lloyd & Dicken, 1990'dan aktaran, Sakarya, 2013, s. 21).

Diğer bölgelerde yer almayan ürün ve hizmetleri bir merkezde birleştirmek üzerine kurulan merkezi yerler teorisi tüketicilerin gereksinimlerini gidermek amacıyla kişilerin merkeze gitmesini gerekli kılan bir yaklaşımdır. Merkezi yerler teorisinde bu merkezlerin belirlenmesinde merkez potansiyeli sağlayan noktaların şehir hiyerarşisi de dikkate alınmıştır. Merkez nokta konumunda ki alanın kademesi, içerisinde barındırdığı fonksiyonlara göre belirlenmektedir. Üst kademeye sahip olan merkezi yerler kendilerinden daha alt kademede bulunan merkezi yerlerin sağladığı ürün ve hizmetleri sağlayabilmektedir, bu nedenle alt kademe de yer alan merkezi yerler, kendisinde üst bir kademe sahip olan merkezi yerlerin etki alanına girmektedir (Hottel, 1983, s. 53).

Christaller ve Lösch'ün incelemeleri, homojen veya olağan mekân gibi asıl dünya ile birbirini tamamlamayan basitleştirici öngörülerini ele almaktaydı. Bu incelemeleri gerçeklerle ilişkilendirmek amacıyla Walter Isard, E.Böventer gibi bazı ekonomistler, bu

yönde çalışmalarda bulunmuştur. Ancak kuruluş ve yerleşim yerleri hiyerarşik bir ilişki içinde ele alınmış olsa da Merkezi Yerler Teorisi, durağan bir teori olarak bölgesel kalkınmayı doğru bir şekilde ortaya koymak da yetersiz bulunmuştur (İldırar, 2004, s. 71). Özetle Christaller ve Lössch geliştirdikleri bu teoriler ile en verimli şekilde bölgelerin kalkınacağını savunmuş fakat her iki teoride gerçeğe uygulamada başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

3.2.2. Keynesyen bölgesel kalkınma teorisi

İngiliz ekonomist John Maynard Keynes tarafından Büyük Buhran'ın yaşandığı dönemde ekonomik krize çözüm önerisi olarak Keynesyen bölgesel kalkınma teorisi oluşturulmuştur. Bu teörinin en önemli ortaya çıkış nedeni klasik bölgesel kalkınma teorilerinin sadece arz odaklı yaklaşımı ve serbest piyasada hiçbir müdahale sağlanmadan arz ve talebin birbirini düzenleyeceği varsayımlarının kriz döneminde yetersiz kalması olmuştur. Klasik iktisadın bu varsayımlarına göre, iş arayışında olan herkes iş sahibi olabilmektedir. 1929 yılında mali sorunlardan dolayı yaşanan Büyük Buhran bu teorilerin başarısızlığını kanıtlamıştır. Bu duruma tepki olarak ise talebi bölgesel kalkınmanın ana odağı olarak ele alan ve devlet müdahalesinin gerekliliğini savunan Keynesyen teorisi gelişim göstermiştir (Jahan, Mahmud, & Papage, 2014, s. 53-54).

Bu bağlamda 1929 yılında başlayıp 1939 yılına kadar devam eden Büyük Buhranın yarattığı etkiler, Keynesyen yaklaşımı sayesinde devlet müdahalesi ile giderilebilmiştir (Peker, 2016, s. 123).

Büyük Buhran sonrası Keynesyen teorisi temel alınarak oluşturulan birçok büyüme modelinin ortaya konduğu görülmüştür. Keynes'e göre sermaye birikimi çoğaldıkça, yeni sermaye yatırımı imkânları azalacak ve bu nedenle sermaye birikimi ve ekonomik gelişme duraklayacaktır. II. Dünya Savaşından sonra 1950 ve 1960'lı yıllarda bölgesel ekonomik gelişme düşüncesi ile Keynes'in görüşlerinin daha da ön plana çıktığı görülmektedir (Kuran, 2019, s. 45).

Keynesyen bölgesel kalkınma politikaları, gelir dağılımı ve refah politikalarıyla firmaları yatırımın yoğun olduğu bölgelerden, yatırımın az olduğu bölgelere doğru devlet teşvikleri ile kaydırmıştır. Bu politikalar geri kalmış bölgelerde iş olanaklarının ve bölgenin refah seviyesinin artmasında başarılı olmuştur. Ancak bu bölgeler, kendi dinamikleri ile

gelişmiş bölgelerde ki başarıyı gösterememiştir. Keynesyen bölgesel politikalarının bu başarısızlığının altında yatan en önemli faktör bölgenin kalkınması için bölge dışı kaynakların bölgeye yönlendirilmesine dayanan bir politika izlenmesi olmuştur. Diğer bir ifade ile bu politikalar devletin yükünü arttıran kısa vadeli bir perspektifte bölgesel kalkınmayı ele almaktadır (Peker, 2016, s. 123).

Ekonomik dengesizlikleri kaldırmak amacıyla oluşturulan bu teori, ülkelerin sosyal ve diğer yönlerden de gelişim ihtiyacı yaşaması ve küreselleşmenin de etkisiyle yetersiz kalmıştır. Bu nedenle devlet müdahalesine ve merkezîyetçi bölgesel kalkınma anlayışına dayanan bu model yerini yerel ve bölgesel aktörlerin katılımıyla gerçekleşen bölgesel bir kalkınma anlayışına bırakmıştır (Yıldız & Vatansever, Deviren, 2014).

3.2.3. Neo-klasik bölgesel kalkınma teorisi

Neo-klasik teori de klasik teorilerin savunduğu görüş gibi büyüme ve kalkınmanın herhangi bir dış müdahale olmadan gerçekleşen bir olgu olduğu ve iki kavram arasında büyük bir farkın olmadığı düşüncesini savunan bir teoridir. Klasik ve Neo-klasik ekonomistler ülkeler arasındaki kalkınma farklarını, bir dengeden uzaklaşma olarak ifade etmekte ve bu sürecin geçici olduğunu öne sürmektedir (Yalman, 2010, s. 28).

Solow (1956) öncülüğünde geliştirilmiş olan bu teori, bölgesel kalkınma da sınırlı devlet müdahalesini benimsemiştir. Bu bağlamda teorinin dayandığı iki temel öngörüye rastlanmaktadır. Bu öngörülerden ilki sermaye-işgücü ve kişi başına gelir değerlerinin doğru orantılı olduğudur. Yani nispeten daha fazla tasarruf eden bir ülke daha az tasarruf eden bir ülkeye oranla daha durgun bir şekilde sermaye yoğun ve daha kazançlı olacaktır. Ancak tasarruf oranındaki yükseliş statik durumdaki büyüme hızına etki etmemektedir (Kar & Ağır, 2006, s. 53).

İkinci öngörü ise ekonomilerde öncelikler ve teknolojiler benzer ise, bu ekonomilerden fakir olan ülke zengin olana göre daha hızlı bir büyüme gösterecektir. Bu varsayıma göre, zengin ülkeler daha yavaş bir büyüme gösterirken fakir ülkeler daha yüksek bir büyüme ile birlikte farkı kapatmaktadır. Bu öngörü “koşulsuz yakınsama” olarak ifade edilir. Fakir ve zengin ülkeler arasındaki gelir eşitsizliğinin yok edilmesini fakir ülkelerin izlemesi gereken bazı politikalara bağlayan yaklaşım ise “koşullu yakınsama” şeklinde ifade edilmektedir (Barro ve Martin, 1992 s. 226’dan aktaran Yalman, 2010, s. 30).

Neo-klasik yaklaşım klasik yaklaşımların rasyonellik anlayışını temel almakla birlikte insanın yalnızca maddi yönden değil aynı zamanda sosyo-psikojik yönden de tatmin edilmesi boyutunu ilave etmiştir. Yani bu teori, klasik teorilerde ki insanın sadece bir makine gibi görülmesi düşüncesine karşı çıkmış ve her bireyin farklı özelliği olduğunu ve bu özellikler dikkate alındığında verimliliğin yükseldiğini savunmuştur (Şimşek, 2010, s. 76)

Bu teoriye göre bölgesel kalkınma, sermaye stoku, işgücü arzı ve teknolojik ilerlemeye bağlı olarak gerçekleşmektedir. Neo-klasik yaklaşıma göre sermaye stokundaki artış, teknolojik ilerleme yoluyla iş bölümünde uzmanlaşma yaratacak ve bu durum emeğin verimliliğini artırarak bölgesel kalkınmayı sağlayacaktır. Teknolojik ilerleme ise bu teoriye göre bir üretim faktörü değil yalnızca emek ve sermayenin verimliliğini yükselten, dışsal olarak oluşan bağımsız bir etkeni oluşturmaktadır (Stimson, Stough , & Nijkamp, 2006, s. 4-6).

Bu teorinin geçerliliğini kaybetmesi ise 1980’li yıllarda ülkelerin küreselleşme yarışı içerisine girmesiyle birlikte teknolojik değişimler ve beşeri sermayenin öneminin artması ile olmuştur. Bu nedenle Neo-Klasik Teori yerini bölgelerin kendi iç dinamiklerini esas alarak kalkınmayı öngören içsel bölgesel kalkınma teorilerine bırakmıştır.

3.2.4. İçsel (endojen) bölgesel kalkınma teorisi

1980’li yıllarda ortaya çıkan İçsel Bölgesel Kalkınma Teorisinin ortaya çıkış amacı klasik bölgesel kalkınma teorilerinin bölgesel kalkınma da yetersiz kaldığı düşüncesidir. Ayrıca İçsel Bölgesel Kalkınma Teorisi, bu teorilere ters olarak aşağıdan yukarıya doğru kalkınmayı savunan yeni bölgesel kalkınma teorilerine geçiş dönemidir.

1970’li yılların sonlarına doğru dışsal (exojen) bölgesel kalkınma teorileri, bölgelerin kalıcı bir şekilde kalkınmasını sağlamadığı gerekçesiyle daha az kullanılmaya başlanmış ve daha çok yerel kaynakların kullanımını savunan ve yerel dinamiklerin kullanımı ile gerçekleştirilen bir kalkınma yaklaşımı olan içsel (endojen) kalkınma modelleri daha çok ön plana çıkmıştır (Çetin, 2005, s. 1).

Bu kapsamda neo-klasik bölgesel kalkınma teorisinin eksikliklerini ortadan kaldırmaya yönelik 1980’li yıllardan itibaren ortaya konmaya başlayan içsel kalkınma teorisinde ekonomik kalkınma; AR-GE, beşeri sermaye ve yenilik gibi kavramlarla tanımlanmıştır.

Bu teori Romer ve ardından Lucas ile başlayıp ve Barro, Rebelo, Grossman ve Helpman gibi isimler ile devam etmiştir (Kara, 2015, s. 83).

Romer tarafından 1980'li yılların sonunda ortaya konan ve geliştirilen endojen kalkınma teorisi, teknolojiyi kalkınmanın bir gerekliliği olarak görmüş ve teknolojik gelişmeleri bu teoriye dâhil ederek içselleştirmiştir. Bu teorinin diğer bir öngörüsü ise, sermayenin getirisine yöneliktir. İçsel kalkınma teorisi, Neo-klasik kalkınma teorisinin aksine sermaye getirisinin beşeri sermaye getirisini de içine alarak sürdürülebilir büyümenin sağlanabileceğini savunmaktadır (Sala-i Martin, 1990).

Bu bağlamda İçsel Bölgesel Kalkınma Teorisi'nin asıl amacı; bölgelerin kendi öz kaynaklarını kullanarak bölgesel refahı destekleyici enstrümanları açığa çıkarmak, bölgelerin kendi kalkınma evrelerinde baskın olmalarını ve bu sürecin öznelere haline gelmelerini sağlamaktır (Çakmak, Karaçay & Erden, 2004, s. 82). Ayrıca içsel kalkınma teorisi yerel ve yerel aktör ve dinamiklerin kalkınmanın başlaması, planlanması, uygulanması ve izlenmesi faaliyetlerine de aktif olarak katılımına imkân sağlamaktadır (Peker, 2016, s. 232).

İçsel kalkınma teorisinin Neo-klasik teoriden farklılık taşıyan varsayımları ise şu şekilde sıralanabilir (Taban, 2010, s. 37-38);

- Sermayenin artan bir getiriye sahip olduğu,
- Eksik rekabet piyasalarının varlığı,
- Dışsallıklar ve taşmalar,
- Teknolojik ilerlemelerin içsel bir faktör olması,
- Sermaye kavramının bilgi ve beşeri sermayeyi de içerecek şekilde genişletilmesi,
- Sosyal altyapının kalkınma evresinde önemli bir etken olması.

İçsel (Endojen) Bölgesel Kalkınma Teorisi kapsamında başarılı olan bölgeler, içsel olarak tekrar yapılanmasını sağlayan, teknoloji ve piyasa çevresiyle güçlü ilişkilere sahip olan, güçlü bir iç uyumun ortaya konduğu ve öz değer zincirini savunabilen bölgelerdir. Bunlara ek olarak, yakınlık, farklılık ve ulaşılabilirlik olgularına ilişkin olumlu dışsallıklar oluşturma ve geliştirme kabiliyetine sahip olan bölgelerin de başarılı olduğu da görülmektedir. Ayrıca içsel bölgesel kalkınmanın temel dinamikleri olan kent sistemleri, bölgesel üretim sistemleri ve yenilikçi çevre dışsal faydalar sağlayarak içsel bölgesel kalkınma potansiyelini harekete geçirmektedir (Çetin, 2005, s. 11).

İçsel (Endojen) Bölgesel Kalkınma Teorisinin ülkemizdeki kalkınma politikalarına yansımalarına bakıldığında ise Dokuzuncu 5 Yıllık Kalkınma Planında yerel dinamiklere ve içsel potansiyele bağlı olarak gelişme şeklinde öne çıktığı görülmektedir.

Dokuzuncu 5 Yıllık Kalkınma Planına göre özellikle geri kalmış bölgelerde yerel gelişmeye destek verecek şekilde insani kaynaklar ve sosyal sermaye etkinleştirilecek, devlet kurum ve kuruluşları, özel sektör, üniversiteler ve STK'ların koordinasyonu ile girişimciliği çoğaltmaya ilişkin özel eğitim uygulamalarına destek sağlanacaktır. Ayrıca yöresel marka yaratmaya ilişkin yöreye has tarihi ve doğal miraslar korunup geliştirilerek ekonomik değere dönüştürülecek ve KOBİ'lere destek amacıyla talep duyulan kalifiye işgücünün artırılmasına, ekonomik kaynaklarının çoğaltılmasına ve araçlarının çeşitlendirilmesine, pazara ve teknolojiye ulaşımın kolaylaştırılmasına öncelikli önem verilecektir (Devlet Planlama Teşkilatı, 2006, s. 99).

3.2.5. Cazibe merkezleri teorisi

Yeni ve modern bir bölgesel kalkınma teorisi olan cazibe merkezleri teorisinin kökenleri 1960'lı yıllara kadar uzanmaktadır. 1960'lı yıllarda geliştirilen büyüme kutupları teorisine (growth pole theory) göre devletin genellikle bölgesel yapılaşmayı arttırmak amacıyla bazı bölgeleri devlet yatırımlarını arttırarak cazibe merkezi şeklinde dönüştürme çabası içine girdiği görülmektedir. Devlet desteğiyle oluşturulan bu cazibe merkezlerinin bölge için iş imkânı ve üretim kapasitesinin artması gibi dışsallıklar yoluyla bölgesel ölçekte bir refah artışının gerçekleşmesi hedeflenmiştir. 1960'lı yıllarda cazibe merkezleri teorisinin yaygın olarak kullanılması Keynesgil politikalar, merkezi yönetim ve yukarıdan aşağıya hiyerarşik merkezi planlama anlayışı ile de uyumlu olması ile açıklanabilir (Sertesin, 2008, s. 1).

Cazibe Merkezleri Teorisine göre, cazibe merkezi konumunda bulunan bölgelere devlet yoğun bir şekilde finansal destek ve çeşitli yatırımlar sağlamak zorundadır (Yiğit & Maden, 2019, s. 117). Ayrıca bu yatırımlar yapılırken mekânın ve bölgenin özelliklerinin kalkınmadaki önemine odaklanılmış ve bu doğrultuda içsel dinamikler ile bir kalkınma esas alınmıştır.

Bölgeler, cazibe merkezi olmak için birden fazla alanda birçok şekilde rekabet etmektedirler. Bu rekabet, ürün rekabetinin yanı sıra, bölgeye ilişkin yatırımların teşviki,

yüksek gelire sahip kişilerin bölgeye yerleşmelerinin sağlanması ya da devletten daha çok ekonomik destek sağlanması amaçlarına yönelik olarak gerçekleştirilmektedir (Gordon, 1999, s. 1001; Kuran, 2019, s. 51).

Bölgelerin üstünlüklerinin diğer bölgeler ile karşılaştırılarak kalkınma yoluna gidilmesi bu teoriye göre yeterli değildir. Bölgesel kalkınmanın sağlanması için bu karşılaştırmanın yanı sıra söz konusu üstünlükler firmalara tanıtılmalı ve bölgeye yatırımcı çekmek için hazırlanmalıdır. Bunun gerçekleşmesi için de yerel aktörlere önemli roller düşmektedir (Kuran, 2019, s. 51).

Cazibe Merkezleri Teorisinin Türkiye’ de ki kalkınma politikalarına yansımalarına bakıldığında ise bu teorinin bölgesel kalkınma politikalarının merkezi düzeyde etkinleşmesi amacıyla Dokuzuncu 5 Yıllık Kalkınma Planında bir strateji olarak ele alındığı görülmektedir. Bu bağlamda Dokuzuncu 5 Yıllık Kalkınma Planında cazibe merkezleri yaklaşımına *“Başta az gelişmiş bölgelerde olmak üzere, büyüme ve çevrelerine hizmet verme potansiyeli yüksek cazibe merkezleri belirlenerek; öncelikle bu merkezlerin ulaşılabilirliği iyileştirilecek, fiziki ve sosyal altyapısı güçlendirilecektir”* şeklinde yer verilmiştir (Devlet Planlama Teşkilatı, 2006, s. 99).

3.2.6. Yeni bölgeselcilik kuramı

Yeni bölgeselcilik kavramı, az gelişmiş bölgelerin kalkınması hususunda büyük ölçekli kamu yardımlarının ve devlet tarafından uygulanan politikaların başarısız olması sonucunda ortaya çıkmıştır. Daha önce ki yaklaşımlar, az gelişmiş bölgelerin kalkınması hususunda büyük ölçekli altyapı iyileştirme ve bölgeye yatırım çekme gibi uygulamalarla bölgesel kalkınma amaçlarına ulaşmayı hedeflemektedir. Bu yaklaşımlar büyük ölçüde kamusal fon tahsisine rağmen, az gelişmiş bölgelerin diğer bölgelere yetişebilmesi ve bölgesel farklılıkların en aza indirilmesi konusunda başarılı olamaması nedeniyle yeni bir yaklaşıma ihtiyaç duyulmuştur (Keskin & Sungur, 2010, s. 277). Bu doğrultuda gelir düzeyinde azalış, işsizlik oranındaki artışlar, göç, sürdürülebilir yerel rekabetin ve içsel büyümenin sağlanamaması da yeni politikalara ve yaklaşımlara ihtiyaç duyulduğunun başka bir kanıtı olmuştur (Danson & Whittam, 1999’dan aktaran Erzi, 2004, s. 7).

Florida (1995, s.528)’e göre küreselleşme süreci ile birlikte, yeniliği temel alan ekonomik kalkınmanın en hassas noktası olarak bölgelerin önemi gün geçtikçe artmıştır. Bu

bağlamda yeni bölgesel kalkınma anlayışına göre bölgeler, öğrenme, bilgi yaratımı ve yenilik konusunda ana unsur olarak görülmektedir. Ayrıca bu yaklaşımda devlet yönetiminde ya da devlet yönetiminden tamamen bağımsız bir kalkınma anlayışının aksine bölgesel ve yerel girişimleri dikkate alan ortak bir kalkınma anlayışı öne çıkmaktadır (Yıldız & Vatansever, Deviren, 2014).

Yeni Bölgeselleşme modeli; yerel, sosyal, kültürel ve kurumsal uygulamalarla ilgilenen “ekonomik coğrafyacılar” tarafından geliştirilmiş bir kuramdır. Bu yaklaşımın kaynağı ekonomik sosyologlar ile kurumsal ve evrimci ekonomistlerdir. Bu yaklaşım doğrultusunda bölgeler için yeterli makroekonomik destek sağlanamadığında ulusal ve uluslararası büyümeyi arttırmak için güvenli bir mali gelir transferi tabanı sağlanmaktadır (Akpınar R. , 2012, s. 36; Amin, 1999, s. 366).

Geleneksel bölgesel kalkınma teorileri ve yeni bölgecilik teorisi arasında 3 ana fark bulunmaktadır (Dulupçu, Sungur, & Keskin, 2010, s. 242);

1. Geleneksel bölgesel kalkınma teorilerinin ana hedefi bölgesel gelişme iken yeni bölgecilikte temel hedef bölgesel yeniliktir.
2. Geleneksel bölgesel kalkınma bölgeler arası dağıtıma odaklanırken yeni bölgeselcilik yerel ve bölgesel dinamiklerin kullanılmasına odaklanmaktadır.
3. Yeni bölgeciliğin bilgiye ve bilgi üretimine ilişkin kaynaklara ve yenilikçiliğe verdiği önem açık bir şekilde görülmektedir.

Ayrıca Yeni Bölgeselcilik Yaklaşımı, diğer bölgesel kalkınma teorilerinden ve modellerinden farklı olarak yerel kaynakların kullanılmasına yönelik kalıcı bir çözüm önerisi sunmayı da amaçlamaktadır (Amin, 1999, s. 375).

Yeni bölgeselcilik yaklaşımında devlete verilen rol ise 1950-1960’lı yılların bölgesel kalkınma teorilerinde devlete verilen rolden farklı olarak nitelendirilmiştir. Yeni Bölgeselcilik Yaklaşımında 1990’lı yıllarından itibaren, küreselleşmenin ortaya çıkardığı sorunlarla baş edebilmesi, piyasa sistemin devam edebilmesi ve korunabilmesi için, düzenleyici bir mekanizma olarak devletin varlığına ihtiyaç duyulduğunu öne sürülmüştür. Bu nedenle devlet, Keynesyen refah devlet anlayışından uzaklaşarak, yerel ekonomiyi global ekonominin gerekliliklerine göre uyarmakla sorumlu düzenleyici ve belli bir yere kadar destekleyici bir role dönüşmüştür (Evren & Çekiç, 2003, s. 189).

Bölgesel kalkınma ile ilgili gelişen bu yeni yaklaşımın birçok ülkenin bölgesel kalkınma politikasına da etki ettiği görülmektedir. Yeni bölgeselcilik yaklaşımını esas alan bölgesel kalkınma politikaları, öncelikle AB ülkeleri olmak üzere, çok sayıda ülkede kullanıldığı görülmektedir. Türkiye’ de bölgesel kalkınma politikaları için bu yaklaşımları takip etmekte ve hızlı bir şekilde yeni bölgeselcilik anlayışına doğru bir eğilim göstermektedir. Ayrıca bu doğrultuda AR-GE, teknolojik gelişme, inovasyon, işbirliği ve bölgesel dinamikleri kullanmaya odaklı bölgesel politikaları da uygulamaya koymaktadır. Bu yaklaşım ülkemizde özellikle Sekizinci ve Dokuzuncu 5 Yıllık Kalkınma Planlarında görülmektedir. (Keskin & Sungur, 2010, s. 278).

3.3. Bölgesel Kalkınma Kavramı ve Kapsamı

Bölgesel kalkınma kavramını doğru bir şekilde anlayabilmek için öncelikle bölge kavramını ve kalkınma kavramını ayrı ayrı ele almak da fayda vardır.

Bölge kavramının etimolojik köklerine bakıldığında Latince, regio yani; çevre ve alan anlamına gelmektedir. Bölge kavramının anlam olarak incelendiğinde birçok farklı şekilde karşımıza çıktığı görülmektedir. İlgili literatüre bakıldığında bölge kavramının çoğunlukla, kentten daha büyük, ülkeden daha küçük, yerinden yönetilen, katılımcı bir yönetime ve bütçeye sahip olan yönetim birimidir (Arslan E. , 2010, s. 4-11).

Bölge kavramı, günümüzde farklı ülkelerde farklı anlamlarda kullanıldığı görülmektedir. Örneğin bölge kavramı, Fransa’da, “yerel yönetim kuruluşlarını”, İspanya’da “özerk toplulukları”, Belçika’da ise, “federe devleti” betimlemeye çalışmaktadır. Bölge, ulus devletlerin esas yetki ve işlevlerinin bölüştürüldüğü yeni bir yönetsel, kültürel ve siyasal bir kavram olarak kullanılmaya başlanmıştır (Bayramoğlu, 2005, s. 38). Ülkemizde de farklı anlamlarda kullanılan bölge kavramı genellikle coğrafi anlamda birbirine yakın birkaç ilin bir araya gelmesi şeklinde kullanılan bir kavram olmaktadır.

Kalkınma ise zamanın değişen koşullarına hızlı cevap verebilme ve gelişmişliğin işaret ettiği yaşam standardına ulaşma amacıyla gerçekleşen dinamik bir süreç olarak tanımlanabilir (Türkay & Kahraman, 2012, s. 87).

Başka bir tanıma göre ise kalkınma, herkesin temel hizmetlere ve bilgi kaynaklarına kolaylıkla erişebildiği, piyasa şartlarının adaletli şekilde yürütüldüğü, cinsiyet ayrımcılığı olmadan, katılımcı, demokratik ve kültürel gelişimlere açık, şeffaf yönetim sistemi olan,

topluma bakış açısı olarak tüm dezavantajlı grup ve tabakaların ortadan kaldırıldığı, sorunları çözüme yeteneğine sahip, doğal kaynakların sürdürülebilirliğini ve kullanımını sağlayan, kişilerin geleceğe güvenle bakabildiği toplum veya topluluklar oluşturma çabasıdır (Işık & Kılınç, 2011, s. 12).

Bölgesel kalkınma ise ülke içerisinde bulunan bölgelerin, yakınında ki bölgeler ve dünya ile karşılıklı etkileşimi ile meydana gelen bölge vizyonunu göz önünde bulunduran, katılımcılık ve sürdürülebilirliği ana prensip edinen ve insan kaynaklarının geliştirilmesi yoluyla bölge refahının artırılmasını amaçlayan çalışmalar bütünüdür (Taşcı, Akpınar, & Özsan, 2011, s. 9).

Bu kapsamda bölgesel kalkınma kavramı İkinci Dünya Savaşı'nın ardından daha çok gündeme gelmiş bir kalkınma şeklidir. Bölgesel kalkınmanın bir bilim olarak doğuşu ise G.Myrdal'ın (1957) "Ekonomik Teori ve Azgelişmiş bölgeler" ile birlikte A. Hirschman'ın (1958) "Ekonomik Gelişme Stratejisi" adlı eserleri olarak kabul edilmektedir (Malecki, 1991, s. 25).

1950'lerde bölgesel kalkınma disiplini ortaya çıkmış ve ekonominin güçlü bir temeli haline gelmiştir. Bununla birlikte bölgelerdeki firmalar istihdam, kâr, GSYİH ve büyüme gibi kavramlara odaklanmışlardır. 20. Yüzyılın sonlarında bölgesel kalkınma daha çok multidisipliner bir yaklaşım içerisinde yer almaya başlamıştır. Ekonomi biliminin yanında; siyaset bilimi, kamu politikası ve sosyoloji disiplinlerinde de öne çıkmaya başlamıştır. Sadece ekonomik anlamda bir kalkınmadan çok bölgedeki mevcut faktörlerin durumu nasıl olmalı sorusuna yoğunlaşarak bölge fikri tekrar şekillendirilmiştir (Peker, 2016, s. 47).

Bölgeler arası kalkınmışlık farklarının yaratmış olduğu sıkıntılar, geri kalmış bölgeler ve gelişmiş bölgeler arasında ki sosyal refah uçurumunun kapatılması, farklılıkların ortadan kaldırılması gerektiğini ortaya koymuştur. Bu bağlamda bölge ve kalkınma kavramları bir bütün olarak ele alınmış ve zaman içerisinde bölgesel kalkınma ülkeler için önemli bir politika haline dönüşmüştür (Arslan, 2005, s. 276).

Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerde bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesinde ki en önemli unsur dış satım oranının yükseltilmesidir (Ceken, 2008, s. 297). Bu bağlamda bölgesel kalkınmaya ihtiyaç duyan ülkeler için tarım ekonomisinden endüstri temelli ekonomiye geçiş bir gerekliliktir. Fakat bu değişimin gerçekleşebilmesi için büyük bir

sermaye gereklidir ve bu sermaye ancak dış borçlanma veya döviz girişiyle sağlanabilmektedir. Bu bağlamda bölgesel kalkınma da ülke içerisine döviz akışı sağlayan sektör olarak bilinen turizm sektörü öne çıkmaktadır (İçöz & Kozak, 1998, s. 159).

Turizm sektörü, başta negatif ekonomik olaylardan doğrudan etkilenen geri kalmış veya gelişme aşamasında olan ülkelerde sermaye birikimi ve dışarıdan gelen ziyaretçilerden kazanılan gelirler aracılığıyla turizm sektörünün taşıdığı önem daha da artmaktadır. Bu bağlamda turizmin uluslararası etkisi ile ele alındığında gelişmiş bölgelerden, gelişmekte olan veya az gelişmiş bölgelere doğru döviz akışını gerçekleştirdiği görülmektedir. Döviz akışının gerçekleşmesi bölgelerin gelişme süreçlerinde gerekli olan ekonomik desteğin sağlanmasında oldukça önemli bir yere sahiptir (Bostacı, 2018, s. 35-36).

3.4. Bölgesel Kalkınma Politikaları

Ekonomik büyüme ve kalkınma teorileri İkinci Dünya Savaşının ardından büyük bir gelişme göstererek ekonomi literatürünün içinde yerini almıştır. Ekonomik büyüme ve kalkınma sorunları yaklaşık iki yüz yıl önce Adam Smith ile başlayarak günümüze kadar birçok araştırmacı tarafından ele alınarak çözüme ulaştırılmaya çalışılmıştır. Özellikle 1930 yılında yaşanan dünya ekonomik krizinin ardından 1950'li yıllardan itibaren kalkınma kavramının güncellik kazanması, bölge kavramının ve bölgesel politikaların gündeme gelmesini sağlamıştır. Bu güncelleme ile birlikte uluslararası kalkınma stratejilerinde benimsenen sektör ve gelir dağılımında ki denge kavramının yanına bölgeler arası denge kavramı da eklenmiş ve bölgesel kalkınma uluslararası kalkınmanın ayrılmaz bir parçası haline dönüşmüştür (Bahar, 2007, s. 2-3).

Geleneksel bölgesel politikalara bakıldığında gelişmiş bölgelerden az gelişmiş bölgelere doğru endüstrinin coğrafi olarak dağılımının sağlandığı görülmektedir. Bu nedenle uygulanacak politikalar geri kalmış bölgelerde ki talebi harekete geçirmek için refah politikaları, gelirin tekrar dağılımı, devletin bu bölgelere yatırım yapacak işletmelere vergi ayrıcalıkları ve amortisman indirimleri gibi kolaylıklar sağlamasını öngören Keynesyen politikaları öne çıkmıştır (Maarten, 2001, s. 4).

Yeni bölgesel politikalarda ise bölgenin bütün dinamikleri kullanılarak içsel büyümenin sağlanması ön plana çıkmıştır. Bu tür politikalarda firmaları az gelişmiş bölgelere çekmek

yerine, o bölgedeki hazır kaynaklar harekete geçirilerek bölgenin kendi kaynakları ile kalkınması teşvik edilmektedir (Taylor, 2002, s. 16-18).

Bu bağlamda geleneksel ve yeni bölgesel kalkınma politikalarının pek çok özellik bakımından karşılaştırılması tablo 3.1. de verilmiştir.

Tablo 3.1 :Geleneksel ve yeni politikaların karşılaştırılması (Eraydın, 2004, s. 137).

Özellikler	Geleneksel Bölgesel Politikalar	Yeni Bölgesel Politikalar
Amaçlar	-Bölgesel eşitlik -Yerel iktisadi büyüme -Yatırımların geri kalmış bölgelere yönlmesi -Altyapının iyileştirilmesi	-Bölgesel rekabet gücünün iyileştirilmesi -Bölgesel ekonomilerin kapasitelerinin yükseltilmesi -İçsel büyüme dinamiklerinin desteklenmesi
Karar Verme ve Uygulama Süreci	-Ulusal ölçekte ana politikalar ve bazı özel bölgelerin seçimi -Merkezi hükümetlerin takdir yetkisine bağlı seçim -Kademeli yapı	-Bölgesel ve yerel yönetimlerin birlikte karar verme süreci -Bölgesel ve yerel karar yetkisi -Yönetişim ağırlıklı karar süreci -Kademeli olmayan örgütlenme şekilleri
Politika Araçları	-Devletin ekonomik desteği -Ağırlıklı olarak devlet kaynaklarına bağımlılık -Tanımlanmış bölgesel birimler -Bürokratik düzenlemeler	-Devletin ekonomik desteği -Şartlara bağımlı örgütlenme -Gönüllü ve koşullu bilgilendirme -Devletin sağladığı danışma hizmetleri
Siyasal Ortam	-Ulusal politikaların öne çıktığı bir siyasi ortam	-Ulusal politikalar ile bölgesel ve yerel politikaların güç kazanması
Siyasi Sorumluluk	-Karar verme sorumluluğu olan merkezi hükümet -Taşra teşkilatına verilen uygulama sorumluluğu	-Ulusal hükümet ve bölgesel ve yerel örgütler doğrudan politika uygulamalarına yönelimi
Uygulamacı Kurumlar	-Merkezi hükümet -Merkezi hükümetin taşra teşkilatları -Bürokratik ilişkiler	-Bölgesel birimler -Yarı özerk birimler -Bürokrasi yerine, işletme yönetimi

Ülkemizde ve diğer ülkelerde kalkınma politikaları, ülkenin içerisinde bulunduğu ekonomik durum, politik özellikleri ve geçmiş tecrübelerine dayalı olarak değişim göstermektedir. Ancak ülke uygulamaları incelendiğinde bazı uygulamaların ortak özellikler taşıdığı görülmektedir. Bu özellikler şu şekilde sıralanabilir (Takım, 2010, s. 262; Bachtler & Yuill, 2001, s. 11; OECD, 2001);

- Bölgesel kalkınmada belirli az gelişmiş bölgelerin gelişimi değil tüm bölgelerin gelişimini hedef alan bir kalkınma politikalarına önem verilmesi,
- Bölgelerin kendi dinamiklerini kullanarak maksimum potansiyele ulaşmasını sağlamak ve rekabet gücünü yükseltmek,
- Bölgelerde ki aktörler arası ilişkileri, kurumsal altyapıyı, iş olanaklarını ve becerilerini iyileştirmek için istihdam olanaklarını ve yerel girişimciliği destekleyecek politikalara öncelik vermek,
- Farklı yapılarda ki bireysel aktörlerin gereksinimlerinin karşılanmasından ziyade kurum ve kuruluşlar arası işbirliği, bilgi akışı ve teknoloji transferi ile kurumlar arası etkileşimlerin gerçekleştirilmesi,
- Her bölgeye ait rekabet üstünlüğü sağlayacak özellikler belirlenerek, bunun geliştirilmesinin ve sürdürülebilirliğinin sağlanması,
- Yenilikçilik ve girişimciliğin bölge potansiyelini ortaya koymada esas araçlar olacak şekilde kullanılması,
- Fiziksel ve ekonomik altyapı, iş geliştirme, araştırma ve teknoloji geliştirme, insan kaynakları, turizm ve çevre gibi çok sayıda sektörü içine alan bütüncül bir müdahale alanı belirleyerek, stratejik önceliklerde mekânsal tutarlılığın öneminin artırılması,
- Ekonomik kalkınma için bölgelere daha çok yetki ve sorumluluk veren ve politikaların uygulama sürecinde işbirliği ve görüşmeler sağlayan bölgesel koordinasyon merkezlerinin sorumluluğunda; sivil toplum kuruluşları ve iş dünyasının katılımını sağlayan, yatırım ortamının iyileştirilmesi ve ana altyapının sağlanmasını esas alan bir yaklaşımın sergilenmesidir.

Özetle, geleneksel bölgesel politikalar daha merkeziyetçi bir yapıya sahip, kalkınmadan çok büyümeyi temel alan ve az gelişmiş bölgelerin gelişimi için dışarıdan yatırım sağlamayı öngören politikalardan oluşmaktadır. Bu politikaların tersine günümüzde çoğu

ülkenin kullandığı yeni bölgesel politikalar, devlet çatısı altında yerel ve bölgesel yönetimleri, STK'ları ve özel sektörü de içine alan yönetim ağırlıklı bir yapıya sahip, sosyal refahı ve yerel girişimciliği destekleyen, her bölgenin kendi sahip olduğu dinamikleri kullanarak kalkınmasını öngören ve bu doğrultu da ülke kalkınmasının sağlanacağını savunan politikalarlardır.

Günümüze kadar olan klasik bölgesel kalkınma politikalarına bakıldığında bölgesel dengesizliği gidermede bu politikaların tek başına yeterli olmadığı görülmektedir. Küreselleşme süreci ile birlikte ülkeler değişen rekabet koşullarına uyum sağlamak için insan kaynaklarını geliştirmek, bilgi teknolojileri ağını güçlendirmek, küresel pazarın dinamik olarak takip edilmesi, örgüt yapılarında esneklik ve maliyet kontrolü gibi unsurlar, geleneksel bölge anlayışını değiştirerek yeni bölgesel anlayışa dönüştürmüştür. Bu bağlamda yenedünya düzeninde, içsel dinamiklerin ekonomik kalkınma ve bölgesel gelişme aşamasında ki önemi oldukça artmıştır (Akiş, 2011, s. 244).

3.4.1. Bölgesel kalkınma politikasının araçları

Bölgesel kalkınma politikalarının hayata geçirilmesi için kullanılan bölgesel kalkınma politikasının araçları politikanın uygulanacağı bölgenin durumuna göre değişiklik gösterse de bu araçların ortak amacı bölgesel kalkınma politikalarının uygulandığı bölgenin, diğer bölgeler ile arasında ki gelişim farkını en aza düşürmektir. Bu bağlamda bölgesel kalkınma politikasının yapıtaşı halinde bulunan bölgesel kalkınma politikasının araçları genellikle şu bölgelerde kullanılmaktadır (Güngör, 1991, s. 19);

1. Az gelişmiş bölgeler
 - Kırsal bölgeler
 - Kalkınmada geri kalmış bölgeler
2. Endüstriyel gerileme sonucu az gelişmiş bölgeler
3. Aşırı kalabalık bölgeler

Bölgesel kalkınma politika araçları uygulandıkları bu bölgelerde ve sektörlerde birçok dinamik faktör yaratmaktadır. Bu dinamik faktörler: coğrafi koşullar, altyapı hizmetleri, çevrenin destek gücü, sermaye birikimi, girişim yeteneği, talep yapısı ve seviyesi ve teşvik tedbirleri olarak sınıflandırılabilir (Güngör, 1991, s. 18).

Esasen günümüzde kullanılan bölgesel kalkınma politikalarının araçları ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre sahip oldukları farklı problemleri çözmek amacıyla farklılık göstermektedir. Bu bağlamda ilgili literatür incelendiğinde kullanılan bu araçlar birçok farklı kategoride ve sınıflandırmada karşımıza çıkmaktadır. Fakat bölgeler arası gelişmişlik farklarını düşürmeye ilişkin dört esas araçtan söz edilebilir (Dinler, 2016, s. 52);

1. Ekonomik faaliyetlerin bir takım teşvik tedbirleri aracılığı bazı bölgelere yönelmesini sağlama; gelişme ve teşvik fonları, faizsiz veya düşük faizli krediler, gümrük muafiyetleri, katma değer vergisi geri ödenmesi gibi kolaylıkların sağlanması,
2. Bölgesel kalkınma için ihtiyaç duyulan devlet yatırımlarının sağlanması,
3. Yönetimsel örgütün bölgesel kalkınma problemlerine uyumunun sağlanması,
4. Metropoliten kentlerin gelişmesinin kısıtlanması ve bölgeler arası gelişmişlik farklarını kapatıcı bu politikaların işlevlerinin yükseltilmesi için bölgesel planlamaya başvurulması gerekmektedir.

Bu bölgesel kalkınma araçlarının yanı sıra teknoparklar, organize sanayi bölgeleri, bölgesel kalkınma ajansları ve iş merkezleri gibi ülkelerin geri kalmışlık problemlerine çözüm niteliğinde kullanılan bölgesel kalkınma politikalarının araçları şeklinde çeşitlendirilebilir.

3.4.1.1. Bölgesel planlama

Plan, gelecekte ulaşılması ve gerçekleştirilmesi istenen belli bir nokta veya duruma erişmek için çizilen haritadır. Planlama ise politikalar ile belirlenenlerin nasıl, nerede ve ne zaman yapılacağını göstermektedir (Ataman, 2009, s. 256).

Planlama toplumsal, çevresel ve ekonomik gelişimi amaç edinen ve mevcut kaynakların doğru bir şekilde kullanımını öngören bir yöntem aracıdır. Planlamanın en önemli amacı, ülkenin veya bölgenin ekonomik kalkınmasına yönelik geniş bir perspektif sağlamaktır. Planlama içerik ve kapsam bakımından; ülke, bölge, alt bölge, metropoliten bölge, il, şehir ve şehir kesimleri ölçeğinde ele alınmaktadır. Bölge planlamanın temel konusu, bölgeler arasındaki farklılıkların azaltılması veya ortadan kaldırılmasıdır. Ayrıca bölge planlaması öncelikle kalkınmanın bölgesel, mekânsal ve dolayısıyla coğrafi boyutlarının

planlara dâhil edilmesi ihtiyacından doğmaktadır (Ildırar, 2004, s. 21-22; Kılınç Savrul, 2012, s. 52-53).

Bölge planlama deneyimleri, bölge planlamanın şu unsurları içermesi gerektiğini göstermektedir (Ildırar, 2004, s. 22-26)

- Sektörler arası faaliyetlerin karşılıklı bağımlılığını ön plana çıkarmalı ve kapsamlı olmalıdır,
- Bölge için stratejik vizyonlar geliştirmelidir,
- Ulusal öncelikleri ve yerel talepleri ortaya koymalıdır,
- Değişen koşullara karşı uyum sağlayabilmelidir,
- Bölge planını hazırlama ve uygulama sürecinde, yerel katılımcıların fikirlerinden faydalanılmalıdır,
- Düzenli bir şekilde incelemeye ve yeniden gözden geçirmeye olanak tanımalıdır.

Bu unsurlardan da anlaşılacağı üzere bölgesel planlama, gelişmişlik farklılıklarının giderilmesi için oluşturulan bölgesel kalkınma politikalarının dayandığı noktadır. Bu nedenle bölgesel kalkınmanın doğru bir şekilde gerçekleştirilmesi için bölgenin içsel özelliklerini dikkate alan bir bölgesel planlamanın yapılması şarttır.

3.4.1.2. Finansal ve vergisel teşvik tedbirleri

Gelişmişlik oranı düşük olan bölgelerin kalkınması ve bölgesel dengesizliğin giderilmesi için devlet tarafından yatırımcılara bir takım mali ve vergisel teşvik önlemleri sağlanır. Bu doğrultuda bu araçların kullanılmasındaki amaç; girişimcileri kalkınmada geri kalmış bölgelere yatırım yapma konusunda teşvik etmek ve üretim maliyetlerini düşürebilmektir (Güngör, 1991).

Yatırımcılara devlet tarafından karşılıklı veya karşılıksız olarak direkt olarak sağlanan nakdi desteklere finansal veya nakdi teşvikler denir. Bu teşvikleri, yatırım bağı/hibesi, sübvansiyonlu kredi ve kredi garantileri ve ayrıcalıklı kamu sigortası olmak üzere üçe ayırmak mümkündür (Yavan, 2011, s. 35-36).

Devletin vermediği fakat almaktan vazgeçtiği vergilere ise mali veya vergisel teşvik denir. Vergisel teşvikler, bazı vergilerden hariç şeklinde olabileceği gibi, ödemenin

ertelenmesi veya yapılandırılması yoluyla da gerçekleştirilebilmektedir (Yavan, 2011, s. 36).

Teşvik sistemleri ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre farklı şekillerde uygulansa da, bölgesel dengesizliği doğrudan doğruya etkileyen bir konudur. Ekonomik faaliyetlerin öncelikle bazı teşvik tedbirleriyle (mali ve vergisel avantajlar) birlikte belirli bölgelere yönelmesini sağlamak ve bölgesel kalkınma için ihtiyaç duyulan devlet yatırımlarının gerçekleştirmek, bölgeler arası gelişmişlik farklarını düşürmeye yönelik araçlardan en önemlileridir (Dinler, 2016, s. 283).

3.4.1.3. Kamu yatırımları

Kamu yatırımları, bölgesel kalkınmada doğrudan müdahale niteliğindedir. Az gelişmiş bölgelerin ekonomilerini canlandırmak ve yaşam kalitesinin artırılması için devlet o bölgelerden elde ettiği kamu gelirinden çok kamu yatırımı yaparak gelişmişlik farkını azaltmayı ve bölgesel kalkınmanın gerçekleşmesini sağlamayı öngörmektedir.

Bölgesel kalkınma için gerekli olan kamu yatırımları, geri kalmış bölgelerde eksik kalmış altyapı yatırımları ve bölgesel kalkınmanın gerçekleşmesi için ihtiyaç duyulan üretken kamu yatırımları olarak ikiye ayrılabilir (Samırkaş & Bahar, 2013, s. 69).

Alt yapı yatırımları

Bölgelerin sahip oldukları altyapı seviyeleri bölgeler arası dengesizliğin temel nedenlerinden birisidir. Az gelişmiş bölgelerde uygulanan bölgesel kalkınma politikaları da bu nedenle iletişim kanallarının, enerji ve ulaşım şebekelerinin, su ve atık yönetimi ile bağlantılı altyapıların düzenlenmesini sağlamalıdır (Samırkaş & Bahar, 2013, s. 69).

Altyapı yatırımları kendi içerisinde sosyo-kültürel ve ekonomik altyapı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Sosyo- kültürel altyapı yatırımları eğlence, kültür, sağlık personel ve tesislerini kapsarken, ekonomik altyapı yatırımları, haberleşme, enerji, ulaşım ile ilgili yatırımları kapsamaktadır (Dinler, 2016, s. 288).

Üretken kamu yatırımları

Üretken kamu yatırımlarında devlet geri kalmış bölgelere yatırımlarını bizzat götürerek, bölgeye götürdüğü işletme kar elde edebilecek hale gelince bu işletmeyi özel sektöre

devreder. Bu politika piyasa ekonomisi politikası uygulayan ülkelerde görülmektedir (Dinler, 2016, s. 287).

Herhangi bir ekonomik faaliyetin henüz gerçekleşemediği bölgelere, sanayiye götürmek devletin sorumluluğundadır. Devlet bu tür bölgelere potansiyel üretim faktörlerini itici güç haline getirmek ve bu tür bölgelerin gelişimi için önderlik yapmak zorundadır. Üretken kamu yatırımlarının az gelişmiş bölgelere sağlanması, devletin iktisadi verimlilikten belirli miktarda feragat etmesi anlamına gelmektedir. Kamu yatırımlarının sosyal yönünü oluşturan bu fedakârlık, yatırımların ekonomik yönünü dengeleyecek biçimde, verimlilikten aşırı oranda uzaklaşmayacak şekilde geri kalmış bölgelere aktarımı ile sağlanmalıdır (Ertaş, 2013, s. 26).

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere kamu yatırımlarında öncelikli amaç bölgelerde ki eksiklerin tespit edilip bölge halkının ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde bölgesel kalkınmaya katkı sağlamaktır. Bu doğrultuda devlet başta altyapı yatırımları olmak üzere bölgenin gereksinim duyduğu hizmete göre yatırımlarını şekillendirmektedir.

3.4.1.4. Yönetimsel örgütün adaptasyonunun sağlanması

Bölgesel politikaların uygulamaya geçirilmesinde, mevcut yönetimsel örgütün genellikle bu politikanın gereklerine cevap vermede sorunlar yaşadığı görülmektedir. Bölgesel kalkınma planlarının hazırlanması ve uygulanması için yönetimde bölgesel örgütlenmenin sağlanması ve gerektiği durumlarda yetki devri, yetki genişliği ve yeniden yönetimin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Öte yandan yönetimin mali imkânları ve istihdam kalitesini arttırmaya ve geleneksel yönetim çerçevesi dışında özel kuruluşlara da bölgesel politikalar uygulanmaya çalışılmalıdır (Yıldız Z. , 2007, s. 70).

3.4.1.5. Metropoliten bölgelerin gelişmesinin sınırlandırılması

Metropoliten bölgeler ve diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farkının sürekli bir hale gelmesi, bu bölgeleri olumsuz etkilemektedir. Sürekli göç alan bu gelişmiş bölgelerde hızlı nüfus artışı sebebiyle çeşitli hizmetlerin ulaşımı güçleşmekte ve pahalılaşmaktadır. Bu durum işletmelerin olumsuz dışsal koşullarla karşı karşıya kalmasına, çevre

kirliliğinin artmasına ve çalışanların verimliliğinin düşmesine sebep olmaktadır (Samırkaş & Bahar, 2013, s. 70).

Aşırı nüfusun bulunduğu bu bölgelerde bu sorunları çözmek için bazı önlemlerin alınması oldukça gereklidir. Alınması gereken bu önlemler Dinler (2001: 315)'e göre şu şekildedir;

- Nüfusun kırdan tutulması,
- Büyük kentlere girişte vize uygulanması,
- Kalabalık bölgelerde ki etkinliklerden bazılarının geri kalmış bölgelere aktarılması,
- Büyük şehirlerin nüfusunun uydu kent ya da yeni kentler yaratılarak yayılması.

Bölgelerarası gelişmişlik farkını azaltmaya yönelik alınan bu tedbirler kalkınmanın sadece büyük şehirlerde değil aynı zamanda kırsal bölgeler de yayılmasına olanak sağlayacak ve az gelişmiş bölgelerin gelişimini hızlandıracaktır.

3.4.2. Bölgesel kalkınma politikasının amaçları

Bölgesel kalkınmanın amaçları ülkeden ülkeye ve ülke içerisinde ki bölgeden bölgeye farklılık gösterebilmektedir. Burada ki en önemli nokta uygulanan bölgesel kalkınma politikalarında ki amaçların, milli faydayı olumsuz etkilemeyecek bir şekilde, ülkenin bütününde bir kalkınmayı temel alıyor olmasıdır (Şahin, 2008, s. 21-22).

Bölgesel kalkınma politikalarının başlıca iki hedefi olması gerektiğini öne süren Jules Milhau bu hedefleri “nüfusun ülkede rasyonel dağılımı” ve “az gelişmiş bölgelerin ekonomik ve sosyal kalkınması” olarak belirtmiştir. Bölgesel kalkınma politikalarının hedefleri hakkında literatürdeki çeşitli görüşler ise şu şekilde özetlenebilir (Dinler, 2016, s. 279);

- Bölgesel dengesizliğin azaltılması,
- Kaynakların bölgeler arasında verimli dağılımı,
- Bölgenin değerlendirilmesi,
- Bölgenin düzenlenmesi
- Gelişmenin ülke genelinde olması,
- Bölgesel gelişme,
- Bölgesel ekonomilerin entegrasyonu,

- Bölgelede sağlıklı büyümenin teşvik edilmesi,
- Sanayinin bölgeler arasında doğru dağılımını sağlamak,
- Bölgesel denge,
- Ülke gelirinden eşit bir payın az gelişmiş bölgelere aktarımı.

Temel amacı bölgesel dengesizliğin azaltılması olmakla beraber, bölgesel kalkınma politikalarının ekonomik temelli amaçları büyüme, istikrar, dengeleme ve eşitleme şeklinde özetlenebilir (Erkan, 1987, s. 4).

1. Büyüme amacı; bölgesel kalkınmanın en önemli amaçlarından biri geri kalmış bölgelerin gelişimi sağlayarak ekonomilerinin büyümesini sağlamak ve bunu yaparken aynı zamanda genel ülke ekonomisinde büyümesine katkı sağlamaktır.
2. İstikrar amacı; istihdam ve gelir ile ilgili sorunların ortadan kaldırılması ve bu konulardaki çözümün istikrarlı olabilmesi için; bölgesel kuruluş yeri ve üretim yapısının, konjonktürel ve yapısal dalgalanmalarla ilişkili olarak değişiminin engellenmesi temel alınmaktadır. Bölgesel istikrar politikasında, bölgesel ve sektörel yapı bakımından ihtiyaç duyulan politika uyumunun sağlanması ile birlikte bölgelerin ekonomik yapılarının kendi içinde eşit dağılmasına çalışılmaktadır (İldırar, 2004, s. 20).
3. Dengeleme ve eşitleme amacı; bölgelerarası dengesizliği ortadan kaldırmak birçok ülkenin bölgesel kalkınma politikasının temel amacıdır. Ekonomik kaynakların bölgeler arasında dengeli ve nispeten eşit dağılımının sağlanması gerekmektedir. Bu şekilde bölgeler arasındaki gelir ve refah farkları azaltılarak, bölgelerin sağlıklı çalışma ve yaşama koşullarına sahip olmaları ve sosyal maliyetlerin azaltılması sağlanmaktadır. Bölgeledeki altyapı seviyelerinin mümkün olduğunca eşitlenmesi, sektörel yoğunlaşmaların dengeli bir düzeye getirilmesi, nüfusun ülke içinde planlı dağılımının sağlanması, bölgeler arasında sosyal adaletin oluşturulması da bölgesel kalkınma politikalarının hedefleri arasındadır (İldırar, 2004, s. 20).

Birçok ülkenin bölgesel politikaları hem eşitlik (bölgesel denge) hem de etkinlik (büyüme ve rekabet) amacıyla uygulanır. Bölgesel büyüme ve bölgesel denge arasında ki ilişkiyi vurgulayan bu iki politikanın amaçları birbiriyle yakından ilişkilidir ve birbirini daha çok güçlendirmektedir (Peker, 2016, s. 50).

3.5. Bölgesel Kalkınma Yaklaşımları

Bu bölümde bölgesel kalkınma yaklaşımları Avrupa Birliği ve Türkiye kapsamında ele alınacaktır.

3.5.1. AB'nin bölgesel kalkınma yaklaşımları

AB, çeşitli etnik yapılar ve tarihi geçmişe sahip topluluğun meydana getirdiği bir oluşumdur. AB'nde yer alan ülkeler ve bölgeler arasında ekonomik kalkınma bakımından bazı farklılıklar bulunmaktadır. AB bölgesel politikasının temel amacı mevcut farklılıkları ve işsizlik oranını azaltmak ve özellikle geri almış bölgelerde rekabet gücünü yükseltmek ve kişi başına düşen milli geliri arttırmaktır (Özel, Kılıç, & Kılınc, Savrul, 2013, s. 60). Bu bakımdan bölgesel uyum politikası altyapıda, insan kaynaklarında, modernizasyonda ve bölgesel ekonomilerin çeşitlendirilmesinde gerekli olan yatırımları desteklemekte ve geri kalmış bölgelerde daha fazla büyüme ve istihdam sağlamasını desteklemektedir. Bölgesel dengesizliğin giderilmesi konusunda artan bu önem AB bölgesel politikasının ekonomik araçlarını AB bütçesinin en hızlı büyüyen ögesi haline getirmiştir. Günümüzde bu araçlara tahsis edilen kaynak AB bütçesinin neredeyse üçte birini oluşturmaktadır. Ayrıca AB benimsediği bu bölgesel politikalar ile bölgelerin kendi sahip olduğu dinamiklere uygun olarak kalkınmayı sağlamasını ve bunun için gerekli olan ekonomik fonu sağlamayı da amaçlamaktadır (Basılğan, 2012).

Ancak AB üye ülkeler arasında görülen küreselleşme ve gelir ve potansiyel farklılıklar nedeniyle özellikle ekonomik kaynakların dengeli dağıtılmaması, bölgeler arasında gelir, refah ve rekabet bakımından dengesizlikler meydana gelmiştir. Birlik içinde en zengin bölge olan İngiltere- Londra ile en yoksul bölge olan Polonya-Lubelskie bölgeleri arasında neredeyse 10 katlık bir gelişmişlik farkı bulunmaktadır. Ayrıca yeni üyeler birliğe dahi edildikçe bu fark daha da yükselmektedir (Çetin E. , 2005, s. 6).

Avrupa Birliği'nin bölgesel politikasının temel iki rolü bulunmaktadır; Bölgesel kalkınmayı teşvik etme ve büyümenin bir parçası olan ülkelere ek maddi destek sağlamaktır. Bu doğrultuda AB ilk genişlemeye kadar bölgesel eşitsizlikleri gidermede genellikle bireysel devlet yardımlarından faydalanılmaktaydı. Daha sonra Roma Anlaşması ile 1958'de kurulan Avrupa Sosyal Fonu (ESF) ise daha çok istihdamı desteklemek için bir fon olmuştur. Fakat 1973'te Danimarka ile birlikte, mevcut üyelere

kıyasla daha büyük bölgesel sorunları olan, İngiltere ve İrlanda'nın da AB'ye girmesiyle bu alanda ortak bir topluluk politikasına gerek duyulmuştur. Bu nedenle bu politikanın en önemli unsuru olan Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF), geri kalmış bölgelerin kalkınmasına destek vererek toplum içindeki temel bölgesel dengesizlikleri düzeltmek amacıyla 1975'te kurulmuştur (Basılğan, 2012, s. 54).

3.5.1.1. Yapısal fonlar

Yapısal Fonlar Ajanda 2000'e göre Avrupa Birliği içerisinde rekabetçi kalkınmayı, sürdürülebilir ve istihdam yaratıcı büyümeyi hızlandırmak ve donanımlı, eğitilmiş ve yeni koşullara entegre olabilen bir işgücü teşvik etmek amacıyla kullanılan fonlardır. Bu fonlar, Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF), Avrupa Sosyal Fonu (ESF), Balıkçılık Yönlendirme Mali Aracı (FIFG), Avrupa Tarımsal Garanti ve Yönlendirme Fonu (EAGGF) olmak üzere 4 temel fondan oluşmaktadır. AB, uzun yıllardan beri yapısal fonlar ile geri kalmış bölgelerin kalkınmasını arttırarak bölgeler arası dengesizliği azaltmayı hedeflemektedir (Basılğan, 2012).

Ayrıca Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu (ERDF), AB'de bölgesel politika kapsamındaki Yapısal Fonlar'ın en önemli bölümüdür. Fon 1975 yılında ve bölgesel desteklemelerin birbirleriyle uyumlu şekilde gerçekleştirilmesi amacıyla kurulmuştur (Özel, Kılıç, & Kılınc, Savrul, 2013, s. 45).

3.5.1.2. Uyum fonu

Uyum fonu, yapısal fonlardan farklı olarak AB'de yer alan nispeten daha fakir ülkeler için kullanılan bir fondur. Bu fon, GSYİH'nin AB ortalamasının %90'nın altında olan ülkelere sağlanmakta ve daha çok çevre ve altyapı projelerine destek sağlamak amacıyla verilmektedir (Çetin E., 2005, s. 49).

1992 Maastrich Antlaşması'nın 130 d maddesi ile Uyum Fonu Yapısal fonların tersine bölgelere değil kişi başına düşen GSMH'sı AB ortalamasının yüzde 90 aşağısında olan dört ülkeye (Yunanistan, Portekiz, İspanya ve İrlanda) ayrılmıştır (Basılğan, 2012, s. 55). Ancak 1 Ocak 2004'den itibaren Avrupa Komisyonu gösterdiği yüksek performans nedeniyle İrlanda'yı uyum fonundan faydalanacak ülkeler kapsamından çıkarmıştır. Komisyon bu 3 ülkenin yanı sıra AB'ne 1 Mayıs 2004'de yeni katılan ve kişi başına düşen

GSMH'sı AB ortalamasının yüzde 90 aşağısında olan 10 ülkeyi (ek Cumhuriyeti, Estonya, Kıbrıs Rum Kesimi, Letonya, Litvanya, Macaristan, Malta, Polonya, Slovenya ve Slovakya) fondan yararlanmaya uygun görmüştür (Walsh, 2004, s. 10).

3.5.1.3. Topluluk girişimleri

Topluluk girişimleri, topluluk çapında ki sorunlara ortak çözümler bulmak amacıyla oluşturulmuş ve yapısal fonların %5 gibi cüzi bir miktarından faydalanabilmektedirler. Bu topluluk girişimleri 2000-2006 dönemi itibariyle Sınır tesi, Bölgeler Arası ve lkeler Arası İşbirliği (Interreg III), Kırsal Kalkınma Programı (Leader), Kentsel Alanlar Programı (Urban), İstihdam Programı (Equal) olmak üzere 4 ayrı temel programdan meydana gelmektedir (Durgun, 2006, s. 56-57).

3.5.2. Türkiye'nin bölgesel kalkınma anlayışının temel yaklaşımları

Cumhuriyetin kurulduğu 1923 yılından 1960'lara kadar Türkiye'de kayda değer bir bölgesel politika uygulaması olmamıştır. Bölgesel politika ancak planlı döneme geçildiği 1960'ların başlarından itibaren Türkiye'nin gündemine girmiştir. Bu bağlamda kalkınma planlarının hazırlanması için 1960 yılında Devlet Planlama Teşkilatının kurulmuştur. Bu teşkilatın bölgesel kalkınma kapsamında birçok amacı ve görevi bulunmaktadır. Devlet Planlama Teşkilatının kurulmasıyla birlikte 1963 yılından günümüze kadar toplam 10 adet kalkınma planı hazırlanmıştır. İlk 3 planının birbirini aralıksız takip etmesine karşın, sonraki bazı planlar ile ardından gelenler arasında ikişer yıllık plansız dönemler dönemler bulunmaktadır. Bu kalkınma planları yapıldığı dönemin konjonktürel yapısından etkilendiği gibi hazırlandıkları dönemin mevcut hkmetinin politikalarından da etkilenmiş ve şekillenmişlerdir. Bu kalkınma planları kamu kesimi için emredici ve zorunlu, özel sektör için ise yol gösterici ve özendirici ve teşvik edici durumdadır (Zengin & Oğuz, 2018, s. 230-234)

Türkiye 1999 yılında toplanılan Helsinki Zirvesi'nde AB'ye aday ülke olmuştur. Bunun ardından 2000 yılında başlayan ve hala devam eden AB'ye üyelik ve uyum süreci, gerek bölgesel kalkınma politikalarında, gerekse bu politikaların uygulanmasında köklü değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin AB'ye adaylık başvurusu sonrasında bölgesel politikalara daha fazla önem verilmeye başlanmış ve dolayısıyla

bölgesel farklılıkların giderilmesi önemli amaçlardan biri haline gelmiştir (Şen & Kaya, 2015, s. 200-201). Bu nedenle Türkiye’deki bölgesel kalkınma yaklaşımlarının araçları da AB uyum sürecine göre bir şekillenme göstermeye başlamıştır.

3.5.2.1. Bölge kavramının yeniden tanımlanması

Yukarıda da bahsedildiği üzere Türkiye’de bölgesel kalkınma kavramı AB uyum süreci ile daha çok gündeme gelmiştir. AB’de bölge kavramının, kısaca NUTS olarak isimlendirilen istatistiki bölge birimleri sınıflandırmasına dayanmaktadır. NUTS sınıflandırması, AB içindeki bölgelerin sosyo-ekonomik analizi ve AB bölgesel istatistiklerinin gerek toplanması, gerekse uyumlu hale getirmek için geliştirilen bölgesel temelli bir sınıflandırmadır. NUTS üç alt kategoriden meydana gelmektedir: NUTS 1, NUTS 2 ve NUTS 3. NUTS1, büyük ölçekli sosyo-ekonomik bölgeleri kapsarken; NUTS 2, bölgesel politikaların uygulandığı ana bölgeleri kapsamaktadır. NUTS 3 ise daha küçük ölçekli bölgeleri içine almaktadır. Bu sınıflandırma aynı zamanda hangi fonun hangi seviyedeki bölge için kullanılacağı konusunda da yol gösterici niteliktedir (Şen & Kaya, 2015, s. 203).

Türkiye’de ise yakın geçmişe kadar bölge kavramı, topografya ve iklim koşullarına göre tasarlanmış ve bu bağlamda 7 coğrafi bölge esas olarak benimsenmiştir. Türkiye, AB’ye uyum sürecinin bir parçası olarak NUTS sistemini AB tarafından hazırlanan “Katılım Ortaklığı Belgesi” ve Türkiye tarafından hazırlanan “Avrupa Birliğinin Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Programı” nda uygulamaya koyarak kabul etmiştir (Avaner, 2005, s. 240).

DPT öncülüğünde uzun çalışmalardan sonra 2002 yılında Türkiye İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (Düzyey 1, Düzyey 2 ve Düzyey 3) adı altında kategorize edilmiştir (Şen & Kaya, 2015, s. 201). Düzyey-1 kapsamında 12 bölge yer almaktadır. Bu bölgeler; İstanbul, Batı Marmara, Ege, Doğu Marmara, Batı Anadolu, Akdeniz, Orta Anadolu, Doğu Karadeniz, Kuzeydoğu Anadolu, Ortadoğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu bölgeleridir. Düzyey-2’de ise Türkiye 26 bölgeye ayrılmış olsa da, bölgesel kalkınma anlamında AB’nin önerileri incelendiğinde 12 Düzyey 2 bölgesine öncelik verilmiştir. Bunlar; Kastamonu, Samsun, Trabzon, Ağrı, Erzurum, Malatya, Van, Gaziantep,

Şanlıurfa, Mardin, Konya ve Kayseri bölgeleridir. Düzey-3 kapsamında ise ayrı ayrı 81 ilin istatistiki bölge birimi olarak tanımlanması bulunmaktadır (Durgun, 2006, s. 69).

3.5.2.2. Bölgesel kalkınma ajansları

Bölgesel Kalkınma Ajansları belli ölçülerle sınırları çizilmiş bir bölgenin sosyo-ekonomik ve sektörel sorunlarını belirleyip bu sorunlara çözüm bulmak için plan ve proje yapan/yaptıran, bölgede yer alan aktörlerle ortak çalışan, merkezi hükümetten bağımsız oluşturulmuş ve faaliyetlerinin tamamı veya belirli bir bölümünü finanse eden kurumlardır (Bükey, 2012, s. 42).

Bu ajanslar İkinci Dünya Savaşı sonrası baş gösteren ekonomik krizin etkilerini ortadan kaldırmak amacıyla kurulmaya başlamış ve Amerika başta olmak üzere Avrupa ülkelerinde de bir yayılım göstermiştir (Avaner, 2005, s. 244-245).

Bu bağlamda Avrupa ülkelerinde özellikle ikinci dünya savaşı sonrası bölgesel kalkınma önem kazanmış ve bölgesel kalkınma ajanslar kurulmaya başlanmıştır. Avrupa'daki bölgesel kalkınma ajanslarının ilk örnekleri, 1950'li yıllarda Batı Avrupa'da görülmüştür. AB'deki bölgesel kalkınma ajanslarının en eski örnekleri, 1950'li ve 1960'lı yıllarda kurulan kalkınma ajansları ile Belçika, Fransa ve İtalya'dadır. Daha sonra ise 1970'li yıllarda İngiltere ve Hollanda da örneklerine rastlanmaktadır. 1980'li yıllarda ise İspanya, Almanya ve İrlanda kalkınma ajansı faaliyetlerine başlamıştır. 1990'lı yıllarda Bulgaristan, Polonya, Slovakya, Çek Cumhuriyeti, Macaristan, İsveç, Slovenya, Estonya, Romanya, Portekiz gibi ülkelerde de kalkınma ajanslarının kurulduğu görülmektedir (Özel, Kılıç, & Kılınç, Savrul, 2013, s. 57).

Türkiye'de ise Bölgesel Kalkınma Ajanslarının kuruluş çalışmaları yerel dinamikleri harekete geçirerek kalkınma amacıyla ilk kez 1990'lı yıllarda başlamış fakat çoğu çalışma faaliyete geçmeden proje aşamasında bırakılmıştır. Bu bağlamda AB uyum sürecinden önce Türkiye'de ilk başarılı olan Kalkınma Ajanslarına GAP kapsamında 1997 yılında faaliyete başlayan Girişimci Destekleme ve Yönlendirme Merkezleri (GİDEM) örnek verilebilir. Adıyaman, Diyarbakır, Mardin ve Şanlıurfa'da kurulan bu kuruluşlar Kalkınma Ajanslarının tüm fonksiyonlarını yerine getiremeseler bile, esnek politika araçlarını kullanabilen bir BKA modeli olarak tanımlanabilmektedirler (Samırkaş & Bahar, 2013, s. 100).

Türkiye’de bölgesel Kalkınma Ajansları’nın kurulmasında en önemli sebep ise Avrupa Birliği’ne üyelik süreci olduğu görülmektedir. AB, birliğe üye olacak ülkelerin bünyesinde Bölgesel Kalkınma Ajanslarına sahip olmasını istemektedir. Bu nedenle Türkiye, Bölgesel Kalkınma Ajansları’nı resmi anlamda ilk kez aday üyeliğinin onaylandığı 1999 Helsinki Zirvesi ardından ele almıştır (Maç, 2006, s. 3).

Bu bağlamda Türkiye AB’ ne aday üye olan her ülke gibi katılım öncesi finansal yardım programından faydalanabilmek amacıyla 2003 yılı Katılım Ortaklığı Belgesi ile Bölgesel Kalkınma Ajansları’ nın kurulmasına karar verilmiştir. Bu süreçte Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Yasa gündeme gelmiş ve yasa 25 Ocak 2006 tarihinde kabul edilerek, 08 Şubat 2006 tarihinde resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Ajansların kuruluşu ise bir idari işlem olarak Bakanlar Kurulu’na bırakmıştır (Kırankebeş, 2013, s. 260).

Ajanslar, ilk olarak 2007 yılı Ocak ayında Çukurova Kalkınma Ajansı ve İzmir Kalkınma Ajansı’nın kurulmasıyla birlikte faaliyete geçmiştir. Bu ajansların tam anlamıyla resmi olarak faaliyete geçmeleri ise 2008 yılında olmuştur. Bu ajanslar ile birlikte 2008 yılında 8 Ajans daha kurularak Ajans sayısı 10’a çıkarılmıştır. 2009 yılında ise 15 yeni Ajans daha kurularak hedeflenen toplam 26 Kalkınma Ajansı sayısına ulaşılmıştır (Çalı, 211, s. 427)

3.5.2.3. Teknoparklar

Teknoparklar, *“belirli bir üniversitenin ya da enstitünün imkanlarından faydalanarak teknoloji ve yazılım üreten, inovasyon ortamında gelişen firmalardan oluşan alan”* olarak tanımlanmaktadır. Bilim ve teknolojinin bir arada bulunduğu teknoparkların hedefi; teknoloji üretimini gerçekleştirmek, üretilmiş bu ileri teknolojileri uygulama aşamasına aktarabilmek ve bu ülkenin sosyoekonomik ve teknik bakımdan kalkınmasına hizmet edebilmektir (Özdemir Y. , 2013, s. 175).

Teknopark düşüncesi ilk olarak 1950 yılında Stanford Üniversitesi’nin önderliğinde yaptıkları araştırmalardan gelir sağlamak isteyen araştırmacılar tarafından Amerika’da ortaya çıkmıştır. Günümüzde “Silikon Vadisi” olarak da bilinen bu teknopark, dünyanın en önde gelen teknoloji şirketlerini de içine alan bir teknoparktır. Türkiye’de ise ilk Teknoloji Geliştirme Bölgesi çalışması Orta Doğu Teknik Üniversitesi tarafından 1991

yılında ortaya çıkmıştır. Ayrıca Türkiye'deki bütün teknopark çalışmaları Sanayi ve Ticaret Bakanlığı altında yürütülmektedir (Başalp & Yazlık, 2006, s. 292).

3.5.2.4. Yenilik ve teknoloji merkezleri

Yenilik ve teknoloji merkezleri yeni bölgeselcilik yaklaşımı kapsamında ortaya çıkmış Ar-Ge, iş geliştirme, fikirlerin üretime dönüştürülmesi ve teknolojik ilerleme amaçlı kurulmuş merkezlerdir. Bu merkezlerde yapılan Ar-Ge çalışmaları teknolojinin ticarileşmesine ve bölgesel kalkınmanın çeşitlenmesine fayda sağlamaktadır. Ayrıca bu merkezlerin; uygulamalı araştırma, test etme, sertifikasyon ve teknolojik tavsiye ve çalışma gibi işlevlerinin de olduğu görülmektedir (Durgun, 2006, s. 76).

3.5.2.5. İş kuluçkaları ve kümeleri

İş kuluçkaları, teknolojik konulu yeni kurulan veya kuruluş aşamasında olan küçük işletmelere işlerini geliştirmelerinde rehberlik hizmeti sunan bölgelerdir. Bu bölgelerde temel öğreti bölgede yer alan belirli bir olgunluk seviyesine ulaşmış işletmelerinin yerini yeni işletmelere bırakması şeklindedir (Durgun, 2006, s. 76-77).

İş kümeleri ise belirli bir sektörde bulunan paydaşların ve ilgili kurumsal yapılarının (üniversiteler, meslek kuruluşları vb.) aynı bölgede yoğunlaşmasını ifade etmektedir. İş kümeleri modelini uygulayan ülkeler sahip oldukları üretim faktörlerine dayalı geliştirdikleri sektörlerde faktör maliyetlerine bağlı olarak karşılaştırmalı şekilde rakiplerine karşı önemli bir avantaj sağlamaktadır. Bu bağlamda iş kümeleri firmalardan başlayıp sektörel, bölgesel ve ulusal ölçekte rekabetçiliği farklı bir bakış açısı getiren önemli modeller olarak görülmektedir (Mızrak & Aydemir, 2016, s. 94-99).

3.6. Bölgesel Kalkınma ve Sürdürülebilirlik İlişkisi

Sürdürülebilirlik, dünyanın karşı karşıya olduğu en önemli küresel sorunlardan biridir. İklim değişikliği, küresel ısınma, hava ve su kirliliği, ozon tabakasının incelmeye, ormansızlaşma, biyolojik çeşitliliğin kaybı ve küresel yoksulluk gibi konuların nedenlerinin açık bir şekilde anlaşılması ve çözümü için sürdürülebilirlik kavramı oldukça önemlidir (Sloan, Legrand, & Chen, 2009).

Sürdürülebilirlik sözcük anlamı ile devamlılığın ve kesintisizliğin olmaması durumunu ifade etmektedir. Bu bağlamda sürdürülebilirlik bir toplumun, ekosistemin veya devamlılığa sahip herhangi bir sistemin fonksiyonunu kesintisiz, bozulmasına veya çürümesine imkân vermeden, fazla kullanımla tüketmeden ya da yaşamsal ilişkisi olan temel kaynaklara fazla yüklenmeden varlığını sürdürmesini sağlamaktır (Akten & Akten, 2010, s. 83; Güney & Sat, 2015, s. 1080).

Sürdürülebilirlik; insan yaşamının ihtiyaçlarını karşılarken aynı zamanda doğal kaynakların korunmasını da sağlamaya çalışan ve ekonomik, çevresel ve toplumsal boyutlarıyla bugünden geleceğe uyumlu bir planlama ve programlama yapılmasını öngören bütünsel bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır (Güney & Sat, 2015, s. 1079).

Bu bağlamda bölgesel kalkınmada da sürdürülebilirliğin sağlanması kalkınmanın kesintiye uğramadan devamlılığı için hayati bir önem taşımaktadır. Bölgesel dengesizliğin giderilmesi ve bölgesel gelişimin devamlılığı için hazırlanan bölgesel kalkınma planının hem ekonomik sürdürülebilirliği hem de sosyal ve çevresel sürdürülebilirliği esas alması ve bu plana bağlı olarak oluşan bölgesel kalkınma politikalarının da sürdürülebilirliği temel teşkil etmesi gereklidir. Ancak bu doğrultuda bölgesel kalkınmanın temel amacı olan bölgesel dengesizliğin giderilmesi ve bölgelerin sürdürülebilir gelişimi mümkün olacaktır.

Sürdürülebilir bir bölgesel kalkınma için ekonomik anlamda toplumun her kesiminde yaşayan bireyler için maliyet ve yararların eşit dağılımı sağlanmalı, yerel girişimcilik desteklenmeli ve bir grup zenginleştirilirken diğer bir grubun yoksullaştırılmaması sağlanmalıdır. Sosyal boyutta ise insan yaşam kalitesinin korunması ve arttırılması, toplum içerisinde sosyal adalet desteklenmeli ve kültürel ve sosyal bütünlük sağlanmaya çalışılmalıdır. Çevresel boyutta ele alındığında ise kıt kaynakların kullanımı sınırlandırılmalı, çevreye ve canlılara zarar verilmemeye özen gösterilmesi, biyoçeşitliliğin korunması şeklinde ilke ve hedefler yer almalıdır. (Akgül, 2010, s. 159). Ancak bunlar gerçekleştirildiğinde sürdürülebilir bir bölgesel kalkınmadan söz etmek mümkün olacaktır.

3.6.1. Sürdürülebilir kalkınma kavramı

Sürdürülebilir Kalkınma kavramı ile ilgili birçok araştırmacı farklı tanımlarda bulunmaktadır. Bu tanımlardan uluslararası alanda da en geçerli olan tanım Brundtland komisyonu tarafından sunulan raporda önerilen, “bugünün ihtiyaç ve isteklerini, gelecek kuşakların kendi ihtiyaç ve isteklerini karşılayabilme imkânlarından ödün vermeksizin karşılayabilmektir” (WCED, 1987).

Sağlıklı bir toplumun gelişimi ve gelecek kuşakların haklarının korunması noktasında çevre koruma ve ekonomik kalkınma faaliyetleri arasında ki bu denge arayışı “sürdürülebilir kalkınma” kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Türkay & Kahraman, 2012, s. 87).

1991 yılında UNEP ve WWF tarafından yayınlanan “Dünyamızı Önemsiyoruz: Sürdürülebilir Bir Yaşam için Strateji” başlıklı çalışmada sürdürülebilir kalkınmanın sürdürülebilir bir ekosistemle sağlanabileceği üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda dünyada ki mevcut ekosistemlerin durumu göz önüne alınarak “destekleyici ekosistemlerin taşıma kapasitesi ölçüsünde insanoğlunun yaşam kalitesinin artırılması” şeklinde tanımlanmıştır (Sloan, Legrand, & Chen, 2009, s. 3).

Sürdürülebilir kalkınma; ekonomik, sosyal, kültürel ve ekolojik ilkeleri bulunan bir değişim sürecidir. Bu bağlamda 1987 yılında oluşturulan Brundtland Raporu ve sonrasında ortaya konulan diğer yaklaşımlar için aşağıdaki ilkeleri benimsemektedir; (Himmetoğlu, 1996);

- Bütüncül planlama ve strateji geliştirme,
- Temel ekolojik sistemleri koruma,
- Üretkenliğin uzun bir sürece yayılmasına ve gelecek nesillere aktarılmasına olanak tanıyan kalkınma modelleri,
- Ekonomik gelişme ile doğal kaynaklar arasında denge,
- Ülkelerarası adil dağıtım kanalları ve imkânlar arasında denge.

Özetle sürdürülebilir kalkınma, çevresel ve doğal süreçler ile uyum içerisinde yürütülen sürdürülebilir ekonomik gelişimi ve toplumların refah seviyesini arttırmayı amaçlamaktadır. Bununla birlikte sürdürülebilirlik paradigması altında ekonomik, toplumsal ve çevresel kısıtlamalar ile gelecek nesillerin refah seviyesinin artmasına

imkân veren sürdürülebilir kalkınma hem bölgesel hem de yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde uygulanabilmektedir (Koçak, 2016, s. 32).

3.6.2. Sürdürülebilir bölgesel kalkınma ve turizm ilişkisi

Sürdürülebilir kalkınma ve turizm arasında ki ilişki hem ekonomik hem de sosyal ve çevresel yönlü bir ilişkidir. Spesifik bir şekilde sürdürülebilir kalkınma bölgesel düzeye indirildiğinde turizmin bölgesel kalkınmaya etkisi daha çok ortaya çıkmaktadır.

Turizm ve sürdürülebilir bölgesel kalkınma arasında ki ilişki, turizmi coğrafik bir alanın potansiyeline bağlılık göstermesinden ve bulunduğu bölgeyi şekillendiren bir olgu olmasından ortaya çıkmaktadır. Bölgede gerçekleşen turizm faaliyetleri ile bölgenin gelişimi sağlanmakta ve kalkınmanın etkisi arttırılmaktadır (Samırkaş & Bahar, 2013, s. 107). Diğer yandan turizmin yapısı gereği birçok konjonktürel dalgadan etkilendiği için mevcut bölgenin kalkınmasının sadece turizme bağlanması da bölgeler için önemli bir risk teşkil etmektedir.

Turizm sektörünün sürdürülebilir bölgesel kalkınmaya bir diğer etkisi ise bölgelerarası dengesizliğin gidermeye olan etkisidir. Turizm, tarım ve sanayi etkinlikleri bakımından yeterli kaynak ve gelişme imkânı olmayan ancak zengin bir turizm potansiyeline sahip bölgelerin, planlı ve verimli bir şekilde turizm uygulaması sonucunda turistik açıdan kalkınmalarını ve dengeli bir şekilde gelişmelerine olanak tanımaktadır (Samırkaş & Bahar, 2013, s. 107).

Turizm sektörü, sürdürülebilir kalkınmada yarattığı fırsatlar ve beraberinde getirdiği zorluklarla özel bir yere sahiptir. Bu durum turizmin dinamik yapısı, büyüme hızı, yerel ve ulusal ekonomilere katkısı ile ziyaretçiler, sektör, çevre ve yerel topluluklarla arasında özel iletişim gerektiren bir etkinlik olmasından kaynaklanmaktadır. Turizmde üretim ve tüketimin aynı anda gerçekleşmesi, turizm ve sürdürülebilir kalkınma arasındaki ilişkinin üç farklı boyutta açıklanmasını gerektirmektedir (UNEP, UNWTO, 2005, s. 8-9);

- Etkileşim: Bir hizmet endüstrisi olarak adlandırılan turizmin doğası, yerel halk ve ziyaretçiler arasında doğrudan veya dolaylı etkileşimi sağlayan, yeni yerler görme deneyimine dayanmaktadır.

- Farkındalık: Turizm, hem ziyaretçilerin hem de yerel halkın çevre sorunları ile ilgili bilincinin ve uluslar ile kültürler arasında farkındalık düzeylerinin artmasını sağlar.
- Bağımlılık: Turistik hareketler çevreyi, doğal çekicilikleri, tarihi birikimi ve kültürel yapıyı tanıma, yerel halka iyi ilişkiler geliştirme isteği ile gerçekleşen ziyaretçi deneyimlerinden oluşmaktadır. Turistlerin büyük bir kısmı bozulmamış bir doğada tatillerini yapmak istemektedir.

Turizmin sayılan bu özellikleri sürdürülebilir kalkınmayı çoğunlukla olumlu yönde etkilese de bazen tersi bir etkide yaratabilmektedir. Bunun nedeni ise turizmin yapısı gereği doğada gerçekleştirilen bir deneyim olması ve her turizm çeşidinin az bile olsa gerçekleştiği ortama zarar vermesidir. Bu doğrultuda taşıma kapasitesinin aşımı sonucu hassas ekosistemler üzerinde fazla baskı uygulandığı da çevre, doğal denge ve vahşi yaşam zarar görebilmektedir. Bu zararların meydana gelmemesi için bölgesel kalkınma planının en başta sürdürülebilirlik ilkesi altında hazırlanması gereklidir.

3.7. Bölgesel Kalkınmada Turizm Fonksiyonu

Liberal ekonomi modelini benimseyen birçok ülke, gelişmiş G-20, G-10, G-5 vb. ülke sıralamasına girebilmek için kendi coğrafi bölgeleri arasında ki eşitsizliği gidererek bölgelerarası kalkınmayı dengeli bir şekilde sağlayabilme çabası içerisine girmektedir. Bunu sağlayabilmek için de çeşitli araç ve yöntemler kullanmaktadırlar. Bu bağlamda Türkiye de de gerek özel sektörün gerekse kamunun belirlenen bölgelerinin gelişmişliklerinin hangi sektörler aracılığıyla sağlanacağı kalkınma planları ile belirlenmektedir. Bölgesel kalkınmanın önemli bir aracı olan turizm sektörünün Türkiye'deki bölgesel kalkınma fonksiyonuna bakıldığında ise ilk olarak kalkınma ve turizmin 1950'li yılların sonunda birlikte kullanıldığı görülmektedir. Bu dönemden günümüze kadar hazırlanan bölgesel kalkınma planlarında çarpan etkisinin farkındalığı açısından turizm sektörüne mutlaka yer veriliyor olması turizmin kalkınmada ki öneminin somut bir göstergesidir (Zengin & Oğuz, 2018, s. 228).

Gelişmekte olan çoğu ülkede büyümenin ve ekonomik kalkınmanın ana kaynağı ihracat olarak görülmektedir. Çünkü bir ülkede ihracatın gelişimiyle birlikte ölçek ekonomilerden faydalanılmakta, döviz sorunu azalmakta, ticaret dışı sektörlerde olumlu

dışsallıklar sağlanmakta, rekabet gücü kazanabilmek için kaynaklar etkili ve verimli kullanılmakta, geleneksel sektörlerde yatırımlar artmakta ve sonuçta ekonomik büyümeyi pozitif etkilemektedir (Samırkaş & Bahar, 2013, s. 103).

Bu kapsamda turizm yabancı turistlerin bir başka ülkeye yapmış oldukları harcamalardan dolayı ülkelerin ekonomisi için ödemeler dengesinde önemli döviz kaynaklarından biri konumundadır. Bundan dolayıdır ki turizm görünmez bir ihracat kalemi olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda turizm işletmeleri ise ihracatçı işletmeler olarak görünmekte ve ihracatçı işletmelerinin yararlandığı teşviklerden yararlanabilmektedir (Batman, 2018, s. 23). Ayrıca sosyal, kültürel ve doğal arz kaynaklarının yurt dışına pazarlanmasını ve ülkeye döviz girdisinin artmasını sağlayan turizm sektörü, gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerini tetikleyici bir sektör olarak ekonomik canlanmayı sağlamakta ve yaratmış olduğu istihdam ve gelir dağılımı ile ekonomide uyarma etkisi yaratmaktadır (Yıldırım, Saçılık, 2019, s. 1694).

Bu doğrultuda turizm en geniş ve en hızlı büyüyen endüstrilerden biri konumundadır. Bu nedenle de çok sayıda ülke turizmi, yeni ekonomik faaliyetleri harekete geçirecek ve bölgesel kalkınmada rol oynayacak ana enstrüman şeklinde görmektedir. Turizmin ödemeler dengesi, istihdam, altyapı gelişimi, gelir ve üretim artışı gibi pozitif etkilerinin yanı sıra bazı bölgelerde bir plan çerçevesinde gerçekleştirilmemiş olan bazı turizm faaliyetlerinin özellikle çevre üzerinde olumsuz etkilerinin de olduğu görülmektedir (Salvo & Giulio, 2003, s. 1). Bu nedenle turizmde bölgelerin sürdürülebilirliği için önemli olan sadece ekonomik kalkınma değil, ekonomik kalkınma ile birlikte sürdürülebilir kalkınmanın da sağlanmasıdır.

Bölgesel kalkınmanın en önemli amaçlarından bir diğeri ise bölgeler arası eşitsizliğin ortadan kaldırılmasıdır. Bu bağlamda turizm bölgeler arası eşitsizliği ortadan kaldırmada bölgesel kalkınmanın en önemli araçlarından biri konumundadır. Turizm sektörü geliştiği bölgelerde ekonomiye bir dalga etkisi yaratmakta ve böylece az gelişmiş bölgelerin kalkınmasına katkı sağlamaktadır (Peker, 2016, s. 385).

Bölgesel bir gelişme stratejisi olarak değerlendirilen turizm, geri kalmış bölgelerin gelişmesine, ekonominin tekrar canlandırılmasına ve sonuçta bir bütün olarak ekonomik büyüme ile kalkınmaya katkı sağlamaktadır. Örneğin, denize kıyısı olan az gelişmiş ya da gelişmekte olan bir bölge için kıyı turizminin (deniz, güneş ve kum) geliştirilmesi, o

bölgenin istihdamı başta olmak üzere elde edeceği ulusal gelir ve sonuçta ekonomik büyüme ve kalkınma bakımından oldukça önemlidir (Bahar, 2007, s. 6).

Bölgesel kalkınmanın bir aracı niteliğinde olan turizm diğer araçlara göre önemli üstünlüklere sahiptir. Bu bağlamda en önemli üstünlüklerinden biri, bir ülke tamamen gelişmiş bir altyapıya sahip olmasa bile, turizmin gelişiminin planlandığı bölgelerde özel turizm alt yapısı, marina, yol, iletişim, havaalanı vb, yapılması, diğer sektörlerin gelişimine de katkı sağlamaktadır (Samırkaş & Bahar, 2013, s. 110). Bu kapsamda bölgesel kalkınmada turizmin sahip olduğu bu üstünlükleri, ekonomik girdi, sosyal kazanç ve çevresel katkı şeklinde sınıflandırmak mümkündür.

3.7.1. Ekonomik girdi fonksiyonu

Turizm, ülkelere birçok yönden ekonomik girdi sağlayarak sanayileşmemiş bölgelerin de kalkınmasını desteklemektedir. Bir ülkenin kırsal veya az gelişmiş bir bölgesinde turizmin gelişmesi, o ülkenin gelişmiş ve geri kalmış bölgeler arasında ki dengesizliklerinde azalması anlamına gelir. Az gelişmiş bölgelerde turizmin gelişimi ile birlikte, bölge ekonomisine yeni kaynaklar gelecek, yeni iş alanları ve istihdam alanları meydana gelecek ve bölge ekonomisinin her sektörde ve her alanda kazandığı gelir de bununla birlikte artacaktır. Bununla doğrultuda turizmin gelişmesi bölgeler arasındaki farklılıkların giderilmesinde de önemli miktarda katkı sağlayacaktır (Bahar, 2007, s. 5).

Ekonomik yönden az gelişmiş bölgelerin kalkınması için bu bölgeler, otel işletmeleri, yiyecek içecek işletmeleri, tatil köyleri, moteller, seyahat işletmeleri ve turizm sektörünü doğrudan veya dolaylı olarak ilgilendiren (hediye eşya dükkânları, kuyumcular, marketler vb.) işletmeler aracılığıyla desteklenmektedir (Ceken, 2003, s. 148).

Turizmin bölgesel kalkınmaya bir diğer etkisi ise bölgelerin altyapı ve üstyapı eksikliklerinin giderilmesini sağlayarak bölgeye diğer sektörlerinde bu bölgelere yatırım yaparak yeni iş alanlarının ve istihdam olanaklarının artmasını sağlamaktır (Bahar & Kozak, 2018, s. 157-159). Ayrıca ülkede yeni iş olanakları oluşturulması ile birlikte de bölgelerarası gelir dağılımına pozitif etki ederek dengeli kalkınmaya öncülük etmektedir (Şeker, 2011, s. 75).

3.7.2. Sosyal kazanım fonksiyonu

Turizm, birbirinden farklı özelliklere sahip toplulukların birbirleriyle iletişim kurmasını sağlayan, farklı bilgi, görgü, gelenek ve kültürler arasında etkileşime neden olan sosyal bir olgudur (Usta, 2014, s. 6).

Bu bağlamda turizmin bölgesel kalkınmaya ekonomik etkisi olduğu kadar sosyal etkisi de bulunmaktadır. Bölgenin turizm için bir cazibe merkezi haline gelmesi adına bölgeye yapılan toplu taşıma ağlarının yüksek standartlara, elektrik, su vb. alt yapı hizmetlerinde gelişme ve sosyal tesisler, kültür merkezleri, alışveriş merkezleri gibi alanların inşa edilmesi bölgede yaşayan yerel halkın yaşam standartlarının yükselmesini sağlamaktadır (Bahar & Kozak, 2018, s. 155-157). Ayrıca bölge halkının olağan şartlarda ulaşması güç halde bulunan ürün ve hizmetlere turistik faaliyetler vasıtasıyla ile daha kolay ulaşmasına imkân sunmaktadır (Barutçugil, 1989, s. 19).

Diğer yandan turizm arz potansiyeline sahip çekim bölgelerinde oturanların sahip oldukları sosyo-kültürel değerler zarar görmeyecek aksine değer kazanacaktır. Çünkü bölgenin sahip olduğu gelenekler ve görenekler bölge için bir çekim ögesi haline gelecektir. Bu çekim öğelerinin zenginliği aynı zamanda bölgenin de gelişim ve kalkınma sürecini hızlandıracaktır (Ceken, 2008, s. 302).

3.7.3. Çevresel katkı fonksiyonu

Turizm ve çevre ortak bir bağı simgeleyen ve birbiriyle iç içe olan ifadelerdir. Çevre bir turizm kaynağı olma niteliğine sahipken, turizmin en önemli etkileri de çevre üzerine olmaktadır (Demir & Çevirgen, 2006a, s. 85).

Tüketim hızının artmasıyla birlikte, her sektörde olduğu gibi turizm sektöründe de kaynak kullanımının bazı yerde olumsuz yönde etkilendiği görülmektedir. Doğanın ve çevrenin aleyhine bir gelişim gösteren turizmin kendi kaynağını bitireceği ön görülmektedir. Bu nedenle de başarılı ve sürdürülebilir bir turizm için temiz, düzenli ve korunmuş bir çevreye gerek vardır. Bu durum turistler açısından bir çekim unsuru olmanın yanında farklı turizm türlerinin de ortaya çıkmasına katkı sağlayacaktır. Örneğin, sürdürülebilirlik ilkelerini kapsayan eko turizmin doğa turizminin bir alt kolu olarak ortaya çıkması ve bu

kapsamda eko turizm içerisinde de doğada yapılan farklı turizm türlerinin ortaya çıkması gibi (Koçak, 2016, s. 15).

Ayrıca turizm geliştiği bölgelerde çevre bilincinin gelişmesine de katkı sağlamaktadır. Ceken (2008, s. 301)' e göre temiz bir çevre turizmin ana sermayesidir. Turizm çevreyi koruyacak, hava ve su kirlenmesini engelleyecektir. Bölgede sürdürülebilir bir çevre modeli geliştirerek kalkınma sürecinin gelişmesine öncülük edecektir. Ayrıca yaşanan doğal çevreyi bugün ve gelecekte çekici kılabilen turistik bölgeler; bir yandan beşeri yapısını, diğer yandan da turistik işletmelerini, doğal peyzaj ile birlikte yapısal özellikleriyle dengeli olarak bir araya getirdiklerinde turizmin ekonomik faydalarından daha fazla yararlanabileceklerdir (Usta , 2001, s. 161).

3.8. Bölgesel Dengesizlik ve Bölgesel Kalkınma Arasındaki İlişkisi

Bölgesel dengesizlik bir ülkenin çeşitli bölgelerinde görülen her çeşitten eşitsizlik olarak tanımlanabilir. Bölgesel dengesizlik, nüfus, tarımsal ve sanayi yapı, gelir dağılımı, finansal piyasalar, ulaşım ve haberleşme imkânları ile sağlık ve eğitim hizmetlerinde ki etkinlik ve yaygınlık düzeylerinde toplumun her kesiminin eşit şekilde faydalanamaması şeklinde açıklanabilir. Bu bağlamda bölgesel dengesizlik ülkelerin gelişmişlik düzeylerinden bağımsız olarak meydana gelmektedir. Fakat gelişmiş ülkelerde bu durum giderek azalırken az gelişmiş ülkelerde artma eğilimi göstermektedir. Bu ülkelerde bölgesel dengesizlik, ekonomik durgunluğun yanı sıra kalkınma hızını da düşürücü bir rol oynamakta ve ülkelerin gelişmişlik düzeylerine göre yaşadığı sosyo-ekonomik farklılıklar, istihdam, eğitim, sağlık, konut, su, enerji, altyapı vb. sorunların da farklı boyutlarda dengesizliklerin yaşanmasına neden olmaktadır (Samırkaş & Bahar, 2013, s. 65).

Bölgesel dengesizlik sadece ülkelerin az gelişmiş bölgelerinde değil, aynı zamanda gelişmiş büyük şehirlerinde de; eğitim ve sağlık hizmetleri eksikliği, arsa ve mesken ihtiyacı, su, enerji, altyapı ve genel belediye hizmetlerinin eksikliği, trafik yoğunluğu, kalabalıklaşma, gürültü ve çevre kirliliği şeklinde de meydana gelmektedir (Gündüz, 1994, s. 3).

Bu bağlamda bölgesel dengesizliği üç başlık altında incelemek mümkündür (Bayraktutan, 1994, s. 186);

1. Doğal ve Coğrafi Dengesizlik: Bu tür dengesizlikler doğal kaynakların ve fiziki şartların dolaysız sonucu olarak tanımlanmaktadır. Örneğin; kıyı ve liman bölgeleri zengin maden yataklarının yer aldığı bölgeler gelişmiş bölge olarak nitelendirilebilir.
2. Ekonomik ve Fonksiyonel Dengesizlik: Aynı üretim faktörlerinin farklı piyasalarda ve bölgelerde farklı kazançlar elde etmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Bu durum serbest piyasa koşullarında, üretim faktörlerinin, ülke düzeyinde dengesiz dağılımına neden olmaktadır ve gelişmiş bölgeler ile az gelişmiş bölgeler arasındaki temel farklılıklardan birini oluşturmaktadır.
3. Sosyal ve Kültürel Dengesizlik: Bu dengesizlik türü farklı bölgelerde yaşayan kişilerin yararlandıkları sosyal hizmetlerin miktar ve kaliteleri arasındaki farklar şeklinde kendini göstermektedir. Bu farklar özellikle sosyal dengesizlik içinde düşünülebilen eğitim, kültür ve sağlık hizmetleri alanında ortaya çıkabilmektedir.

Bu bağlamda bölgesel dengesizliğin çeşitli sebeplerle ve farklı şekillerde meydana geldiği görülmektedir. Buna bağlı olarak bölgesel dengesizliğin az olduğu bölgelere kıyasla bölgesel dengesizliğin daha fazla olduğu bölgelerde kalkınma imkanının daha zor olduğu da görülmektedir. Bu doğrultuda bölgesel dengesizlik ve bölgesel kalkınmanın genelde ters bir ilişki içerisinde olduğu söylenebilir. Bu nedenle de bölgesel kalkınmanın asıl amacı bölgesel dengesizliği ortadan kaldırmak ve bölgesel dengesizliğin neden olduğu etkileri azaltarak sürdürülebilir bir gelişim sağlamaktır.

3.8.1. Bölgesel dengesizliğin ortaya çıkış nedenleri ve sonuçları

Bölgesel dengesizliğin günümüzde ki şekli ile ilk ortaya çıkışı sanayi devrimi ile birlikte başlamıştır. Sanayi devrimi ile birlikte bazı ülkeler ve bu ülkelerin de bazı bölgeleri ekonomik alanda bir gelişme göstermiş fakat tüm bölgeler aynı zamanda ve aynı seviyede gelişme gösterememiştir (Özdemir, 1999, s. 121). Bunun sonucunda ise bölgesel dengesizlik sorunu baş göstermiş ve sanayi devrimi, ülkeler ve bölgeler arasında büyük farklılıklar oluşmasına yol açmıştır. Bu bağlamda sanayi devrimini gerçekleştiren ülkeler hızla gelişme gösterirken, devrimi gerçekleştirilmeyen ülkelerin bu ülkelerle olan ticari ilişkileri sonucu sömürülmekten kurtulamamaları, dünya ülkeleri arasında “gelişmiş” ve “gelişmekte olan” şeklinde keskin bir ayrımı meydana getirmiştir. Sanayi

devriminin yaratmış olduğu bu zemin ile birlikte Büyük Buhran ve II. Dünya Savaşı sonrasında bölgesel dengesizlik sorunu patlak vermiştir (Dinler, 2016, s. 97).

Günümüzde neredeyse her ülkede az ya da çok, ama şüphesiz bölgesel bir dengesizlik sorunu görülmektedir. Bu yönüyle bölgesel dengesizlik aynı coğrafya içerisinde bulunan bölgeler arasında görülen her çeşit eşitsizlik olarak da tanımlanabilir (Bayraktutan, 1994, s. 184).

Bölgesel dengesizliğin yaşandığı her bölgede bu sorunun ortaya çıkış nedeni farklı olsa da bölgesel dengesizliğin ortaya çıkış nedenleri genel olarak şunlardır (Özguven, 1998, s. 190-192);

- Parasal (Moneter) Nedenler: Sermayenin daha gelişmiş, daha karlı ve daha güvenli faaliyet alanlarına aktarımı parasal faktörlerle açıklanır. Sermayenin azalması yatırımların kısılmasına ve gelir seviyesinin düşmesine neden olmakta ve bunun sonucu olarak bölge durgunluğa girmektedir.
- Doğal Nedenler: Doğal faktörler, yeraltı ve yerüstü kaynakları, iklim durumu, toprak yapısı, ürün cinsi ve bitki örtüsünü içerir. Örneğin, Türkiye'nin doğusu bu kaynaklar açısından fakir bir bölgedir. Bu tür özelliğe sahip bölgelerin geri kalması kaçınılmazdır. Bu bölgelerin sahip olduğu kaynaklar verimli kullanılmadığı için işgücünün büyük çoğunluğu büyük şehirlere göç etmektedir.
- Teknik Nedenler: Teknik sebepler olarak, sanayileşmiş ülkelerden satın alınan teknik donanımın çoğunlukla ulaşım, altyapı, ihracat ve sanayileşme olanaklarının bulunduğu yerlerde kurulması ve faaliyete geçmesi gösterilebilir.
- Demografik Nedenler: Bazı bölgelerde (özellikle kırsal kesimi) nüfus artış hızı yüksektir. Ayrıca tarım kesiminde bulunan aktif nüfus oranı diğer kesimlerden daha yüksektir. Bu durum gizli işsizlik yaratarak göçlere de sebep olmaktadır.
- Siyasal Nedenler: Siyasal iktidarın kendi ekonomi politikasına göre bazı bölgelerin kalkınmasına öncelik tanıdığı görülmektedir. Diğer bölgeler göz ardı edildiği için bölgeler arası dengesizlikler meydana gelmektedir.
- Yapısal Nedenler: Bazı bölgeler kültürü veya katı yapıları sebebiyle yeniliklere açık olmayan bölgelerden oluşmaktadır. Bu bölgelerde diğer bölgelere kıyasla bölgesel kalkınmanın gerçekleşmesi daha zor olmaktadır.

Bu nedenlerden de anlaşılacağı üzere bölgesel dengesizliği ortaya çıkmasında birçok faktör rol oynamaktadır. Bu bağlamda bölgesel dengesizliğe sebep olan bu faktörlerin bölgeler üzerinde çeşitli sonuçları ise şu şekilde görülmektedir (Samırkaş & Bahar, 2013, s. 65);

- Bölgesel dengesizlik sorunu, ekonomiye bağımlı önemli toplumsal sorunlar ortaya çıkarmaktadır.
- Ekonomik durgunluğun yanı sıra kalkınma hızını azaltıcı bir etken olmaktadır.
- Çevrenin merkeze olan bağımlılığı, üretken kaynakların merkeze transferine çevrenin fakirleşmesine ve toplumsal yapıda bozulmalara yol açmaktadır.
- Gelişmiş ülkelerde, geri kalmış veya gelişmekte olan ülkeler arasında ki sosyo-ekonomik ayrılıklar istihdam, eğitim, sağlık, konut, su, enerji, altyapı vb. problemlerin de farklı boyutlarda yaşanmasına yol açmaktadır.

Bölgesel dengesizliğin neden olduğu bu olumsuz sonuçların ortadan kaldırılması için her ülke çeşitli plan ve politikalar geliştirmektedir. Bu bağlamda bölgesel dengesizliğin ortadan kaldırılması için birçok farklı aracın kullanıldığı da görülmektedir. Bu doğrultuda bölgesel dengesizliği ortadan kaldırılmasında kullanılan ve hem sosyo-kültürel hem de ekonomik dengesizliğe bir çözüm niteliğinde olan önemli bir araç da turizm ve eko turizmdir.

3.8.2. Bölgesel dengesizliği ortadan kaldırmada turizm ve eko turizm

Turizm sektörü bölgesel dengesizliği ortadan kaldırmada etkin bir rol oynamaktadır. Turizm sektörünün başlıca arz unsurları bölgelerin doğal, sosyo-kültürel ve tarihsel kaynaklara bağlı olduğundan diğer sektörlerden farklı olarak kalkınmayı hızlandırmaktadır. Çünkü diğer sektörlerde kalkınma birçok etkene bağılyken turizm de önemli olan bölgenin turizm arz potansiyelidir. Turizm sektörünün gelişmesi aynı anda 35 sektörün de gelişmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle turizmin gelişimi bölgenin kalkınmasını hızlandırmakta ve bölgelerarası dengesizlik veya geri kalmışlık sorunu da ortadan kaldırılmaktadır (Ceken, 2008, s. 302).

Turizm, diğer ekonomik sektörlerle göre az gelişmiş bölgeler için daha fazla alternatif imkân sunmaktadır. Çünkü bu tür bölgelerde çiftçilik ya da balıkçılık gibi mesleklerle uğraşan insanlar için turizme yönelik çalışmak veya geçimlerini bu sektörden sağlayarak

kazançlarını önemli miktarda yükseltme olanağına sahiptir. Turizm sektörünün bu bölgelerde gelişmesi, hediyelik eşya, yerel el sanatları vb. yöresel etkinliklerin, hizmetlerin gelişmesine de yol açmaktadır. Bu bağlamda bu bölgelere parasal kaynak ve teşvik sağlanacak ve yerel halk bölgedeki otellere/işletmelere yöreye has mal ve hizmetleri sunma imkânı bulacaktır. Böylece buna benzer faaliyetlerin artmasıyla ve gelişmesiyle beraber, bölge ekonomisine önemli katkılar sağlanacaktır. Turizmin bir ülkenin daha geri kalmış bölgesinde tanınması ve yaygınlaşması sonucu bölgesel dengesizliğin azaltılması mümkün olacaktır (Bahar & Kozak, 2018, s. 155).

Eko turizm ise bölgesel dengesizlikleri ortadan kaldırmak için birçok ülkenin kullandığı en önemli turizm türüdür. Çünkü eko turizm genellikle sanayinin gelişmediği kırsal alanlarda yapılmaktadır. Bu bağlamda özellikle Belize, Kosta Rika, Ekvator ve Kenya gibi kalkınmada geri kalmış ve eko turizm potansiyeline sahip olan ülkeler eko turizmi daha çok kalkınma aracı olarak kullanmaktadır (Weaver, 1999, s. 801). Bu ülkelerde eko turizm sayesinde hem iş olanakları artmakta hem de ülkeye döviz girişi sağlanabilmektedir.

Daha çok gelişmekte olan ülkeler ise eko turizmi ülke içerisinde bulunan bölgesel gelişmişlik farklılıklarını dengelemek için kullanmaktadır. Buna örnek olarak Türkiye’de Karadeniz bölgesi verilebilir. Çünkü Türkiye’de sanayi sektörü daha çok Marmara bölgesinde gelişim göstermiş ve bu bölgede yer alan şehirlerin gelişmişlik oranları diğer bölgelere göre daha çok yükselmiştir. Kıyı turizminde ise daha çok bulunduğu konum itibarıyla Akdeniz bölgesinde gelişim görülmektedir. Bu bağlamda başta Karadeniz bölgesi olmak üzere eko turizme elverişli bölgelerin eko turizm aracılığı ile kalkınması için son yıllar da çeşitli politikalar geliştirilmektedir.

Türkiye Turizm Stratejisi (2023)’de eko turizmin planlı bir şekilde bölgesel kalkınmaya ve ülke kalkınmasına etkisini arttırmak için başta “eko turizm bölgeleri” başlığı olmak üzere birçok başlık altında doğrudan veya dolaylı bir şekilde eko turizm için birçok planlamanın yapıldığı dikkat çekmektedir (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2007, s. 34-35).

BÖLÜM 4. SAPANCA İLÇESİNDE BÖLGESEL KALKINMA VE EKO TURİZM

Bu bölümde araştırma sahasını oluşturan Sapanca ilçesi ile ilgili genel özelliklere, Sapanca'nın eko turizm potansiyeline ve eko turizm alanlarına, ilçede bölgesel kalkınmanın durumuna ve bölgenin eko turizm potansiyelinin bölgesel kalkınma açısından değerlendirilmesine yer verilmiştir.

4.1. Sapanca İlçesinin Genel Özellikleri

Araştırmanın bu kısmında araştırma sahasını oluşturan Sapanca İlçesinin eko turizm potansiyelini daha iyi anlayabilmek adına ilçenin coğrafi, tarihi, kültürel özellikleri ve ulaşılabilirliği hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır.

4.1.1. Sapanca ilçesinin coğrafi özellikleri

Sapanca, Sakarya iline bağlı bir ilçedir. Kuzeyinde Sapanca Gölü, doğusunda Sakarya merkez ilçesi Adapazarı, güney kısmında Samanlı Dağları, Geyve ve Pamukova ilçesi, batısında da ise Kocaeli'nin merkez ilçesi olan İzmit yer almaktadır. Sapanca, Sakarya'nın alan olarak en küçük, nüfus yoğunluğu olarak en fazla olan ilçesidir. İklimi Akdeniz iklimi ile Karadeniz iklimi arasında geçiş özelliği göstermektedir (Sapanca Belediyesi). Kış ayları yağışlı ve az soğuk yaz ayları ise daha kurak ve ılımandır. Kış aylarının başlaması genellikle kasım ayı bahar aylarının başlaması ise genellikle mayıs ayının ikinci haftasından itibaren. Ayrıca yaz aylarında alınan yağışlar nedeniyle kısıtlı bir yaz mevsimine sahiptir (T.C.Doğu Marmara Kalkınma Ajansı, T.C.Ankara Kalkınma Ajansı, 2014, s. 48).

İlçe toprakları yer şekilleri bakımından iki bölüme ayrılır. İlk bölümü, Bolu'nun güneyinden uzanan Köroğlu Dağları'nın bölgedeki devamı niteliğinde olan Samanlı Dağları'nın kuzey yamaçları ve bu yamaçlarda meydana gelmiş vadileri içine almaktadır. Bu bölüm oldukça engebeldir. İkinci kısmı ise, Samanlı Dağları'nın kuzey eteklerinden oluşan dağ eteği ovasıdır. Ayrıca bu bölgede Sapanca ilçe merkezinin de yer almaktadır. Bu ova, dağların kuzey yamaçlarından inen derelerin taşıdığı alüvyonlarla meydana gelmiştir. Bu dağlardan akan derelerin en önemlileri ise İstanbul Deresi, Mahmudiye

Deresi ve Kurtköy Deresidir. İlçenin en önemli deresi olan Akçay Deresi de Sakarya Nehri ile birleşmektedir. Ayrıca Kuzey Anadolu Fay Hattı da Sapanca Gölü'nden geçmektedir. Bu sebeple ilçe, birinci derece deprem bölgesi konumundadır (Sapanca Belediyesi).

Sapanca ilçesi ormanlık alan ve bitki bakımından da oldukça zengindir. Dağlık bölgeler gür ormanlarla kaplı iken, diğer alanlar da meyve bahçeleriyle doludur. İlçe ve çevresi ülkemizin en yeşil yörelerindedir. Sapanca merkezinden Samanlı Dağları'na doğru çıkıldıkça orman örtüsü ve bitki çeşitliliği gürleşmektedir. Ormanlık bölge, Yanık Deresi'nin Sapanca gölüne aktığı yerden başlamakta ve güneyde Mühlipınar Deresi, doğuda ise Sakarya Nehri'ne dek uzanmaktadır. Yüzölçümü 140 km² olan ilçede ormanlar 10.543 hektarlık alanla ilçenin %65'ini kaplamaktadır. Bu bölgede bulunan dağlarında, yüksek kısımlarda ağaçların geneli kayın olmak üzere gürgen, köknar, kızıl ağaç, kavak, meşe, ıhlamur, kestane ve çam gibi pek çok ağaç türü de bulunmaktadır (www.guide.sapanca.com.tr).

Sapanca ilçesinin nüfusu ise 2019 yılı sayımlarına göre 42.416'dır. Nüfusun, 21.083'ü erkek nüfusu ve 21.333'ü kadın nüfusu oluşturmaktadır. Yüzde olarak ise %49,71 erkek, %50,29 kadındır (Türkiye İstatistik Kurumu, 2019).

4.1.2. Sapanca ilçesinin tarihi ve kültürel özellikleri

Bilinen yazılı belgelere göre Sapanca'nın ilk yerleşim yeri olarak kayıtlara geçmesi M.Ö. 1200 tarihinde Frigyalıların bölgeye gelmesiyle, gerçek anlamda ise M.S. 378 yılında Bitinya Krallığı tarafından bir yerleşim yeri olarak kullanıldığına rastlanmaktadır. Doğu Roma İmparatorluğu döneminde Buanes, Sofhan ve Sofhange isimleriyle anılmıştır. 1075 yılında Sapanca ve çevresine Anadolu Selçuklularının gelmesiyle bölge Ayan ve Ayanköy adıyla anılmaya başlamıştır. Haçlı Seferlerinin ardından bölge tekrar Bizans hakimiyetine geçmiştir. Bölge 1324-1326 yılları arasında Osmanlı Devleti zamanında, Orhan Bey kumandalarından Akça Koca tarafından Bizanslılardan tekrar alınmış ve adı "Sabancı Koca" veya "Sabanca" olarak değiştirilmiştir. 1640 yılında Erzurum seyahatine giderken kasabadan geçen Evliya Çelebi, kasabaya ilişkin şu bilgileri vermektedir: Tarihi bilinmeyen bir zamanda İzmit'te yaşayan yaşlı bir adam buradaki orman ve çalılıarı temizleyerek saban yürüttüğünden Sabancı Koca adıyla bir köy kurulmuştur. Daha sonra

Kanuni Sultan Süleyman tarafından kasaba olmuştur. Kasabada Sarı Rüstem Paşa bir camisi, hamamı ve çarşısı olan 170 ocaklı bir han yaptırmıştır. Gök kurşunla kaplı olan imaretlerin tamamı Mimar Sinan yapısıdır. İlçede yer alan diğer Mimar Sinan eseri de Pertev Paşa hanıdır. Sapanca 1837 yılında 2. Mahmut döneminde Adapazarı kaza merkezi haline getirilmiştir. Sapanca buraya nahiye olarak bağlanmıştır (www.guide.sapanca.com.tr, tarih yok). Kurtuluş Savaşı esnasında Sapanca'nın da içinde bulunduğu bu coğrafyada Anzavur Ayaklanması meydana gelmiş ve bölge kısa bir süre isyancıların eline geçmiştir. Bunun ardından 23 Mayıs tarihinde isyan Kuvay-i Milliye tarafından bastırılarak hakimiyet altına alınır. Fakat İzmit yöresini işgal altında tutan 11.Yunan Tümeni, harekete geçerek Sapanca ve Adapazarı'nı 26 Mart 1921 günü işgal etmiştir. Sakarya Bölge Komutanlığı'na ait üç baskın kolu, 21 Haziran 1921 sabahı erken saatlerde, Yunanlılara karşı saldırıya geçerek önce Adapazarı'nı, 22 Haziran 1921 tarihinde Kemalettin Sami Paşa Komutasındaki Türk Ordusu tarafından da Sapanca'yı düşman işgalinden kurtarılır. Daha sonra Sapanca kazası merkezi, Adapazarı'na verilir ve resmi kayıtlarda "Adapazarı ma'a Sapanca Kazası" şeklinde yer almaya başlar. Cumhuriyet döneminde bucak konumunda olan ilçeye 1923 yılında cumhuriyetinin ilanının ardından belediye statüsü verilir. 1 Aralık 1954'de Sakarya il statüsünü almasının ardından, 1 Eylül 1957'de, 7133 sayılı Kanunla ilçe konumuna getirilir. İlçede biri merkez, ikisi Kırkpınar ve Kurtköy Beldelerinde olmak üzere 3 belediye bulunmaktadır. İlçeye bağlı 7 mahalle ile 2 belde (Kırkpınar ve Kurtköy) ve 16 köy bulunmaktadır (www.sapanca.meb.gov.tr).

İlçenin önemli tarihi eserleri arasında Bizanslılardan kalma lahitler, Osmanlı mimarisinden kalma Vecihi kapısı, Rüstem Paşa Camii ve Hasan Fehmi Paşa Camii sayılabilir (Sakarya Valiliği).

Sapanca ilçesindeki kültür varlıkları:

Sapanca ilçesi sahip olduğu köklü tarihi geçmişi ve doğal alanları ile birçok kültürel varlığa sahiptir. Bunlar şu şekilde sıralanabilir (www.sapanca.meb.gov.tr);

Sapanca-Kırkpınar Civarı Doğal Sit Alanı, Sapanca-Vakıf Otel Yolu Doğal Sit Alanı, Sapanca-Kurtköy Belediyesi Mesiresi Doğal Sit Alanı, Sapanca-Akçay-Fevziye Köyü Arası Doğal Sit Alanı, Rüstempaşa Camii (Sapanca Merkezi), Rahime Sultan Camii (Uzunkum Köyü), Yanıkköy Camii (Sapanca), Hasan Fehmi Paşa Camii (Sapanca-

Mahmudiye Köyü), Vecihi Kapısı (Sapanca-Merkez), Cedid Camii ve Çeşmesi (Sapanca-Merkez), Rüstempaşa Hamamı (Sapanca-Merkez), 22 adet Konut (Sapanca-Merkez), Yanık Köy Şehitliği (Sapanca-Yanık Köyü), Kemer Mezarlığı (Sapanca-Merkez), Yanık Köyü Mezarlığı (Sapanca-Yanık Köyü), Ünlüce Köyü Mezarlığı (Sapanca-Ünlüce Köyü), 2 Adet Çınar (Sapanca), 7 Adet Çınar (Sapanca-Merkez), 5 Adet Çınar (Sapanca-Fevziye Köyü), 1 Adet Çınar (Sapanca-Akçay Köyü), 1 Adet Ihlamur (Sapanca-Kırkpınar Beldesi).

Festival, şenlik ve etkinlikler

Sapanca'da yıl boyunca birçok etkinlik, festival ve şenlik düzenlenmektedir. Bunlara örnek olarak şunlar gösterilebilir (T.C.Doğu Marmara Kalkınma Ajansı, T.C.Ankara Kalkınma Ajansı, 2014, s. 67, www.guide.sapanca.com.tr, 2020);

- Uluslararası Sapanca Şiir Akşamları
- Sapanca-Kırkpınar Yaz Festivali
- Kırkpınar El Sanatları Festivali
- Yanık Köy Yaz Festivali
- Sapanca Balık Festivali
- Soğucak Yaylası Şenlikleri
- Sapanca Triatlon Yarışları
- Sapanca'nın Düşman İşgalinden Kurtuluşu
- Sapanca Belediyesi Geleneksel Aşure Günü
- Sapanca Belediyesi Geleneksel Sünnet Şenliği

El Sanatları:

Sapanca bölgesine özgü birçok el sanatı bulunmaktadır. Ancak henüz ilçeyi temsil eden bir sembol veya simge belirlenmemiştir. İlçede başta Sepetçilik, Hasırcılık, Sıcak Demircilik olmak üzere yöresel el sanatları yapılmaktadır (Aktaş, 2017).

El sanatları her yıl Sapanca- Kırkpınar bölgesinde gerçekleştirilen bir festivalle sunulmaktadır. Her yıl düzenli olarak yapılan festivale başka şehirlerden de katılım gösteren çok sayıda sanatkar 1 hafta boyunca yöresel el sanatları ürünlerini kendileri için hazırlanmış özel bölümlerde tanıtma imkânına sahip olurlar.

Bu festivale Sapanca'nın köy ve mahallelerinden katılım da oldukça fazladır. Özellikle bayanlar arasında işleme sanatı erkekler arasında ise ağaç ve taş el sanatları yaygındır. Bölgede yaşayan bayanlar çoğunlukla oya, iğne, sim ve boncuk, tığ, dantel, mekik ve erkekler ise el emeği ile üretilmiş otantik eşyalar, doğal ağaç kökleri, yıkılmış ağaçların gövdelerinden ve dallarından ortaya çıkartılmış dekoratif ürünler ve mermer, oltu, lületaş vb. gibi ürünler sergilerler (www.guide.sapanca.com.tr, tarih yok).

Hasırcılık: Hasır zembil olarak adlandırılan bu geleneksel ürün, suyun ve sazlığın fazla olduğu Sapanca ve Adapazarı-Abalı bölgesinde daha çok romanlar tarafından üretimi gerçekleştirilmektedir (Sakarya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2020).

Sepetçilik: Sepetçilik, atalardan kalma oldukça eski bir el sanatıdır. Geçmişte yapıldığı şekliyle günümüzde halen ceviz, saz, söğüt ve fındık dallarından örülerek yapılmaktadır. Özellikle Sapanca kestanelik mevkiinde ekmeklik, meyve sepeti, çamaşır sepeti, gazetelik, masa, sandalye ve abajur gibi birbirinden farklı çeşitleri de içeren ürünler yapılmaktadır (Sakarya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2020).

Sıcak Demircilik: Bu el sanatı özellikle Sapanca kestanelik mevkiinde yapılmaktadır. Günümüzde sıcak demirci ustaları yapılan işin çeşidine göre hammadde olarak çoğunlukla levha, çubuk, ya da demir kullanmaktadır. Biçimlendirilecek olan demir, odun ve kömürün yakıldığı körüklü ocaklarda yüksek derecede ısıtılıp yumuşak bir kıvama getirilerek, örs üzerinde yavaş çekiç darbeleriyle işlenmektedir. Yapılan ürünler belli bir şekle bağlı olmamakla birlikte daha çok ustanın yaratıcılık yeteneğiyle şekil almaktadır. Geçmişte balta, maşa, kazma, sacayağı gibi çeşitli araçlarla sınırlı üretim yaparken, günümüzde aplik, rüzgar gülü, sehpa, masa, sandalye, ocak takımı, fener, şaraplık, gibi ürünlerde yapılmaktadır. Ayrıca sergilenmeye yönelik miğfer, zırh, kalkan gibi savaş araçları ve günümüz süsleme sanatı bakımından popülerliğini koruyan sıcak demircilik ürünleri arasında; kartal, yılan, at, tavşan, yaprak ve üzüm vb. gibi hayvan ve bitki motiflerinin birebir örnekleri yapılmaktadır. Bunların yanında yine şamdan, ahize, duvar apliği, dekoratif merdiven korkuluğu vb. birçok süs ve kullanım eşyası sıcak demir ustaları tarafından yapılır (Aktaş, 2017).

Ayrıca Sapanca Gölü kıyısındaki doğa çiftliğinde 21 gün boyunca dünyanın her yerinden katılan 40 ressam ve heykeltıraşa ev sahipliği yapmaktadır. Sanatçılar üç hafta boyunca

burada yaşıyor, üretiyor ve eserlerini yıl içinde yapılan değişik sergilerle sanatseverlerin beğenisine sunmaktadır (www.guide.sapanca.com.tr).

Mutfak Kültürü: Karadeniz ve Marmara kültürünün etkisinde kaldığı hissedilen Sapanca mutfağı, Kafkas yemeklerinden de esintiler taşımaktadır. Geleneksel yemekler arasında bitkisel tatların daha ön planda olduğu geniş bir menüye sahiptir. Bölgeye has yemekler arasında ise barbunya ezmesi, diken başı, karalahana ezmesi, yoğurtlu yeşil erik, taze fasulye turşusu, cevizli fasulye, etli veya mantarlı Karadeniz pidesi, ve de Kafkas mutfağından Çerkez tavuğu, mısır ekmeği ve isli peynir bulunmaktadır (Sakarya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2020).

Ayrıca ilçede kiremitte hazırlanan alabalık çeşitleri de oldukça ünlü lezzetler arasındadır. Bölgede bulunan alabalık restoranların da kiremitte alabalık yemek mümkündür.

Bölgede bulunan Kırkpınar köyünde halkın çoğunun çerkez olmasından dolayı Kafkas mutfağına özgü isli peyniri, çerkez tavuğu, yumurtalı çerkez pastası, sebze turşuları, Abhaz peyniri Kırkpınar mutfağına özgü yemekler arasındadır (Aktaş, 2017).

4.1.3. Erişilebilirlik ve ulaşım kolaylığı

Sapanca İstanbul ve Ankara Tem otoyolunun üzerinde bir konumda bulunmaktadır. İstanbul'dan bu otoyolu kullanarak kara ulaşımı ile 1-1,5 saatlik bir sürede ulaşmak mümkündür. Ayrıca Sapanca'ya demiryolu kullanarak da ulaşmak mümkündür. Adapazarı ve Haydarpaşa garları arasında karşılıklı seferler düzenlemektedir. Ayrıca hızlı tren de ilçeden geçmektedir (www.guide.sapanca.com.tr). Havayolu ile ulaşım için ise en yakın havaalanı olan Kocaeli Cengiz Topel Havalimanıdır. Bu havalimanı Sapanca'ya 45 km uzaklıktadır.

Sapanca'nın İstanbul'a yakın olması ilçe için oldukça önemli bir avantajdır. İstanbul'un kalabalık nüfusundan, trafiğinden, hava kirliliğinden, beton inşalarından ve iş hayatının stresinden bunalan insanlar doğayla baş başa kalabilecekleri doğayla iç içe sakin bölgeler aramaktadırlar. Bu nedenle ulaşım kolaylığı ve büyükşehirlere yakınlığı sebebiyle Sapanca turizm ve dinlenme amaçlı seyahatler için en fazla tercih edilen bölgeler arasında bulunmaktadır.

4.2. Sapanca'da Bölgesel Kalkınmanın Durumu

Sapanca ilçesinin ekonomik kalkınma açısından öne çıkan sektörler arasında tarım, turizm ve sanayi önde gelmektedir. İlçede Sapanca Gölü başta olmak üzere sahip olduğu zengin ve doğal kaynaklar nedeniyle temel ekonomik sektörü turizm oluşturmaktadır. Ayrıca süs bitkiciliği, sebzeçilik ile meyvecilik ve su ürünleri faaliyetleri bulunmaktadır. Kağıt ürünleri, otomobil yan sanayi, şişelenmiş su fabrikaları da bölgede mevcuttur (T.C.Doğu Marmara Kalkınma Ajansı, T.C.Ankara Kalkınma Ajansı, 2014, s. 35).

Sanayi olarak bölgede Segman, Ondülin, Doğu Metal, Can Emaye, Gökkuşığı Mermer ve Mısırlı ile KRP Tekstil fabrikası bulunmaktadır. Bunların yanında Kristal, Canpınar, Lido, Revan, Mahmudiye Su fabrikaları da bölgede yer almaktadır (www.meb.gov.tr, 2020). Ayrıca Kırkpınar beldesinde bir çikolata fabrikası da mevcuttur.

Sapanca bölgesinde verimli toprakların bulunması nedeniyle alanda uzun yıllar boyu tarımsal faaliyetler sürdürülmüştür. Özellikle süs bitkiciliğinin de oldukça önemli bir ithalat merkezi olarak görülen bölgede ithalatın da gelişmesi için çalışmaları yapılmaktadır. Bu çerçevede bölgede üç ana tarımsal faaliyet öne çıkmaktadır (T.C. Doğu Marmara Kalkınma Ajansı , 2011, s. 28);

- Süs Bitkiciliği
- Organik Tarım
- Sebze ve Meyvecilik

Ayrıca ilçenin konumu itibariyle turizm önemli bir faaliyet alanını oluşturmaktadır. İlçede inşa edilen yazlık tesisler, villalar ve benzeri yapıların çevre düzenlemeleri için gerekli olan materyalin üretimi tarımsal üretimin özellikle de süs bitkileri kolunu oldukça olumlu yönde etkilemiştir. Bu işletmeler için materyal üretimi, çevre düzenlemesi ve düzenlemesi tamamlanan işletmelerin bakımı, işgücü talebi ortaya çıkarmış ve tarımsal işgücü bu yönde önemli bir istihdam alanını oluşturmuştur (Topçu, 2001, s. 57).

Sapanca ilçesinin bölgesel kalkınmasında turizm sektörü hem ekonomik hem de sosyal ve çevresel kalkınma açısından oldukça önemli etkileri olan bir sektör durumundadır. Bu bağlamda bölgede eko turizm, kongre turizmi, dağ turizmi, kış turizmi ve yılın her ayında yapılması mümkün olan birçok turizm çeşidi gerçekleştirilmektedir. Ayrıca büyük

şehirlere yakınlığı ve ulaşım kolaylığı nedeniyle özellikle hafta sonu ve tatil günlerinde ziyaretçi yoğunluğu görülmektedir.

Bölge de turizm faaliyetlerinin yaygın olması ekonomik kalkınma kapsamında özellikle bölge de yaşayan yerel halka iş sağlamakta ve bölgeye yönelik turizm yatırımlarını arttırmaktadır. Sosyal kalkınma kapsamında ise bölgede ki sosyal tesis sayısının artmasını, yerel halkın da kullanımına açık kafeterya ve eğlence yerleri gibi alanların sayısında artış sağlamakta ve ayrıca kültürel alışverişe de olanak sağlamaktadır. Son olarak turizmin çevresel kalkınmaya etkisine bakıldığında bölgenin doğal değerlerinin bilinçli bir şekilde pazarlama aracı olarak kullanılması için çevresel düzenlemeler, alt yapı ve üst yapı çalışmalarının geliştirilmesi ve doğal değerlere daha fazla önem verilmesine neden olmaktadır.

Doğu Marmara Kalkınma Ajansı tarafından 2011 yılında yapılan Sapanca Havzası Ortak Vizyonu ve Bütünleşik Stratejileri Belirleme Çalıştayında Sapanca bölgesinde işsizlik önemli bir sorun olarak tespit edilmiştir. Çok sayıda çeşitli potansiyele ve değere sahip olan bu bölgede toplumsal ve ekonomik gelişmenin gerçekleştirilmesine yönelik olarak çalışmaların organize edilmesi gerektiği ortaya konulmuştur. Bu bağlamda kalkınma turizm odaklı ekonomik kalkınma, toplumsal kalkınma ve MARKA etkisi olmak üzere üç ana başlık altında tartışılmıştır (T.C. Doğu Marmara Kalkınma Ajansı , 2011, s. 40).

Turizm odaklı ekonomik kalkınma konusunda görüşülen ana konular şu şekilde özetlemek mümkündür (T.C. Doğu Marmara Kalkınma Ajansı , 2011, s. 40);

- Turizm kapasitesinin ekonomik açıdan gelişiminin sağlanması için değerlendirilmesi,
- Turizm gelişiminin yerel kalkınma öncelikli planlanması,
- Turizm yatırımlarının uluslararası standartlara uygun şekilde akredite edilmesinin sağlanması,
- Turizmin gelişimi için destek programlarının oluşturulması ve bu yönde pilot programların uygulanması,
- Hizmet kalitesini yükseltmek için işgücü programlarının, turizmin gelişimine yönelik olarak geliştirilmesi,

- Sürdürülebilir turizm bilincinin geliştirilmesine yönelik eğitim programlarının oluşturulması ve çevreye zarar veren kişi ve kurumlara yönelik yaptırımların düzenlenmesi,
- Sektörel çeşitliliğin sağlanmasına yönelik kalkınma modellerinin oluşturulması,
- Süs bitkiciliğinin desteklenmesi,
- Organik tarımın desteklenmesi,
- Turizm türlerinin çeşitliliğinin sağlanması,
- Temiz sanayilerin geliştirilmesi,
- Yerel girişimciliğin desteklenmesi.

Ayrıca çalıştay sonucunda bölgedeki sanayinin doğal değerlere verdiği zararlar vurgulanmış ve turizm gelişiminin bölgenin kalkınması için olumlu bir alternatif olarak öne çıktığı belirtilmiştir (T.C. Doğu Marmara Kalkınma Ajansı , 2011, s. 40).

Sapanca da ayrıca 16 ilkokul ve ortaokul, 5 lise ve 1 Halk Eğitim Merkez, 3 adet kültür merkezi, Kırkpınar beldesinde 1 açık hava tiyatrosu ve 1 devlet hastanesi bulunmaktadır (www.meb.gov.tr, 2020).

4.3. Sapanca İlçesi Eko Turizm Potansiyeli

Marmara bölgesinin kuzeydoğusunda yer alan Sakarya ili doğal bitki örtüsü, gölleri, plajları, zengin ormanları, yaylaları ve vadileri ile eko turizm için oldukça önemli olan birçok doğal değere sahiptir (Sakarya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2020). Bu değerler ile Sakarya ilinin eko turizmde öne çıkan ilçesi ise doğal güzellikleri, zengin biyoçeşitliliği ve neredeyse çoğu eko turizm faaliyetinin gerçekleşmesine imkân sunan olanakları ile Sapanca ilçesidir (1.Bölge Müdürlüğü, 2013-2023).

Sapanca bulunduğu konum itibarıyla büyük şehirlere yakınlığı ve bu şehirlere kolay ulaşımı sayesinde önemli bir turizm çekim merkezi olarak görülmektedir. Bölgenin sahip olduğu bu ulaşım kolaylığının yanı sıra birçok doğal ve insan yapımı turizm arz kaynağına sahip olması da bölgeyi birçok turizm çeşidinin gerçekleşmesi için uygun bir hale getirmektedir. Bu bağlamda bölge, eko turizm, doğa turizmi, spor turizmi, kongre turizmi, kış turizmi, gurme turizmi, av turizmi ve yayla turizmi gibi birçok turizm türünün gerçekleşebilmesi için bir turizm potansiyeli göstermektedir (T.C. Doğu Marmara Kalkınma Ajansı , 2011).

Sapanca' da gerçekleştirilen bu turizm türlerinin içerisinde bölgenin sürdürülebilir kalkınması için en dikkat çeken turizm türleri doğa temelli olan turizm türleridir. Bunun nedeni ise Sapanca'nın doğa temelli turizm türleri için sadece belirli bir alanının değil ilçenin hemen hemen çoğu bölgesinin bu turizm türlerine elverişli olmasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda eko turizm Sapanca bölgesel kalkınmasında öne çıkmaktadır. Ayrıca eko turizmin sürdürülebilirlik ilkesi altında ve yerel halka fayda sağlama kapsamında geliştirilmesi için yerel yönetimlerde çalışmalar yürütmektedir. Bu bağlamda 2011 yılında Doğu Marmara Kalkınma Ajansı koordinatörlüğünde Sapanca'da öne çıkan sektörlerden birisi olarak turizmin geliştirilmesi için bazı kararlar alınmıştır.

Doğu Marmara Kalkınma Ajansı koordinatörlüğünde 09 Temmuz 2011 tarihinde düzenlenen Sapanca Ortak Vizyonu ve Bütünleşik Stratejileri Belirleme Çalıştayında görüşülen konulardan eko turizmi doğrudan ilgilendiren bazı konular şunlardır (T.C. Doğu Marmara Kalkınma Ajansı , 2011, s. 36);

- Doğal sit alanlarının korunarak kullanılması,
- Sapanca'nın bir marka değeri olarak Sapanca gölünün ön plana çıkarılması,
- Sapanca gölünün su sporu aktivitelerinin kullanımı için uygun hale getirilmesi,
- Çevre ile dost turizmin yaygınlaştırılması,
- Turizm alanlarının koruyarak kullanımı için sürdürülebilirlik bilincinin oluşturulmasına yönelik eğitim programlarının organize edilmesi ve çevreye zarar verenlere yönelik yaptırımların uygulanması,
- Su sporları, turizm vb. konularda yerel halkın eğitilmesi,
- Yerel halkın bölgede ki turizm etkinliklerden yararlanmasının sağlanması,
- Yerel kalkınma odaklı turizm gelişiminin planlanması,
- Bölgede turizmin gelişimine yönelik destek programlarının çoğaltılması ve bu yönde pilot programların yürütülmesi,
- Hizmet kalitesini arttırmak için işgücü uygulamalarının gelişiminin sağlanması,
- Bölgenin turizm taşıma kapasitesinin saptanması,
- Turizm türlerinin gelişim kapasitelerinin ortaya konması ve bu yönde gelişiminin sağlanması: Hafta sonu turizmi, sağlık turizmi, eko turizm, yayla turizmi, kış turizmi, spa turizmi, kongre turizmi, gurme turizmi, kış turizmi vs.,
- Bölgenin konaklama kapasitesinin arttırılması.

Ayrıca bu çalıştay da turizm kavramının göl kenarında otel yapılaşması olarak algılanmaması gerektiği vurgulanmış ve özellikle eko turizmin orman köylerinde gerçekleştirilmesinin önemi ortaya konulmuş, trekking parkurları gibi bölgenin avantajları, gerekli altyapı ve tesislerin yapılmasıyla beraber esnek yapılaşmanın mümkün olabileceği gibi konulara dikkat çekilmiştir. Ayrıca mevcut gurme turizminin Uluslararası ölçekte geliştirilebileceği gibi öneriler de sunulmuştur (T.C. Doğu Marmara Kalkınma Ajansı , 2011, s. 28).

Sapanca ilçesinin özellikle eko turizm için büyük bir potansiyele sahip olan bölgeleri arasında Kırkpınar ve Kurtköy bölgeleri öne çıkmaktadır. Bu bölgelerde turizme açık doğal güzellikler, geniş mesire alanları, alabalık çiftlikleri, göl ve dağ manzaralı piknik yerleri, yürüyüş parkurları yer almaktadır. Sapanca'da yamaçlara, vadilere, ovalara, serpiştirilmiş köyler de Sapanca'nın eko turizm olanakları bakımından zengin olduğu bölgelerdir. Akçay, Şükriye, Hacımercan, Mahmudiye, İlmiye, Fevziye ve Yanıkköy bunlardan birkaçıdır. Ayrıca göl kenarında balık ziyafeti, doğanın içerisinde piknik, kiremitte alabalık, dağ yürüyüşü, balık avı, yerel ev yapımlarından sebze meyve bahçelerine kadar uzanan alışveriş imkânı, sakin bir ortamda dinlenme gibi mevsimine bağlı olarak ziyaretçileri yapabilecekleri pek çok seçenek sunulmaktadır (www.guide.sapanca.com.tr).

4.4. Sapanca İlçesi Eko Turizm Alanları

Eko turizm, kitle turizminin aksine daha az turist ile turizmi yılın her mevsimine yaymayı ve insanların daha çok doğayla baş başa kalıp zaman geçirmesini bunu yaparken de çevreyi korumayı ve çevresel bilinci geliştirmeyi amaçlayan bir turizm türüdür. Bu bakımdan alternatif turizm türleri içerisinde günümüzde en çok rağbet gören turizm türleri başında yer almaktadır. Sapanca' da eşsiz doğal güzellikleri ve sahip olduğu zengin biyoçeşitliliği ile eko turizm olanaklarına sahip bir bölge konumundadır. Sahip olduğu bu eko turizm olanaklarının yanında konum itibarıyla büyük şehirlere yakın olması ve ulaşımının kolay olması nedeniyle şehir gürültüsünden ve stresinden yorulan kişilerin ilk tercih ettiği yerler başında yer almaktadır. Bu başlık altında Sapanca'nın önemli eko turizm alanlarına ve arz kaynaklarına yer verilmeye çalışılmıştır.

4.4.1. Sapanca gölü

Sapanca Gölü Sapanca'da bulunan bir tatlı su gölüdür ve adını güneyinde bulunan Sapanca ilçesinden almaktadır. Eski kaynaklarda gölün adı Ayan Gölü olarak geçmektedir. Göle kıyısı bulunan ilçeler Sakarya'nın Sapanca, Arifiye ve Serdivan ilçeleri, Kocaeli'nin ise Kartepe ilçesidir. 39 kilometre olan göl havzasının 26 kilometresi Sakarya, 13 kilometresi ise Kocaeli'de yer almaktadır. Bu nedenle göl havzasının idari yönetimi iki il arasında bulunmaktadır. Gölün kuzey bölümünde D-100 karayolu, güney bölümünde ise Samanlı Dağları ve TEM otoyolu bulunmaktadır (www.sapanca.com.tr).

Gölün en derin noktası 61 metre, yüzeyin denizden yüksekliği ise 31 metredir. Yüzölçümü ise 47 km² ve doğu-batı uzunluğu 17 km ve Kuzey-güney genişliği ise 5 km'dir. Gölün suyu kış ve ilkbahar aylarında artmakta ve sonbahar aylarına doğru alçalmaktadır. Ayrıca Sapanca gölü ve çevresi sahip olduğu doğal güzellikler ile ve yoğun yerleşim merkezlerinin kolaylıkla ulaşabildiği bir konuma sahiptir. Bu nedenle başta İstanbul olmak üzere çevre illerin de özellikle hafta sonu rekreasyon ve konaklama isteklerini karşılayan bir merkezdir. Gölün yüksekliklerinde yer alan Arifiye Ormanı'nda ise birçok kamping ve piknik alanı bulunmaktadır (T.C. Sapanca Kaymakamlığı).

Şekil 4.1 Sapanca Gölü (T.C. Sapanca Kaymakamlığı).

Sapanca Gölü, su sporları açısından da oldukça elverişlidir. Gölde, yüzme, rüzgâr sörfü, su kayağı, yelken ve kürek gibi su sporları gerçekleştirilmektedir. Ayrıca ulusal ve uluslararası sörf, yelken ve kürek yarışmalarının yapıldığı Sapanca Gölü bu organizasyonlarla sportif amaçlı birçok ziyaretçi katılmaktadır (T.C. Sapanca Kaymakamlığı). Sapanca gölünde su sporlarının yapıyor olması bölge için oldukça önemli bir turizm potansiyeli oluşturmaktadır.

Sapanca gölünün turizm ve eko turizm açısından gelişebilmesi için sahip olduğu güçlü yönlerin yanında bazı zayıf yönleri de bulunmaktadır. Bu bağlamda (1.Bölge Müdürlüğü, s. 66) tarafından Sapanca Gölü SWOT Analizi Tablo 4.1 de görüldüğü üzere şu şekilde oluşturulmuştur;

Tablo 4.1: Sapanca Gölü SWOT analizi (1.Bölge Müdürlüğü, s. 66).

Güçlü yönler	Zayıf yönler
<ul style="list-style-type: none"> - Yelken, kano, yüzme, su kayağı, rüzgar sörfü, kürek v.b su sporları için uygun şartlara sahip olması - Rekreasyon kapasitesinin yüksek olması - Olta balıkçılığı için uygun olması - Kuş göç yollarının üstünde olmasından dolayı kuş gözlemciliğine elverişli olması - Ulaşım kolaylığı 	<ul style="list-style-type: none"> - Gölü besleyen derelerden gelen köylerin atık sularının gölü kirletmesi - Ankara-İstanbul otoyollarının gölün iki tarafından geçmesinden dolayı egzoz gazlarının çevre kalitesini düşürmesi - Çarpık kentleşme - Sapanca'nın birçok alanının doğal sit alanı olması ve içme suyu havzası içerisinde yer almasından dolayı birçok kamu kurumunun söz hakkına sahip olması
Fırsatlar	Tehditler
<ul style="list-style-type: none"> - İstanbul ve Kocaeli gibi iki büyükşehire yakın olması - Yüksek standartlara sahip turizm tesislerinin olmasından dolayı hafta sonu ve gününbirlik tatillerle turist sayısının artması - Bilinirliğinin yüksek olması 	<ul style="list-style-type: none"> - Gölün kirlenmesi - Kentleşme baskısı

Tablo 4.1 de görüldüğü üzere Sapanca Gölü sahip olduğu güçlü yönleri ile önemli bir eko turizm alanını oluşturmaktadır. Bu bağlamda Sapanca gölü üzerinde ve etrafında birçok eko turizm faaliyetinin gerçekleştirmek mümkündür. Sapanca Gölünün sahip olduğu bu olanaklar bölgenin gelişmesine ve yerel halkın hem sosyal hem de ekonomik anlamda fayda sağlamasına imkân tanımaktadır.

4.4.2. Soğucak yaylası

Soğucak Yaylası, 900 dönüm araziye sahip, 1.100 m. yüksekliğinde ve Sapanca'ya 17 km. mesafededir. Sapanca - Muradiye Köyü üzerinde, Erdemli Köyü'ne gelmeden sağa ayrılan yolu takip ederek 35 dakika da yaylaya ulaşmak mümkündür. (T.C. Sapanca Kaymakamlığı). Yaylaya ulaşımı sağlayan yolun 3 km.si toprak yol, 16 km si ise asfalt yoldur. Yaylanın alanı 75 hektar civarındadır. Yayla çevresinde endemik türlere, mağaraya ve akarsuya rastlamak mümkündür (1.Bölge Müdürlüğü, s. 98-99).

Yayla şenliklerinin düzenlendiği temmuz ayının ikinci haftası Soğucak Yaylasının en yoğun olduğu dönemdir. Bir gün süren "Soğucak Yayla Şenlikleri" için bölge halkı ve diğer şehirlerden gelen ziyaretçilerin tarafından yayla bölgesi bir hafta öncesinden dolmaya başlamaktadır. Yayla şenliklerinde, bisiklet ve at yarışları, kara kuşak güreş yarışmaları, folklor gösterileri ve sanatçıların katılımıyla halk konserleri düzenlenmektedir (T.C. Sapanca Kaymakamlığı). Ayrıca yaylanın yıllık ortalama ziyaretçi sayısı 5.000 civarındadır. Yaylada Orman İdaresine ait yerlerde konaklama olanağı bulunmaktadır (1.Bölge Müdürlüğü, 2013-2023, s. 98-99).

4.4.3. Doğa yürüyüşü (trekking) ve bisiklet turizmi güzergâhları

Soğucak Şelalesi Parkuru: Parkur başlangıcı Sakarya şehir merkezine 25km mesafede Erdemli köyünde bulunmaktadır. Parkur uzunluğu ortalama 16km'dir. Parkur güzergâhı kışın ve bahar aylarında yüksek su seviyesine sahip fakat yazları kuruma noktasına gelen şelale güzergâhından meydana gelmektedir. Yürüyüş parkuru orman içi patika yollardan ve Sapanca gölü manzarasından oluşmaktadır (1.Bölge Müdürlüğü, 2013-2023, s. 70).

Akçay Parkuru: Parkur başlangıcı şehir merkezine 17 km mesafede Akçay'da yer almaktadır. Parkur Akçay, İlimbey köyü, Fevziye yerleşkelerini yukarıdan görecektir şekilde yer almaktadır. Parkur uzunluğu 5-12 km arasında değişmektedir. Parkur uzunluğunun oldukça değişkenlik göstermesinin temel sebebi, yürüyüş gurubunun: yaş, kıyafet, kondisyon, durumuna göre parkurun: Akçay - Akçay, Akçay – Fevziye, Fevziye – İlimbey köy- İlimbey köy, Akçay alternatif güzergahlarına olanak tanımaktadır. Parkurun kuzeyde: İl ormanı, Sapanca gölü ve Sakarya Üniversitesi kampüsünü, Batıda ve Kuzeybatıda Kartepeyi Sapanca gölünü, Doğuda ve kuzeydoğuda ise: Bilecik yolu,

Molla köy göletlerini gören eşsiz bir manzarası vardır (1.Bölge Müdürlüğü, 2013-2023, s. 72)

Yanık Dere Parkuru: Uzunluğu 5 km olan yanık dere yürüyüş parkuru Karaçam Deresi ile başlayan ve Abaşın deresi ile sonlanan aralarına ise yanık dereyi alan bir yürüyüş parkur güzergâhıdır. Yürüyüş rotası üzerinde gürgen ve kestane ağaçları yoğunluktadır. Orman içerisine ilerleyen patika su depolarının yanından dere yatağı ile birleşme noktasına inerken, güneybatı yönünde Güdük Tepe kendini göstermektedir. Minik şelaleleri doğal havuzları ve yer yer kaya tırmanışları ile diğer dere yürüyüş parkurlarından ayrı bir atmosfere sahiptir. Ayrıca parkur boyunca alabalık üretme çiftlikleri ve lokantalarını da ziyaret etmek mümkündür (Sakarya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2020).

Sapanca Gölü Yürüyüş Parkuru: Sapanca gölü kenarında yer alan hem yürüyüş hem de bisiklet parkurları bulunmaktadır. Bunlar en bilinenleri harmanlık, Kırkpınar ve Uzunkum yürüyüş parkurlarıdır.

Sapanca Gölü Bisiklet Güzergâhı: Sapanca bisikletçilik anlamında büyük potansiyele sahip bir ilçedir. Her yıl Sapanca Gölü çevresinde çeşitli bisiklet turları düzenlenmektedir. Ayrıca 2003 yılında Sapanca Gölü ve çevresinde yapılan triatlon yarışları, Türkiye’de bir gölde yapılan ilk triatlon yarışı olması bakımından önem arz etmektedir (1.Bölge Müdürlüğü, 2013-2023, s. 66).

4.4.4. Tabiat parkları, piknik alanları ve orman içi dinlenme yerleri

İl Ormanı Tabiat Parkı: Adapazarı - Sapanca karayolu güzergâhında Adapazarı’na 12 km. uzaklıkta ve 27.14 hektar alana sahiptir. 2011 yılında B tipi Mesire Yeri iken Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından Tabiat Parkı olarak tescil edilmiş ve koruma altına alınmıştır (1.Bölge Müdürlüğü, 2013-2023, s. 52). Sapanca Gölü manzarasına sahip olan bölgede doğa yürüyüşleri, safari, fotoğrafçılık gibi pek çok aktivite gerçekleştirilebilir (Aktaş, 2017)

Naturköy: Sapanca ilçesinin mahmudiye köyünde bulunan alan bir vadinin ortasında bulunan yeşillik bir ortamdır. Naturköy ziyaretçilerine atla gezinti, zipline, doğa yürüyüşü gibi aktiviteler sunmaktadır. Konaklama için yapılan Geleneksel Türk Evleri de

ziyaretçilerine eski zamanları yaşatmaktadır. Ayrıca bulunduğu vadi içerisinde bölgeye özgü birçok koruma altında bulunan bitki türü de bulunmaktadır (www.naturkoy.com.tr).

Sopeli Doğal Yaşam Köyü: Sopeli Doğal Yaşam Köyü ormanlık bir alanda ve içerisinde akarsu bulunan bir vadide bulunmaktadır. Ziyaretçilerini bu doğal atmosferde dinlendirmek, keyifli vakit geçirtmek yerel lezzetler sunmak için tasarlanmış bir rekreasyon konsepti olarak ortaya çıkmaktadır (<https://www.sopeli.com.tr>).

Göl Park: Sapanca gölü kenarında yer alan göl parkta yürüyüş, piknik ve gezi alanları bulunmaktadır.

Akçay Deresi: İlçe merkezine 10 km uzaklıkta olan Akçay deresi 7,5 km uzunluğunda bir yürüyüş parkuruna sahiptir. Sakarya nehri ve Sapanca gölü arasında yer alan derenin batı yönünde başlayan ormanlık alan derenin batı yönünden başlayan ormanlık alan içerisinde çam ve ıhlamur ağaçları yer almaktadır (www.sehirhafizasi.sakarya.edu.tr).

4.5. Sapanca'da Eko Turizm Kapsamında Yapılan Aktiviteler

Trekking: Trekking; doğada bir yerden başka bir yere ulaşmak amacıyla yapılan, çoğunlukla hafif ritimli sportif yürüyüşlerdir. Sapanca bölgesi eşsiz doğal güzellikleri ile birçok trekking alanına sahiptir. Her yıl bölgeye trekking amaçlı çok sayıda turist ziyaret etmektedir. En önemli trekking alanları arasında 8 km uzunluğunda olan Soğucak Yaylası parkuru ve 10 km uzunluğunda ve 3 farklı yürüyüş rotasına sahip olan Yanık köy-Çatalkaya Vadi parkuru sayılabilir (www.guide.sapanca.com.tr).

Yaylacılık: Sapanca da bulunan Soğucak yaylası her yıl birçok ziyaretçi tarafından ziyaret edilmektedir. Yayla şehir merkezine 17 km uzaklıktadır. Ayrıca Soğucak yaylası ulaşım kolaylığı ve doğası ile Sakarya ilinin en önemli turistik ve rekreasyonel yaylasıdır (Sakarya Valiliği). Bu yaylada her yıl Soğucak Yaylası Şenlikleri altında çeşitli etkinlikler de düzenlenmektedir.

Kuş Gözlemciliği: Sapanca gölü önemli kuş göçü yollarından biri konumundadır. Orman ve Su İşleri Şube Müdürlüğü tarafından yapılan gözlemler sonucunda sapanca gölünde kuzey ülkelerinden gelen 6 farklı kuş türünün göç güzergâhların da burada konakladığını ortaya koymuştur (www.haberler.com, 2012). Gölde bulunan su kuşlarının en önemli

türleri Macar Ördeği, Elmabaş, Patka ve Sakarmeke'dir (1.Bölge Müdürlüğü, 2013-2023, s. 71).

Olta Balıkçılığı: Sapanca gölü 16 farklı türde balık çeşidine sahiptir. Olta balıkçılığı için gerekli potansiyele sahip olan Sapanca Gölü hem bölge halkının hem de tatil ve dinlenme amaçlı gelen ziyaretçilerin yapabileceği rekreasyonel bir etkinlik olmaktadır.

Su Altı Dalışı: Sapanca gölünde tüplü veya tüpsüz su altı dalışı yapılarak su altı güzelliklerini görmek mümkündür.

Kürek Çekme: Sapanca gölünde gerçekleştirilen su sporlarından birisi de kürek çekme faaliyetidir. Sapanca'nın Kırkpınar bölgesinde bulunan kürek çekme parkuru yer almaktadır. Bu parkurda yıl içerisinde ulusal kürek çekme yarışları da düzenlenmektedir. Ayrıca bu sporun daha çok gelişmesi ve bölgeye katkısının artması için ilçe yönetimi de çeşitli destekler sağlamaktadır (Sapanca Belediyesi).

Yelken Spor: Rüzgâra bağlı olarak yapılan bu spor aktivitesini Sapanca gölünde gerçekleştirmek mümkündür.

At Biniciliği: Sapanca dağlık bölgeleri ve patika yolları ile at biniciliği için oldukça elverişlidir. Bölgede ziyaretçilerin rehberler eşliğinde at ile safari yapabilmelerine olanak sağlayan tesisler mevcuttur (www.guide.sapanca.com.tr).

Bisiklet Turizmi: Sapanca bisiklet turizmi için birçok alana sahip bir ilçedir. En önemli bisiklet alanları Sapanca gölü kenarında bulunan bisiklet parkurları ve dağlık bölgelerde doğayla iç içe gerçekleştirilen bisiklet yollarıdır. 2003 yılında Sapanca Gölü ve çevresinde yapılan triatlon yarışları, Türkiye'de bir gölde yapılan ilk triatlon yarışı olması bakımından önem arz etmektedir. Ayrıca bölgede dağ bisikletine de binmek mümkündür (1.Bölge Müdürlüğü, 2013-2023, s. 68).

Foto-Safari: Doğa fotoğrafçılığı, manzara, yaban hayatı, hayvanlar, bitkiler gibi doğa malzemelerini konu edinen fotoğrafçılık dalıdır. Sapanca, florası ve eşsiz doğal zenginlikleriyle fotoğraf sanatçıları için bir açık hava stüdyosu konumundadır (www.guide.sapanca.com.tr).

Jeep Safari: Sapanca'da eko turizm kapsamında yapılması mümkün olan jeep safariyi Samanlı dağlarında gerçekleştirmek mümkündür. Ayrıca jeep safari yaparken Soğucak Yaylasında mola verip doğa yürüyüşü yapmak da mümkündür.

ATV Turları: Dört tekerlekli ve kullanımı kolay olan araçlarla güvenli ve heyecanlı bir doğa turu yapılabilir; gidilmesi, görülmesi zor olan tabiatın en derin köşelerine kadar eşsiz gezi rotaları planlayarak gezilebilmektedir (www.guide.sapanca.com.tr).

4.6. Sapanca Bölgesinin Eko Turizm Potansiyelinin Bölgesel Kalkınma Teorileri Kapsamında Değerlendirilmesi

Turizm endüstrisi tarım ve sanayi gibi çok sayıda sektörden hem girdi alan hem de girdi veren bir endüstridir. Bu nedenle turizm, ekonominin diğer sektörlerini uyaran ve sürükleyen bir endüstri olarak kabul edilmektedir. Ayrıca turizmin, istihdam olanakları yeterince gelişmemiş bölgeler için iş alanı sağlayarak bölgesel kalkınmaya destek sağladığı görülmektedir (Batman, 2018, s. 23).

Bu bağlamda turizmin bölgesel kalkınmanın gerçekleşmesi ve kaynakların etkin kullanımı için oldukça önemlidir. Özellikle bölgelerarası dengesizliğin ortadan kaldırılmasında turizm endüstrisi, tarım ve sanayi gelişiminde geri kalmış ama zengin turistik arz kaynaklarına sahip bölgelerin, planlı ve etkin bir turizm politikası ile turistik yönden dengeli bir şekilde kalkınmalarına olanak sağlamaktadır (Braden & Louse, 1980, s. 37).

Bu bağlamda turizmin diğer sektörleri uyarma ve bölgesel kalkınma etkisi cazibe merkezleri teorisine örnek olarak gösterilebilir. Bu doğrultuda Sapanca ilçesinin bulunduğu bölgede önemli bir turizm ve eko turizm merkezi olması sebebiyle cazibe merkezleri teorisinin özelliklerine de sahip olduğu ve bu kapsamda diğer bölgelerde bulunmayan ürün ve hizmetlerin sapanca bölgesinde toplandığı ve diğer bölgelere karşı rekabet üstünlüğüne sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca yüksek gelirli kişilerin turistik gereksinimlerini karşılamak için merkeze gitmeleri ile zaman içerisinde bu yerleşim yerine yerleşmeye başlamaları da Sapanca da kısmen de olsa bu teorinin başka bir özelliğinin de görüldüğünü ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Sapanca ilçesinde gerçekleştirilen turizm faaliyetleri göz önüne alındığında Sapanca'nın kısmen de olsa cazibe merkezleri teorisi kapsamında bir kalkınma yaşadığı görülmektedir.

Ayrıca turizmin gelişmesi bölgede ikamet eden yerel halkın hem ekonomik hem de sosyal açıdan refah seviyesinin artmasına neden olmaktadır. Bununla birlikte turizmin bölgesel kalkınma ile ilişkisi doğa, iklim, tarih, folklor, kültür ve doğal çevreye büyük oranda

bağımlılık gösterir ki bunlar turizm için oldukça gereklidir (Kızıldemir & Sarıışık, 2018, s. 119).

Bu doğrultuda Sapanca ilçesi turistik arz kaynakları ile birlikte turizm için önemli bir çekicilik arz eden somut olmayan değerlere sahip bir bölgedir. Bölge sahip olduğu zengin bitki çeşitliliği ve doğal güzellikleri ile birlikte birçok turizm çeşidi ve eko turizm için önemli bir potansiyeli barındırmaktadır (T.C. Doğu Marmara Kalkınma Ajansı , 2011).

Sapanca' nın sahip olduğu bu doğal potansiyel ile bölgede dışsal bölgesel kalkınmayı savunan keynessen bölgesel kalkınma teorisi ve exojen bölgesel kalkınma teorisinin aksine yerel dinamikler ile kalkınmayı savunan ve sürdürülebilir kalkınmayı destekleyen endojen bölgesel kalkınma teorisi ve yeni bölgeselcilik teorisinin etkilerinin yaşandığı görülmektedir.

Bu bağlamda İçsel Bölgesel Kalkınma Teorisi'nin temel amacı; bölgelerin kendi öz kaynaklarını kullanarak bölgesel refahı destekleyici enstrümanları ortaya çıkarmak, bölgelerin kendi kalkınma süreçlerine hâkim olmalarını ve bu sürecin öznelere durumuna gelmelerini sağlamak olmuştur (Çakmak,Karaçay & Erden, 2004, s. 82). Bu teori kapsamında Sapanca da eko turizm alanı incelendiğinde bölgenin eko turizm için gerekli olan kendi öz kaynaklara sahip olduğu ve bölgenin sahip olduğu yerel dinamikleri kullanarak bölgesel kalkınmayı sağladığı görülmektedir. Ayrıca Dokuzuncu 5 Yıllık Kalkınma planında da eko turizmin bölgesel kalkınmaya etkisinin içsel bölgesel kalkınma teorisi kapsamında ele alındığı görülmektedir (Devlet Planlama Teşkilatı, 2006, s. 99).

Yeni bölgeselcilik kuramı ise dışsal kalkınma teorilerinin eksikliklerinden doğan sorunların ortadan kaldırılması için ekonomik coğrafyacılara tarafından ortaya çıkarılmış bir teoridir. Yeni bölgeselcilik kuramı bir bölgenin kendi öz kaynaklarını kullanarak içsel büyümesini savunan ve küreselleşmenin ortaya çıkardığı problemlere göğüs gerilebilmesi, piyasa sistemin işleyebilmesi ve korunabilmesi için, düzenleyici bir kurum şeklinde devletin varlığının gerekli olduğunu öne süren bir teoridir (Evren & Çekiç, 2003, s. 189). Bu kapsamda sekizinci ve dokuzuncu 5 yıllık kalkınma planlarında turizme yeni bölgeselcilik teorisi kapsamında yer verildiği görülmektedir (Devlet Planlama Teşkilatı, 2006). Bu bağlamda yeni bölgeselcilik teorisinin yenilikleri takip etmeyi ve bu yönde bir gelişim göstermeyi savunan bir teori olması sebebiyle tüm dünyada popüler olmaya başlayan eko turizmin sürdürülebilir olması için bu teori kapsamında uygulanması bölge

için önemli bir avantajdır. Yeni bölgeselcilik teorisi kapsamında Sapanca ilçesi incelendiğinde ise bölgenin turizm alanında dünyada çevresel duyarlılığın artmasına bağlı olarak değişen tüketici isteklerine uygun bir şekilde gelişen eko turizm için yatırımların yapıldığı ve bu yönde bölgesel kalkınmanın yaşandığı görülmektedir. Sapanca da eko turizmin varlığının sosyal, çevresel ve ekonomik kalkınmayı içsel kaynakların kullanılması yoluyla yapması bölgede yeni bölgeselcilik kuramının uygulandığı şekilde yorumlanabilir.

Sapanca birçok eko turizm faaliyeti için uygun birçok alan ve doğal kaynağa sahiptir. Bölgenin sahip olduğu bu eko turizm potansiyeli yerel yönetimler tarafından geliştirilmekte ve bölgeye bu turizm türü kapsamında birçok yatırım ve proje yapılmaktadır (Sapanca Belediyesi). Ayrıca bölge de önemli bir sektör halinde bulunan turizm hem bölgeye yönelik yatırımları arttırmakta hem de bölge halkına yeni iş imkânları sağlamaktadır.

Bu doğrultuda bölgeye yönelik özel yatırım ve projelerin arttırılması için devlet tarafından kamu yatırımları arttırılmakta ve Sapanca turizm için bir cazibe merkezi haline dönüştürülmeye çalışılmaktadır. Bu dönüşümün sağlanması kapsamında ise cazibe merkezleri teorisinin bir örneğinin ortaya çıktığı görülmektedir.

Cazibe merkezleri teorisine göre bölgelerin üstünlüklerinin diğer bölgeler ile karşılaştırılarak kalkınma yoluna gidilmesi yeterli değildir. Bölgesel kalkınmanın sağlanması için bu karşılaştırmanın yanı sıra söz konusu üstünlükler firmalara tanıtılmalı ve bölgeye yatırımcı çekmek için hazırlanmalıdır. Bunun gerçekleşmesi için de yerel aktörlere ihtiyaç duyulmaktadır (Kuran, 2019, s. 51).

Turizmin bölgeye olan bu olumlu etkilerinin yanında yapılan bazı araştırmalara göre olumsuz etkilerinin de olduğuna rastlanmaktadır. Bu bağlamda (Çalık ve Akgül 2019,73; Boğan ve Dedeoğlu 2018, 39)'un çalışmalarının sonuçlarına göre Sapanca'da turizmin bazı olumsuz etkileri şu şekilde belirtilmiştir;

- Sapanca'da ikincil konut (villa) kaynaklı yoğun bir çevresel tahribat görülmektedir. Bunun aksine turizm işletmeleri nedeniyle meydana gelen çevresel tahribatın düşük seviyede olduğu görülmektedir. Özellikle Ortadoğulu turistlerin bölgeyi ziyaret etmeleri ve konut satın almaları nedeniyle emlak fiyatlarının

artması ve turist yoğunluğu nedeniyle yerel halkın tahammül düzeyinin düşmesi dikkat çekilen diğer hususlar arasındadır.

- Sapanca’da yaşayan yerel halkın turizmin çevresel tahribata, trafik yoğunluğuna, kirlilik ve gürültüye neden olduğuna yönelik düşüncelerin yüksek olduğu dikkat çekmektedir.
- Sapanca sahil kısmında bulunan kafeterya, restoran, otel vb. turizm işletmelerinin fiyatlarının yüksek olması, plaj ve kıyı alanlarındaki işletme yoğunluğu, halk plajlarının işlevsiz bir halde olması, geleneksel olarak halkın göle girebildiği kıyı alanlarının sayısının villa yapımı, işletme inşası gibi nedenlerle azalması, plaj ve sahillerin mekânsal kullanımını kapsamında ortaya çıkan sorunlardır. Diğer taraftan Sapanca sahil kıyısının doğu yönünde bulunan “Sapanca Uzunkum Sahil Yürüyüş ve Bisiklet Yolunda” halkın ücretsiz kullanabildiği alanlar bulunmakta ve bu durum yerel halk tarafından pozitif karşılanmaktadır.

Yapılan bu çalışmaların sonuçlarında da görüldüğü üzere Sapanca ilçesinde turizmin olumsuz etkileri içerisinde çevresel etkiler öne çıkmaktadır. Bu olumsuz etkileri en aza indirip çevresel tahribatın önüne geçmek için eko turizm bölge için önemli bir avantajdır. Ayrıca eko turizm ile birlikte bölgede sürdürülebilir bir turizm ortaya koymak da mümkün olacaktır.

BÖLÜM 5. SAPANCA’NIN BÖLGESEL KALKINMASINDA EKO TURİZMİN ETKİSİ ALAN ARAŞTIRMASI

Çalışmanın bu bölümünde sırasıyla; araştırmanın amacı ve önemi, kısıtları, yöntemi, evren ve örnekleme, veri toplama tekniği, kullanılan anket formunun niteliği, ön uygulama, hipotezler, kullanılan ölçeğin geçerliliği ve güvenilirliği, faktör analizi, veri analizi ve bulgular gibi başlıklara yer verilmiştir.

5.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Kişilerin seyahat motivasyonlarının değişmesi ve doğal alanlara artan ilgi ile birlikte hiç şüphesiz ki doğa temelli turizm türlerine olan talep gün geçtikçe artmaktadır. Bu kapsamda doğa temelli turizmin önemli kollarından biri halinde olan eko turizmde turistlerin oldukça ilgisini çeken ve pazar payı günümüzde en hızlı artan turizm türü olarak görülmektedir. Gelişmişlik ve kalkınma sorunlarına bir çözüm niteliğinde olan eko turizm bölgeler arası dengesizliği kapatma da önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Ülkemizin neredeyse her bölgesinin eko turizm potansiyeli taşıyor olması ülkemiz için önemli bir pazar avantajıdır.

Bu araştırmada Sapanca ilçesinin kalkınmasında eko turizm rolünün incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda, bölgenin hem sosyo-kültürel hem de ekonomik kalkınmasında eko turizmin önemini bölge halkının katılımıyla ortaya koymak ve bu etkilerin bölgesel kalkınma teorileri kapsamında yorumlanması amaçlanmaktadır. Ayrıca çalışmanın diğer bir amacı da bölgenin eko turizm potansiyeli ve eko turizmin bölgesel kalkınmada kullanılabilir bir faktör olduğunu göstermek ve bu doğrultuda kamu ve özel sektör yatırımlarının önemine dikkat çekmektir.

5.2. Araştırmanın Kısıtları

Araştırmanın veri toplama aşamasında başlıca temel kısıtlarla karşılaşmıştır. Bu kısıtlar başlıca zaman, maliyet ve mesafe kısıtları şeklinde ifade edilebilir. Bu nedenle çalışma Sakarya’nın Sapanca ilçesi ile sınırlandırılmıştır. Araştırma örnekleme ise Sapanca da yaşayan yerel halktan oluşturulmuş ve geniş sayıda katılımcıya ulaşmak amacıyla anket

yöntemi kullanılmıştır. Fakat pilot çalışma süresince yerel halkın eko turizm kavramı hakkında tam olarak bir bilgiye sahip olmadığı görülmüştür. Bu nedenle araştırma sonuçlarının güvenilirliği ve doğruluğu için verilen yanıtları etkilemeyecek şekilde anket formuna eko turizmin temel tanımı eklenmiştir. Daha sonrasında katılımcıların araştırmaya katılmaya daha istekli olduğuna rastlanmıştır.

5.3. Araştırmanın Metodolojisi

Çalışmanın bu kısmında araştırmaya dair “yöntem”, “evren ve örneklem”, “veri toplama aracı”, “araştırmada kullanılan anket formunun niteliği”, “ön uygulama” ve “araştırma hipotezlerine” yer verilmiştir.

5.3.1. Yöntem

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak nicel veri toplama araçlarından anket yöntemine başvurulmuştur. İlk olarak ankette yer alan ifadelerin doğru ve açık bir şekilde anlaşılabilirliğinden emin olmak adına Sapanca’da yaşayan yerel halktan 50 kişi üzerinde bir pilot çalışma uygulanmıştır. Daha sonra ise Sapanca’da yaşayan yerel halktan 395 kullanılabilir anket elde edilmiş ve elde edilen veriler SPSS 23 programı aracılığıyla analize tabi tutulmuştur.

5.3.2. Evren ve örneklem

Evren, bir araştırmaya konu olması muhtemel olan ve toplanan verilerin genelleştirileceği gruba denir. Evren içerisinde araştırmanın yürütüleceği daha küçük bir grubun seçilmesi ise örnekleme süreci, seçilen küçük grup ise olarak adlandırılmaktadır (Altunışık, Çoşkun, & Yıldırım, 2017, s. 140-141).

Bu araştırmanın evren kümesini Sapanca ilçesi, örnekleme ise Sapanca ilçesinde yaşayan yerel halk oluşturmaktadır. Araştırmanın evren kümesini oluşturan 42.416 kişilik ilçe nüfusunun içerisinde 18 yaş üzeri 198’i erkek 197’si kadın olmak üzere toplam 395 kişi örneklem grubu olarak seçilmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu (2019) verilerine göre Sapanca’nın nüfusu tablo 5.1 de gösterilmiştir.

Tablo 5.1 Sapanca ilçesi nüfusu (Türkiye İstatistik Kurumu (2019)).

Toplam Kadın Nüfusu	Toplam Erkek Nüfusu	Toplam Nüfus
21.333	21.083	42.416

Araştırma evrenini oluşturan ilçenin toplam nüfusu 42.416 olmasına rağmen örnekleme sürecinde 18 yaş altı kişilerin araştırmaya dâhil edilmemiş ve bu şekilde evren küçültülmüştür. Bu nedenle örneklem seçiminde olasılığa dayalı olmayan örnekleme tekniklerinden kolay örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Bu bağlamda evreni temsil edeceği düşünülen çok sayıda kişiye anket dağıtılmış ve 410 geri dönüş sağlanmıştır. Geri dönüş sağlanan bu anketlerin içerisinde hatalı ve kayıp veriye sahip olan anketlerin çıkarılması ile birlikte 395 anket analize tabii tutulmuştur.

5.3.3. Veri toplama tekniği

Araştırma kapsamında nicel araştırma tekniklerinden olan anket yöntemi tercih edilmiş ve Nisan- Temmuz aylarında 4 aylık bir sürede ankete katılması gereken kişi sayısına ulaşılmıştır. Veri toplama sürecinin corona virüs (Covid -19) pandemi sürecine denk gelmesi sebebiyle anketler sanal ortamlar aracılığıyla elde edilmiş ve bu şekilde istenilen kişi sayısına ulaşılmıştır. Anket formlarının sanal ortam üzerinden elde edilmesi nedeniyle kayıp ve hatalı veriye sahip sadece 15 anket formu araştırmaya dâhil edilmemiştir.

5.3.4. Araştırmada kullanılan anket formunun niteliği

Eko turizmin Sapanca İlçesinin kalkınmasında ki etkisini belirlemek amacıyla kullanılan anket 3 ana bölümden oluşmaktadır.

Anketin ilk kısmında katılımcıların demografik özelliklerini belirlemeye ilişkin 11 ifade, ikinci kısımda ise Sapanca'nın bölgesel kalkınmasında eko turizmin çevresel ve sosyo-kültürel etkilerini ölçmeye yönelik 14 ifade ve üçüncü kısma eko turizmin ekonomik etkilerini ölçmeye yönelik 16 ifadeye yer verilmiştir. Araştırmada kullanılan ölçeğin temelini Demiral (2012) tarafından "Bölgesel Kalkınmada Turizmin Rolü: Bozcaada Örneği" isimli yüksek lisans tez çalışması oluşturmaktadır. Bu çalışmada kullanılan

ölçeğin kendi çalışmamıza uygun bir şekilde eko turizme uyarlanarak kullanımı sağlanmıştır. Bu nedenle ölçeğin güvenilirliğinin tekrar belirlenmesi için belirli sayıda kişi üzerinde bir ön test uygulanmıştır.

Anket kapsamında yer alan ifadeler, beşli likert ölçeği (Kesinlikle katılmıyorum, Katılmıyorum, Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, Katılıyorum, Kesinlikle Katılıyorum) kullanılarak ölçülmeye çalışılmıştır. Elde edilen veriler ise SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) 23 istatistik paket programı ile analize tabi tutulmuştur.

Alan araştırması sonucunda geri dönüş sağlanan 410 anketin 395'i analize tabi tutulmuştur. Anket verilerinin analizi için Mann Whitney U, Kruskal Wallis ve Spearman Sıra Korelasyon katsayısı yöntemleri, verilerin özetlenmesinde ise frekans yöntemi kullanılmıştır.

5.3.5. Ön uygulama (pilot çalışma)

Ön uygulama, ankette meydana gelebilecek olası hataların önüne geçmek ve bunları düzeltmek amacıyla asıl anketten önce en az 10 kişi üzerinde bu anketin uygulanması olarak ifade edilmektedir (Altunışık, Çoşkun, & Yıldırım, 2017, s. 98).

Çalışmanın ön uygulaması, 5 Mart 2020– 15 Mart 2020 tarihleri arasında, araştırmacı tarafından ankette yer alan ifadeler ile ilgili herhangi bir sorunla karşılaşmamak için yapılmıştır. Bu bağlamda Sapanca ilçesinde yaşayan yerel halktan 50 kişi üzerinde bir pilot çalışma uygulanmıştır. Yapılan ön uygulama sonucu katılımcıların anket formunda yer alan soruları açık ve doğru bir şekilde anladığı kanısına varılmış ve anket genel örneklem grubuna uygulanmıştır.

5.3.6. Araştırmanın hipotezleri

H:1 Sapanca da eko turizmin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H:2 Sapanca da eko turizmin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H:3 Sapanca da eko turizmin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile medeni durum değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H:4 Sapanca da eko turizmin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile eğitim değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H:5 Sapanca da eko turizmin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile meslek değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H:6 Sapanca da eko turizmin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile kazanç değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H:7 Sapanca da eko turizmin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile yaşam süresi değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H:8 Sapanca da eko turizmin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile Sapanca'nın yerlisi olma değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H:9 Sapanca da eko turizmin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile kazancını eko turizmden sağlama değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H:10 Sapanca da eko turizmin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile Sapanca'ya daha fazla turist gelmesini isteyip istememe değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H:11 Sapanca da eko turizmin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile Sapanca'da turizmin daha fazla gelişmesini isteyip istememe değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H:12 Sapanca da eko turizmin ekonomik kalkınmaya etkisi ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H:13 Sapanca da eko turizmin ekonomik kalkınmaya etkisi ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H:14 Sapanca da eko turizmin ekonomik kalkınmaya etkisi ile medeni durum değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H:15 Sapanca da eko turizmin ekonomik kalkınmaya etkisi ile eğitim değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H:16 Sapanca da eko turizmin ekonomik kalkınmaya etkisi ile meslek değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H:17 Sapanca da eko turizmin ekonomik kalkınmaya etkisi ile kazanç değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H:18 Sapanca da eko turizmin ekonomik kalkınmaya etkisi ile yaşam süresi değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H:19 Sapanca da eko turizmin ekonomik kalkınmaya etkisi ile Sapanca'nın yerlisi olma değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H:20 Sapanca da eko turizmin ekonomik kalkınmaya etkisi ile kazancını eko turizmden sağlama değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H:21 Sapanca da eko turizmin ekonomik kalkınmaya etkisi ile Sapanca'ya daha fazla turist gelmesini isteyip istememe değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H:22 Sapanca da eko turizmin ekonomik kalkınmaya etkisi ile Sapanca'da turizmin daha fazla gelişmesini isteyip istememe değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H:23 Sapanca'da kazancını eko turizmden sağlama değişkeni ve Sapanca'ya daha fazla turist gelmesini isteme değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H:24 Sapanca'da kazancını eko turizmden sağlama değişkeni ve Sapanca'da eko turizmin daha fazla gelişmesini isteme değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.

H:25 Sapanca'ya daha fazla turist gelmesini isteme değişkeni ve Sapanca'da eko turizmin daha fazla gelişmesini isteme değişkeni arasında anlamlı bir ilişki vardır.

5.4. Araştırmada Kullanılan Ölçeğin Geçerliliği ve Güvenilirliği

Geçerlilik, bir test veya ölçeğin ölçmek istenen şeyi ölçme derecesi olarak tanımlanmaktadır. Bu bağlamda geçerliliği sağlanmış bir ölçeğin, ölçümlerde gözlemlenen farklılıkların nesnelere arası gerçek farklılıkları yansıttığı ve ölçeğin yeterli sayıda ölçülmek istenen olguyu temsil edecek soruları içerdiği kabul edilir (Altunışık, Coşkun, & Yıldırım, 2017, s. 130-131).

Araştırmada kullanılan ölçeğin ana hatlarını oluşturan Demiral (2012) tarafından yapılan çalışmada ilgili analizlere tabi tutulan ölçeğin geçerliliği ispatlanmıştır. Ayrıca söz konusu ölçeğin başka araştırmacılar tarafından farklı bölgelerde kullanılması da ölçeğin geçerliliğini kanıtlamaktadır.

Güvenilirlik ise bir testin veya ölçeğin ölçmek istediği şeyi tutarlı ve istikrarlı bir biçimde ölçme derecesi olarak ifade edilmektedir. Güvenilirliğin ölçülmesinde kullanılan en

yaygın yöntem ise Cronbach alfa olarak da bilinen alfa katsayısıdır. Alfa değeri 0 ile 1 arası değerler alır ve güvenilebilir kabul edilebilen bir alfa katsayısının en az 0.7 olması arzu edilir (Altunışık, Çoşkun, & Yıldırım, 2017, s. 131).

Bu çalışmada kullanılan ölçeğin güvenilirliği için alfa katsayısı yöntemi kullanılmış ve ölçekte kullanılan her boyuta ayrı bir analiz yapıldıktan sonra genel ölçeğe bir güvenilirlik analizi yapılmıştır. Bu bağlamda ilk olarak Tablo 5.2 de yer alan “Eko Turizmin Çevresel, Sosyo-Kültürel Çevreye Etkisi” bölümünde yer alan 14 ifade için güvenilirlik analizi yapılmış ve Cronbach alfa katsayısı 0,948 olarak tespit edilmiştir. Daha sonrasında ise “Eko Turizmin Ekonomik Çevreye Etkisi” bölümünde yer alan 16 ifade için Cronbach alfa katsayısına bakılmış ve alfa katsayısını 0,950 olduğu görülmüştür. Her iki ölçek içinde yapılan güvenilirlik analizi sonucuna göre alfa katsayısının 0.7 üzeri çıkmasından dolayı ölçek güvenilir kabul edilmiştir. Kullanılan ölçeğe ilişkin güvenilirlik testi sonuçları tablo 5.2 de verilmiştir.

Tablo 5.2 Çalışmada kullanılan ölçeğin güvenilirlik analizi sonuçları.

Ölçek	İfade Sayısı	Alfa Katsayısı Değeri
Eko Turizmin Çevresel, Sosyo-Kültürel Çevreye Etkisi	14	0,948
Eko Turizmin Ekonomik Çevreye Etkisi	16	0,950
Genel Ölçek	30	0,972

Ölçekte yer alan bölümlerin güvenilirlik analizi ardından ölçeğin genel güvenilirlik analizine tabi tutulmuştur. Tablo 5.2 de görüldüğü üzere yapılan güvenilirlik analizi sonucuna göre alfa katsayısı değeri 0,972 şeklinde bulunmuştur. Bu bağlamda ölçeğin güvenilirlik analizi sonuçlarına göre güvenilirliği ispatlanmıştır.

5.5. Faktör Analizi

Faktör analizi aralarında ilişki bulunduğu düşünülen çok sayıdaki değişkenin aralarında ki ilişkinin anlaşılması ve yorumlamasını kolaylaştırmak için kullanılan bir analiz türüdür. Faktör analizde ki ana amaç karmaşık bir yapıya sahip olan veri setlerinin az sayıda faktör ile açıklayabilmektir (Altunışık, Çoşkun, & Yıldırım, 2017, s. 270).

Faktör analizinde temel bileşenler yöntemi kullanılmıştır. Rotasyon kullanılmadığında ifadeler faktörlere ayrılamamaktadır, birden fazla faktöre yükleme sorunu mevcuttur. Bu yüzden dönüştürme yani rotasyon kullanılmıştır. Rotasyon olarak sosyal bilimlerle ilgili çalışmalarda en çok kullanıldığı gözlemlenen ve ortogonal bir dönüştürme yöntemi olan varimax yöntemi kullanılmıştır.

İfadelerin bazıları birden fazla faktöre yüklendiği için sorunlu, ayırt edici olmayan ve yanlış faktöre atanan ifadeler teker teker elenerek denenen modeller sonucunda en uygun sonuca ulaşılmıştır. Bütün ifadeler mevcut iken analiz yapıldığında birinci ölçekteki 5. ifade birden fazla faktöre yüklenmiş, 9. ve 10. İfadeler de ikinci faktöre atanmıştır. İkinci ölçekte de 1. 3. ve 8. İfadelerin faktör yükleri birbirine çok yakın bulunmuştur. En çok sorun teşkil edenlerden başlayarak bu ifadeler teker teker analiz dışına alınmıştır ancak hepsini çıkartana kadar sorun devam ettiği için her ölçekten de toplam 3'er ifade toplamda 6 ifade ölçeklerden çıkarılmış ve ortalama hesaplarına dâhil edilmemiştir. Bu bağlamda Eko turizm ile ilgili uyarlanan bu ölçekte söz edilen ifadelerin kullanılmaması ya da bu ifadeler şüphe ile bakılması doğru olacaktır. Çalışmada faktörleştirme yapılırken özdeğeri 1'den büyük bileşenler dikkate alınmıştır.

5.5.1. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett Testi

KMO testi faktör analizinin faktör analizi için örneklem büyüklüğünün yeterli olup olmadığını test etmek için kullanılan bir yöntemdir. KMO değeri 0.5 ve 1.0 arası değerler kabul edilebilir, 0.5'in altında ki değerler ise faktör analizinin söz konusu veri seti için uygun olmadığını göstermektedir. Araştırmacılar tarafından genellikle asgari KMO değerinin 0.7 olması gerektiği kabul görmektedir. Bartlett küresellik testi ise kolerasyon matrisinde yer alan tüm verilerin genel anlamlılık düzeylerini gösteren istatistiksel bir testir (Altunışık, Çoşkun, & Yıldırım, 2017, s. 274). KMO ve Bartlett testi sonuçları tablo 5.3'de verilmiştir.

Tablo 5.3 Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Bartlett Testi sonuçları.

KMO Örneklem Uygunluk Ölçüsü (Örnek Yeterliliği)		,962
Bartlett Küresellik Testi	Yaklaşık Ki-Kare	7311,906
	Serbestlik Derecesi	276
	Anlam Düzeyi	,000

KMO testi sonucu KMO değeri 0,96 gibi oldukça yüksek bir değere sahiptir. Bu test sonucuna göre araştırmada kullanılan örneklem büyüklüğünün faktör analizi için uygun olduğu sonucuna ulaşılabilir. Elde edilen verilerden anlamlı faktörler oluştuğunu göstermek için kullanılan barlett küresellik testi sonucu ise 7311 bulunmuştur ve p değeri binde birden azdır. Bu bulgular örneklem büyüklüğünün yeterli olduğunu ve verinin faktör analizine uygun olduğunu göstermektedir.

5.5.2. Bileşenlere Göre Açıklanan Toplam Varyans

Ölçeğin faktör analizine uygunluğu test edildikten sonra ölçeğe faktör analizi uygulanmıştır. Temel bileşenler (principal component) analizde varimaks rotasyonu kullanılmış ve elde edilen verilerde özdeğeri 1'den yüksek çıkan veriler değerlendirmeye alınmıştır. Temel bileşenler analizi sonucu özdeğeri 1 üzerinde olan 2 adet faktör bulunmuş ve 24 değişken belirlenmiştir. Birinci faktörün toplam %30,9 oranında varyansı, ikinci faktörün ise toplamda %30,1 oranında varyansı açıkladığı görülmektedir. Belirlenen 2 faktörün ise toplam varyansın %61'ni açıkladığı görülmektedir. Faktörlere ilişkin toplam açıklanan varyans değerleri tablo 5.4'de verilmiştir.

Tablo 5.4 Toplam açıklanan varyans.

Bileşen	Başlangıç Öz değerleri			Faktörleştirme Kareli Toplam			Rotasyon Kareli Toplam		
	Yükler			Yükler			Yükler		
	Varyans	Kümülatif	Kümülatif	Varyans	Kümülatif	Kümülatif	Toplam	Varyans	Kümülatif
n	Toplam	%	atif%	Toplam	%	%	m	%	%
1	13,416	55,899	55,899	13,416	55,899	55,899	7,417	30,904	30,904
2	1,230	5,125	61,024	1,230	5,125	61,024	7,229	30,120	61,024
3	,990	4,124	65,149						
4	,818	3,408	68,556						
5	,711	2,961	71,517						

Faktörleştirme Metodu: Temel Bileşenler Analizi.

5.5.3. Döndürülmüş Bileşenler Matrisi

İfadelerin doğru faktörlere atanması için öncelikle faktör yüklerinin belirlenmesi gerekmekte ve faktör yükü 0.30 altında olan ifadelerin ölçekten çıkarılması gerekmektedir. Bu bağlamda 0.30-0.59 arası yük değeri orta düzey ve 0.60 üzeri faktör

yüküne sahip ifadeler yüksek düzeye sahip ifadeler olarak kabul görmektedir. Faktörlerin, kendileriyle yüksek ilişki veren ifadeleri bulmaları ve faktörlerin daha kolay yorumlanabilmeleri için de rotasyon kullanılmalıdır. Bu yöntem ile ifadelerin bir faktörde ki değeri artarken diğer faktörde ki değeri azalır. Böylelikle birbiriyle yakın değere sahip ifadeler aynı faktöre atanmış olur (Büyüköztürk, 2002, s. 474-476).

Döndürülmüş bileşen matrisi tablosu da döndürme işlemi sonucu hangi ifadenin hangi faktör bileşeninde yer aldığını gösteren tablodur. Tabloda bir ifade mutlak değer olarak en yüksek olan değere sahip bileşene atanmış kabul edilir. Ayrıca bir yük birden fazla bileşende birbirine yakın değer almamalıdır. Bu tabloda %10'dan az farka sahip ifadeler birbirine yakın olarak kabul edilmektedir. Döndürülmüş Bileşenler Matrisi sonuçları Tablo 5.5'de verilmiştir:

Tablo 5.5 Döndürülmüş bileşenler matrisi.

	Bileşen	
	1	2
1) Sapanca'da eko turizmin gelişimi, bölgede kültürler arası etkileşimi sağlayarak bölgenin sosyal açıdan kalkınmasını olumlu yönde etkilemektedir.	,271	,774
2) Sapanca'da eko turizmin gelişimi doğal alanların korunmasını arttırmaktadır.	,341	,746
3) Sapanca'da eko turizmin gelişimi bölge halkının tarihi ve mimari yapıları korumasını arttırmaktadır.	,297	,805
4) Sapanca'da eko turizmin gelişimi çevre bilincini ve kalitesinin artmasını sağlamaktadır.	,340	,772
6) Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, parkların ve yeşil alanların artmasını ve korunmasını arttırmaktadır.	,293	,754
7) Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, sanat, el sanatları ve yerel kültürün yeniden canlanmasını sağlamaktadır.	,479	,639
8) Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, planlı gelişimi sağlamaktadır.	,419	,675
11) Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, halkın eğitim düzeyinin artmasını sağlamaktadır.	,456	,652
12) Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, sağlık olanaklarını artmasını sağlamaktadır.	,470	,610
13) Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, ulaşım olanaklarını artmasını sağlamaktadır.	,490	,593
14) Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, kültür ve sanat etkinliklerinin arttırmasını sağlamaktadır.	,473	,578
2) Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, tarım ve sanayi sektörünün gelişmesine katkı sağlayarak bölgesel kalkınmayı olumlu etkilemektedir.	,592	,426
4) Sapanca'da eko turizm diğer sektörlerin gelirlerinin de artmasını sağlamaktadır.	,639	,476
5) Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, istihdamı olumlu yönde etkilemektedir.	,654	,490
6) Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, tarım üretiminin artmasına katkı sağlamaktadır.	,706	,281

Tablo 5.5 (Devam): Döndürülmüş bileşenler matrisi.

	Bileşen	
	1	2
7) Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, yerel halkı tarafından yapılan yatırımlarının artmasına katkı sağlamaktadır.	,636	,462
9) İlçeye gelen yerli ve yabancı turistlerin sağladıkları gelirden memnunum.	,522	,283
10) Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, tarım alanlarının küçülmesine neden olmaktadır	,666	,282
11) Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, gençlerin turistik işletmelerde çalışmayı tercih etmesine sebep olmaktadır.	,700	,175
12) Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, bölge halkının sektörde istihdam edebilme payının artmasına katkı sağlamaktadır.	,683	,449
13) Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, yörede iş bulabilme güvencesinin artmasına katkı sağlamaktadır.	,734	,381
14) Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, farklı iş alanlarının oluşmasına katkı sağlamaktadır.	,698	,423
15) Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, bölgenin alt ve üst yapı olanaklarının gelişmesini sağladığı için bölgesel kalkınmayı olumlu yönde etkilemektedir.	,659	,287
16) Sapanca'da eko turizmin gelişmesi tarıma dayalı sanayinin gelişmesine katkı sağlamaktadır.	,646	,419

Faktörleştirme Metodu: Temel Bileşenler Analizi
Döndürme Yöntemi: Kaiser Normalleştirme ile Varimaks
a. Döndürme 3 iterasyonda yakınsadı.

Tablo 5.5 incelendiğinde minimum bileşen yükünün 0,522 olduğu ve bileşenlerin hepsinin diğer bileşenlerden en az %10 fazla olduğu görülmektedir. Faktör yüklerin düşük olması veya birbirlerine çok yakın olması faktör analizinde bir sorun olduğuna işaret etmektedir. Bu açıdan bakıldığında tablodaki sonuçların başarılı olduğu görülmektedir. Koyu renk ile gösterilen sonuçların hepsi kabul edilebilir ölçülerin üstündedir. Ayrıca ölçekteki ifadelerin hepsi doğru faktörde yer almaktadırlar. Eko turizmin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisini ölçen ifadelerin hepsi 2. Faktör olarak, Eko turizmin ekonomik kalkınmaya etkisini ölçen ifadelerin hepsi de 1. Faktör olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda faktör analizi sonucu eko turizminin bölgesel kalkınmaya ekonomik etkisini ölçen 1. Faktöre ait 13 ifade, eko turizmin bölgesel kalkınmaya sosyo-kültürel etkisini ölçen 2. Faktörde ise 11 ifade olmak üzere ankette yer alan ifadeler toplamda 24 ifadeden meydana gelmektedir.

5.5.4. Verilerin dağılımı ve normallik testi

Faktör analizi sonucu faktörler elde edildikten sonra her iki faktöre de dâhil olan ifadelerin ortalamaları alınarak analizlere bu değişkenler ile devam edilmiştir. Anketi uygularken sıralamada ilk ölçek olarak yer alan eko turizmin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi faktör analizi sonucu ikinci faktör olarak bulunmuş, ikinci sırada yer alan eko turizmin ekonomik kalkınmaya etkisi ise nispeten daha fazla açıklayıcı olduğu için birinci faktör olarak yer almıştır. Çalışmada karışıklık olmaması açısından ortalamalar alınırken anketteki sıra değiştirilmemiştir. Birinci faktördeki ifadelerin ortalaması eko turizmin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisidir. İkinci faktördeki ifadelerin ortalaması da eko turizmin ekonomik kalkınmaya etkisidir.

Faktörlerin normal bir dağılım sergileyip sergilemediğini görmek için ilk olarak SPSS üzerinden histogram grafiklerine bakılmış ve her iki faktör için de verilerin normal dağılımdan oldukça uzak oldukları görülmüştür. Verilerin normal bir dağılım sergilemediğinden emin olmak için Kolmogorov-Smirnov testi de kullanılmıştır. K-S testi, tesadüfi olarak toplanmış bir veri setinin belirli bir dağılıma uyup uymadığını ölçmek için kullanılan bir testtir. Bu test ile verilerin normal bir dağılım sergileyip sergilemediğini belirlemek mümkündür (Altunışık, Çoşkun, & Yıldırım, 2017, s. 215).

Verilerin normal bir dağılıp sergileyip sergilemediğini belirlemek amacıyla yapılan kolmogorov simirnov testi sonuçları tablo 5.6’da verilmiştir.

Tablo 5.6 Kolmogorov-Smirnov Testi sonuçları.

	Kolmogorov-Smirnov		
	İstatistik	Sd	Anlamlılık
Birinci faktördeki ifadelerin ortalaması	,132	395	,000
İkinci faktördeki ifadelerin ortalaması	,106	395	,000

Tablo 5.6’da görüldüğü gibi hesaplanan istatistiklerin anlam düzeyleri 0,05’ten oldukça düşüktür. Bu nedenle hem eko turizmin sosyo-kültürel kalkınmaya hem de ekonomik kalkınmaya etkilerini ölçen 2 faktörde de verilerin normal dağılmadığı görülmektedir.

5.6. Veri Analizi ve Bulguları

Araştırma kapsamında elde edilen veriler çeşitli istatistikî yöntemler kullanılarak SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) 23 programında analize tabii tutulmuştur. Bu bağlamda ilk olarak ölçeğin geçerliliği ve güvenirliliği test edilmiştir. Ölçeği güvenilir sonuçlar verdiği için emin olunduktan sonra faktör analizi uygulanmıştır. Normallik testleri sonucuna göre araştırmaya non-parametrik testler ile devam edilmiştir. Bu bağlamda ilk olarak katılımcıların demografik özellikleri ve birinci bölümde yer alan diğer ifadelerin frekans analizi sonuçlarına yer verilmiştir. Ardından ise non-parametrik testlerden olan Mann-Whitney-U testi ve Kruskal- Wallis, Spearman Sıra Korelasyon katsayısı ve Ki-Kare testlerinden yararlanılmıştır.

5.6.1. Araştırmaya katılanların demografik özellikleri ve Sapanca’da eko turizme yönelik genel soruların frekans analizi sonuçları

Bu bölümde araştırmaya katılan katılımcıların demografik bilgilerine yönelik verilen cevapların ve Sapanca’da eko turizm ilişkin birinci bölümde yer alan diğer değişkenlerin frekans analizi sonuçlarına yer verilmiştir. Katılımcıların demografik özelliklerine ait frekans ve yüzdeler tablo 5.7’de yer almaktadır.

Tablo 5.7 Demografik değişkenlere ait frekans analizi sonuçları.

Değişkenler	f	%
yaş		
18-24	83	21
25-34	92	23,3
35-44	97	24,6
45-55	61	15,4
55 yaş ve üzeri	62	15,7
cinsiyet		
kadın	197	49,9
erkek	198	50,1
medeni durum		
bekar	194	49,1
evli	201	50,9
eğitim durumu		
ilkokul	88	22,3
lise	147	37,2
üniversite	118	29,9
yüksek lisans ve üzeri	42	10,6

Tablo 5.7 (Devam) Demografik değişkenlere ait frekans analizi sonuçları.

Değişkenler	f	%
meslek		
öğrenci	62	15,7
işçi	90	22,8
esnaf	56	14,2
memur	42	10,6
emekli	48	12,2
diğer	97	24,6
Gelir durumu		
1000 TL'den az	69	17,5
1000-2000 TL arası	18	4,6
2001-3000 TL arası	109	27,6
3001-4000 TL arası	101	25,6
4000 TL ve üzeri	98	24,8
Sapanca'da yaşam süresi		
1-5 yıl arası	73	18,5
6-10 yıl arası	41	10,4
11-15 yıl arası	31	7,8
16-20 yıl arası	47	11,9
21 yıl ve üzeri	203	51,4
Yerli olma durumu		
evet	238	60,3
hayır	157	39,7

Katılımcıların yaş ortalamalarına bakıldığında 35-44 yaş grubunun %24,6 ile en yüksek katılımın sağlandığı yaş grubu olduğu görünmektedir. 25-34 yaş grubunun %23,3, 18-24 yaş grubunun %21,0, 55 yaş ve üzeri yaş grubunun %15,7 ve 45-55 yaş grubunun ise en az katılım ile %15,4'ü oluşturduğu görülmektedir. Katılımcıların %68,9'nun 18-44 yaş aralığında olması katılımcıların daha çok genç ve orta yaşlı kişilerden oluştuğu anlamına gelmektedir. Geri kalan %31,1 katılımcının ise 45-55 yaş aralığında ve 55 yaş üzeri kişilerden oluştuğu görülmektedir.

Katılımcıların cinsiyet dağılımları incelendiğinde ise %49,9'nun kadın, %50,1'nin ise erkek olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan 395 katılımcıdan 197'sinin kadın, 198'nin ise erkek katılımcı olduğu ve neredeyse cinsiyet dağılımının birbirine eşit oranlarda olduğu görülmektedir.

Katılımcıların medeni durumu incelendiğinde ise %49,1'nin bekar, %50,9'nun ise evli katılımcılardan oluştuğu görülmektedir. Bekar katılımcıların sayısının 194, evli katılımcıların sayısının ise 201 olduğu ve bekar ve evli katılımcıların sayısının birbirine çok yakın olduğu görülmektedir.

Katılımcıların eğitim durumu dağılımlarına göre de en yüksek katılıma sahip grubun %37,2 ile lise mezunları olduğu görülmektedir. Buna en yakın katılımcı sayısı ile

üniversite (%29,9) ve ilkokul (%22,3) eğitim düzeyinde katılımcıların olduğu görülmektedir. %10,6 ile en düşük katılıma sahip grubun ise yüksek lisans ve üzeri katılımcıların oluşturduğu görülmektedir.

Katılımcıların meslekleri incelendiğinde ise en yüksek katılıma sahip grubun diğer meslek grubunda (%24,6) yer alan katılımcılardan oluştuğu görülmektedir. Buna en yakın katılımcı sayısı ile işçi (%22,8), öğrenci (%15,7) ve esnaf (%14,2) meslek gruplarının oluşturduğu görülmektedir. En düşük katılıma sahip meslek gruplarının ise memurlar (%10,6) ve emeklilerden (%12,2) oluştuğu görülmektedir.

Katılımcıların gelir düzeylerine bakıldığında ise en yüksek katılıma sahip kişilerin 2001-3000 TL arası gelir düzeyine sahip kişilerden oluştuğu görülmektedir. Buna çok yakın katılımcı sayısına sahip olan diğer gruplar ise %25,6 katılımcının oluşturduğu 3001-4000 TL gelir düzeyine sahip olan katılımcılar ve 4001 TL ve üzeri (24,8) gelir düzeyine sahip katılımcıların oluşturduğu görülmektedir. En az katılımı ise 1001-2000 TL arası (%4,6) gelir düzeyine sahip katılımcıların oluşturduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan katılımcıların Sapanca'da ki yaşam süresi incelendiğinde ise katılımcıların çoğunun 21 yıl ve üzeri (%51,4) bir zamandır Sapanca'da yaşayan kişileri olduğu görülmektedir. Geri kalan katılımcıların ise 1-5 yıl arası (%18,5) Sapanca'da yaşayan, 16-20 yıl arası (%11,9) Sapanca'da yaşayan ve 6-10 yıl arası (%10,4) Sapanca'da yaşayan kişilerden oluştuğu görülmektedir. En düşük katılım seviyesine ait grubun ise 11-15 yıl arası (%7,8) Sapanca'da yaşam süresine sahip kişilerdir.

Araştırmaya katılan katılımcıların Sapanca'nın yerlisi olma durumu incelendiğinde ise Sapanca'nın yerlisi olan katılımcıların %60,3 yerlisi olmayan katılımcıların ise %39,7 olduğu görülmektedir. Katılımcıların kazancını eko turizmden sağlama durumu incelendiğinde ise katılımcıların sadece %19,2 si kazancını eko turizm yoluyla sağladığı görülmektedir. Diğer değişkenlere ait frekans analizi sonuçları ise tablo 5.8'de verilmiştir.

Tablo 5.8 Sapanca' da eko turizme ilişkin diğer değişkenlerin frekans analizi sonuçları.

Değişkenler	f	%
Kazancınızı eko turizmden mi sağlıyorsunuz?		
evet	76	19,2
hayır	319	80,8
Sapanca'ya daha fazla turist gelsin ister misiniz?		
evet	217	54,9
hayır	178	45,1
Sapanca'da eko turizmin daha fazla gelişmesini ister misiniz?		
evet	344	87,1
hayır	51	12,9

Katılımcıların kazancını eko turizmden sağlama durumu incelendiğinde ise katılımcıların sadece %19,2 si kazancını eko turizm yoluyla sağladığı görülmektedir.

Sapanca'ya daha fazla turist gelmesini isteyen katılımcılar %54,9 iken Sapanca'ya daha fazla turist gelmesini istemeyen katılımcılar ise %45,1'dir.

Sapanca'da eko turizmin daha fazla gelişmesini ister misiniz ifadesine ise katılımcıların %87,1'i evet, %12,9'u ise hayır cevabını vermiştir. Yani katılımcıları büyük bir çoğunluğu Sapanca'da eko turizmin gelişmesini istemektedir.

5.6.2. Araştırma değişkenlerine ilişkin frekans analizi sonuçları

Katılımcıların Sapanca'da eko turizmin sosyo-kültürel ve ekonomik etkilerine yönelik ifadelerle ilişkin verdikleri cevapların aritmetik ortalaması ve standart sapması ve sıklık, yüzde değerlerine ilişkin frekans analizi yapılmıştır. Anket formunda yer alan ifadeler 5'li likert tipi ölçek ile (5: kesinlikle katılıyorum, 4: katılıyorum, 3: ne katılıyorum ne katılmıyorum, 2: katılmıyorum, 1: kesinlikle katılmıyorum) test edilmiştir.

Aritmetik ortalama ve standart sapma ve sıklık-yüzde değerleri tablo 5.9'da ve 5.10'da verilmiştir.

Tablo 5.9 Eko turizmin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisine ilişkin ifadelerin frekans analizi sonuçları.

Soru	\bar{x}	Ss	Kesinlikle Katılmıyor		Katılmıyor		Ne katılıyor ne katılmıyor		Katılıyor		Kesinlikle katılıyor	
			f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
1. Sapanca'da eko turizmin gelişimi, bölgede kültürler arası etkileşimi sağlayarak bölgenin sosyal açıdan kalkınmasını olumlu yönde etkilemektedir.	4,34	0,81	3	,8	10	2,5	37	9,4	143	36,2	202	51,1
2. Sapanca'da eko turizmin gelişimi doğal alanların korunmasını arttırmaktadır.	4,41	0,84	2	,5	16	4,1	33	8,4	110	27,8	234	59,2
3. Sapanca'da eko turizmin gelişimi bölge halkının tarihi ve mimari yapıları korumasını arttırmaktadır.	4,36	0,83	3	,8	13	3,3	35	8,9	131	33,2	213	53,9
4. Sapanca'da eko turizmin gelişimi çevre bilincini ve kalitesinin artmasını sağlamaktadır.	4,37	0,84	2	,5	15	3,8	36	9,1	122	30,9	220	55,7
6. Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, parkların ve yeşil alanların artmasını ve korunmasını arttırmaktadır.	4,34	0,89	7	1,8	15	3,8	27	6,8	133	33,7	213	53,9
7. Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, sanat, el sanatları ve yerel kültürün yeniden canlanmasını sağlamaktadır.	4,27	0,85	2	,5	17	4,3	41	10,4	146	37,0	189	47,8
8. Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, planlı gelişimi sağlamaktadır.	4,10	0,90	3	,8	24	6,1	51	12,9	167	42,3	150	38,0
11. Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, halkın eğitim düzeyinin artmasını sağlamaktadır.	3,93	0,92	5	1,3	28	7,1	69	17,5	178	45,1	115	29,1
12. Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, sağlık olanaklarını artmasını sağlamaktadır.	3,86	0,89	3	,8	29	7,3	83	21,0	182	46,1	98	24,8
13. Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, ulaşım olanaklarını artması sağlamaktadır.	4,19	0,81	2	,5	11	2,8	53	13,4	170	43,0	159	40,3
14. Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, kültür ve sanat etkinliklerinin arttırmasını sağlamaktadır.	4,40	0,74	2	,5	7	1,8	30	7,6	147	37,2	209	52,9

Tablo 5.9 incelendiğinde, eko turizmin Sapanca'nın sosyo-kültürel kalkınmaya etkisini belirlemeye yönelik yerel halkın verdiği yanıtlara göre en yüksek aritmetik ortalama 4,41, en düşük aritmetik ortalama ise 3,86'dır. Bu sonuç Sapanca halkının bölgenin sosyo-

kültürel anlamda kalkınmasına olumlu baktığını göstermektedir. En yüksek aritmetik ortalamaya sahip olan ifadenin “Sapanca'da eko turizmin gelişimi doğal alanların korunmasını arttırmaktadır.” ifadesi olduğu görülmektedir. Bu ifadeye katılımcıların %87'si olumlu yanıt vermiştir. Buda yerel halka göre eko turizmin gelişimi ile birlikte doğal alanların korunmasının arttığını göstermektedir. Sosyo-kültürel etkiler ölçeğinde yer alan en düşük aritmetik ortalamaya sahip ifade ise “Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, sağlık olanaklarını artmasını sağlamaktadır.” İfadesidir. Bu ifadeye ise katılımcıların %70,9'u olumlu yanıt verdiği %21'nin ise kararsız kaldığı görülmektedir. Bu sonuçlara göre Sapanca'da eko turizmin, sağlık olanaklarının gelişimi üzerinde olumlu bir etkisi olduğu görülse de diğer ifadelere kıyasla daha az olumlu etkisi olduğu ortaya konmuştur

“Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, kültür ve sanat etkinliklerinin arttırmasını sağlamaktadır.” ifadesine katılımcıların % 90,1'i olumlu yanıt vermiştir. Bu değer bölge halkının Sapanca'da eko turizmin gelişiminin kültür ve sanat etkinliklerini arttırdığını düşündüğünü göstermektedir. “Sapanca' da eko turizmin gelişimi çevre bilincini ve kalitesinin artmasını sağlamaktadır.” ifadesine katılımcıların %86,6'sı olumlu yanıt verdiği görülmektedir. Bu değere göre Sapanca'da eko turizmin çevre bilincini ve kalitesini arttırdığı görülmektedir.

“Sapanca'da eko turizmin gelişimi bölge halkının tarihi ve mimari yapıları korumasını arttırmaktadır.” ifadesine katılımcıların %87,1'i olumlu yanıt vermiştir. Bu sonuç eko turizmin bölge halkının tarihi ve mimari yapıları korumasını arttırdığını göstermektedir. “Sapanca'da eko turizmin gelişimi, bölgede kültürler arası etkileşimi sağlayarak bölgenin sosyal açıdan kalkınmasını olumlu yönde etkilemektedir.” İfadesine %87,3'ü olumlu yanıt vermiştir. Bu değere göre eko turizm bölgeler arası etkileşimi sağlayarak sosyal kalkınmayı olumlu etkilemektedir. “Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, parkların ve yeşil alanların artmasını ve korunmasını arttırmaktadır.” İfadesine ise katılımcıların %87,1'i olumlu yanıt vermiştir. Bu sonuca göre eko turizmin gelişimi parkların ve yeşil alanların gelişimini olumlu yönde etkilemektedir.

“Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, sanat, el sanatları ve yerel kültürün yeniden canlanmasını sağlamaktadır.” ifadesine katılımcıların %84,8'inin olumlu yanıt verdiği görülmektedir. Bu değere göre eko turizmin bölgede gelişmesi sanat, el sanatları ve yerel

kültürün yeniden canlanmasına ve sürdürülebilirliğine katkı sağlamaktadır. “Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, ulaşım olanaklarını artması sağlamaktadır.” ifadesine katılımcıların %83,3'nün olumlu yanıt verdiği görülmektedir. Bu sonuca göre bölge halkı eko turizmin ulaşım olanaklarını olumlu yönde geliştirdiğini düşünmektedir.

“Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, planlı gelişimi sağlamaktadır.” ifadesine katılımcıların %80,3'nün olumlu yanıt verdiği görülmektedir. Katılımcıların %12,9'nun ise kararsız olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre bölge halkının büyük bir çoğunluğunun bölgenin planlı gelişimi üzerinde eko turizmin olumlu etki ettiğini düşündüğü görülmektedir. “Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, halkın eğitim düzeyinin artmasını sağlamaktadır.” ifadesine katılımcıların %74,2'sinin olumlu yanıt verdiği %17,5'nin ise kararsız olduğu görülmektedir. Bu sonuçlara göre eko turizmin, halkın eğitim seviyesinin artması üzerinde olumlu bir etkisinin olduğu görülmektedir.

Katılımcıların Sapanca'da eko turizmin gelişmesinin sosyo-kültürel kalkınma üzerine yöneltilen ifadelerle verdikleri yanıtlar bölgesel kalkınma teorileri kapsamında değerlendirildiğinde ise, ilçede eko turizmin gelişiminin, bölgede kültürler arası etkileşimi olumlu etkilemesi ve sosyal kalkınmaya katkı sağlaması ifadesi, Romer ve Lucas tarafından temelleri atılan ve beşeri sermayenin artması ile bölge halkının sosyal açıdan da gelişimini öngören içsel bölgesel kalkınma teorisi ile ilişkilendirilebilir. Ayrıca verilen yanıtlara göre ilçede eko turizmin doğal alanların, tarihi ve mimari yapıların, yeşil alanların korunmasına olan etkisi ve çevre bilincini ve kalitesinin artmasında ki etkisi ile yerel sanatlar ve el sanatlarının gelişimine olan katkısı da hem içsel hem de yeni bölgeselcilik teorilerinin öngörülleri ile uyum gösterdiği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu ifadelerin yerel kaynakların kullanılması ile kalkınmayı savunan içsel kalkınma teorisinin öngörülleri ile uyuşmasının en temel nedeni eko turizmin zaten özünde yerel kaynakları kullanarak yapılan bir turizm türü olmasından kaynaklıdır.

Yaşanan bu gelişmeler, yerel, sosyal, kültürel ve kurumsal düzenlemelerle ilgilenen “ekonomik coğrafyacılara” tarafından geliştirilen bir kuram olan yeni bölgeselcilik kuramı ile ilişkilendirilmesinin en temel sebebi ise eko turizmin bölgenin yerel kaynaklarını harekete geçirmesi ve bu kaynakları hem bölgenin gelişimi hem de yerel halkın faydası için kullanması yeni bölgeselcilik kuramının öngörülleri ile uyuşmasına neden olmaktadır.

Eko turizmin bölgenin planlı gelişimi, sağlık, eğitim, ulaşım olanaklarının artması ve kültür ve sanat etkinliklerinin gelişimi üzerine olan etkisi ise bölgenin bir turizm merkezi olması için var olan çabaları göstermektedir. Bu nedenle bu ifadelerin cazibe merkezleri teorisi ile ilişkilendirilmesi mümkündür. Diğer yandan bu gelişmeler, sosyal altyapının gelişimi ve korunması öngörüsünü savunan içsel kalkınma teorisi ile ilişkilendirmek mümkündür. Çünkü sağlık, eğitim, ulaşım olanaklarının gelişimi ve kültür ve sanat etkinliklerinin gelişimi, içsel kalkınma teorisinin öngörülerinden olan sosyal altyapının gelişimi için oldukça önem arz etmektedir.

Tablo 5.10 Eko turizmin ekonomik etkilerine ilişkin soru ifadelerin frekans analizi sonuçları.

Soru	\bar{x}	Ss	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Ne katılmıyorum ne katılmıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum	
			F	%	f	%	f	%	f	%	f	%
2. Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, tarım ve sanayi sektörünün gelişmesine katkı sağlayarak bölgesel kalkınmayı olumlu etkilemektedir.	4,00	0,93	4	1,0	27	6,8	69	17,5	160	40,5	135	34,2
4. Sapanca'da eko turizm diğer sektörlerin gelirlerinin de artmasını sağlamaktadır.	4,04	0,90	6	1,5	20	5,1	56	14,2	182	46,1	131	33,2
5. Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, istihdamı olumlu yönde etkilemektedir	4,23	0,82	2	,5	16	4,1	37	9,4	171	43,3	169	42,8
6. Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, tarım üretiminin artmasına katkı sağlamaktadır.	4,80	0,93	6	1,5	27	6,8	103	26,1	162	41,0	97	24,6
7. Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, yerel halkı tarafından yapılan yatırımlarının artmasına katkı sağlamaktadır.	4,16	0,96	6	1,5	27	6,8	38	9,6	150	38,0	174	44,1
9. İlçeye gelen yerli ve yabancı turistlerin sağladıkları gelirden memnunum.	4,92	0,99	5	1,3	32	8,1	83	21,0	142	35,9	132	33,4

Tablo 5.10 (Devam): Eko turizmin ekonomik etkilerine ilişkin soru ifadelerinin frekans analizi sonuçları.

Soru	\bar{x}	Ss	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Ne katılmıyorum ne katılmıyorum		Katılıyorum		Kesinlikle katılıyorum	
			f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
10. Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, tarım alanlarının küçülmesine neden olmaktadır.	2,03	1,08	15	40,3	117	29,6	73	18,5	35	8,9	10	2,5
11. Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, gençlerin turistik işletmelerde çalışmayı tercih etmesine sebep olmaktadır.	3,89	1,04	8	2,0	37	9,4	77	19,5	137	34,7	135	34,2
12. Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, bölge halkının sektörde istihdam edebilme payının artmasına katkı sağlamaktadır.	4,18	0,96	6	1,5	28	7,1	34	8,6	147	37,2	179	45,3
13. Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, yörede iş bulabilme güvencesinin artmasına katkı sağlamaktadır.	4,15	0,89	3	,8	20	5,1	53	13,4	155	39,2	163	41,3
14.Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, farklı iş alanlarının oluşmasına katkı sağlamaktadır.	4,06	0,85	2	,5	27	6,8	39	9,9	203	51,4	123	31,1
15. Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, bölgenin alt ve üst yapı olanaklarının gelişmesini sağladığı için bölgesel kalkınmayı olumlu yönde etkilemektedir.	4,28	0,84	5	1,3	11	2,8	37	9,4	155	39,2	186	47,1
16. Sapanca'da eko turizmin gelişmesi tarıma dayalı sanayinin gelişmesine katkı sağlamaktadır.	3,97	1,00	8	2,0	33	8,4	58	14,7	158	40,0	138	34,9

Tablo 5.10 incelendiğinde, eko turizmin Sapanca'nın ekonomik kalkınmaya etkisini belirlemeye yönelik yerel halkın verdiği yanıtlara göre en yüksek aritmetik ortalama 4,92, en düşük aritmetik ortalama ise 2,03 olduğu görülmektedir. Yerel halkın en fazla katılım gösterdiği ifadenin "İlçeye gelen yerli ve yabancı turistlerin sağladıkları gelirden memnunum." İfadesi olduğu görülmektedir. Bu ifadeye katılımcıların %69,3'ü olumlu yanıt vermiştir. Bu ifadenin sahip olduğu değere dayanarak Sapanca'da yaşayan yerel

halkın Sapanca'ya gelen turistlerin sağladığı gelirden memnun olduğu şeklinde bir yorum yapmak mümkündür.

“Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, tarım üretiminin artmasına katkı sağlamaktadır.” ifadesine katılımcıların %65,6'sının olumlu yanıt verdiği görülmektedir. Katılımcıların %26,1'nin ise kararsız olduğu görülmektedir. Bu sonuca göre bölge halkının ek turizmin tarım üretimine katkı sağladığını düşünenlerin çoğunlukta olduğu görülmektedir. “Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, bölgenin alt ve üst yapı olanaklarının gelişmesini sağladığı için bölgesel kalkınmayı olumlu yönde etkilemektedir.” ifadesine katılımcıların %86,3'nün olumlu yanıt verdiği görülmektedir. Bu sonuç göre bölge halkının eko turizmin alt ve üst yapı olanaklarını geliştirdiğini düşündüğünü göstermektedir.

“Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, istihdamı olumlu yönde etkilemektedir.” ifadesine katılımcıların %86,1'nin olumlu yanıt verdiği görülmektedir. Bu değere göre bölge halkının eko turizmin bölgede ki gelişimini olumlu etkilediğini düşündüğü görülmektedir. “Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, bölge halkının sektörde istihdam edebilme payının artmasına katkı sağlamaktadır.” ifadesine katılımcıların %82,5'nin olumlu yanıt verdiği görülmektedir. Bu sonuca göre katılımcıların büyük çoğunluğunun bölge halkının eko turizmden istihdam edebildiğini düşündüğü görülmektedir.

“Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, yerel halkı tarafından yapılan yatırımlarının artmasına katkı sağlamaktadır.” ifadesine katılımcıların %82,1'nin olumlu yanıt verdiği görülmektedir. Bu değere göre katılımcıların eko turizmin gelişmesinin yerel halkın yatırımlarını arttırdığını düşündüğü görülmektedir. “Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, yörede iş bulabilme güvencesinin artmasına katkı sağlamaktadır.” ifadesine katılımcıların %80,5'inin olumlu yanıt verdiği görülmektedir. Bu sonuca göre eko turizm bölgede iş bulabilme güvencesini arttırmaktadır.

“Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, farklı iş alanlarının oluşmasına katkı sağlamaktadır.” ifadesine katılımcıların %82,5'i olumlu yanıt verirken, %7,3'ü olumsuz yanıt vermiştir. Bu sonuca göre eko turizmin gelişimi farklı iş alanlarının oluşmasına katkı sağlamaktadır. “Sapanca'da eko turizm diğer sektörlerin gelirlerinin de artmasını sağlamaktadır.” ifadesine katılımcıların %79,3'ü olumlu yanıt verirken, %6,6'sı olumsuz yanıt vermiştir. Bu sonuca göre bölge halkı eko turizmin diğer sektörlerinde olumlu etkilediğini ve gelirlerinin arttığını düşündüğü görülmektedir.

“Sapanca’da eko turizmin gelişmesi, tarım ve sanayi sektörünün gelişmesine katkı sağlayarak bölgesel kalkınmayı olumlu etkilemektedir.” İfadesine katılımcıların %74,7’sinin olumlu yanıt %7,8’inin olumsuz yanıt verdiği görülmektedir. Bu sonuçlar, bölge halkının eko turizmin gelişmesinin tarım ve sanayi sektörünün gelişmesine katkı sağladığını düşündüğünü göstermektedir. “Sapanca’da eko turizmin gelişmesi tarıma dayalı sanayinin gelişmesine katkı sağlamaktadır.” ifadesine katılımcıların %74,9’u olumlu yanıt verirken, %10,4’ü olumsuz yanıt vermiştir. Bu sonuca göre bölge halkı eko turizmin gelişmesinin tarıma dayalı sanayinin gelişmesine katkı sağladığını düşündüğünü göstermektedir.

“Sapanca’da eko turizmin gelişmesi, gençlerin turistik işletmelerde çalışmayı tercih etmesine sebep olmaktadır.” ifadesine katılımcıların %68,9’u olumlu yanıt verirken, %11,4’ü olumsuz yanıt vermiştir. Bu değerlere göre Sapanca’da eko turizmin gelişmesi, gençlerin turistik işletmelerde çalışmayı tercih etmesinde rol oynadığını ortaya koymaktadır. “Sapanca’da eko turizmin gelişmesi, tarım alanlarının küçülmesine neden olmaktadır.” ifadesine katılımcıların %11,4’ü olumlu, %42,1’i olumsuz yanıt verirken, %29,6’sı ise kararsız kalmıştır. Bu sonuçlar bölge halkının çoğunluğunun eko turizmin tarım alanlarını küçültmediğini düşündüğünü göstermektedir.

Katılımcıların Sapanca’da eko turizmin gelişmesinin ekonomik kalkınma üzerine yöneltilen ifadelerle verdikleri yanıtlar bölgesel kalkınma teorileri kapsamında değerlendirildiğinde ise, eko turizmin tarım ve sanayi sektörünün bölgedeki gelişimi üzerine olan etkisinin yeni bölgeselcilik teorisi ile ilişkilendirmek mümkündür. Ayrıca eko turizmin, bölgedeki diğer sektörler üzerine olan etkisi ve farklı iş alanlarının oluşumu üzerine olan etkisi de bölgesel rekabet gücünü arttırdığı için yeni bölgeselcilik teorisinin öngörülleri ile uyumaktadır.

Eko turizmin bölgedeki istihdam olanaklarını arttırması, gençlerin turizmde iş bulabilme olanaklarını arttırması ve yerel halkın yatırımlarını arttırması üzerine olan etkisi ise yerel üretim sistemlerinin artmasına ve beşeri kaynaklara olan etkisinden dolayı Romer ve Lucas’ın geliştirdiği içsel bölgesel kalkınma teorisi ile uyum göstermektedir. Ayrıca bölgenin turizm açısından bir cazibe merkezi olması sebebiyle turistik iş gücüne olan ihtiyaç artmaktadır. Sapanca’nın bulunduğu bölgede sahip olduğu tüm turistik arz

kaynakları sebebiyle eşsiz olması ve bu alanda istihdam olanaklarına sahip olması cazibe merkezleri teorisinin öngörülerini ile uyuştuğunu göstermektedir.

Eko turizmin bölgede ki tarım üretiminin artmasına olan etkisi ise yeni bölgeselcilik teorisinin temel amaçlarından olan bölgesel ekonomilerinin kapasitesinin artırılması ile ilişkilendirilebilir. Çünkü bölgenin kendi kaynaklarının kullanılması yoluyla bir kalkınma yaratmak söz konusudur. Ayrıca eko turizmin bölgedeki tarıma dayalı sanayinin gelişimine olan etkisi de içsel büyüme dinamiklerinin desteklenmesi yoluyla bir kalkınmayı öngördüğü için yeni bölgeselcilik ve içsel bölgesel kalkınma teorisi ile uyum göstermektedir. Çünkü bura da ki asıl amaç bölgenin kendi öz kaynaklarını kullanarak bölgesel kalkınmayı destekleyecek enstürmanları ortaya çıkarmaktır.

Eko turizmin bölgede ki altyapı ve üstyapı gelişimine olan etkisi ise bölgesel rekabet gücünü geliştirdiği ve bölgesel yenilik sağladığı için yeni bölgeselcilik teorisinin öngörülerini bir uyum gösterdiği görülmektedir.

5.6.3. Eko turizmin sosyo-kültürel ve ekonomik kalkınmaya etkisini ölçmeye yönelik ifadelerin farklılık testi sonuçları

Bu bölümde anketteki ifadelere verilen cevapların anketin ilk bölümünde yer alan demografik özelliklere ve bu bölümdeki eko turizme ilişkin genel ifadelere verilen cevaplar arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığının belirlenmesi için uygun farklılık analizleri yapılmıştır.

Bu bölümde kullanılan analizlerde ifadeler normal dağılmadıkları için parametrik olmayan testler tercih edilmiştir. İki seçenekli sorular için Mann-Whitney U Testi, ikiden fazla seçenekli sorular için de Kruskal-Wallis testi kullanılmıştır.

5.6.3.1.Eko turizmin sosyo-kültürel ve ekonomik kalkınmaya etkisini ölçmeye yönelik kruskal-wallis testi sonuçları

Kruskal-Wallis testi üç veya daha fazla grubun karşılaştırılmasında kullanılan non-parametrik testlerden biridir. Parametrik testlerden tek yönlü ANOVA testinin non-parametrik karşılığıdır (Altunışık, Çoşkun, & Yıldırım, 2017). Parametrik olmadığı için ortalama bazlı değil sıralama bazlıdır yani verilen cevapların öncelikle sıralanması gerekir.

Kruskal-Wallis testi iki faktör ortalaması için, ikiden fazla seçenek olan 5 adet ifadeye uygulanmıştır (1.-4.-5.-6.ve 7. ifadeler). Her faktör için iki olmak üzere toplamda 10 tane hipotez test edilmiştir. Anlam düzeyine göre 0,05'ten küçük bulunan hipotezler anlamlı olarak kabul edilmiştir. Faktör 1'e eko turizmin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisiyle ilgili ifadelerin ortalaması faktör 2'ye ise eko turizmin ekonomik kalkınmaya etkisiyle ilgili ifadelerin ortalaması olarak yer verilmiştir.

Soru 1: Yaşınız?

Bu değişkene verilen cevaplar beş yaş aralığında yer almaktadır. Kruskal-Wallis testi sonucu 5.11'de verilmiştir.

Tablo 5.11 Yaş değişkenine ilişkin test istatistikleri.

	Faktör 1	Faktör 2
Ki-Kare	3,624	5,325
Sd	4	4
Anlam Düzeyi	,459	,256

a. Kruskal Wallis Testi

b. Gruplayıcı değişken: Yaşınız

Her iki boyuta göre verilen cevaplarda yaş belirleyici bir faktör olarak bulunamamıştır. Verilen cevaplarda yaşa göre bir değişim ve farklılaşma yoktur, mevcut yaş aralıklarına göre aynıdır. Yani katılımcıların yaş aralığına göre Sapanca'da eko turizmin sosyo-kültürel ve ekonomik kalkınmaya etkisi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Anlam düzeyi her iki faktörde de 0.05'den büyük olduğu için H1 ve H12 hipotezleri reddedilmiştir.

Soru 4: Eğitiminiz?

Bu değişkene verilen cevaplar dört eğitim düzeyinde farklılaşmıştır. Kruskal-Wallis testi sonucu 5.12'de verilmiştir.

Tablo 5.12 Eğitim değişkenine ilişkin testi istatistikleri.

	FAKTÖR 1	FAKTÖR 2
Ki-Kare	4,353	9,563
Sd	3	3
Anlam Düzeyi	,226	,023

a. Kruskal Wallis Testi

b. Gruplayıcı değişken: Eğitiminiz

İlk faktöre verilen cevaplarda katılımcıların eğitim düzeyine göre bir farklılık bulunamamıştır. İkinci faktöre verilen cevaplara göre ise eğitim düzeyi ve ikinci faktör arasında anlamlı bir farklılık vardır. Yani katılımcıların eğitim durumu, eko turizmin ekonomik kalkınmaya etkisi ile ilgili ifadelerine verilen yanıtları etkilemektedir.

Bu bağlamda birinci faktör için anlam düzeyi 0.05'in üzerinde olduğu için H2 hipotezi reddedilmiş, ikinci faktör için ise anlam düzeyi 0.05'in altında olduğu için H15 hipotezi kabul edilmiştir.

Soru 5: Mesleğiniz?

Bu değişkene verilen cevaplar altı kategoride yer almaktadır. Kruskal-Wallis testi sonucu 5.13'de verilmiştir.

Tablo 5.13 Meslek değişkenine ilişkin test istatistikleri.

	FAKTÖR 1	FAKTÖR 2
Ki-Kare	22,841	39,695
Sd	5	5
Anlam Düzeyi	,000	,000

a. Kruskal Wallis Testi

b. Gruplayıcı değişken: Mesleğiniz

Her iki boyuta göre verilen cevaplarda katılımcıların mesleği belirleyici bir faktör olarak bulunmuştur. Yani katılımcıların mesleği Sapanca'da eko turizmin soyo-kültürel ve ekonomik kalkınmaya etkilerine yönelik yer alan ifadelerine verdikleri yanıtları etkilemektedir. Her iki faktör ve meslek değişkeni arasında anlamlı bir ilişki vardır. Her iki faktör içinde anlam düzeyleri 0.05'in altında olduğu için H5 ve H16 hipotezleri kabul edilmiştir.

Soru 6: Kazancınız?

Bu değişkene verilen cevaplar beş kategoride yer almaktadır. Kruskal-Wallis testi sonucu 5.14'de verilmiştir.

Tablo 5.14 Kazanç değişkenine ilişkin test istatistikleri.

	FAKTÖR 1	FAKTÖR 2
Ki-Kare	6,471	9,353
Sd	4	4
Anlam Düzeyi	,167	,053

a. Kruskal Wallis Testi

b. Gruplayıcı değişken: Kazancınız

Her iki boyuta göre verilen cevaplarda kazanç belirleyici bir faktör olarak bulunamamıştır. Verilen cevaplarda katılımcıların kazancına göre bir değişim ve farklılaşma yoktur. Yani katılımcıların kazancı ve Sapanca'da eko turizmin sosyo-kültürel ve ekonomik kalkınmaya etkisi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Anlam düzeyi her iki faktörde de 0.05'den büyük olduğu için H6 ve H17 hipotezleri reddedilmiştir.

Soru 7: Kaç yıldır Sapanca'da yaşıyorsunuz?

Bu değişkene verilen cevaplar beş kategoride yer almaktadır. Kruskal-Wallis testi sonucu 5.15'de verilmiştir.

Tablo 5.15 Yaşam süresi değişkenine ilişkin test istatistikleri.

	FAKTÖR 1	FAKTÖR 2
Ki-Kare	8,914	9,502
Sd	4	4
Anlam Düzeyi	,063	,050

a. Kruskal Wallis Testi

b. Gruplayıcı değişken: Kaç yıldır sapanca'da yaşıyorsunuz?

Her iki boyuta göre verilen cevaplarda Sapanca'da yaşam süresi belirleyici bir faktör olarak bulunamamıştır. Verilen cevaplarda yaşam süresine göre bir değişim ve farklılaşma yoktur, mevcut yaşam süresi aralıklarına göre aynıdır. Yani katılımcıların Sapanca'da yaşam süresi aralığına göre Sapanca'da eko turizmin sosyo-kültürel ve ekonomik kalkınmaya etkisi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Anlam düzeyi her iki faktörde de 0.05'den büyük olduğu için H7 ve H18 hipotezleri reddedilmiştir.

5.6.3.2. Eko turizmin sosyo-kültürel ve ekonomik kalkınmaya etkisini ölçmeye yönelik mann whitney u testi sonuçları

Mann Whitney U testi iki ortalamanın birbirlerine eşit olup olmadığını test eden bağımsız örneklem t-testinin parametrik olmayan karşılığı olarak görülebilir. Analiz için verilerin tesadüfî bir şekilde toplanmış olması gerekmektedir. Ayrıca parametrik bir test olmadığı için ortalama değil sıralama baz alınmaktadır (Altunışık, Çoşkun, & Yıldırım, 2017, s. 213).

Mann Whitney U testi iki faktör ortalaması için, iki seçenek olan 6 adet ifadeye uygulanmıştır (2.3.8.9.10. ve 11. ifadeler). Her faktör için iki olmak üzere toplamda 12 tane hipotez test edilmiştir. Anlam düzeyine göre, 0,05'ten küçük bulunanlar anlamlı olarak kabul edilmiş, 0,05'den büyük olanlar ise reddedilmiştir. Faktör 1 eko turizmin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisiyle ilgili ifadelerin ortalamasıdır. Faktör 2 eko turizmin ekonomik kalkınmaya etkisiyle ilgili ifadelerin ortalamasıdır.

Soru 2: Cinsiyetiniz?

Cinsiyet değişkenine ilişkin sıralama ve Mann-Whitney U testi sonuçları tablo 5.16'da verilmiştir:

Tablo 5.16 Cinsiyet değişkenine ilişkin sıralama ve test istatistiği.

	Faktör 1			Faktör 2		
	N	Ortalama Sıralama	Sıralamaların Toplamı	N	Ortalama Sıralama	Sıralamaların Toplamı
Cinsiyetiniz						
Kadın	197	190,74	37575,00	197	190,40	37509,00
Erkek	198	205,23	40635,00	198	205,56	40701,00
Toplam	395			395		
Test İstatistiği						
Mann-Whitney U		18072,000			18006,000	
Wilcoxon W		37575,000			37509,000	
Z		-1,264			-1,321	
Anlam Düzeyi (2-yönlü)		,206			,187	

a: Gruplayıcı değişken: cinsiyetiniz

Her iki boyuta göre verilen cevaplarda katılımcıların cinsiyeti belirleyici bir faktör olarak bulunamamıştır. Verilen cevaplarda cinsiyete göre bir değişim ve farklılaşma yoktur. Yani katılımcıların cinsiyetine göre Sapanca'da eko turizmin sosyo-kültürel ve ekonomik

kalkınmaya etkisi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Verilen yanıtların cinsiyete göre ortalama sıralamaları incelendiğinde erkek katılımcıların nispeten kadın katılımcılardan daha yüksek değerlere sahip yanıtlar verdiği görülmektedir. Ancak anlam düzeyi her iki faktörde de 0.05'den büyük olduğu için H2 ve H13 hipotezleri reddedilmiştir

Soru 3: Medeni durumunuz?

Medeni durum değişkenine ilişkin sıralama ve Mann-Whitney U testi sonuçları tablo 5.17'de verilmiştir:

Tablo 5.17 Medeni durum değişkenine ilişkin sıralama ve test istatistiği.

	Faktör 1			Faktör 2		
	N	Ortalama Sıralama	Sıralamaların Toplamı	N	Ortalama Sıralama	Sıralamaların Toplamı
Medeni durumunuz						
Bekâr	194	191,29	37110,00	194	193,72	37582,00
Evli	201	204,48	41100,00	201	202,13	40628,00
Toplam	395			395		
Test İstatistiği						
Mann-Whitney U		18195,000			18667,000	
Wilcoxon W		37110,000			37582,000	
Z		-1,150			-,732	
Anlam Düzeyi (2-yönlü)		,250			,464	

a: Gruplayıcı değişken: medeni durumunuz

Her iki boyuta göre verilen cevaplarda katılımcıların medeni durumu belirleyici bir faktör olarak bulunamamıştır. Verilen cevaplarda medeni duruma göre bir değişim ve farklılaşma yoktur. Yani katılımcıların medeni durumuna göre Sapanca'da eko turizmin sosyo-kültürel ve ekonomik kalkınmaya etkisi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Verilen yanıtların medeni duruma göre ortama sıralamaları incelendiğinde evli katılımcıların nispeten bekâr katılımcılardan daha yüksek değerlere sahip yanıtlar verdiği görülmektedir. Ancak anlam düzeyi her iki faktörde de 0.05'den büyük olduğu için H3 ve H14 hipotezleri reddedilmiştir.

Soru 8: Sapanca'nın yerlisi misiniz?

Sapanca'nın yerlisi olma değişkenine ilişkin sıralama ve Mann-Whitney U testi sonuçları tablo 5.18'de verilmiştir:

Tablo 5.18 Sapanca'nın yerlisi olma değişkenine ilişkin sıralama ve test istatistiği.

	Faktör 1			Faktör 2		
	N	Ortalama Sıralama	Sıralamaların Toplamı	N	Ortalama Sıralama	Sıralamaların Toplamı
Sapanca'nın yerlisi misiniz?						
Evet	238	199,47	47473,50	238	203,79	48502,50
Hayır	157	195,77	30736,50	157	189,22	29707,50
Toplam	395			395		
Test İstatistiği						
Mann-Whitney U		18333,500			17304,500	
Wilcoxon W		30736,500			29707,500	
Z		-,315			-1,243	
Anlam Düzeyi (2-yönlü)		,752			,214	

a: Gruplayıcı değişken: Sapanca'nın yerlisi misiniz?

Her iki boyuta göre verilen cevaplarda katılımcıların Sapanca'nın yerlisi olma faktörü belirleyici bir faktör olarak bulunamamıştır. Verilen cevaplarda yerli olma durumuna göre bir değişim ve farklılaşma yoktur. Yani katılımcıların Sapanca'nın yerlisi olup olmama durumuna göre Sapanca'da eko turizmin sosyo-kültürel ve ekonomik kalkınmaya etkisi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Verilen yanıtların yerli olma duruma göre ortama sıralamaları incelendiğinde Sapanca'nın yerlisi olan katılımcıların nispeten yerlisi olmayan katılımcılardan daha yüksek değerlere sahip yanıtlar verdiği görülmektedir. Ancak anlam düzeyi her iki faktörde de 0.05'den büyük olduğu için H8 ve H19 hipotezleri reddedilmiştir.

Soru 9: Kazancınızı turizmden mi sağlıyorsunuz?

Kazancını eko turizmden sağlama değişkenine ilişkin sıralama ve Mann-Whitney U testi sonuçları tablo 5.19'da verilmiştir:

Tablo 5.19 Kazancını eko turizmden sağlama değişkenine ilişkin sıralama ve test istatistiği.

	Faktör 1			Faktör 2		
	N	Ortalama Sıralama	Sıralamaların Toplamı	N	Ortalama Sıralama	Sıralamaların Toplamı
Kazancınızı turizmden mi sağlıyorsunuz?						
Evet	76	250,35	19026,50	76	254,45	19338,50
Hayır	319	185,53	59183,50	319	184,55	58871,50
Toplam	395			395		
Test İstatistiği						
Mann-Whitney U		8143,500			7831,500	
Wilcoxon W		59183,500			58871,500	
Z		-4,457			-4,801	
Anlam Düzeyi (2-yönlü)		,000			,000	

a: Gruplayıcı değişken: Kazancınızı eko turizmden mi sağlıyorsunuz?

Her iki boyuta göre verilen cevaplarda katılımcıların kazancını eko turizmden sağlayıp sağlamama durumu belirleyici bir faktör olarak bulunmuştur. Yani katılımcıların kazancını eko turizmden sağlayıp sağlamama durumu Sapanca'da eko turizmin soyo-kültürel ve ekonomik kalkınmaya etkilerine yönelik yer alan ifadelere verdikleri yanıtları etkilemektedir.

Her iki faktör ve kazancını eko turizmden sağlama değişkeni arasında anlamlı bir ilişki vardır. Her iki faktör içinde anlam düzeyleri 0.05'in altında olduğu için H9 ve H20 hipotezleri kabul edilmiştir.

Eko turizmin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisini ölçen ifadelerin yer aldığı faktör 1'in ortalaması evet cevabı verenler için 4,51 hayır cevabı verenler için 4,17'dir.

Eko turizmin ekonomik kalkınmaya etkisini ölçen ifadelerin yer aldığı faktör 2'nin ortalaması evet cevabı verenler için 4,37, hayır cevabı verenler için 3,98'dir.

Soru 10: Sapanca'ya daha fazla turist gelsin ister misiniz?

Sapanca'ya daha fazla turist gelmesini isteme değişkenine ilişkin sıralama ve Mann-Whitney U testi sonuçları tablo 5.20'da verilmiştir:

Tablo 5.20 Sapanca'ya daha fazla turist gelmesini isteme değişkenine ilişkin sıralama ve test istatistiği.

	Faktör 1			Faktör 2		
	N	Ortalama Sıralama	Sıralamaların Toplamı	N	Ortalama Sıralama	Sıralamaların Toplamı
Sapanca'ya daha fazla turist gelsin ister misiniz?						
Evet	217	221,09	47977,00	217	218,8	47498,00
Hayır	178	169,85	30233,00	178	8	30712,00
Toplam	395			395	172,54	
Test İstatistiği						
Mann-Whitney U		14302,000			14781,000	
Wilcoxon W		30233,000			30712,000	
Z		-4,447			-4,018	
Anlam Düzeyi (2-yönlü)		,000			,000	

a: Gruplayıcı değişken: Sapanca'ya daha fazla turist gelmesini ister misiniz?

Her iki boyuta göre verilen cevaplarda katılımcıların Sapanca'ya daha fazla turist gelmesini isteme durumu belirleyici bir faktör olarak bulunmuştur. Yani katılımcıların Sapanca'ya daha fazla turist gelmesini isteme durumu, Sapanca'da eko turizmin soyo-kültürel ve ekonomik kalkınmaya etkilerine yönelik yer alan ifadelere verdikleri yanıtları etkilemektedir.

Her iki faktör ve Sapanca'ya daha fazla turist gelmesini isteme değişkeni arasında anlamlı bir ilişki vardır. Her iki faktör içinde anlam düzeyleri 0.05'in altında olduğu için H10 ve H21 hipotezleri kabul edilmiştir.

Eko turizmin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisini ölçen ifadelerin yer aldığı faktör 1'in ortalaması evet cevabı verenler için 4,39 hayır cevabı verenler için 4,04'tür.

Eko turizmin ekonomik kalkınmaya etkisini ölçen ifadelerin yer aldığı faktör 2'nin ortalaması evet cevabı verenler için 4,21 hayır cevabı verenler için 3,86'dır.

Soru 11: Sapanca'da turizmin daha fazla gelişmesini ister misiniz?

Sapanca'ya daha fazla turist gelmesini isteme değişkenine ilişkin sıralama ve Mann-Whitney U testi sonuçları tablo 5.21'de verilmiştir:

Tablo 5.21 Sapanca'da eko turizmin daha fazla gelişmesini isteme değişkenine ilişkin sıralama ve test istatistiği.

	Faktör 1			Faktör 2		
	N	Ortalama Sıralama	Sıralamaların Toplamı	N	Ortalama Sıralama	Sıralamaların Toplamı
Sapanca'da eko turizmin daha fazla gelişmesini ister misiniz?						
Evet	344	215,97	74292,00	344	215,59	74163,00
Hayır	51	76,82	3918,00	51	79,35	4047,00
Toplam	395			395		
Test İstatistiği						
Mann-Whitney U		2592,000			2721,000	
Wilcoxon W		3918,000			4047,000	
Z		-8,139			-7,960	
Anlam Düzeyi (2-yönlü)		,000			,000	

a: Gruplayıcı değişken: Sapanca'da eko turizmin daha fazla gelişmesini ister misiniz?

Her iki boyuta göre verilen cevaplarda katılımcıların Sapanca'da eko turizmin daha fazla gelişmesini isteyip istememe durumu belirleyici bir faktör olarak bulunmuştur. Yani katılımcıların Sapanca'da eko turizmin gelişimini isteme durumu, Sapanca'da eko turizmin soyo-kültürel ve ekonomik kalkınmaya etkilerine yönelik yer alan ifadelerle verdikleri yanıtları etkilemektedir. Her iki faktör ve Sapanca'da eko turizmin gelişmesini isteme değişkeni arasında anlamlı bir ilişki vardır. Her iki faktör içinde anlam düzeyleri 0.05'in altında olduğu için H11 ve H22 hipotezleri kabul edilmiştir.

Eko turizmin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisini ölçen ifadelerin yer aldığı faktör 1'in ortalaması evet cevabı verenler için 4,37 hayır cevabı verenler için 3,32'dir.

Eko turizmin ekonomik kalkınmaya etkisini ölçen ifadelerin yer aldığı Faktör 2'nin ortalaması evet cevabı verenler için 4,19 hayır cevabı verenler için 3,12'dir.

5.6.4. Kruskal-wallis testi sonucunda anlamlı çıkan bulguların yorumlaması

Bu bölümde Kruskal-Wallis testi sonuçlarına göre anlamlı çıkan bulguların yorumlamasına yer verilmiştir. İlk olarak anlamlı çıkan ifadelerin kendi içerisinde ne şekilde bir dağılım sergilediğini anlamak için verilen yanıtları ortalaması alınmış ve ardından faktörlere göre anlamlılık düzeylerinin yorumlaması yapılmıştır

Soru 4: Eğitiminiz?

Eğitim durumu ve faktör 1 arasında anlamlı bir ilişki bulunamamış fakat faktör 2 ve eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Yani katılımcıların eğitim durumu ile Sapanca'nın bölgesel kalkınmasında eko turizmin ekonomik etkileri arasında anlamlı bir farklılık vardır. Kruskal-Wallis testi sonuçları tablo 5.22'de verilmiştir.

Tablo 5.22 Eğitim değişkenine ilişkin ortalamalar.

Faktör 2	
İlkokul	Ortalamalar 4,12
Lise	4,13
Üniversite	3,97
Yüksek lisans ve üzeri	3,88

Eğitim durumuna verilen yanıtların ortalamasına bakıldığında katılımcıların eğitim seviyesinin arttıkça ekonomik etkiler ölçeğinde ki ifadeler verilen yanıtların ortalamasının düştüğü görülmektedir. Bunu test etmek için sıralı ölçekli verilerde kullanılan spearman korelasyon katsayısına başvurulmuş ve eğitim durumu ile ikinci faktörün korelasyon katsayısı anlamlı (-0,141) bulunmuştur, anlam düzeyi 0,005'dir. Yani eğitim seviyesi arttıkça ikinci faktöre verilen cevapların düştüğü görünmektedir.

Soru 5: Mesleğiniz?

Katılımcıların mesleklerine göre her iki faktör içinde verdiklerin cevapların anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. Yani katılımcıların meslekleri ile Sapanca'nın bölgesel kalkınmasında eko turizmin ekonomik etkileri ve sosyo-kültürel etkileri arasında anlamlı bir farklılık vardır. Meslek değişkenine ilişkin Kruskal-Wallis testi sonuçları tablo 5.23'de verilmiştir.

Tablo 5.23 Meslek değişkenine ilişkin ortalamalar.

	Ortalamalar	
	Faktör 1	Faktör 2
Öğrenci	4,20	4,05
İşçi	4,23	4,12
Esnaf	4,60	4,49
Memur	4,09	3,87
Emekli	4,04	3,76
Diğer	4,20	3,97

Katılımcıların eko turizmin sosyo-kültürel kalkınmaya yönelik verdikleri yanıtlar incelendiğinde memur ve emeklilerin ortalamalarının diğer gruplara göre daha düşük olduğu ve esnaf kesiminin verdiği yanıtların en yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Sapanca'nın bölgesel kalkınmasında eko turizmin sosyo-kültürel etkisinin diğer mesleklere kıyasla memur ve emeklilere göre daha düşük, esnaflara göre ise daha yüksek algılandığı şeklinde bir yorum yapmak mümkündür. Katılımcıların eko turizmin ekonomik kalkınmaya yönelik verdikleri yanıtlar incelendiğinde ise memur ve emeklilerin ortalamalarının diğer gruplara göre daha düşük olduğu ve esnaf kesiminin verdiği yanıtların en yüksek ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Sapanca'nın bölgesel kalkınmasında eko turizmin ekonomik etkisinin diğer mesleklere kıyasla memur ve emeklilere göre daha düşük, esnaflara göre ise daha yüksek algılandığı şeklinde bir yorum yapmak mümkündür. Esnaf grubu ile diğer gruplar arasında mann whitney-u testi yapılmış ve her grupta anlamlı fark bulunmuştur. Yani araştırma sonucuna göre esnaflar eko turizmin sosyo-kültürel ve ekonomik kalkınmaya etkisi konusunda en duyarlı meslek grubudur.

Soru 7: Kaç yıldır Sapanca'da yaşıyorsunuz?

Katılımcıların mesleklerine göre her iki faktör içinde verdiklerin cevapların anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir. Yani katılımcıların meslekleri ile Sapanca'nın bölgesel kalkınmasında eko turizmin ekonomik etkileri ve sosyo-kültürel etkileri arasında anlamlı bir farklılık vardır. Kruskal-Wallis testi sonuçları tablo 5.24'de verilmiştir.

Tablo 5.24 Sapanca'da yaşam süresi değişkenine ilişkin ortalamalar.

	Ortalamalar	
	Faktör 1	Faktör 2
1-5	4,1	3,89
6-10	4,11	3,97
11-15	4,43	4,16
16-20	4,26	4,08
21 yıl ve üzeri	4,27	4,1

Kruskal Wallis test sonucunda bulunan anlamlılık düzeyine göre Sapanca'da yaşam süresi ile her iki faktör arasında da %10 düzeyinde bir anlamlılık bulunmuştur. Bu nedenle yıllar arttıkça ortalamaların arttığından şüphelenilmiştir. Bunu test etmek için de, sıralı ölçekli verilerde kullanılan spearman korelasyon katsayısına başvurulmuştur. Bunun sonucu birinci faktör ve yaşam süresi arasında bir anlamlılık bulunamamıştır.

İkinci faktör ve yaşam süresi arasında ise 0,12 bulunmuş ve anlam düzeyi 0,015 olduğu için anlamlı bulunmuştur. Yani Sapanca'da yaşama süresi uzadıkça eko turizmin ekonomik kalkınmaya etkisinin olumlu algılandığı sonucuna ulaşılmıştır.

5.6.5. Ki-kare testi sonuçları

Ki-Kare testi özellikle sosyal bilimler alanında araştırmacılar tarafından sıklıkla kullanılan bir analiz yöntemidir. Bu analiz yöntemi ile uyumluluk seviyesi testi, ilişkilerin var olup olmadığı testi ve iki değişkenin birbirinden bağımsız olup olmadığı testi en sık kullanımının görüldüğü kullanım alanlarından bazılarıdır. Ki-Kare testi esasen iki veya daha fazla değişkene ait yanıtların aynı tabloda gösterimini sağlayan çapraz tabloda yer alan değişkenler arasındaki ilişkinin istatistiksel açıdan anlamlı olup olmadığını test etmek için kullanılmaktadır (Altunışık, Çoşkun, & Yıldırım, 2017, s. 225). Kazancını eko turizmden sağlama ve Sapanca'ya daha fazla turist gelmesini isteme değişkenleri üzerine yapılan analiz sonuçları tablo 5.25 ve 5.26'da verilmiştir.

Tablo 5.25 Kazancını eko turizmden sağlama ve Sapanca'ya daha fazla turist gelmesini isteme değişkenine ilişkin çapraz tablolama sonuçları.

	Sapanca'ya daha fazla turist gelmesini ister misiniz?		Total
	Evet	Hayır	
Kazancınızı eko turizmden mi sağlıyorsunuz?	Evet	62	76
	Hayır	155	319
Total	217	178	395

Tablo 5.26 Kazancını eko turizmden sağlama ve Sapanca'ya daha fazla turist gelmesini isteme değişkenine ilişkin Ki-Kare testi sonuçları.

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1- sided)
Pearson Chi-Square	26,982 ^a	1	,000		
Continuity Correction ^b	25,666	1	,000		
Likelihood Ratio	29,142	1	,000		
Fisher's Exact Test				,000	,000
Linear-by-Linear Association	26,914	1	,000		
N of Valid Cases	395				

a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 34,25.

b. Computed only for a 2x2 table

Chi-square Pearson değerine ilişkin anlamlılık düzeyi (significance) 0,05'den küçük olduğundan Sapanca'da kazancını eko turizmden sağlama ve Sapanca'ya daha fazla turist gelmesini isteme değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık vardır. Kazancını eko turizmden sağlayan 76 kişiden 62'si Sapanca'ya daha fazla turist gelmesini istemektedir. Kazancını eko turizmden sağlamayan 319 kişiden 164'ü ise Sapanca'ya daha fazla turist gelmesini istememektedir. Yani Sapanca'da kazancını eko turizmden sağlayan kişiler, kazancını eko turizmden sağlamayanlara göre Sapanca'ya daha fazla turist gelmesini istemektedir. Bu bağlamda Asymptotic Significance (2-sided) kısmı özellikle Pearson Chi-Square sıfır olması (0,05'den az olması) bu iki değişkenin bağımsız olmadığını göstermektedir. H23 hipotezi kabul edilmiştir. Kazancını eko turizmden sağlama ve Sapanca'da eko turizmin daha fazla gelişmesini isteme değişkenlerine ilişkin analiz sonuçları ise tablo 5.27 ve 5.28'de verilmiştir.

Tablo 5.27 Kazancını eko turizmden sağlama ve Sapanca'da eko turizmin daha fazla gelişmesini isteme değişkenine ilişkin çapraz tablolama sonuçları.

	Sapanca'da eko turizmin daha fazla gelişmesini ister misiniz?		Total
	Evet	Hayır	
Kazancınızı eko turizmden mi sağlıyorsunuz?	Evet	Hayır	
	74	2	76
	270	49	319
Total	344	51	395

Tablo 5.28 Kazancını eko turizmden sağlama ve Sapanca'da eko turizmin daha fazla gelişmesini isteme değişkenine ilişkin Ki-Kare testi sonuçları.

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	8,844 ^a	1	,003		
Continuity Correction ^b	7,748	1	,005		
Likelihood Ratio	11,769	1	,001		
Fisher's Exact Test				,002	,001
Linear-by-Linear Association	8,822	1	,003		
N of Valid Cases	395				

a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 9,81.

b. Computed only for a 2x2 table

Chi-square Pearson değerine ilişkin anlamlılık düzeyi (significance) 0,05'den küçük olduğundan Sapanca'da kazancını eko turizmden sağlama ve Sapanca'da eko turizmin daha fazla gelişmesini isteme değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık vardır. Kazancını eko turizmden sağlayan 76 kişiden 74'ü Sapanca'da eko turizmin daha fazla gelişmesini istemektedir. Kazancını eko turizmden sağlamayan 319 kişiden 270'i de Sapanca'da eko turizmin daha fazla gelişmesini istemektedir. Toplamda 395 kişiden 344'ü Sapanca'da eko turizmin daha fazla gelişmesini istemektedir. Bu bağlamda Asymptotic Significance (2-sided) kısımları özellikle Pearson Chi-Square sıfır olması (0,05'den az olması) bu iki değişkenin bağımsız olmadığını göstermektedir. H24 hipotezi kabul edilmiştir.

Sapanca'da eko turizmin daha fazla gelişmesini isteme ve Sapanca'ya daha fazla turist gelmesini isteme değişkenlerine ilişkin analizler tablo 5.29 ve 5.30'da verilmiştir.

Tablo 5.29 Sapanca'da eko turizmin daha fazla gelişmesini isteme ve Sapanca'ya daha fazla turist gelmesini isteme değişkenlerine ilişkin çapraz tablolama sonuçları.

	Sapanca'da eko turizmin daha fazla gelişmesini ister misiniz?		Total
	Evet	Hayır	
Sapanca'ya daha fazla turist gelsin ister misiniz?	Evet	Hayır	
	217	0	217
	127	51	178
Total	344	51	395

Tablo 5.30 Sapanca'da eko turizmin daha fazla gelişmesini isteme ve Sapanca'ya daha fazla turist gelmesini isteme değişkenlerine ilişkin Ki-Kare testi sonuçları

	Value	df	Asymptotic Significance (2-sided)	Exact Sig. (2-sided)	Exact Sig. (1-sided)
Pearson Chi-Square	71,392 ^a	1	,000		
Continuity Correction ^b	68,866	1	,000		
Likelihood Ratio	90,667	1	,000		
Fisher's Exact Test				,000	,000
Linear-by-Linear Association	71,211	1	,000		
N of Valid Cases	395				

a. 0 cells (0,0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 22,98.

b. Computed only for a 2x2 table

Chi-square Pearson değerine ilişkin anlamlılık düzeyi (significance) 0,05'den küçük olduğundan Sapanca'ya daha fazla turist gelmesini isteme ve Sapanca'da eko turizmin daha fazla gelişmesini isteme değişkenleri arasında anlamlı bir farklılık vardır. Sapanca'ya daha fazla turist gelmesini isteyen 217 kişinin tamamı Sapanca'da eko turizmin daha fazla gelişmesini istediğini belirtmiştir. Sapanca'ya daha fazla turist gelmesini istemeyen 178 kişiden 51'i ise Sapanca'da eko turizmin daha fazla gelişmesini istememektedir.

Bu bağlamda Asymptotic Significance (2-sided) kısımları özellikle Pearson Chi-Square sıfır olması (0,05'den az olması) bu iki değişkenin bağımsız olmadığını göstermektedir. H25 hipotezi kabul edilmiştir.

5.6.6. Hipotez testi sonuçları

Araştırma hipotezlerine ilişkin sonuçlar tablo 5.31'de verilmiştir.

Tablo 5.31 Hipotez testi sonuçları.

HİPOTEZLER	
H:1 Sapanca da eko turizmin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.	RED
H:2 Sapanca da eko turizmin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.	RED
H:3 Sapanca da eko turizmin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile medeni durum değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.	RED
H:4 Sapanca da eko turizmin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile eğitim değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.	RED
H:5 Sapanca da eko turizmin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile meslek değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.	KABUL
H:6 Sapanca da eko turizmin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile kazanç değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.	RED
H:7 Sapanca da eko turizmin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile yaşam süresi değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.	RED
H:8 Sapanca da eko turizmin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile Sapanca'nın yerlisi olma değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.	RED
H:9 Sapanca da eko turizmin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile kazancını eko turizmden sağlama değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.	KABUL
H:10 Sapanca da eko turizmin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile Sapanca'ya daha fazla turist gelmesini isteyip istememe değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.	KABUL

Tablo 5.31 (Devam): Hipotez testi sonuçları.

HİPOTEZLER	
H:11 Sapanca da eko turizmin sosyo-kültürel kalkınmaya etkisi ile Sapanca'da turizmin daha fazla gelişmesini isteyip istememe değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.	KABUL
H:12 Sapanca da eko turizmin ekonomik kalkınmaya etkisi ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.	RED
H:13 Sapanca da eko turizmin ekonomik kalkınmaya etkisi ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.	RED
H:14 Sapanca da eko turizmin ekonomik kalkınmaya etkisi ile medeni durum değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.	RED
H:15 Sapanca da eko turizmin ekonomik kalkınmaya etkisi ile eğitim değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.	KABUL
H:16 Sapanca da eko turizmin ekonomik kalkınmaya etkisi ile meslek değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.	KABUL
H:17 Sapanca da eko turizmin ekonomik kalkınmaya etkisi ile kazanç değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.	RED
H:18 Sapanca da eko turizmin ekonomik kalkınmaya etkisi ile yaşam süresi değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.	RED
H:19 Sapanca da eko turizmin ekonomik kalkınmaya etkisi ile Sapanca'nın yerlisi olma değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.	RED
H:20 Sapanca da eko turizmin ekonomik kalkınmaya etkisi ile kazancını eko turizmden sağlama değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.	KABUL
H:21 Sapanca da eko turizmin ekonomik kalkınmaya etkisi ile Sapanca'ya daha fazla turist gelmesini isteyip istememe değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.	KABUL
H:22 Sapanca da eko turizmin ekonomik kalkınmaya etkisi ile Sapanca'da turizmin daha fazla gelişmesini isteyip istememe değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.	KABUL
H:23 Sapanca'da kazancını eko turizmden sağlama değişkeni ve Sapanca'ya daha fazla turist gelmesini isteme değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.	KABUL
H:24 Sapanca'da kazancını eko turizmden sağlama değişkeni ve Sapanca'da eko turizmin daha fazla gelişmesini isteme değişkeni arasında anlamlı bir farklılık vardır.	KABUL
H:25 Sapanca'ya daha fazla turist gelmesini isteme değişkeni ve Sapanca'da eko turizmin daha fazla gelişmesini isteme değişkeni arasında anlamlı bir ilişki vardır.	KABUL

BÖLÜM 6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sanayi devrimi ile ortaya çıkan ve küreselleşme ile birlikte derinleşme gösteren bölgesel dengesizlik, günümüzün henüz kalıcı bir çözüme kavuşturulamayan önemli sorunlarından biridir. Bölgesel dengesizlik sonucu ortaya çıkan yoksulluk, alt ve üst yapı eksiklikleri, ekonomik durgunluk, işsizlik ve kişilerin sosyal yaşamda ki eksiklikleri bölgesel dengesizliğin ortaya çıkardığı önemli sorunlardan bazılarıdır. Bu bağlamda bölgesel dengesizliğin aşılması için ülkemizde dâhil olmak üzere pek çok ülke kalkınma politikalarında bölgesel kalkınmanın önemine vurgu yapmakta ve bu yönde çalışmalar gerçekleştirmektedir.

Bölgesel dengesizliğin ortadan kaldırılması ve kalkınma politikalarının hayata geçirilmesi için birçok bölgesel kalkınma aracı kullanılmaktadır. Sağladığı döviz girdisi, istihdam arttırıcı etkisi, alt ve üst yapıyı geliştirici etkisi, diğer sektörleri uyarıcı etkisi ve bölgesel kalkınmaya olan etkisi ile turizm endüstrisi de önemli bölgesel kalkınma araçlarından birini oluşturmaktadır. Bu etkilerin yanı sıra bölgeye yerel halkın kullanımına açık sosyal alanların inşası, toplu taşımanın gelişimi, yerel kültürlerin tanıtılması ve kültürler arası etkileşim gibi sosyal etkilerinin de olduğu görülmektedir.

Gelişen teknoloji ve ulaşım olanakları, insan ömrünün uzaması, çalışma saatlerinin azaltılması ve kişilerin eğitim seviyelerinde ki artış gibi nedenler ile birlikte insanların merak duygusu harekete geçmiş ve günümüze kadar giderek artan bir şekilde daha fazla kişi turizm hareketlerine katılım göstermeye başlamıştır. Artan bu katılımın özellikle deniz-kum-güneş turizmine yoğunlaştığı ve kitle turizmini ortaya çıkardığı görülmektedir. Kitle turizminin doğal ve sosyo-kültürel çevreye verdiği olumsuz sonuçların ortaya çıkması beraberinde turizmde sürdürülebilirlik tartışmalarını da meydana getirmiştir. Sürdürülebilirlik tartışmalarına bir çözüm sunmak adına alternatif turizm türleri ortaya çıkarılmıştır.

Sürdürülebilirlik kavramı ile birlikte kitle turizmine bir tepki olarak ortaya çıkan alternatif turizm türlerine yönelim günümüzde hızla artmaktadır. Bu doğrultuda kişilerin farklı deneyimler yaşama isteği ve artan çevresel duyarlılık ve ilgi ile birlikte doğa seyahatlerine yönelimin de arttığı görülmektedir.

Doğa turizmi içerisinde ciddi bir büyüme gösteren eko turizm de sürdürülebilir turizme en yakın formda olan turizm çeşidi olarak dikkat çekmektedir. UNEP ve WTO'nun yayınladığı gelecek turizm tahmin raporlarına göre de eko turizmin gelecekte büyümeye devam edeceği ve daha fazla kişinin katılım sağlayacağı öngörülmektedir.

Eko turizmin kitle turizminden farklı olarak çevresel hassasiyete önem göstermek, yerel halkın turizmden fayda sağlamasını sağlamak, çevresel tahribatı düzeltmeye değil önlemeye yönelik uygulamalarda bulunmak, turist sayısını en aza indirmek ve turizmi yıl içerisinde yaymak en önemli amaçları içerisinde yer almaktadır.

Kültür turizmi ve kırsal turizmin birleşiminden meydana gelen eko turizm geri kalmış bölgelerin kalkınmasında oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle az gelişmiş olan kırsal kesimlerin sosyal ve ekonomik kalkınmasına katkı sağlamaktadır. Ancak eko turizm doğası itibarıyla hassas ekosistemlerde gerçekleştirilen bir turizm türü olduğu için bazı durumlarda doğal çevrenin tahribatına neden olduğu da görülmektedir. Bu durum genellikle eko turizmin kitle turizmine dönüştüğü durumlarda meydana geldiği görülmektedir. Eko turizmin kitle turizminin olumsuz etkilerine bir tepki olarak meydana geldiği göz ardı edilmemeli ve bu doğrultuda eko turizm planlaması yapılmalıdır. Aksi durumda eko turizmin geri dönüşü mümkün olmayan zararlar vereceği ve kitle turizminin verdiği zarardan daha fazlasına yol açacağı ön görülmektedir.

Eko turizmin sürdürülebilir turizm kapsamında geliştirilmesi için en önemli unsur fiziksel, sosyal ve çevresel taşıma kapasitesinin aşılmamasıdır. Gerçekte ölçülmesi mümkün olmayan bir kavram olan taşıma kapasitesini ise belirlemek oldukça zordur. Bazı hassas eko turizm bölgelerinde taşıma kapasitesinin aşılmadan da ekolojik çevreye zarar verdiği görülmektedir.

Eko turizm konusunda yapılabilecek diğer çalışmalar incelendiğinde genellikle eko turizmin sadece çevreye olan etkilerinin öne plana çıkarıldığı sosyo-kültürel ve ekonomik etkilerinin yeteri kadar üzerinde durulmadığı dikkat çekmektedir. Bu çalışmanın bulgularına göre şüphesiz ki eko turizmin bulunduğu çevrenin doğal çevresine etkisi olduğu kadar bölgede yaşayan yerel halkın yaşantısına da sosyo-kültürel ve ekonomik olumlu etkilerinin olduğu sonucuna varılmıştır.

Araştırma sonucunda çalışmanın örneklemini oluşturan katılımcıların demografik bulguları dikkate alındığında katılımcıların %63,3'nün 25-55 yaş aralığında, kadın ve

erkek katılımcıların oranı ile evli ve bekâr katılımcıların oranlarının neredeyse eşit olduğu, % 37,2'sinin lise mezunu, % 24,6'sının diğer meslek grubuna ait ve % 27,6'sının 2000-3000 arası bir gelire sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca katılımcıların %60,3'ünün Sapanca'nın yerlisi ve %51,4'ünün Sapanca'da 20 yıl ve üzeri yaşam süresine sahip olduğu görülmektedir.

Katılımcıların Sapanca'da eko turizme ilişkin genel sorulara verdikleri yanıtların sonucuna göre ise katılımcıların sadece % 19,2'si gelirini eko turizm üzerinden sağlamaktadır. Ayrıca katılımcıların %54,9'u Sapanca'ya daha fazla turist gelmesini istediği ve %87,1'inin eko turizmin daha fazla gelişmesini istediği görülmektedir.

Araştırmanın iki faktörünü oluşturan eko turizmin sosyo-kültürel etkileri ve ekonomik etkileri faktörleri üzerinden yapılan analiz sonuçlarına göre, kişilerin eğitim durumu ve eko turizmin ekonomik etkilerine ilişkin ifadelerine verdikleri yanıtlar arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır. Eğitim düzeyi ilköğretim ve lise olan katılımcıların eko turizmin bölgeye olan ekonomik etkilerinin pozitif olduğuna daha fazla katıldığı, eğitim durumu üniversite ve yüksek lisans üzeri olanların nispeten daha az katıldığı görülmektedir. Katılımcıların meslekleri ve eko turizmin sosyo-kültürel etkileri ile ekonomik etkileri faktörleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Katılımcıların meslek durumlarına bakıldığında esnaf, öğrenci ve diğer meslek gruplarına mensup olan kişilerin eko turizmin sosyo-kültürel ve ekonomik etkilerinin pozitif olduğuna daha çok katıldıkları, emekli ve memur meslek gruplarına mensup olan kişilerin ise nispeten daha az katıldığı görülmektedir. Katılımcıların Sapanca'da yaşam süresi ve eko turizmin ekonomik etkilerine ilişkin ifadelerine verdikleri yanıtlar arasında da anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu bağlamda Sapanca'da yaşama süresi arttıkça eko turizmin ekonomik kalkınmaya etkisi konusunda pozitif düşüncelerin sayısında da bir artış olduğu ortaya konmuştur.

Ayrıca kazancını eko turizmden sağlayıp sağlamama durumu ve Sapanca'da eko turizmin sosyo-kültürel ve ekonomik kalkınmaya etkilerine yönelik yer alan ifadelerine verdikleri yanıtları etkilediği, kazancını eko turizmden sağlayan kişilerin eko turizmin bölgesel kalkınmaya etkisinin daha fazla olduğunu düşündüğü sonucuna ulaşılmıştır. Eko turizmin Sapanca'da daha fazla gelişmesini isteme durumu ve eko turizmin Sapanca'da ki sosyo-kültürel ve ekonomik etkilerine yönelik ifadelerine verilen yanıtlar arasında anlamlı bir farklılığa rastlanmıştır. Bu bağlamda Sapanca'da eko turizmin daha fazla gelişmesini

isteyen kişilerin, Sapanca'da eko turizmin bölgesel kalkınmaya etkisinin daha fazla olduğunu düşündüğü ortaya konmuştur. Ayrıca Sapanca'ya daha fazla turist gelmesini isteyen kişilerin de eko turizmin bölgesel kalkınmaya olan etkilerinin daha fazla olduğunu düşündüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcıların Sapanca'da eko turizmin sosyo-kültürel etkilerine ilişkin verdikleri yanıtlar sonucunda ise en fazla katılımın sağlandığı ifadenin "Sapanca'da eko turizmin gelişimi doğal alanların korunmasını arttırmaktadır." ifadesi olduğu görülmektedir. Buda yerel halka göre eko turizmin gelişimi ile birlikte doğal alanların korunmasının arttığını göstermektedir. Katılımcıların eko turizmin sosyo-kültürel etkilerine ilişkin verdikleri yanıtlar sonucunda ise en düşük aritmetik ortalamaya sahip ifade ise "Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, sağlık olanaklarını artmasını sağlamaktadır." ifadesi olduğu görülmektedir. Buna göre Sapanca'da eko turizmin, sağlık olanaklarının gelişimi üzerinde olumlu bir etkisi olduğu görülse de diğer ifadelere kıyasla daha az olumlu etkisi olduğu ortaya konmuştur.

Katılımcıların Sapanca'da eko turizmin ekonomik etkilerine ilişkin verdikleri yanıtlar sonucunda ise en fazla katılımın sağlandığı ifadenin "İlçeye gelen yerli ve yabancı turistlerin sağladıkları gelirden memnunuz." ifadesi olduğu görülmektedir. Bu ifadeye verilen yanıtlara neticesinde Sapanca'da yaşayan yerel halkın Sapanca'ya gelen turistlerin sağladığı gelirden memnun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların eko turizmin ekonomik etkilerine ilişkin verdikleri yanıtlar sonucunda ise en düşük aritmetik ortalamaya sahip ifadenin ise "Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, tarım alanlarının küçülmesine neden olmaktadır." ifadesi olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar bölge halkının çoğunluğunun Sapanca'da eko turizmin tarım alanlarını küçültmediğini düşündüğünü göstermektedir.

Ayrıca katılımcıların araştırma ifadelerine verdikleri yanıtlar neticesinde Sapanca'nın bölgesel kalkınmasının, içsel (endojen) bölgesel kalkınma teorisi, yeni bölgeselcilik teorisi ve cazibe merkezleri teorisinin öngördüğü kalkınma modelleri ile sağlandığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bağlamda bölgede kültürler arası etkileşimi olumlu etkilemesi ve sosyal kalkınmaya katkısı, doğal alanların, tarihi ve mimari yapıların, yeşil alanların korunmasına ve çevre bilincini ve kalitesinin artmasında ki etkisi, yerel sanatlar ve el sanatlarının gelişimine olan katkısı ve bölgenin altyapı ve üstyapı gelişimine olan katkısı

hem içsel hem de yeni bölgeselcilik teorilerinin öngörülleri ile uyum gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu ifadelerin yerel kaynakların kullanılması ile kalkınmayı savunan içsel kalkınma teorisinin öngörülleri ile uyuşmasının en temel nedeni eko turizmin zaten özünde yerel kaynakları kullanarak yapılan bir turizm türü olmasından kaynaklıdır. Diğer yandan bu gelişmeler, yerel, sosyal, kültürel ve kurumsal düzenlemelerle ilgilenen “ekonomik coğrafyacilar” tarafından geliştirilen bir kuram olan yeni bölgeselcilik kuramı ile ilişkilendirilmesinin en temel sebebi ise eko turizmin bölgenin yerel kaynaklarını harekete geçirmesi ve bu kaynakları hem bölgenin gelişimi hem de yerel halkın faydası için kullanması yeni bölgeselcilik kuramının öngörülleri ile uyuşmasına neden olmaktadır.

Eko turizmin bölgenin planlı gelişimi, sağlık, eğitim, ulaşım olanaklarının artması ve kültür ve sanat etkinliklerinin gelişimi üzerine olan etkisi ise bölgenin bir turizm merkezi olması için var olan çabaları göstermektedir. Bu nedenle bu ifadelerin cazibe merkezleri teorisinin öngörülleri ile uyuştığı sonucuna ulaşılmıştır. Diğer yandan sağlık, eğitim, ulaşım olanaklarının gelişimi ve kültür ve sanat etkinliklerinin gelişimi, içsel kalkınma teorisinin öngörüllerinden olan sosyal altyapının gelişimi için oldukça önem arz ettiği için içsel bölgesel kalkınma teorisinin temel öngörüllerinden olan sosyal altyapının gelişimi öngörüsüyle de uyum gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Eko turizmin bölgede ki tarım üretiminin artmasına olan etkisi, tarım ve sanayi sektörünün bölgedeki gelişimi üzerine olan ve diğer sektörler üzerine olan etkisi, farklı iş alanlarının oluşumu üzerine olan etkisi ve bölgede ki altyapı ve üstyapı gelişimine olan etkisinin yeni bölgeselcilik teorisinin temel varsayımları ile uyum gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu ifadelerin özellikle yeni bölgeselcilik teorisinin bölgesel ekonomilerinin kapasitesinin artırılması, bölgesel rekabet gücünü geliştirilmesi ve bölgesel yeniliğin sağlanması öngörülleri ile ilişkilendirilebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca eko turizmin bölgedeki tarıma dayalı sanayinin gelişimine olan etkisi de içsel büyüme dinamiklerinin desteklenmesi yoluyla bir kalkınmayı öngördüğü için yeni bölgeselcilik ve içsel bölgesel kalkınma teorisi ile uyum gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Çünkü bura da ki asıl amaç bölgenin kendi öz kaynaklarını kullanarak bölgesel kalkınmayı destekleyecek enstürmanları ortaya çıkarmaktır.

Eko turizmin bölgedeki istihdam olanaklarını arttırması, gençlerin turizmde iş bulabilme olanaklarını arttırması ve yerel halkın yatırımlarını arttırması üzerine olan etkisi ise yerel

üretim sistemlerinin artmasına ve beşeri kaynaklara olan etkisinden dolayı Romer ve Lucas'ın geliştirdiği içsel bölgesel kalkınma teorisi ile uyum gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca Sapanca'nın bulunduğu bölgede sahip olduğu tüm turistik arz kaynakları sebebiyle eşsiz olması ve bu alanda istihdam olanaklarına sahip olması cazibe merkezleri teorisinin öngörülerini doğruladığını göstermektedir.

Bu bilgiler ışığında eko turizmin bölgesel kalkınmaya olan payını yükseltmek ve eko turizmin gelişimini sürdürülebilir kılmak için hem devlet hem de özel kurum ve kuruluşlar için şu öneriler verilebilir:

Özel işletmelere ilişkin öneriler

- ✓ Eko turizm alanında hizmet veren konaklama işletmeleri “fazla turist fazla gelir” anlayışından uzak durmalıdır aksi halde eko turizm yerine kitle turizmine hizmet eden bir işletmeye dönüşebilirler.
- ✓ Eko turizm adı altında hizmet veren yiyecek- içecek işletmeleri tarafından bölgeye has yerel lezzetlerin tanıtımının yapılabilir.
- ✓ Eko turizm işletmelerinin popüler kültürden çok yerel kültüre odaklanmaları bölgeye daha fazla eko turist gelmesine yardımcı olabilir.
- ✓ İlçe tanıtımında kamu kuruluşları ile ortak hareket edilebilir.
- ✓ İşletmede yer alacak iş gücü istihdamında yerel halka da yer verilebilir.
- ✓ İşletmelerin tanıtım broşürlerinde ve internet sayfalarında bölgenin çevresel güzellikleri ve eko turizm olanakları hakkında bilgilere yer verilebilir.
- ✓ İşletmeler çevresel hassasiyet ile hareket etmelidir.
- ✓ İşletmelerin kuruluşunda çevresel tahribatın en az seviyede olmasına özen gösterilmelidir.
- ✓ İşletmelerin atıklarını geri dönüşüm yoluyla kullanması ve atıkların çevreye bırakılmaması gereklidir.

Devlet kurum ve kuruluşlarına ilişkin

- ✓ Eko turizm alanında hizmet veren işletmelerin sayısının artması için bu işletmelere çeşitli teşvikler sağlanabilir.
- ✓ Eko turizm işletmelerine çeşitli akreditasyon ve sertifikasyon programları sağlanabilir.

- ✓ Eko turizm aracılığıyla bölgesel kalkınmanın sağlanması için bölge bazında sürdürülebilir kalkınma planları hazırlanabilir.
- ✓ Bölgede eko turizm adı altında yapılabilecek faaliyetler ve imkânların tanıtımı yapılarak bölgesel markalaşma sağlanabilir.
- ✓ Eko turizmin çevresel, ekonomik ve sosyo-kültürel etkileri hakkında tüm paydaşların katılımı ile gerekli toplantıların sağlanabilir.
- ✓ Eko turizm bölgelerinin korunması ve sürdürülebilirliği için devlet tarafından taşıma kapasitelerinin aşılmamasına ilişkin denetimler sık sık gerçekleştirilebilir.
- ✓ Yerel halkın eko turizmden faydalanması için yerel kültürlerinin parçası olan ürün ve hizmetlerin geliştirilmesi için yerel halka çeşitli eğitimler ve imkânlar tanınabilir.
- ✓ Yerel halkın ve eko turistlerin iletişimlerini güçlendirmek için eko turizm bölgelerinde çeşitli etkinlikler düzenlenebilir.
- ✓ Eko turizm ile ilgili alınan kararlarda ve bu kararların hayata geçirilmesinde yerel halkta bir karar merceği ve aktör olarak yer almalıdır.
- ✓ Farklı ülkelerde uygulanan eko turizm uygulamalarının ve yeniliklerin takibi sağlanmalıdır.

Araştırma neticesinde sonuç olarak eko turizmin Sapanca ilçesine olan ekonomik ve sosyo-kültürel etkilerine ilişkin ifadeler ile meslek, eğitim, ilçeye daha fazla turist gelmesini isteyip istememe, eko turizmin daha fazla gelişmesini isteyip istememe ve kazancını turizmden sağlama değişkenleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca katılımcıların eko turizmin bölgesel kalkınmaya etkilerini ölçmeye yönelik ifadelerine verdikleri yanıtlar neticesinde katılımcıların çoğunluğunun eko turizmin bölgesel kalkınmaya etkilerini olumlu algıladığı sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmanın diğer bir neticesi olarak ise Sapanca bölgesel kalkınmasının cazibe merkezleri teorisi, içsel bölgesel kalkınma teorisi ve yeni bölgeselcilik teorilerinin öngörülerini kapsamında şekillendiği sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKLAR

- 1.Bölge Müdürlüğü. (2013-2023). 04 04, 2020 tarihinde Sakarya Doğa Turizmi Master Planı Taslağı: <http://bolge1.ormansu.gov.tr/1bolge/Files/Sakarya.pdf> adresinden alındı
- Açıksöz, S., Topay, M., & Aydın, H. (2006). Bartın-Arıt Beldesi Trekking Potansiyelinin Belirlenmesi. *ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 8(10), 80-89.
- Adrew, H. (2001). *Environment. Place & Space*. Florenca: Routledge.
- Ahipaşaoğlu, S., & Arıkan, İ. (2005). *Seyahat Endüstrisi İşletmeleri*. Ankara: Gazi Kitapevi.
- Akat, Ö. (2000). *Pazarlama Ağırlıklı Turizm İşletmeciliği*. Bursa: Ekin Basım Yayın.
- Akgül, U. (2010). Sürdürülebilir Kalkınma: Uygulamalı Antropolojinin Eylem Alanı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Antropoloji Dergisi*(24), 133-164.
- Akiş, E. (2011). Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Kalkınma Yaklaşımındaki Gelişmeler ve Bölgesel Kalkınma Ajansları. *Sosyoloji Konferansları Dergisi*(44), 238-251.
- Akman, A. D. (2007). Turizm Gelişmesinin Yarattığı Doğal ve Kültürel Değişimler: Kaş Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Çevre Bilimleri Ana Bilim Dalı.
- Akoğlan, Kozak, M., & Bahçe, A. S. (2009). *Özel İlgi Turizmi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Akpınar, E., & Bulut, Y. (2010). Ülkemizde Alternatif Turizm Bir Dalı Olan Ekoturizmi Çeşitlerinin Bölgelere Göre Dağılımı ve Uygulama Alanları. *III. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi, IV*, s. 1575-1594. Artvin.
- Akpınar, R. (2012). Türkiye’de Değişen Bölgesel Kalkınma Politikaları. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*(6), 29-46.
- Aktaş, A. (2017, Ekim 09). *Alışveriş ve Sapanca*. 06 01, 2020 tarihinde Bizim Sakarya Gazetesi: <https://www.bizimsakarya.com.tr/kultur-sanat/alisveris-ve-sapanca-h36748.html> adresinden alındı
- Akten, M., & Akten, S. (2010). Sürdürülebilir Arazi Kullanım Planlaması İçin Bir Model Yaklaşımı: Tarım Sektörü Örneği. *Biyoloji Bilimleri Araştırma Dergisi*, 3(2), 83-90.
- Altan, Ş. (2006). Türkiye’de Ekoturizm Uygulamaları ve Ekonomiye Katkıları. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Niğde: Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Altunışık, R., Coşkun, R., & Yıldırım, E. (2017). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamaları*. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Amin, A. (1999). An Institutional Perspective On Regional Economic Development. *International Journal Urban and Regional Research*, 23(2), 365-378.
- Archer, B. H. (1982). The value of multipliers and their policy implications. *Tourism Management*, 3(4), 236-241.
- Arslan, E. (2010). Kalkınma Ajansları Ve Kalkınma Ajanslarının Türkiye Ekonomisine Beklenen Katkıları. *Doktora Tezi*. Konya, Konya: Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü.
- Arslan, K. (2005). Bölgesel Kalkınma Farklılıklarının Giderilmesinde Etkin Bir Araç: Bölgesel Planlama ve Bölgesel Kalkınma Ajansları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, YIL:4(7), 275-294.
- Ataman, G. (2009). *İşletme Yönetimi*. Ankara: Türkmen Kitapevi.
- Avaner, T. (2005). BKA siyasal Rejim Sorunu Yaratır mı? M. (. Turan içinde, *Bölgesel Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?* (s. 239-262). Ankara: Paragraf Yayınları.
- Ayala, H. (1995, December). Ecoresort: A 'Green' Masterplan for the International Resort Industry. *International Journal of Hospitality Management*, 14(3-4), 351-374.
- Bachtler, J., & Yuill, D. (2001). *Policies and Strategies for Regional Development: A Shift in Paradigm*. UK: University of Strathclyde-European Policies Research Center.
- Bahar, O. (2007). Bölgesel Kalkınmada Turizm Sektörünün Ekonomik Açından Yeri ve Önemi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*(19).
- Bahar, O., & Kozak, M. (2018). *Turizm Ekonomisi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Ballantine, J. L., & Eagles, P. J. (1994). Defining Canadian ecotourists. *Journal of Sustainable Tourism*, 2(4), 210-214.
- Ballantyne, R., Packer, J., & Hughes, K. (2009). Tourists' Support for Conservation Messages and Sustainable Management Practices in Wildlife Tourism Experiences. *Tourism Management*, 30(5), 658-664.
- Ballantyne, R., Packer, J., & Karen, H. (2008). Environmental awareness, interests and motives of Botanic Gardens visitors: Implications for interpretive practice. *Tourism Management*, 29(3), 439-444.
- Barker, K. (1996). To Ecotour or not to Ecotour: Unpacking the Impacts and Business Realities of Tourism Development in Sana and Tariquia Reserves of Tarija, Bolivia . E. Malek-Zadeh içinde, *The Ecotourism Equation: Measuring the Impacts* (s. 251-262). New Haven: Yale School of Forestry & Environmental Studies Bulletin Series.
- Barutçugil, İ. S. (1989). *Turizm işletmeciliği*. İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım A.Ş.
- Basılğan, M. (2012). Avrupa Birliği'nin Bölgesel Ekonomik Kalkınma Politikası. *Global Journal of Economics and Business Studies*, 1(1), 47-66.

- Başalp, A., & Yazlık, B. (2006). Türkiye’de Teknoparklar ve Sorunları. *XI. "Türkiye’de İnternet" Konferans Bildirileri* (s. 291-300). Ankara: TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi.
- Batman, O. (2015). *Otel İşletmelerinin Yönetimi*. İstanbul: Değişim Yayınları.
- Batman, O. (2018). Turizm Politikası ve Türk Turizm Politikasının Ana Unsurları. O. Batman, O. Türkay, & Ş.Ulama (ed.) içinde, *Turizmde Politika Ve Stratejiler* (s. 13-36). İstanbul: Değişim Yayınları.
- Batman, O., & Eraslan, İ. H. (2007). Spor Turizmi. M. Bulu, & H. Eraslan içinde, *Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Turizm Sektörü: Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar* (s. 197-220). İstanbul: URAK Yayınları.
- Bauer, J., & Herr, A. (2004). Hunting and Fishing Tourism. K. (. Higginbottom içinde, *Wildlife Tourism Impacts, Management and Planning* (s. 57-77). Altona: Common Ground.
- Bayer, Z. M. (1992). *Turizme Giriş*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayını.
- Bayraktutan, Y. (1994). Bölgesel Dengesizlik ve Bölgesel kalkınma (Çorum-Çankırı ve Erzurum Kırsal kalkınma Projelerine Mukayeseli Bir Yaklaşım Denemesi). *Atatürk Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10(3-4), 183-214.
- Bayramoğlu, S. (2005). Türkiye’de Bölgesel Politikaların Gelişimi. M. Turan içinde, *Türkiye de bölgesel politikaların gelişimi, Bölge Kalkınma Ajansları Nedir, Ne Değildir?* (s. 35-120). Ankara: Paragraf Yayınevi.
- Bekiroğlu, M. (2008). Uçmakdere'nin(Tekirdağ) Doğal ve Kültürel Özelliklerinin Ekoturizm Açısından Değerlendirilmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. Tekirdağ: Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı.
- Blamey, R. K. (2001). Principles of Ecotourism. D. B. Weaver içinde, *The Encyclopedia of Ecotourism* (s. 5-22). U.K.: CAB International.
- Boğan, E., & Dedeoğlu, B. B. (2018). Yerel Halkın Turizmin Etkilerine Yönelik Algılamalarına İlişkin Karşılaştırılmalı Bir Çalışma: Alanya ve Sapanca Örneği. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 10(2), 26-41.
- Bostacı, T. (2018). Yerel Kalkınmada Bir Etken Olarak Turizm Sektörünün Gelişmesi Ve İller Bankası’nın Rolü. *Uzmalık Tezi*. Ankara: İller Bankası Anonim Şirketi.
- Bott, E. (2009). Big Mountain, Big Name: Globalised Relations of Risk in Himalayan Mountaineering. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 7(4), 287-301.
- Bourdeau, P., Courneloup, J., & Mao, P. (2002). Adventure Sports and Tourism in French Mountains: Dynamics of Change and Challenges for Sustainable Tourism. *Current Issues in Tourism*, 5(1), 22-32.
- Boyd, S., & Butler, R. (1993). *Review of the Development of Ecotourism with Respect to Identifying Criteria for Ecotourism for Northern Ontario*. Sault Ste. Marie, Ontario: Report for Department of Natural Resources/Forestry, Ministry of Natural Resources.

- Bozok, D. (1996). Türkiye'ye Yönelik Uluslararası Turizm Talebinin Yapısal Analizi ve Gelişme Stratejileri. *Doktora Tezi*. Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Braden, P., & Louse, W. (1980). Bringing Travel Tourism and Cultural Resource Activities in Harmony With Regional Economic Development. *Tourism Marketing and Management Issues*(12), 33-41.
- Budeanu, A. (2005). Impacts and Responsibilities for Sustainable Tourism: A Tour Operator's Perspective. *Journal of Cleaner Production*, 13(2), 89-97.
- Burkart, A. J., & Medlik, S. (1974). *Tourism: Past, Present and Future*. London: Heinemann .
- Bükey, A. (2012). Bölgesel Kalkınma ve İl Stratejik Planlarında Turizm Stratejilerinin Ele Alınışı: Karşılaştırılmalı Bir Değerlendirme. *Yüksek Lisans Tezi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör Analizi: Temel Kavramlar ve Ölçek Geliştirmede Kullanımı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*(32), 470-483.
- Ceken, H. (2003). *Küreselleşme, Yabancı Sermaye ve Türkiye Turizmi*. Sakarya: Değişim Yayınları.
- Ceken, H. (2008). Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi Üzerine Teorik Bir İnceleme. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2), 293-306.
- Chandel, R. S., & Kanga, S. (2020). Sustainable Management of Ecotourism in Western Rajasthan, India: A Geospatial Approach. *GeoJournal of Tourism and Geosites*, 29(2), 521-533.
- Chaperon, S., & Bramwell, B. (1993). Dependency and Agency In Peripheral Tourism Development. *Annals of Tourism Research*, 40(1), 132-154.
- Cope, G. (1996). Nature Travel and Rainforests. E. Malek-Zadeh içinde, *The Ecotourism Equation: Measuring the Impacts* (s. 43-48). New Haven: Yale School of Forestry and Environmental Studies Bulletin.
- Cruz, Z. L. (2006). *Principles of Tourism*. Manila (philippines): Rex Book Store.
- Çakıcı, A. C., & Harman, S. (2006). Kuş Gözlemciliğinin Önemi: Türkiye'de Kuş Gözlemcilerinin Profili. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 17(2), 161-168.
- Çakmak, Karayay, H., & Erden, L. (2004). Yeni bölgesel kalkınma yaklaşımları ve kamu destekleme politikaları: Türkiye'den bölgesel panel veri setiyle ampirik bir analiz. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(3), 77-96.
- Çalı, H. H. (211). Türkiye'de Kalkınma Ajanslarında Denetim Sorunsalı. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2), 419-442.
- Çalık, İ., & Akgün, Ö. (2019). Sapanca'da Turizmin Çevresel Sürdürülebilirliği. *Tourism and Recreation*, 1(2), 67-74.
- Çetin, E. (2005). *AB'nin Bölgesel Politikası 15 Soruda 15 AB Politikası*. İstanbul: IKV Yayınları.

- Çetin, M. (2005). Endojen Bölgesel Kalkınmaya Farklı Bir Bakış. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*(24), 1-14.
- Danson , M., & Whittam, G. (1999). *Regional Governance, Institutions and Development*. Regional Research Institute, West Virginia University.
- Demir, C., & Çevirgen, A. (2006a). *Turizm ve Çevre Yönetimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Demir, C., & Çevirgen, A. (2006b). *Ekoturizm Yönetimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Demiral, Ö. N. (2012). Bölgesel Kalkınmada Turizmin Rolü: Bozcaada Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. Çanakkale: Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demirtaş, N. (2011). *Turizm ve Çevre*. Ankara: Ankara Üniversitesi Uzaktan Eğitim Yayınları.
- Denman, R. (2001, July). Guidelines for Community-Based Ecotourism Development. *WWF International*, s. 1-25.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2006). *Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı (2007-2013)*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- Diamantis, D. (1999). The Concept of Ecotourism: Evolution and Trends. *Current Issues in Tourism*, 2(2-3), 93-122.
- Dinler, Z. (2016). *Bölgesel İktisat*. Bursa: Ekin Kitapevi.
- Donohoe , H., & Needham, R. (2008). Ecotourism: The Evolving Contemporary Definition. *Journal of Ecotourism*, 5(3), 192-210. doi:10.2167/joe152.0
- Dowling, R. (1993). An Environmentally-based Planning Model for Regional Tourism Development. *Journal of Sustainable Tourism*, 1(1), 17-37.
- Dulupçu, M. A., Sungur, O., & Keskin, H. (2010). Bölgesel Kalkınmada Yeni Yaklaşımlar ve Türkiye’de Kalkınma Planlarına Yansımaları: Kalkınma Planlarının Yeni Teoriler Açısından Değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi TÜCAUM VI. Ulusal Coğrafya Sempozyumu*, (s. 239-248). Ankara.
- Durgun, A. (2006). Bölgesel Kalkınmada Turizmin Rolü: Isparta Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Efe, Recep; Cürebal, İsa; Sönmez, Süleyman;. (2008). Balıkesir’in Geoturizm Yörelere: Marmara Geoturizm Yöresi Örneği. *III. Balıkesir Ulusal Turizm Kongresi* (s. 323-330). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Eko Turizm ve Sürdürülebilir Turizm Derneği. (2007). 12 27, 2019 tarihinde <http://www.ekoturizmderneği.org/> adresinden alındı
- Eraydın, A. (2004). Bölgesel Kalkınma Kavram, Kuram ve Politikalarında Yaşanan Değişimler. *Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu*, 126-146.
- Erdoğan, N. (2003). *Çevre ve (Eko) Turizm*. Ankara: Erk Yayınları.
- Erdoğan, N. (2008). Ekoturizm ve Doğa Temelli Turizmin Geldikleri Noktadaki Kavramsal Çerçeve. *Ekoturizm Çalışmayı ve 10. Yılında TODEG*, 41-51.

- Erdoğan, N. (2014). Ekoturizm Turizm, Çevre ve Sürdürülebilirlik. H. Reyhan, A. Mutlu, H. Doğan, & A. Reyhan içinde, *Sosyal Çevre Bilimleri* (s. 143-185). Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Erdoğan, N., & Erdoğan, İ. (2005). Ekoturizm Betimlemeleriyle İletilerin Doğası. *Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi*, 20(1), 55-82.
- Erkan, H. (1987). *Sosyo-Ekonomik Bölgesel Gelişme-Teorik ve Uygulamalı Bir Yaklaşım*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları.
- Ertaş, N. (2013). Bölgesel Kalkınma Politikası Aracı Olarak Kalkınma Ajansları: Türkiye'de Bölgesel Potansiyelin Değerlendirilmesi Açısından Mevlana Kalkınma Ajansı Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Kamu Yönetimi Bilim Dalı.
- Erzi, G. (2004, Aralık). Türkiye'nin Bölgesel Gelişim Süreci ve Yeni Bölgecilik. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Evren, Y., & Çekiç, T. İ. (2003). Yeni bölgecilik: Türkiye'nin bölgesel gelişme stratejilerinde bir dönüm noktası mı? *Toplum ve Bilim*(98), 186-195.
- Fagence, M. (1997, December). Ecotourism and Pacific Island countries: the first generation of strategies. *The Journal of Tourism Studies*, 8(2), 26-38.
- Fennell, D., & Dowling, R. (2003). The Context of Ecotourism. D. A. Fennell, & R. K. Dowling içinde, *Ecotourism Policy and Planning* (s. 1-20). London: CABI Publishing.
- Florida, R. (1995). Towards the Learning Regions. *Futures*, 27(5), 527-536.
- Gordon, J. (1999). Internationalisation and Urban Competition. *Urban Studies*, 36(5-6), 1001-1016.
- Gündüz, A. Y. (1994). *Bölgesel Dengesizlik ve GAP Projesi*. Malatya: Özmert Yayıncılık.
- Güneş, G. (2016). Toplum Temelli Ekoturizm. *I. Ulusal Alternatif Turizm Kongresi Bildiri Kitabı* (s. 40-45). Erzincan: Erzincan Üniversitesi Turizm ve Otelcilik Meslek Yüksekokulu Yayınları.
- Güney, R., & Sat, A. (2015). Bölgesel Kalkınma Planlarının Sürdürülebilirlik Bağlamında İrdelenmesi:İzmir Kalkınma Ajansı Örneği. *2.International Sustainable Buildings Symposium* (s. 1079-1085). Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Güngör, H. G. (1991). Avrupa Topluluğu Bölgesel Kalkınma Politikası. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hacıoğlu, N., & Avcıkurt, C. (2008). *Turistik Ürün Çeşitlendirmesi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Hawkins, J. P., Roberts, C. M., Kooistra, D., & Buchan, K. (2005). Sustainability of Scuba Diving Tourism on Coral Reefs of Saba. *Coastal Management*, 33(4), 373-387.
- Higham, J. E., & Shelton, E. (2011). Tourism and Wildlife Habituation: Reduced population Fitness or Cessation of Impact? *Tourism Management*, 32(6), 1290-1298.

- Hill, J., & Gale, T. (2009). The Context of Ecotourism and Environmental Sustainability. J. Hill , & T. Gale içinde, *Ecotourism and Environmental Sustainability Principles and Practice* (s. 3-31). London: Routledge Taylor& Francis Group.
- Himmetoğlu, B. (1996). Sürdürülebilir Turizmi Gerçekleştirme Yolları, Sürdürülebilir Turizm; Turizm Planlamasına Ekolojik Yaklaşım. 19. *Dünya Şehircilik Kolakyumu*. İstanbul: Mimar Sinan Üniversitesi.
- Hottes, R. (1983). Walter Christaller. *Annals of the Association of American Geographer*, 73(1), 51-54.
- <https://www.sopeli.com.tr>. (tarih yok). 04 16, 2020 tarihinde <https://www.sopeli.com.tr/hakkimizda/> adresinden alındı
- Hvenegaard, G. T. (1994, December). Ecotourism: A Status Report and Conceptual Framework. *The Journal of Tourism Studies*, 5(2), 24-35.
- İçöz , O., & Kozak, M. (1998). *Turizm Ekonomisi*. Ankara: Turhan Yayınevi.
- Ildıran, M. (2004). *Bölgesel Gelişme ve Kalkınma Stratejileri*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Illeris, S. (1993). An Inductive Theory of Regional Development. *Papers in Regional Science*, 72(2), 113-134.
- İncekara, A., & Hiparlink (firm). (1997). *Karadeniz Bölgesinde Yayla Turizminin Geliştirilmesi, Bölgesel Gelişme ve Çevreye Uyumlu Yapılaşma*. İstanbul: Hiperlink.
- Işık, N., & Kılınç, E. C. (2011, Ekim). Bölgesel Kalkınma'da Ar-Ge ve İnovasyonun Önemi: Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 6(2), 9-54.
- Ivanov, S., & Ivanova, M. (2013). Mass ecotourism vs. Eco mass tourism. D. Harrison, & R. Sharpley içinde, *Mass Tourism in a Small World* (s. 78-90). Varna, Bulgaria: CABI.
- Jahan, S., Mahmud, A., & Papage, C. (2014). What Is Keynesian Economics? *Finance & Development*, 51(3), 53-54.
- Kar, M., & Ağır, H. (2006). Türkiye'de Beşeri Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi:Eşbütünleşme Yaklaşımı ile Nedensellik Testi,1926-1994. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* , 51-68.
- Kara, M. A. (2015). *Bölgesel Ekonomi Teori ve Politikalar*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Kargı, N. (2009). "Bölgesel Kalkınma Yaklaşımlarındaki Gelişmeler ve AB Perspektifi Altında Türkiye'nin Bölgesel Politika Analizi. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 1(3), 19-39.
- Kasalak, M. A. (2015). Dünya'da Ekoturizm Pazarı ve Ekoturizm'in Ülke Gelirlerine Katkıları. *Journal of Recreation and Tourism Research*(2), 20-26.
- Kaypak, Ş. (2010). Ekolojik Turizmin Sürdürülebilirliği. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 2(2), 91-112.
- Kersten, A. (1997, April). *Community Based Ecotourism and Community Building: The Case of the Lacandones(Chiapas)*. January 01, 2020 tarihinde <http://old.planeta.com/planeta/97/0597lacandon.html> adresinden alındı

- Keskin, H., & Sungur, O. (2010). Bölgesel Politika Ekseninde Yaşanan Dönüşüm: Türkiye’de Kalkınma Planlarında Bölgesel Politikaların Değişimi. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*(21), 271-293.
- Kılınç Savrul, B. (2012). Bölgesel Kalkınma Teorileri ve Politikaları: Avrupa Birliği ve Türkiye. *Doktora Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İksisat Bilim Dalı.
- Kırankebeş, M. C. (2013). Yeni Bölgesel Kalkınma Poliitikasının Yerel Aktörleri Olarak Kalkınma Ajanslarının Etkinliğinin Değerlendirilmesi: Türkiye Örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(35), 253-268.
- Kızıldemir, Ö., & Sarıışık, M. (2018). Turizmde Makro Planlama. O. Batman, O. Türkay, & Ş.Ulama,(Ed.) içinde, *Turizmde Politika ve Stratejiler* (s. 105-121). İstanbul: Değişim Yayınları.
- Koçak, N. (. (2016). *Sürdürülebilir Turizm Yönetimi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Koçoğlu, P. (2008, Mart). Ekoturizmin Sürdürülebilir Turizm Politikasındaki Yeri: Dünya’daki Ekoturizm Destinasyonlarının İncelenmesi. *Uzmanlık Tezi*. Ankara: TC. Kültür ve Turizm Bakanlığı Tanıtma Genel Müdürlüğü.
- Kozak, M., & Kozak, N. (2011). Managing Ecotourism Impacts in Gros Morne National Park, Canada. E. Chapter içinde, *Sustainability of Tourism: Cultural and Environmental Perspectives* (s. 229-245). Cambridge Scholars Publishing.
- Kozak, N., Kozak, M. A., & Kozak, M. (2014). *Genel Turizm İlkeler-Kavramlar*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Krugman, P. (1991). *Geography and Trade*. Cambridge: MIT Press.
- Kuran, İ. (2019). Kalkınma Ajanslarının Kurumsal Sorunları ve Çözümlerine İlişkin Ampirik Analiz: Türkiye Örneği. *Doktora Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kusluvan, S. (1999). Turizmin Gelişiminin Çevre Üzerindeki olumlu ve Olumsuz Etkilerinin Yönetimi. *Kapadokya Toplantıları V*, (s. 80-103). Nevşehir.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2007). *Türkiye Turizm Stratejisi 2023 Eylem Planı*. 01 10, 2020 tarihinde <https://www.ktb.gov.tr/Eklenti/906,ttstratejisi2023pdf.pdf?0> adresinden alındı
- Lloyd, P. E., & Dicken, P. (1990). *Location in Space*. New-York: Harper Collins Puplichers.
- Maarten, K. (2001). Regional Instituitons and Regional Development. *Seed Working Paper*(16). International Labour Office Geneva.
- Maç, N. (2006). *Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye*. Konya: Konya Ticaret Odası Etüd Araştırma Servisi.
- Malecki, E. J. (1991). *Technology and Economic Development: The Dynamics of Local, Regional, and National Change*. New York: Longman Scientific & Technical.
- Mcneely, J. A., & Thorsell, J. W. (1989). Jungles, Mountains, and Islands: How Tourism Can Help Conserve the Natural Heritage. *World Leisure & Recreation*, 31(4), 29-39.

- Mehta, H. (2007). Towards an Internationally Recognized Ecotourism Certification. R. Black, & A. Crabtree içinde, *Quality Assurance and Certification in Ecotourism* (s. 415-434). London: CABI Publishing.
- Middleton, V. T., & Hawkins, R. (1998). *Sustainable Tourism: A Marketing Perspective*. Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Mızrak, Z., & Aydemir, E. N. (2016). Ekonomide Mekansal Algı Değişimi ve Kümelenme Yaklaşımı. Z. Mızrak, & B. Mercan içinde, *Bölgesel Kalkınmada Yeni Trendler* (s. 85-115). Konya: Çizgi Kitapevi.
- Morakabati, Y. (2011). Deterrents to Tourism Development in Iran. *International Journal of Tourism Research*(13), 103-123.
- Müller, F. G. (2000). Ecotourism: An Economic Concept for Ecological Sustainable Tourism. *International Journal of Environmental Studies*, 241-251.
- Newsome, D., Cole, D. N., & Marion, J. L. (2004). Environmental Impacts Associated with Recreational Horse-riding. R. Buckley içinde, *Ecotourism Book Series, Volume 2: Environmental Impacts of Ecotourism* (s. 61-82). London: CABI Publishing.
- Nilsson, P. (2002). Staying on Farms: An Ideological Background. *Annals of Tourism Research*, 29(1), 7-24.
- OECD. (2001). *OECD Territorial Outlook: Territorial Economy*. Paris.
- Olalı, H., & Timur, A. (1988). *Turizm Ekonomisi*. İzmir: Ofis Tic.Matbaacılık.
- Orams, M. B. (1995, Şubat). Towards A More Desirable Form Of Ecotourism. *Tourism Management*, 16(1), 3-8.
- Öçal, T., Çolak, Ö. F., Çermikli, A. H., & Togay, S. (1997). *İktisat*. Ankara: Gazi Kitapevi.
- Özdemir, K. (1999). Bölgesel Kalkınma Politikaları ve Türkiye’de Bölgesel Dengesizliği Azaltmada Teşvik Uygulamalarının Önemi. *Erciyes Üniv. İ.İ.B.F Dergisi*(15), 121-126.
- Özdemir, Y. (2013). Üniversite Sanayi İş Birliğinde Bir Araç Olarak Teknoparklar. *Journal of Qafqaz University- Economics and Administration*, 1(1), 124-130.
- Özel, A., Kılıç, C., & Kılınc, Savrul, B. (2013). Avrupa Birliği Bölgesel Kalkınma Mali Yardımlarının Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*(20), 43-64. doi: <http://dx.doi.org/10.11611/JMER169>
- Özel, M. (2009). Avrupa Birliği’ne Uyum Sürecinde Türkiye’de Bölgelerarası Dengesizlik ve Yeni Yönetimsel Birim Arayışlar. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64(1), 165-199.
- Özgüven, A. (1998). *İktisadi Büyüme, İktisadi Kalkınma, Sosyal Kalkınma, Planlama ve Japon Kalkınması*. İstanbul: Filiz Kitapevi.
- Öztaş, K. (2002). *Turizm ekonomisi genel turizm bilgileri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Page, S. J., & Dowling, R. K. (2002). *Ecotourism*. Harlow, New York: Pearson Education.

- Peker, A. E. (2016). *Bölgesel Kalkınmada Yeni Dinamikler*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- People and Planet. (2001). *Tourism and people*. 01 19, 2020 tarihinde <http://www.peopleandplanet.net> adresinden alındı
- Polat, A. T. (2006). Karapınar İlçesi ve Yakın Çevresi Peyzaj Özelliklerinin Ekoturizm Kullanımları Yönünden Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Konya: Selçuk Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Richard, H. P. (2017). *Ecotourism and Sustainable Tourism Management, Opportunities and Challenges*. New York: Nova Science Publishers.
- Ross, S., & Wall, G. (1999). Ecotourism: towards congruence between theory and practice. *Tourism Management*, 20, 123-132.
- Rösch Ataç, İ. (1992). *Almanya'da bölgesel kalkınma yaklaşımları*. Ankara: DPT Kalkınmada Öncelikli Yörelere Ve Bölgesel Kalkınma Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Sakarya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. (2020). 4 5, 2020 tarihinde <https://sakarya.ktb.gov.tr/TR-112516/sakarya-genel-bilgiler.html> adresinden alındı
- Sakarya Valiliği. (tarih yok). 03 18, 2020 tarihinde <http://www.sakarya.gov.tr/sapanca#> adresinden alındı
- Sakarya, A. (2013, Haziran). Türkiye’de Kentsel Kademelenmenin Lojistik Sektörü Açısından Değerlendirilmesi. *Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Şehir ve Bölge Planlaması Anabilim Dalı.
- Sala-i Martin, X. (1990). *Lecture Notes on Economic Growth (I): Introduction to the Literature and Neo-Classical Models*. Cambridge: NBER Working paper.
- Salvo, C., & Giulio, Q. (2003). The Role of Tourism In Sustainable Economic Development. *43. Congress of The European Regional Science Association* (s. 1-17). Finland: European Regional Science Association (ERSA).
- Samırkaş, M., & Bahar, O. (2013). *Turizm, Yoksulluk Ve Bölgesel Gelişmişlik Farklılıkları*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Sapanca Belediyesi. (tarih yok). 03 22, 2020 tarihinde <https://www.sapanca.bel.tr/Sapanca/Sapanca> adresinden alındı
- Sarı, C. (2007). Antalya’nın Alternatif Turizm Kaynakları ve Planlaması. *Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Beşeri ve İktisadi Corafya Anabilim Dalı.
- Scheyvens, R. (1999, April). Ecotourism and the Empowerment of Local Communities. *Tourism Management*, 20, 245-249.
- Scott, D. (2003). Understanding the Birder as Tourist: Segmenting Visitors to the Texas Hummer/Bird Celebration. *Human Dimensions of Wildlife*, 8, 199-218.
- Sertesin, S. (2008). Bölgesel Gelişimde “Yeni” Bir Politika Aracı: Cazibe Merkezleri. *TEPEV Değerlendirme Notu*. Ankara.

- Sezgin, O. M. (1995). *Genel Turizm*. Ankara: Tutibay Yayınları.
- Sharpley, R. (2006). Ecotourism: A Consumption Perspective. *Journal of Ecotourism*, 5(1-2), 7-22.
- Sierra Club. (1993, September 18-19). Ecotourism. *The Board of Directors*. <https://www.sierraclub.org/policy/ecotourism> adresinden alındı
- Singer, A. (2002). *Ecotourism Development – A Manual for Conservation Planners and Managers* (Cilt 1). Arlington, Virginia, USA: The Nature Conservancy.
- Sloan, P., Legrand, W., & Chen, J. S. (2009). *Sustainability in the Hospitality Industry: Principles of Sustainable Operations*. Oxford: Butterworth-Heinemann.
- Soja, E. (2009). Regional planning and development theories. *International Encyclopedia of Human Geography*, 259-270.
- Stimson, R., Stough, R., & Nijkamp, P. (2006). *Endogenous Regional Development*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Stone, M. T., & Stone, L. S. (2015). Safari tourism. J. Jafari, & H. (. Xiao içinde, *Encyclopedia of Tourism* (s. 1-3). Switzerland: Springer International Publishing.
- Stöhr, W. (1981). “Development from below: The Bottom Up and Periphery-Inward Development Paradigm. W. Stöhr, & T. DRF içinde, *Development from Above or Below? The Dialectics of Regional Planning in Developing Countries* (s. 9-63). Chichester: John Wiley.
- Şahin, D. (2008). Yönetimin Bölgesel Kalkınma Sorunlarına Uyumunun Sağlanması Bağlamında Kalkınma Ajanslarının Rolü. *Yüksek Lisans Tez Projesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kent Yönetimi ve Siyaset Anabilim Dalı.
- Şeker, H. (2011). Bölgesel Kalkınmada Turizmin Rolü ve Amasya Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şen, H., & Kaya, A. (2015). Dünden Bugüne Ab Ve Türkiye’de Bölgesel Politikalar: Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Prof. Dr. Fevzi Devrim’e Armağan*, 189-208.
- Şenol, F. (2008). Kamp ve Karavan Turizmi. N. Hacıoğlu, & C. (. Avcıkurt içinde, *Turistik Ürün Çeşitlendirmesi* (s. 481-499). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Şimşek, M. Ş. (2010). *Yönetim ve organizasyon*. Konya: Hiperlink.
- T.C Turizm ve Kültür Bakanlığı. (2006a). *Kuş Gözlemciliği*. 01 19, 2020 tarihinde <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-10203/kus-gozlemciligi.html> adresinden alındı
- T.C. Doğu Marmara Kalkınma Ajansı . (2011, 07 09). *T.C. Doğu Marmara Kalkınma Ajansı Sapanca Turizm Ortak Vizyonu ve Bütünleşik Stratejileri Belirleme Çalıştayı Raporu*. 03 23, 2020 tarihinde http://www.marka.org.tr/Uploads/Files/Sapanca_Strateji_Calistayi.pdf adresinden alındı
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2020c). *Akarsu Turizm*. 03 03, 2020 tarihinde <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-9873/akarsu-turizmi.html> adresinden alındı
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2020d). *Sualtı Dalış Turizmi*. 01 22, 2020 tarihinde <https://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,11517/su-alti-dalis.html> adresinden alındı

- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2020e). *Yayla Turizmi*. <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-11532/yayla-turizmi.html>) adresinden alındı
- T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. (2020b, 01 20). *Mağara Turizmi*. <https://yigm.ktb.gov.tr/TR-10335/magara-turizmi.html> adresinden alındı
- T.C. Sapanca Kaymakamlığı. (tarih yok). 03 22, 2020 tarihinde <http://www.sapanca.gov.tr/sapanca-golu1> adresinden alındı
- T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü. (2019). *Korunan Alan İstatistikleri*. 01 08, 2020 tarihinde <https://www.tarimorman.gov.tr/DKMP/Menu/18/Korunan-Alan-Istatistikleri> adresinden alındı
- T.C.Doğu Marmara Kalkınma Ajansı, T.C.Ankara Kalkınma Ajansı. (2014). *AYAŞ-Sapanca İpek Yolu Turizm Koridoru Final Raporu ve 2014-2016 Eylem Planı*. Kocaeli: Media Net.
- Taban, S. (2010). *İçsel Büyüme Modelleri ve Türkiye*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Takım, A. (2010). Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Planlarının İktisat Politikalarının Performansına Etkisi: Zonguldak- Bartın Ve Karabük Örneği. *E-Journal Of New World Sciences Academy*, 5(3), 259-275.
- Taşcı, K., Akpınar, R., & Özsan, M. E. (2011). *Teoride ve Uygulamada Bölgesel Kalkınma Politikaları*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Taylor, J. (2002). *Geographical Income Disparities Within Countries: Is Regional Development Policy the answer?* London.
- Tetik, N. (2012). Turist Rehberlerinin Ekoturizm Alanında Yeterlilikleri: Doğu Karadeniz Örneği. *Doktora Tezi*. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Ana Bilim Dalı.
- The International Ecotourism Society. (2019). *What is Ecotourism?* 12 29, 2019 tarihinde <https://ecotourism.org/what-is-ecotourism/> adresinden alındı
- Tisdell, C. A. (1996, April). Ecotourism, Economics, and the Environment: Observations from China. *Journal of Travel Research*, 34(4), 11-19.
- Tolunguç, A. (1999). *Turizm Olgusu Ve Türk Turizmi*. Ankara: A.Ü.İLEF Reklam Atölyesi.
- Topçu, T. (2001). Türkiye’de Tarım Sektörünün İstihdamdaki Yeri ve Yapısındaki Değişmeler: Sakarya Örneği. *Yüksek Lisans Tezi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi.
- Toskay, T. (1989). *Turizm-Turizm Olayına Genel Yaklaşım*. İstanbul: Der Yayınları.
- Tourism Queensland. (1997). "Key Objectives". *Queensland Ecotourism Plan (1997 QEP)*, 1-48.
- Triarchi, E., & Karamanis, K. (2017). Alternative Tourism Development: A Theoretical. *World Journal of Business and Management*, 3(1), 35-54.
- Tuna, M. (2007). *Turizm, çevre ve toplum (Marmaris örneği)*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Tunç, A., & Saç, F. (1998). *Genel turizm gelişimi-geleceği*. Ankara: Detay Yayıncılık.

- Tümertekin, E., & Özenç, N. (2006). *Beşeri Coğrafya / İnsan, Kültür, Mekan*. İstanbul: Çantay Kitabevi.
- Türk Dil Kurumu. (2019). Güncel Türkçe Sözlük. 04 25, 2020 tarihinde <http://tdk.gov.tr/> adresinden alındı
- Türkay, O., & Kahraman, M. (2012). *Turizm ve Çevre*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2019). *Yıllara ve Cinsiyete Göre İl / İlçe Merkezleri ve Belde / Köy Nüfusu, Genel Nüfus Sayımları - ADNKS*. 04 24, 2020 tarihinde <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> adresinden alındı
- Türkiye Kültür Portalı. (2013, ocak 10). *Balon Turizmi-Nevşehir*. <https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/nevsehir/TurizmAktiviteleri/balon-turizm> adresinden alındı
- UNEP, UNWTO. (2005). *Making Tourism More Sustainable: A Guide for Policy Makers*. Paris ve Madrid: UNEP&UNWTO Publishing.
- UNESCO. (2017). *List of UNESCO Global Geoparks (UGGp)*. 01 20, 2020 tarihinde <http://www.unesco.org/new/en/natural-sciences/environment/earth-sciences/unesco-global-geoparks/list-of-unesco-global-geoparks/> adresinden alındı
- Usta , Ö. (2001). *Genel Turizm*. İzmir: Anadolu Matbaacılık.
- Usta, Ö. (2014). *Turizm: Genel ve Yapısal Yaklaşım*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Ürger, S. (1992). *Genel Turizm Bilgisi*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksek Okulu Yayını.
- Valantine, P. S. (1992). Nature-based tourism. B. Weiler, & C. Hall içinde, *Special Interest Tourism* (s. 105-127). London: Belhaven Press.
- Valentine, P. S. (1993, April). Ecotourism and nature consevation: A definition with some recent developments in microneisa. *Tourism Management*, 14(2), 107-115.
- Wallace, G. N. (1996). Toward a Principled Evaluation of Ecotourism Venture. E. Malek-Zadeh içinde, *The Ecotourism Equation: Measuring the Impacts* (s. 119-140). New Haven: Yale School of Forestry & Environmental Studies Bulletin Series.
- Walsh, J. (2004, Semptember). The Cohesion Fund in Evolution. *Inforegio Panorama. European Union Regional Policy*(14), 3-14.
- Wanmali, S. (1992). *Rural Infrastucture, The Settlement System and Development of The Regional Economy In Southern India*. North Arcot: International Food Policy Research Institue-Research Report.
- WCED. (1987). *Our Common Future, Brundtland Report*. New York: Oxford University Press.
- Weaver, D. B. (1999). Magnitude of Ecotourism in Costa Rica and Kenya. *Annals of Tourism Research*, 26(4), 792-816.
- Wight, P. (1993). Ecotourism: Ethics or Eco-Sell? *Journal of Travel Research*, 31(3), 3-9.

- Wood, M. E. (1998). Global Ecotourism Development Issues. E. V. (eds) içinde, *Meeting the Global Challenge of Community Participation in Ecotourism*. USA: Tourism and Protected Areas Publication Series.
- Wood, M. E. (2002). *Ecotourism: Principles, Practices and Policies For Sustainability*. France: UNEP.
- World Bank. (1992). *World development report 1992 : development and the environment*. Washington D.C. : Oxford University Press.
- World Travel & Tourism Council. (2019). *2019 ANNUAL RESEARCH: KEY HIGHLIGHTS*. WWTC.
- WTO. (1998). Guide for Local Authorities on Developing Sustainable Tourism. Madrid: World Tourism Organization.
- WTO. (2002, May 22). "*Québec Declaration on Ecotourism*". 01 10, 2020 tarihinde <https://www.e-unwto.org/doi/pdf/10.18111/unwtodeclarations.2002.12.02> adresinden alındı
- www.guide.sapanca.com.tr. (tarih yok). 04 14, 2020 tarihinde <http://guide.sapanca.com.tr/tr/activities/3/> adresinden alındı
- www.haberler.com. (2012, Aralık 14). 04 15, 2020 tarihinde <https://www.haberler.com/sapanca-golu-nde-kus-gozlemi-yapildi-4170149-haberi/> adresinden alındı
- www.meb.gov.tr. (2020, 04 25). <http://sapanca.meb.gov.tr/www/ilcemiz-hakkinda/icerik/74> adresinden alındı
- www.naturkoy.com.tr. (tarih yok). 04 14, 2020 tarihinde <https://www.naturkoy.com.tr/> adresinden alındı
- www.sapanca.com.tr. (tarih yok). 04 14, 2020 tarihinde <https://www.sapanca.com.tr/sapanca-golu-bilgileri/sapanca-golu/kategorisi> adresinden alındı
- www.sapanca.meb.gov.tr. (tarih yok). 04 13, 2020 tarihinde <http://sapanca.meb.gov.tr/www/ilcemiz-hakkinda/icerik/74> adresinden alındı
- www.sehirhafizasi.sakarya.edu.tr. (tarih yok). 04 12, 2020 tarihinde <https://www.sehirhafizasi.sakarya.edu.tr/sehir-hakkinda/> adresinden alındı
- Yalman, İ. N. (2010). Liberalizasyon Ve Ekonomik Büyüme İlişkileri: Bir Kısım Latin Amerika Ve Güney Doğu Asya Tipi Ülkelerin Karşılaştırılması. *Doktora Tezi*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yaşar, O. (2011). Saroz Körfezi Kıyılarında Sualtı Dalış Turizmi. *Zeitschrift für die Welt der Türken*, 3(1), 33-55.
- Yavan, N. (2011). *Teşviklerin Sektörel ve Bölgesel Analizi Türkiye Örneği*. Ankara: Maliye Uzmanları Vakfı Yayınları. 03 09, 2020 tarihinde <file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/Nuri%20YAVAN.pdf> adresinden alındı
- Yiğit, A. G., & Maden, S. I. (2019). Bölgesel Kalkınma Politikalarındaki Dönüşüm: Yeni Bölgecilik Yaklaşımı ve Türkiye Yansımaları. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(3), 133-120.

- Yıldırım, Saçılık, M. (2019). Türkiye'nin Ekonomik Büyüme-Kalkınma ve Gelişme Aşamalarında Turizm Öncü Bir Sektör Olabilir mi? *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(4), 1681-1697.
- Yıldız, O., & Vatansever, Deviren, N. (2014, Temmuz-Ağustos). Bölgesel Kalkınma Teorileri ve Yeni Bölgeselcilik Yaklaşımının Türkiye'deki Bölgesel Kalkınma Politikalarına Etkileri. *Akademik Bakış Dergisi*(44).
- Yıldız, Z. (2007). Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Sağladığı Katkılar ve Göller Bölgesi Uygulaması. *Doktora Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yücel, C. (2002, Nisan). *Turizmde Yükselen Değer: Ekoturizm*. Aralık 29, 2019 tarihinde http://www.tursab.org.tr/dosya/1023/02nieko_1023_1889046.pdf adresinden alındı
- Yücel, Ü. (2004, Mayıs). *Yayla Turizmi*. http://www.tursab.org.tr/dosya/1017/may04yayla_1017_1683015.pdf adresinden alındı
- Zengin, B., & Oğuz, H. U. (2018). Türkiye'de Kalkınma Planları ve 10. Kalkınma Planı Turizm Özel İhtisas Raporu. O. Batman, O. Türkay, & Ş.Ulama (Ed.) içinde, *Turizmde Politika ve Stratejiler* (s. 227-255). İstanbul: Değişim Yayınları.
- Ziffer, K. A. (1989). *Ecotourism: The Uneasy Alliance*. Washington DC: Conservation International.

EKLER

EK A: Araştırmada Kullanılan Anket Formu

Eko Turizm: Çevreye zarar vermeden ve yerel halkın çıkarımı gözeterek kırsal alanlarda yapılan bir turizm türüdür.	
Sayın Anketörler, Bu çalışma Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Turizm işletmeciliği Anabilim Dalı'nda yapılmakta olan bir yüksek lisans tezi kapsamında, Sapanca ilçesinin bölgesel kalkınmasında eko turizmin rolünü belirlemek ve eko turizm olanaklarının yeterliliği konusunda yerel halkın görüşleri elde edilecektir. Elde edilen veriler sadece bilimsel amaçlı kullanılacak olup, hiçbir şekilde kişi ve kuruluş adı yayımlanmayacaktır.	
ARAŞTIRMACILAR Doç. Dr. Asena BOZTAŞ Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi,	Yüksek Lisans Öğrencisi Tuğba YILMAZ Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Demografik Sorular	
1- Yaşınız? ☐ 18-24 ☐ 25-34 ☐ 35-44 ☐ 45-54 ☐ 55 yaş ve üzeri	
2- Cinsiyetiniz? ☐ Kadın ☐ Erkek	
3- Medeni Durumunuz? ☐ Bekar ☐ Evli	
4- Eğitiminiz? ☐ İlkokul ☐ Lise ☐ Üniversite ☐ Yüksek Lisans ve Üzeri	
5- Mesleğiniz? ☐ Öğrenci ☐ İşçi ☐ Esnaf ☐ Memur ☐ Diğer	
6- Kazancınız? ☐ 1000 TL'den az ☐ 1001-2000 TL arası ☐ 2001-3000 TL arası ☐ 3001-4000 TL arası ☐ 4001 TL ve üzeri	
7- Kaç yıldır Sapanca'da yaşıyorsunuz? ☐ 1-5 yıl ☐ 6-10 yıl ☐ 11-15 yıl ☐ 16-20 yıl ☐ 21 yıl ve üzeri	
8- Sapanca'nın yerlisi misiniz? ☐ Evet ☐ Hayır	
9- Kazancınızı turizmden mi sağlıyorsunuz? ☐ Evet ☐ Hayır	
10- Sapanca'ya daha fazla turist gelmesini ister misiniz? ☐ Evet ☐ Hayır	
11- Sapanca'da eko turizmin daha fazla gelişmesini ister misiniz? ☐ Evet ☐ Hayır	
Aşağıda verilmiş olan eko turizmin sosyo-kültürel etkileri ile ilgili ifadelere katılıp katılmadığınızı ve bunun seviyesini lütfen belirtiniz. Değerlendirme yaparken olumsuz düşüncelerden olumlu düşüncelere doğru "1-5" arasında işaretleme yapmanızı rica ederiz.	

Eko Turizmin Sosyo-Kültürel Kalkınmaya Etkisi	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1. Sapanca'da eko turizmin gelişimi, bölgede kültürler arası etkileşimi sağlayarak bölgenin sosyal açıdan kalkınmasını olumlu yönde etkilemektedir.	1	2	3	4	5
2. Sapanca'da ekoturizmin gelişimi doğal alanların korunmasını arttırmaktadır.	1	2	3	4	5
3. Sapanca'da ekoturizmin gelişimi bölge halkının tarihi ve mimari yapıları korumasını arttırmaktadır.	1	2	3	4	5
4. Sapanca' da ekoturizmin gelişimi çevre bilincini ve kalitesinin artmasını sağlamaktadır.	1	2	3	4	5
5. Sapanca'da ekoturizmin gelişmesi, halkın tarihi ve kültürel değerlerinin korunmasını sağlamaktadır.	1	2	3	4	5
6. Sapanca'da ekoturizmin gelişmesi, parkların ve yeşil alanların artmasını ve korunmasını arttırmaktadır.	1	2	3	4	5
7. Sapanca'da ekoturizmin gelişmesi, sanat, el sanatları ve yerel kültürün yeniden canlanmasını sağlamaktadır.	1	2	3	4	5
8. Sapanca'da ekoturizmin gelişmesi, planlı gelişimi sağlamaktadır.	1	2	3	4	5
9. Sapanca'da eko turizmin gelişmesi, tarihi binaların restorasyonunda olumlu etki sağlamaktadır.	1	2	3	4	5
10. Sapanca'da eko turizmi gelişimi yabancı dil öğrenimini arttırmaktadır.	1	2	3	4	5
11. Sapanca'da ekoturizmin gelişmesi, halkın eğitim düzeyinin artmasını sağlamaktadır.	1	2	3	4	5
12. Sapanca'da ekoturizmin gelişmesi, sağlık olanaklarını artmasını sağlamaktadır.	1	2	3	4	5
13. Sapanca'da ekoturizmin gelişmesi, ulaşım olanaklarını artması sağlamaktadır.	1	2	3	4	5
14. Sapanca'da ekoturizmin gelişmesi, kültür ve sanat etkinliklerinin arttırmasını sağlamaktadır.	1	2	3	4	5
Eko Turizmin Ekonomik Kalkınmaya Etkisi					
1. Sapanca'da eko turizmin gelişmesi diğer bölgeler ile arasındaki gelişim farkını kapanmasına katkı sağlamaktadır.	1	2	3	4	5
2. Sapanca'da eko turizm tarım ve sanayinin gelişmesine katkı sağlayarak bölgesel kalkınmayı olumlu etkilemektedir.	1	2	3	4	5
3. Eko turizm kişi başına düşen geliri arttırdığı için bölgesel kalkınmayı olumlu etkilemektedir.	1	2	3	4	5
4. Eko Turizm diğer sektörlerin gelirlerinin artmasını da sağlamaktadır.	1	2	3	4	5
5. Sapanca'da ekoturizmin gelişmesi, istihdamı olumlu yönde etkilemektedir.	1	2	3	4	5
6. Sapanca'da ekoturizmin gelişmesi, tarım üretiminin artmasına katkı sağlamaktadır.	1	2	3	4	5
7. Sapanca'da ekoturizmin gelişmesi, yerel halkı tarafından yapılan yatırımlarının artmasına katkı sağlamaktadır.	1	2	3	4	5
8. Sapanca'da ekoturizmin gelişmesi, yöredeki küçük işletmelere ekonomik fayda sağlamaktadır.	1	2	3	4	5

9. İlçeye gelen yerli ve yabancı turistlerin sağladıkları gelirden memnunum.	1	2	3	4	5
10. Sapanca'da ekoturizmin gelişmesi, tarım alanlarının küçülmesine neden olmaktadır.	1	2	3	4	5
11. Sapanca'da ekoturizmin gelişmesi, gençlerin turistik işletmelerde çalışmayı tercih etmesine sebep olmaktadır.	1	2	3	4	5
12. Sapanca'da ekoturizmin gelişmesi, bölge halkının sektörde istihdam edebilme payının artmasına katkı sağlamaktadır.	1	2	3	4	5
13. Sapanca'da ekoturizmin gelişmesi,yörede iş bulabilme güvencesinin artmasına katkı sağlamaktadır.	1	2	3	4	5
14. Sapanca'da ekoturizmin gelişmesi, farklı iş alanlarının oluşmasına katkı sağlamaktadır.	1	2	3	4	5
15. Sapanca'da ekoturizmin gelişmesi, bölgenin alt ve üst yapı olanaklarının gelişmesini sağladığı için bölgesel kalkınmayı olumlu yönde etkilemektedir.	1	2	3	4	5
16. Sapanca'da eko turizmin gelişmesi tarıma dayalı sanayinin gelişmesine katkı sağlamaktadır.	1	2	3	4	5

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Tuğba YILMAZ

Doğum Tarihi ve Yeri: ██████████

E-posta: ██████████

ÖĞRENİM DURUMU

Lisans: 2018, Kocaeli Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Konaklama İşletmeciliği

Yüksek Lisans: 2020, Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Turizm İşletmeciliği

MESLEKİ DENEYİM

2017, Yalıkavak Avantgarde Collection Hotel, Resepsiyon Görevlisi, Muğla

2016, Derbent Uygulama Oteli, Stajyer, Kocaeli

2014, Çanakkale Uygulama Oteli, Stajyer, Çanakkale

2013, Limak Limra Hotel, Stajyer, Antalya

2012, Limak Limra Hotel, Stajyer, Antalya

YAYINLAR VE SUNUMLAR

- **Yılmaz, T. ve Kurtuluş, B. (2020).** Eko Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisini Ölçmeye Yönelik Bir Ölçek Geliştirme Çalışması: Sapanca Örneği, IV. Uluslararası Batı Asya Turizm Araştırmaları Kongresi, 15 Ekim -17 Ekim 2020, Çanakkale.